

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Political Life

1 – 2025

Редакційна політика

«Політичне життя» – загальнополітичний, навчальний, науковий, науково-популярний журнал, присвячений дослідженням у сфері соціально-політичного та соціогуманітарного наукового знання. Тематика поданих статей має відповідати актуальним проблемам соціально-політичної реальності та сучасного політичного дискурсу. Практичне значення авторських статей має бути спрямоване на дослідження та рекомендації, які розкривають – світові, загальнонаціональні та регіональні політичні процеси; актуальні проблеми міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій; шляхи вдосконалення державного управління та місцевого самоврядування.

Публікація статей в межах зареєстрованого обсягу журналу є безкоштовною.

Журнал «Політичне життя» включено до категорії «Б» переліку фахових видань з політичних наук згідно наказу МОН України № 886 від 02.07.2020 р.

Журнал індексується у міжнародній наукометричній базі даних Index Copernicus: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=46655>.

Журнал «Політичне життя» №1, 2025 р. публікується за рішенням Вченої Ради Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Протокол № 15 від 28.02.2025 р.

Редакційна колегія:

Примуш М. В., д. політ. н., професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса (*головний редактор*)

Польовий М. А., д. політ. н., професор,

Донецький національний університет імені Василя Стуса (*заступник головного редактора*)

Дубель М. В., д. філос. з м.е.в.,

Донецький національний університет імені Василя Стуса (*відповідальний секретар*)

Брусиловська О. І., д. політ. н., професор, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Іваницька О. П., д. і. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Мацшишина І. В., д. політ. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Мелеганіч Г. І., к. політ. н., доцент, Ужгородський національний університет

Синовець П. А., к. політ. н., доцент, Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

Стеблина Н. О., д. політ. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Чальцева О. М., д. політ. н., професор, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Andrei Taranu, Prof., dr., v-ce dean of the Faculty of Political Science, National School of Political Science and Administration in Bucharest (Romania)

Arkadiusz Modrzejewski, Prof. UG, dr hab., Department of Political Science, University of Gdansk (Poland)

Daniela La Foresta, Prof., dr., Department of Political Science, Naples Federico II University (Italy)

Lucia Mokra, doc. JUDr., PhD., Ph.D., dean of Faculty of Social and Economic Sciences, Comenius University in Bratislava (Slovakia)

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ 22504-12404ПП від 27.01.2017

Ідентифікатор медіа R30-03165 зареєстровано рішенням Національної ради України з питань телебачення та радіомовлення №772 від 14.03.2024

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

<i>Козловська Л. В., Наумкіна С. М.</i> МІГРАНТИ-БІЖЕНЦІ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ ОЧИМА ГРОМАДЯН ПРИЙМАЮЧИХ КРАЇН.....	5
<i>Yagunov D.</i> MOSCOVIAN MILITARY AGGRESSION: THE IMPACT OF THE WAR ON CRIME IN UKRAINE IN THE LIGHT OF STATISTICS FOR 2013-2024	12
<i>Примуш М. В., Носачов Є. О.</i> МІГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ПОЛІТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	75
<i>Amiran Khevtsuriani, Ketj Jijeishvili</i> CHALLENGES OF OLIGARCHIC RULE IN GEORGIA	81

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

<i>Корнієвський О. А.</i> КОМУНІКАЦІЯ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	88
<i>Гордійчук О. О.</i> ВПЛИВ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНЦІВ НА ЗМІСТ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	94
<i>Осін В. В.</i> СПОЖИВАННЯ НАУКОВИХ СТУПЕНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТОЛОГІЇ.....	104
<i>Кравець А. Ю.</i> ПОЛІТИЧНИЙ ІНТЕРНЕТ ПРОСТІР: ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТА РЕАЛЬНІ ВИКЛИКИ	114

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

<i>Поліщук І. О.</i> АВТОРИТАРИЗМ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН	120
<i>Войтович О. І.</i> ПРИЧИНИ «ІРАНГЕЙТУ» ХХ СТОЛІТТЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ЙОГО УРОКІВ ДЛЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ	125
<i>Пашков В. О.</i> ПРАГМАТИЗМ VERSUS ДЕМОКРАТІЯ: УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ЯНУКОВИЧА.....	133
<i>Ranina I., Parchevska V.</i> FRAGILITY IS REQUIRED: PEACEBUILDING THEORY BRIEF OVERVIEW	148
<i>Lukash O., Tykhonenko I.</i> THE INFLUENCE OF CIVILIZATION FACTORS ON INDIA'S FOREIGN POLICY AND ITS ROLE IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS	154
<i>Sokur N., Gniezdilova S., Ostapchuk T., Ostapchuk L.</i> FINLAND AND SWEDEN'S ACCESSION TO NATO: SECURITY RISKS AND PROSPECTS	164
<i>Фуад Хамід Халіль</i> ГЕОПОЛІТИЧНІ НЕБЕЗПЕКИ ПОСТРАДЯНСЬКОГО СВІТОПОРЯДКУ: ПРИПУЩЕННЯ З. БЖЕЗИНСЬКОГО ТА СУЧАСНІ ТРЕНДИ.....	173
<i>Пустовар В. В.</i> ГЛОБАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	181

Мальський В. І. ВПЛИВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ:
АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НАСЛІДКІВ 188

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ 193

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.1

УДК 323.21:314.74:327.1

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2635-7916>*Козловська Л. В., Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1125-647X>*Наумкіна С. М., Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського***МІГРАНТИ-БІЖЕНЦІ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОСТІ ОЧИМА ГРОМАДЯН ПРИЙМАЮЧИХ КРАЇН**

Актуальність наукового дослідження ґрунтується на теоретичних засадах міграції українських біженців від війни в ході агресії рф 2022-2024 років та їх ролі в політичних процесах сучасності, як послідовності подій, зумовлених певними обставинами. Вони мають свої особливості і потребують ретельного дослідження зі сторони науковців. Цій тематиці приурочено ряд наукових досліджень і публічних дискусій. Проте, на теоретичному та практичному рівні серед дослідників немає єдності щодо формування образу мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 років в політичних процесах сучасності. В ці процеси внесли багато змін вимушені переміщення громадян України на безпечні території інших держав під впливом постійних обстрілів зі сторони рашистського агресора. Ці події носили стихійний характер, чим визначена доцільність наукового пошуку, який ґрунтується на думці громадян приймаючих країн щодо мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 роках. Узагальнення матеріалів дослідження показало, що мігранти-біженці від війни в Україні в глобалізаційних політичних процесах сучасності в умовах агресії росії 2022-2024 років стали об'єктом дослідження. Предмет наукового пошуку – закономірності ефективності та раціональності допомоги українським мігрантам-біженцям від війни в приймаючих країнах ЄС, виклики і позитивних аспектів міграції біженців з України за кордон. Дискусійними постають питання щодо основних напрямків глобалізаційних політичних процесів сучасності, які ніяк не могли врахувати непередбачуваності масового біженства від війни в Україні, нового притоку мігрантів-біженців від війни в Україні до приймаючих країн ЄС та світу. В результаті дослідження були узагальнені думки громадян приймаючих країн стосовно мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 рр. та зроблені висновки, на основі яких запропоновані рекомендації щодо прийняття рішення Ради ЄС стосовно гарантованого виділення коштів з держбюджету ЄС та приймаючих країн ЄС і світу на підтримку України і її біженців до закінчення війни та відновлення України після її завершення.

Ключові слова: міграція, мігранти-біженці, агресія рф, громадяни приймаючих країн, війна в Україні, ЄС, політичні процеси, держава, стабілізаційний порядок.

Вступ. У 2022-2024 рр. політичні процеси у світі та в Україні зазнали непередбачуваної трансформації під впливом агресії рф, спрямованої на знищення незалежності України. Несподіваним наслідком перших днів вторгнення рф в Україну стала стихійна міграція українців-біженців від війни в інші країни світу з метою збереження власного життя, життя своїх дітей та близьких. Це явище знищило загальноприйнятий стабілізаційний порядок у світовому політичному процесі [4, с. 9]. Стихійність зруйнувала послідовність подій, зумовлених обставинами, що не підлягали логічності та адекватності сприйняття суспільно-політичних явищ та процесів, які включають і вимушену міграцію українців в умовах агресії рф. [8, с. 80]

Вимушена міграція в ракурсі політичних процесів є категорією соціальних і політичних

досліджень, які знаходяться в центрі уваги багатьох сучасних дослідників, зокрема Лібанової Є. [9], Малиновської О. [10], Пирожкова С. [12] та ін. Проте зазначені наукові праці повною мірою не розкривають дискурсивний характер теми нашого наукового пошуку.

Метою дослідження є розкриття змісту подій, пов'язаних з вимушеною міграцією українських біженців, які мали стихійний характер – це викликало необхідність дослідити їх детальніше. Саме цим визначається актуальність наукового пошуку, який ґрунтується на матеріалах опитування громадян приймаючих країн щодо мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 рр. Такі виклики та тенденції склали основу наукового пошуку, який передбачав простежити основні положення соціологічного дослідження (думки громадян приймаючих країн) щодо ролі мігрантів-біженців від війни в Україні в глобалізаційних політичних процесах сучасності в умовах агресії РФ 2022-2024 рр. Зазначений ракурс наукового пошуку стосувався виявлення ефективності та раціональності допомоги українським мігрантам-біженцям від війни в приймаючих країнах ЄС та висвітлення викликів і позитивних аспектів міграції співвітчизників-біженців від війни в Україні за кордоном, що було підтверджено соціологічним дослідженням, проведеним методами інтернет-опитування та телефонного опитування face-to-face.

Виклад основного матеріалу. В основі дослідження лежать міждисциплінарні підходи: системний (за його допомогою узагальнювались матеріали дослідження), інформаційний (дав можливість констатувати факт реальної інформації з теми дослідження), історичний (сприяв розгляду аспектів соціологічного дослідження на сучасному етапі політичних подій в історичному ракурсі), демографічний (стосувався вікових, статевих та інших демографічних характеристик), економічний (передбачав перегляд витрат з державних бюджетів приймаючих країн світу), юридичний (стосувався правового статусу мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 рр.), політологічний (розглядав міграцію як компонент політичних процесів), соціологічний (склав основу дослідження методами опитування), психологічний (стосувався психологічних особливостей взаємовідносин мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 рр. та громадян приймаючих країн), індивідуальний (враховував індивідуальні характеристики респондентів), а також сукупності філософських, конкретних наукових та спеціальних методів дослідження. Були застосовані загальнонаукові методи пізнання, зокрема індукція і дедукція, аналіз і синтез, порівняння й аналогія, узагальнення й абстрагування; а також спеціальні методи, зокрема методика соціологічного дослідження думки громадян приймаючих країн щодо мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 рр. шляхом використання методів інтернет-опитування та телефонного опитування face-to-face за самостійно дібраними питаннями в ракурсі дослідження. Основний тягар подій, пов'язаних з міграцією біженців від війни в Україні 2022-2024 рр., ліг на плечі європейських та інших країн світу зі стабільним економічним розвитком в загальноцивілізаційному розумінні [15, с. 48, 71, 96]. Оскільки політичні процеси з послідовністю подій, зумовлених певними обставинами, своєю основою мають конкретних людей, то і розгляд цих явищ має стосуватись безпосередніх учасників – українців-біженців від війни з однієї сторони і громадян приймаючих країн – з іншої [11, с. 56-70]. Стихійність масового біженства від війни в Україні внесла хаос в соціально-політичне життя приймаючих країн світу. Їй характерні такі властивості: складність, ієрархічність, відкритість, слабка регульованість, багатофункціональність. Перерозподілити кошти з державних бюджетів приймаючих країн світу з нагальних напрямків забезпечення соціального життя громадян власних країн на задоволення життєво необхідних соціальних проблем українців-біженців від війни було досить не просто і на це був потрібен певний час [15, с. 98]. А ситуація зі стихійністю і масовістю прибуття українців-біженців від війни в ці країни такого часу не давала. Співчуття і розуміння важкої ситуації в боротьбі за виживання українських мігрантів від війни зі сторони громадян приймаючих країн заслуговують поваги. Міграція українців-біженців від війни носить вимушений, раптовий характер, зумовлений загрозою для життя українців в результаті військових подій, здійснюється тимчасово або постійно та охоплює таку категорію мігрантів, як біженці від війни в Україні, які шукають притулок в приймаючих країнах. Це стало одним з основних двигунів у швидкій організації та налагодженні життя українців-біженців від війни в приймаючих країнах [3, с. 119]. Як саме це відбувалось, які виклики постали перед соціально-політичною спільнотою приймаючих країн світу – такий ракурс ми розглянули в ході наукового пошуку, основу якого склало соціологічне дослідження ініціативної групи кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін Інституту Військово-Морських Сил Національного університету “Одеська морська академія” м. Одеси. Опитування проводилось серед респондентів (громадян приймаючих країн світу): Польщі (98 громадян), Німеччини (86 громадян), Австрії (78 громадян), країн Прибалтики (68 громадян), Молдови (55

громадян), Туреччини (98 громадян), Швейцарія (98 громадян), Велика Британія (98 громадян), США (48 громадян), Ізраїлю (38 громадян). Респонденти відносились до різних вікових категорій. Серед них – люди віком від 25 до 39 років (39 %), від 40 до 59 років (38 %), від 60 до 75 років (23 %). Опитування проводилось методами інтернет-опитування та телефонного опитування face-to-face за самостійно дібраними питаннями в ракурсі дослідження. Соціологічне дослідження включало кілька етапів: організаційний (на цьому етапі ми визначались з темою, метою, інструментарієм, стратегічним та щоденним плануванням), підготовчий (готувались питання для інтернет-опитування та телефонного опитування face-to-face, добирались списки респондентів в різних країнах світу серед рідних та знайомих), проведення самого соціологічного дослідження методами інтернет-опитування та телефонного опитування face-to-face за самостійно дібраними питаннями в ракурсі дослідження, аналітичний та синтетичний (аналіз отриманих відповідей та синтез отриманих відповідей за напрямками дослідження), підсумковий етап (висвітлення результатів та формулювання рекомендацій з матеріалів соціологічного дослідження, яке включало кілька груп питань). Перша група питань стосувалась оцінки громадянами приймаючих країн становища біженців від війни в Україні в країні перебування. Особливу увагу привернули питання щодо жінок з дітьми – біженців від війни в Україні. Так як діти – це майбутнє будь-якої країни, то і відношення до жінок з дітьми-біженцями від війни в Україні – відповідне: з однієї сторони, надаючи притулок цій категорії громадян України, місцеві жителі дотримуються загальнолюдських принципів співчуття та взаємодопомоги, з іншого – розуміють, що довготривала війна в Україні може призвести до того, що прибулі діти з матерями – біженці від війни в Україні – можуть стати потенційними громадянами приймаючих країн, що буде сприяти демографічному та соціально-економічному розвитку приймаючої країни. З огляду на зазначені аспекти, 76 % корінного населення позитивно сприймають переїзд жінок з дітьми (чиї чоловіки та батьки дітей служать в ЗСУ чи залишилися працювати в Україні) – біженців від війни в Україні на тимчасове проживання в приймаючі країни світу. Розуміючи загрози та виклики агресії РФ, вони згодні поступитись своїм комфортом, так як розуміють, що діти – це галас, шум, інший дискомфорт. Зовсім по-іншому сприймаються сімейні пари біженців від війни в Україні. Якщо у сім'ї є діти, вони потенційно сприймаються як слухняні та не такі шумні, бо керовані авторитетом батька – до таких біженців з України ставляться прихильно 83 % громадян приймаючих країн. Такі сім'ї є потенціалом поповнення трудової міграції приймаючих країн, бо орієнтуються на трудову діяльність у приймаючих країнах. Вони вигідніші приймаючим країнам, ніж просто біженці від війни – їм сплачують грошову підтримку до моменту працевлаштування. А отримання заробітної платні після працевлаштування передбачає сплату податків до місцевих бюджетів, що теж вигідно приймаючим країнам. 87 % опитуваних зі співчуттям відносяться до біженців від війни в Україні – людей похилого віку з внуками. Часто батьки з різних причин не могли залишити Україну під час агресії РФ на Україну, а щоб зберегти життя своїх дітей, відправили їх у безпечні місця з бабусями та дідусями. Значна частина біженців від війни з України – це діти, які виїхали з України з іншими родичами, друзями чи знайомими. У таких дітей (як і у попередніх категорій дітей-біженців від війни в Україні) особлива вразливість та чутливість до образ, враховуючи те, що вони перенесли важкі психічні травми в наслідок війни. Місцеві жителі відносяться нейтрально та зі співчуттям і розумінням до таких категорій біженців від війни в Україні [13, с. 62] Єдине, що їх стурбує, – це поведінкові характеристики різних вікових категорій дітей – біженців від війни в Україні. Дітям від 5 до 9 років більш характерна некерована рухливість, від чого можуть бути порушені кордони усталеного спокійного життя місцевого населення. Законодавство більшості приймаючих країн передбачає в разі гострих критичних зауважень з приводу шуму дітей-біженців заходи щодо них та дорослих-супроводжувачів з переселенням в інші місця проживання. Мова про екстрадицію до України не йде, так як в Україні продовжується війна [8, с. 80] Окрему категорію біженців від війни в Україні становлять чоловіки призовного віку, які залишили свою країну, щоб не захищати її. Частина з них влаштувались на роботу в приймаючих країнах, і тому 36 % місцевого населення відноситься до таких біженців позитивно та нейтрально, 64 % місцевих жителів вважають, що чоловіки – біженці від війни призовного віку, мають повернутися в Україну, щоб захищати свою країну. Узагальнюючи відповіді респондентів на поставлені запитання, зазначимо: місцеві жителі констатують, що більшість мігрантів з України отримали статус тимчасового захисту чи біженця. 82 % респондентів згодні з політикою своєї держави щодо надання допомоги українцям-біженцям від війни з позицій гуманізму, співчуття, взаємодопомоги, але сподіваються на зворотну співпрацю з прибулими, яка не буде вносити в їх повсякденне життя дискомфорт та хаос [7]. 11 % опитаних не хочуть поступатись своїми благами задля задоволення

потреб мігрантів. 7 % – не мають власної думки з зазначених питань або відносяться до мігрантів з України нейтрально. Всі вони усвідомлюють значущість політики своїх держав в цьому напрямку, що є одним із кроків у допомозі щодо зупинення агресії РФ на Захід та стабілізації соціально-політичних процесів. На запитання, чи згодні громадяни приймаючих країн з розміром матеріальної допомоги, яку надають біженцям з бюджету країн та недержавних фондів (волонтерських, благодійних, приватних та ін.), порівнюючи її з середніми місячними доходами корінного населення, більшість респондентів (98%) зазначили, що такі грошові виплати українцям-біженцям (як кожному окремо) – це ті кошти, які допомагають їм підтримувати мінімальні необхідні життєві потреби, а назагал – це досить великі суми з державного бюджету, які могли б покращити соціальні потреби кожної країни, але з метою геостратегічного захисту від агресії РФ вони згодні частково поступитись своїм комфортом [9, с. 50]. Наступний блок питань стосувався роботи (тимчасової чи постійної) українців-біженців від війни в країні перебування. 88 % опитаних вважають правильною політику своїх держав щодо працевлаштування українців-біженців від війни, так як це дає можливість додаткових доходів до бюджету приймаючої країни, сприяє тому, що біженці можуть самостійно оплачувати оренду житла та з отриманої зарплати само організувати свої нагальні соціальні потреби, коли відпадає потреба в матеріальній підтримці від держави [12, с. 156]. Але на етапі працевлаштування виникає мовний бар'єр. 54 % респондентів місцевого населення вказали на труднощі в комунікації з українцями-біженцями від війни через незнання мови. Часто доводиться з ними спілкуватись мовою жестів та символів, щоб допомогти у розв'язуванні повсякденних питань. Внаслідок цих причин 92 % опитаних підтримують фінансування з державного бюджету своїх країн мовних курсів для українців-біженців від війни. Без результативного навчання на мовних курсах приймаючих країн та отримання мовного сертифіката з певним рівнем володіння мовою українці-біженці від війни не можуть працевлаштовуватись в країнах перебування. Наступні питання громадянам приймаючих країн стосувались доходів українців-біженців від війни. Вони стосувались українців, які мають власний бізнес в країні перебування та доходи від бізнесу в Україні. Результати були наступними – 91 % респондентів підтримують державу, яка допомагає українцям-біженцям від війни поповнювати бюджет приймаючої країни з доходів власного бізнесу в країні перебування та утримувати себе на кошти від бізнесу в Україні, в результаті чого економляться кошти бюджету приймаючої країни [14]. Проте існує невеликий відсоток так званих «хитро мудрих» українців, які приховують свої доходи від бізнесу в Україні та отримують щомісячну грошову підтримку з бюджету приймаючої країни. Якщо місцевому населенню стають відомі такі випадки, вони повідомляють про це органи державної влади своєї країни і на міждержавному рівні проводяться розслідування подібних економічних злочинів. Громадяни приймаючих країн на 96 % підтримують політику своїх держав у відношенні українців-біженців від війни, які мають дистанційну роботу в Україні. Довідки про їх доходи за 6 місяців та рік аналізуються, виводиться коефіцієнт відповідності доходів стосовно конкретної місцевості перебування в статусі біженця. [7] Різниця в цих показниках виплачується українцям-біженцям від війни у вигляді грошової підтримки з бюджету приймаючої країни. Подібна ситуація і зі студентами українцями-біженцями від війни, які навчаються у ВНЗ приймаючих країн. Вони отримують студентську стипендію в країні перебування та грошову підтримку з бюджету країни перебування – 89 % респондентів підтримують таку позицію своєї країни, тому що отримана освіта в конкретній країні дасть можливість у майбутньому більш якісно працевлаштуватись та приносити користь державі. Окремим блоком були поставлені запитання стосовно відношення місцевого населення до українців-біженців від війни з інвалідністю та пенсіонерів. 97 % респондентів відносяться до них зі співчуттям, підтримують допомогу держави таким категоріям українців та радять їм швидше вчити мову приймаючої країни, отримувати посвідку на проживання та громадянство, щоб мати вищі доходи від держави у вигляді пенсії, на рівні пенсійних виплат пенсіонерам корінного населення приймаючих країн [7] Такі настрої навіюються загальнолюдськими цінностями, співчуттям та переконанням, що вік пенсіонерів і інвалідів обмежений і забезпечення їм нормального фінансування та умов проживання є обов'язком цивілізованої спільноти. Щодо блоку питань у відношенні тривалості необхідності надання допомоги українцям-біженцям від війни, 69 % респондентів сподіваються, що війна в Україні скоро закінчиться та українці повернуться додому. Ці відповіді ґрунтуються на постійному огляді політичних та воєнних подій у світі та Україні. Це сьогодні для місцевого населення дуже актуально, оскільки громадяни приймаючих країн постійно відчують міграційний тиск від збільшення кількості українців-біженців від війни. Особливо це стало відчутно в кінці 2024 року в умовах зими та великого дефіциту електроенергії в Україні, коли на політичні процеси у світі почали впливати не лише воєнні події в Україні, а й події, пов'язані з виборами в різних

країнах (особливо США) [3, с. 119] В таких умовах надзвичайно нагальними стають джерела отримання інформації про події в Україні громадянами приймаючих країн. 87% опитаних отримують інформацію по події в Україні з соціальних мереж, 68% – з Інтернет-сайтів та Інтернет-видань, 29 % – від родичів, знайомих, 32 % – місцевого радіо, 6 % – з місцевих друкованих видань. Ці питання були тісно пов'язані з наступним блоком питань стосовно подальшої підтримки українців-біженців від війни на місцевому рівні громад приймаючих країн та назагал – підтримки України під час агресії РФ світовою спільнотою. 38% опитаних вважають достатньою допомогою міжнародної спільноти України, 68 % вважають, що допомога і підтримка України з боку інших країн повинна бути більшою.

Висновки. На теоретичному та практичному рівні немає єдності відносно однозначної думки громадян приймаючих країн щодо мігрантів-біженців від війни в Україні 2022-2024 рр. Серед респондентів переважають позитивні відповіді та настрої. Це викликано тим, що громадяни приймаючих сторін усвідомлюють реальну загрозу зі сторони РФ для своїх територій, хочуть щоб швидше припинився військовий конфлікт в Україні. Вони цінують український народ за його хоробрість, мужність та чіткість у відстоюванні своїх цінностей та своєї свободи. В такому ракурсі (враховуючи результати нашого соціологічного дослідження) будуть доречними рекомендації щодо прийняття рішення Ради ЄС стосовно гарантованого виділення коштів з держбюджету ЄС та приймаючих країн ЄС і світу на підтримку України і її біженців до закінчення війни в Україні та відновлення України після війни.

Вимушена міграція українців-біженців від війни є суспільно-політичною категорією, яка виступає складним соціально-політичним феноменом. Вона може одночасно розглядатись як система (міграційна система) – елемент політичної системи та як процес (переміщення населення) в загальноукраїнському та глобальному вимірах. В результаті наукового пошуку ми прийшли до думки, що міграція українців-біженців від війни носила вимушений, раптовий та спонтанний характер, зумовлений загрозою для свого життя та життя своїх дітей у результаті військових подій агресора РФ – це спонукало їх шукати притулок в приймаючих країнах ЄС та світу. У своїй більшості вимушені мігранти-біженці від війни в Україні – українці працездатного віку. Вони намагаються працевлаштуватись і про повернення на Україну не думають, оскільки не бачать часових рамок закінчення війни. Запропоновані нами рекомендації дали б можливість швидше розв'язувати нагальні питання мігрантів-біженців від війни в Україні, які сьогодні є основою дестабілізації соціально-політичного життя громадян приймаючих країн. Потрібні будуть десятиліття, щоб відновити стабільність життя в країнах ЄС та світу. Все це зможе приблизити ПЕРЕМОГА України у війні з РФ. А допомога біженцям з України зі сторони громадян приймаючих країн є компонентом майбутнього знищення спільного ворога – рашизму. Так як цей науковий пошук стосувався лише одного з аспектів багатогранної проблематики мігранти-біженці від війни в Україні, є необхідність його продовжити в наступних дослідженнях.

Бібліографічний список:

1. Бжезінський Зб. Велика шахівниця; пер. Олена Фешовець. Харків: Фабула, 2018. 288 с.
2. Бензарь А. Пестова О. Міграційні процеси в Україні у військовий період (2022- початок 2023рр). *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 1(19). С. 30-44
3. Брайтчевська О. Нью-Йоркська декларація про біженців і мігрантів: новий крок у вирішенні міграційних проблем на глобальному рівні. *Європейські та міжнародні підходи до захисту прав людини*: матеріали регіон. наук.-практ. конф. Київ, 7 квітня 2017 р., С. 117–121.
4. Вонсович С.Г. Вектори трактування політичного процесу в політичній науці. Науковий журнал «*Politicus*». 2021. №5. С. 7-12. URL : http://politicus.od.ua/5_2021/1.pdf
5. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура // *Демократія: антологія* / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 882–942
6. Денисов В., Фалалєєва Л. Наднаціональність як правова реальність міжнародної інтеграції. *Право України*. 2018. № 1. С. 214–231.
7. Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у випадку масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийняття таких осіб та розподілу наслідків такого прийому. Рада Європейського Союзу. URL: https://eur_lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023: EN:PDF (дата звернення: 20.09.2022)
8. Ковальська Л., Гук Р. Міграційні процеси в Україні під час агресії Російської Федерації. Warsaw : *World science.*, 2018. № 1(29). С. 78-82.
9. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. № 2. С.

37-57. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001339377>

10. Малиновська О. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. Київ: НІСД, 2018. 472 с.

11. Новакова О.В., Пашина Н.П. Політичні процеси та політичні відносини. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. 398 с. URL : https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1091/1/NP_polit_pr_otsessy.pdf

12. Пирожков С.І., Лібанова Є.М., Новікова О.Ф. Українське суспільство: міграційний вимір. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2018. 376 с.

13. Сімахова А., Церковний І. Міграційні процеси в Україні в роки війни: соціальний аспект. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4.(102). С. 61-64. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102))

14. Центр економічної стратегії. Біженці з України: хто вони, скільки їх та як їх повернути? Фінальний звіт. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/>

15. Duschyk, M., Kaczmarczyk, P. Wojna na Ukrainie i migracja do Polski: Outlook and Challenges. *Intereconomics*. 2022. №57 (3). P. 64-170 URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html>

References:

1. Bzhezins`ky`j Zb.(2018) Vely`ka shaxivny`cya; per. Olena Feshovecz`. Xarkiv : Fabula, 288 с.

2. Benzar` A. Pyestova O. (2024) Migracijni procesy` v Ukrayini u voyenny`j period (2022- pochatok 2023rr). *Aktual`ni py`tannya u suchasnij nauci*. 1(19) S. 30-44

3. Brajchevs`ka O. (2017) N`yu-Jorks`ka deklaraciya pro bizhenciv i migrantiv: novy`j krok u vy`rishenni migracijny`x problem na global`nomu rivni. *Yevropejs`ki ta mizhnarodni pidxody` do zaxy`stu prav lyudy`ny` : materialy` region. nauk.-prakt. konf. Ky`yiv ,7 kvitnya, S. 117–121.*

4. Vonsovy`ch S.G.(2021) Vektory` traktuvannya polity`chnogo procesu v polity`chnij nauci. *Naukovy`j zhurnal «Politicus»*. 5. S. 7-12. URL : http://politicus.od.ua/5_2021/1.pdf

5. Dajmond L.(2005) Konsolidaciya demokratiyi i polity`chna kul`tura // *Demokratiya: antologiya / uporyad. O. Procenko. Ky`yiv: Smolosky`p. S. 882–942*

6. Deny`sov V., Falalyeyeva L.(2018) Nadnacional`nist` yak pravova real`nist` mizhnarodnoyi integraciyi. *Pravo Ukrayiny`*. 1. S. 214–231.

7. Dy`rekty`va Rady`(2001)/55/YeS pro minimal`ni standarty` dlya nadannya ty`mchasovogo zaxy`stu u vy`padku masovogo naply`vu peremishheny`x osib ta pro zaxody`, shho spry`yayut` zbalansovanosti zusy`l` mizh derzhavamy`-chlenamy` shhodo pry`jnyattya taky`x osib ta rozpodilu naslidkiv takogo pry`jomu. Rada Yevropejs`kogo Soyuzu. URL: https://eur_lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF

8. Koval`s`ka L., Guk R. (2018) Migracijni procesy` v Ukrayini pid chas agresiyi Rosijs`koyi Federaciyi. *Warsaw : World science*.,1(29). S. 78-82.

9. Libanova E. M., Poznyak O. V., Cy`mbal O. I. (2022) Masshtaby` ta naslidky` vy`mushenoyi migraciyi naselennya Ukrayiny` vnaslidok zbrojnoyi agresiyi Rosijs`koyi Federaciyi. *Demografiya ta social`na ekonomika*. 2. S. 37-57. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001339377>

10. Maly`novs`ka O.(2018)Migracijna polity`ka: global`ny`j kontekst ta ukrajins`ki realiyi: monografiya. Ky`yiv: NISD, 472 s.

11. Novakova O.V., Pashy`na N.P.(2016)Polity`chni procesy` ta polity`chni vidnosy`ny`. Ky`yiv: Vy`d-vo NPU imeni M.P. Dragomanova, 398 s. URL : https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/1091/1/NP_polit_pr_otsessy.pdf

12. Py`rozhhov S.I., Libanova Ye.M., Novikova O.F.(2018) Ukrayins`ke suspil`stvo: migracijny`j vy`mir. Ky`yiv: Insty`tut demografiyi ta social`ny`x doslidzhen` imeni M. V. Ptuxy` NAN Ukrayiny`, 376 s.

13. Simaxova A., Cerkovny`j I. (2022) Migracijni procesy` v Ukrayini v roky` vijny`: social`ny`j aspekt. *Ekonomika, upravlinnya ta administruvannya*,4.(102). S. 61-64. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-4\(102\)](https://doi.org/10.26642/ema-2022-4(102))

14. Centr ekonomichnoyi strategiyi. Bizhenci z Ukrayiny`: kto vony`, skil`ky` yix ta yak yix povernuty`? Final`ny`j zvit. URL: <https://ces.org.ua/refugees-from-ukraine-ukr-final-report/>

15. Duschyk, M., Kaczmarczyk, P.(2022) Wojna na Ukrainie i migracja do Polski: Outlook and Challenges. *Intereconomics*., 57 (3). R. 64-170 URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-war-in-ukraine-and-migration-to-poland-outlook-and-challenges.html>

Kozlovska L., Naumkina S. Migrant refugees from the war in Ukraine in the globalising political processes of our time through the eyes of citizens of host countries

The relevance of the research is based on the theoretical foundations of the migration of Ukrainian refugees from the war during the aggression of the Russian Federation in 2022-2024 and their role in the political processes of our time as a sequence of events caused by certain circumstances. They have their own peculiarities and require careful research by scholars. A number of scientific studies and public

discussions have been dedicated to this topic. However, at the theoretical and practical level, there is no consensus among researchers on the formation of the image of migrant refugees from the war in Ukraine in 2022-2024 in the political processes of our time. These processes have been significantly altered by the forced movements of Ukrainian citizens to safe territories of other states under the influence of constant shelling by the racist aggressor. These events were spontaneous, which determined the expediency of scientific research based on the opinion of citizens of host countries regarding migrant refugees from the war in Ukraine in 2022-2024. The generalisation of the research materials showed that refugee migrants from the war in Ukraine in the globalisation political processes of our time in the context of Russian aggression in 2022-2024 became the object of research. The subject of the research is the regularities of efficiency and rationality of assistance to Ukrainian migrant refugees from the war in the EU host countries, challenges and positive aspects of refugee migration from Ukraine abroad. The main directions of the globalisation political processes of our time, which could not take into account the unpredictability of mass refugees from the war in Ukraine, the new influx of refugee migrants from the war in Ukraine to the host countries of the EU and the world, are also debatable. The study summarises the opinions of citizens of host countries regarding refugee migrants from the war in Ukraine in 2022-2024 and draws conclusions based on which recommendations are proposed for the EU Council to adopt a decision on the guaranteed allocation of funds from the EU state budget and the EU and world host countries to support Ukraine and its refugees until the end of the war and the restoration of Ukraine after its completion.

Keywords: *migration, refugee migrants, Russian aggression, citizens of host countries, war in Ukraine, EU, political processes, state, stabilisation order.*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.2

УДК 355.4:364:343.9

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2822-2268>

**Yagunov D., Eberhard Karls University of Tübingen (Germany), Vasyl Stus
Donetsk National University**

MOSCOVIAN MILITARY AGGRESSION: THE IMPACT OF THE WAR ON CRIME IN UKRAINE IN THE LIGHT OF STATISTICS FOR 2013-2024

The paper focuses on the 2013-2024 crime trends in Ukraine subjected to changes and challenges due to the 2022 Moscovian military invasion of Ukraine. The article demonstrates that the number of crimes committed in Ukraine in 2022, 2023 and 2024 exceeded the number of crimes committed in 2021. The author concludes that continuous attacks on Ukrainian cities by Russian drones and missiles and destruction of the infrastructure left many people without their homes, incomes, hopes and perspectives. Therefore, the number of crimes increased significantly in 2023-2024 considering the ruination of all aspects of economic and social life in Ukraine. All these factors, including further mass migration of people from the frontline areas, increased crimes rates significantly. In addition, the crime landscape took new forms and characteristics having received the injection of purely wartime crimes (crimes against military service, war crimes and crimes against national security). For example, in 2022, law enforcement agencies registered five times more crimes against national security as compared to the whole period of 2013-2021. The author found that the Moscovian military invasion had brought an increase in numbers of crimes in the sphere of protection of state secrets, inviolability of state borders, provision of conscription and mobilization. Additionally, crime rates resulting from illegal use of firearms rose after February 2022. The War also increased the number of crimes committed with the use of explosives. These crimes have indicated a dualistic trend: 1) the number of crimes increased; 2) the number of criminal proceedings with suspects decreased. The author argues that all material and human resources of Ukraine have been directed to the needs of the defence of the state from the Moscovian military aggression, including the police. Therefore, the quality of investigation of crimes and the preventive effect of criminal punishment decreased proportionally. The War made criminality more rural and 'cut' the numbers of detected crimes against human life and health. The author argues that police statistics on torture occupy a very controversial place in the analysis of the general structure of crime in Ukraine. The number of officially registered crimes of torture determines many questions concerning the latent nature of this type of crime as well as the effectiveness of investigation of torture by state agents which become known to the society. At the same time, sex crimes decreased significantly in 2022, as could be expected from the wartime society. The article is also focused on the trends of domestic violence which became an interesting phenomenon of the crime landscape in wartime Ukraine. In the light of the absence of both victims and perpetrators due to mass migration of potential victims and participation of many potential perpetrators in military actions, crime rates go up. No less interesting picture one can find in the case of drug-related crimes. Even in the light of further escalation of military actions, the state continues focusing even on minor drug crimes, what raises the question of the effectiveness and efficiency of crime prevention during the War. While considering property crimes in wartime Ukraine, the first hypothesis appears that the absence of properly organised policing would lead to a serious increase of the number of property crimes. However, the number of property crimes decreased significantly. In contrast, the crime of fraud demonstrates absolutely another trend. Additionally, economic offences and 'white-collar' crimes also demonstrate how crime has adapted to wartime conditions.

Keywords: *Ukraine, crime prevention, crime trends, police statistics, criminology, the 2022 Moscovian military aggression against Ukraine, full-scaled aggression of Russia against Ukraine, the police, policing, law enforcement agencies.*

Introduction. This paper aims at research of the crime trends in Ukraine in the period of 2013-2024 where the focus is made on the *impact* of the 2022 Moscovian military aggression (*the War*) on criminality

in Ukraine and the national crime prevention policy.

In addition to the previously developed and published author’s research and conclusions, this paper is focused on the issues of the characteristics of offenders where special attention is paid to trends in personal and social characteristics of offenders occurred during the War.

This paper is based on the previous author’s papers focused on crime trends in Ukraine in different periods of 2022 (Yagunov, D. (2022). *Crime prevention policy in Ukraine in the light of crime statistics for the period of eight months of 2022. Bulletin of the Vasyl' Stus Donetsk National University. Series Political sciences. Volume 4. P.p. 28-45*; Yagunov, D. (2022). *Criminal justice system of Ukraine in the wartime: impacts and challenges. European Political and Law Discourse. Volume 9, Issue 4. P.p. 33-51*; Yagunov, D. (2022). *Impact of the 2022 Russian military aggression on crime trends in Ukraine (analysis of crime prevention policy in the light of crime statistics for ten months of 2022). European Political and Law Discourse. Volume 9, Issue 6. P.p. 35-80*).

Terminology. According to Article 276 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, notification of suspicion shall be necessarily issued in the following cases: 1) apprehension of an individual at the scene of a criminal offence or immediately after the commission of a criminal offence; 2) enforcement of a measure of restraint against an individual as prescribed by this Code; 3) availability of sufficient evidence to suspect a person of having committed a criminal offence.

Therefore, in this paper, we describe 2013-2024 crime trends in Ukraine based on two main indicators of the Ukrainian criminal justice system: 1) the general number of criminal proceedings opened and registered by the Ukrainian law enforcement agencies (the number of crimes); 2) the number of criminal proceedings where concrete suspects were given the notifications (notes) of suspicion.

In corresponding tables and diagrams, we use the term “*notifications*”, which reflects the number of criminal proceedings with concrete suspects (the number of notifications of suspicion).

Crime Rates. In 2022, the Ukrainian law enforcement agencies (*hereafter – LEA*) registered 362636 crimes with corresponding criminal proceedings where the above-mentioned numbers reflect both criminal proceedings with concrete suspects and so-called “*factual*” criminal proceedings (without concrete suspects).

It should be noted that the number of registered crimes even for the period of ten months of 2022 almost reached the level of 2021 (a whole year). Consequently, the number of crimes committed in Ukraine in 2022 exceeded the number of crimes committed in 2021 (321443 crimes) and the number of crimes committed in 2020 (360622 crimes) (*Figure 1*). The above-mentioned facts seem to be of a great importance due to the general presumption that negative social and economic consequences of the War would lead to increasing crime trends in Ukraine.

At the same time, in 2023, the LEA registered 475595 crimes with corresponding criminal proceedings where notes of suspicion were given in 189292 proceedings

Correspondingly, in 2024, the LEA registered 492479 crimes with corresponding criminal proceedings where notes of suspicion were given in 194688 proceedings.

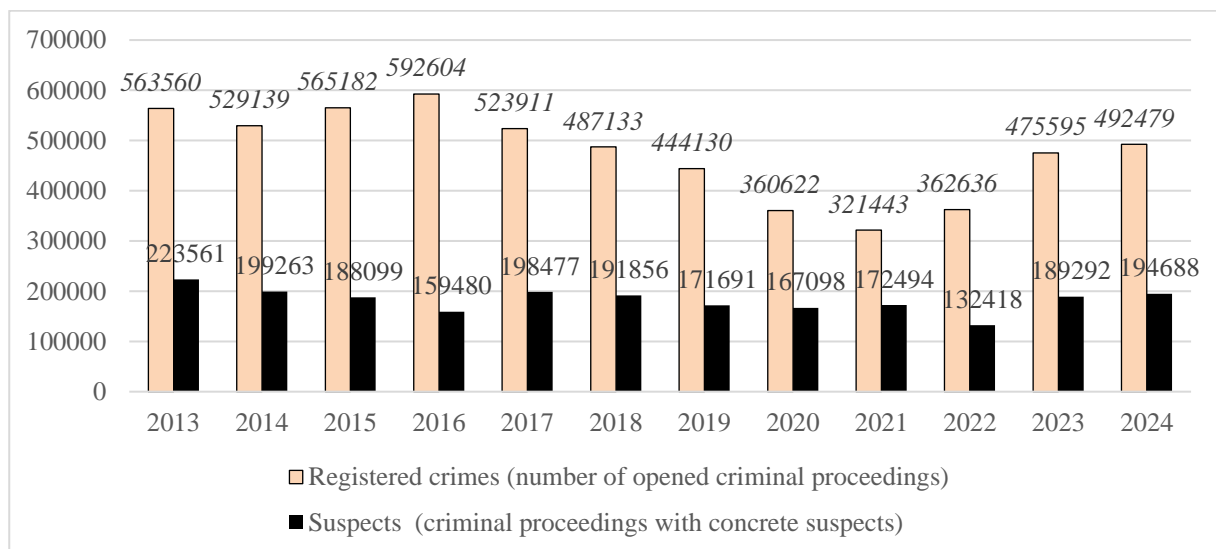

Figure 1. Total number of registered crimes (2013 - 2024)

At the same time, as police statistics demonstrate, the number of criminal proceedings *with suspects* in 2022-2024 dropped significantly as compared with the pre-War period, which serves as an indicator of the decreasing effectiveness of the national criminal justice system. It could also be noted that the ratio between the number of criminal proceedings and the number of criminal proceedings with concrete suspects has had a stable trend towards decreasing until the 2022 Moscovian military invasion. As a result, the criminal justice system of Ukraine has demonstrated one of the highest ratios in the last ten years (*Figure 2*).

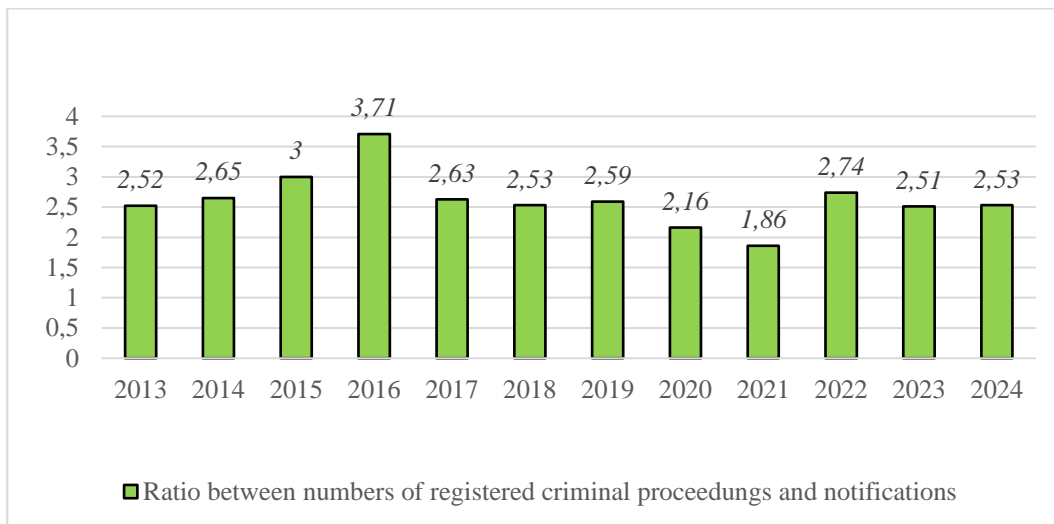

Figure 2. Ratio between registered crimes and notifications (2013 – 2024)

Geographical Distribution of Crime. One of the main conclusions from research into crime trends in 2022 is that the War made criminality in Ukraine *more rural*. In 2013, the ratio between crimes committed in urban and rural areas was 4,04. However, in 2022, the same ratio decreased to the point of 3,45 with further decrease to the point of 2,35 in 2024 (*Figure 3*).

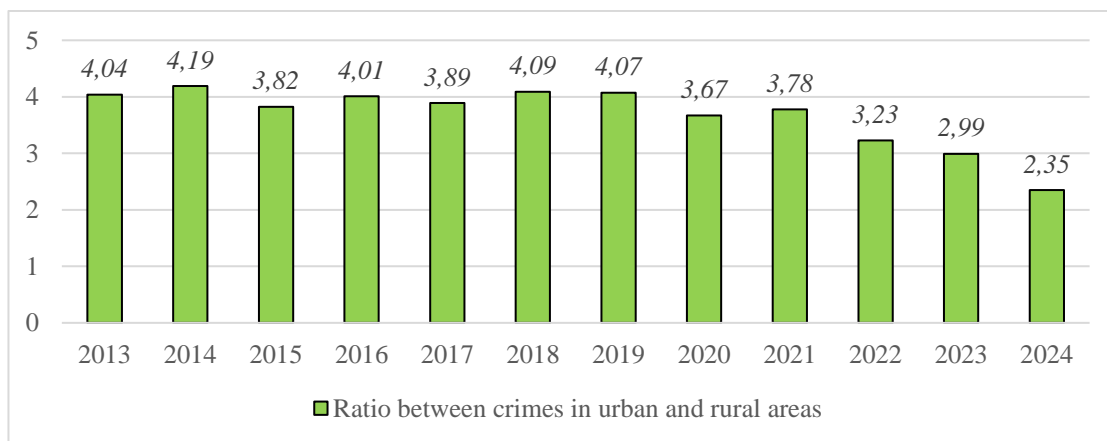

Figure 3. Geographical distribution of crime (1)

In the period of 2013-2021, urban crimes occupied 77 – 78% in the general structure of criminality in Ukraine. The beginning of the War has brought the minimum level of urban crime (74,14 %) and maximum level of rural crime (22,97 %) for the last ten years of national history of crime prevention. Moreover, in 2024, police statistics demonstrate the lowest level of crimes in urban areas (67.6%) and the highest level of crimes in rural areas (28,7%). It appears that such changes have resulted from the 2022 Moscovian military aggression, where many crimes were committed by Russian soldiers and officers in *rural* areas (*Figure 4*).

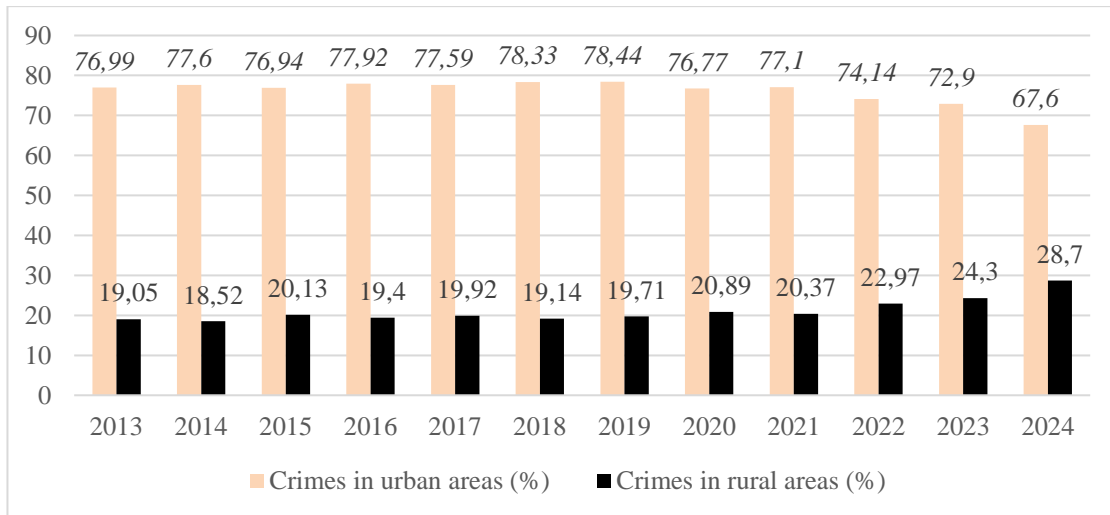

Figure 4. Geographical distribution of crime (2)

Nationality. As previously, crimes committed by foreign nationals in Ukraine occupy an insignificant segment in the general structure of criminality (Figure 5).

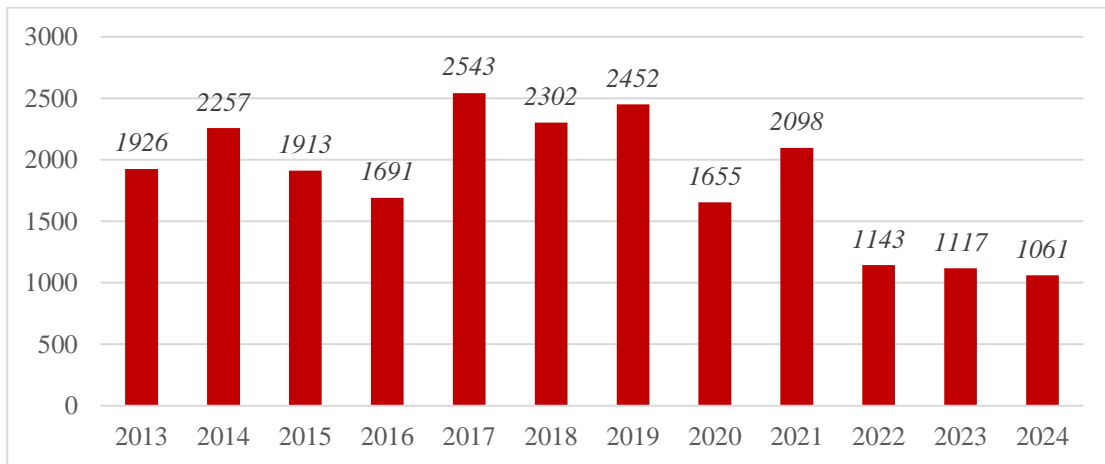

Figure 5. Crimes committed by foreigners

At the same time, the War has led to a reduction in crimes committed by foreign nationals (Figure 6). Probably, police statistics do *not* cover crimes committed by Moscovian military agents during the 2022 War. Nevertheless, there is no reference in the police statistics that the mentioned indicator does not cover crimes committed by Moscovian occupiers.

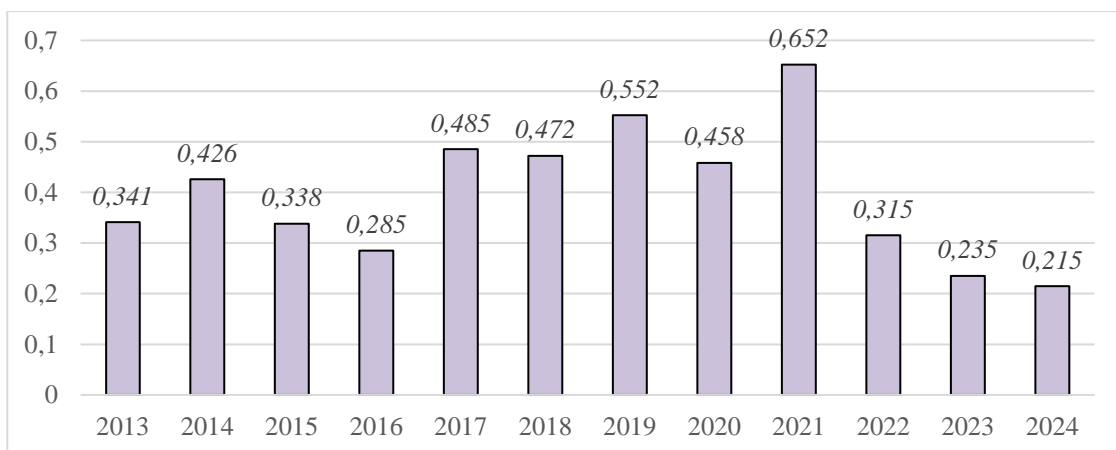

Figure 6. Percentage of crimes committed by foreigners

Age. One of the surprising conclusions drawn from police statistics is that the percentage of crimes committed by persons at the age of 18 – 59 years has changed since 2021. In other words, the War has led to changes in the percentage of crimes committed by adults under 60 years (*Figure 7*).

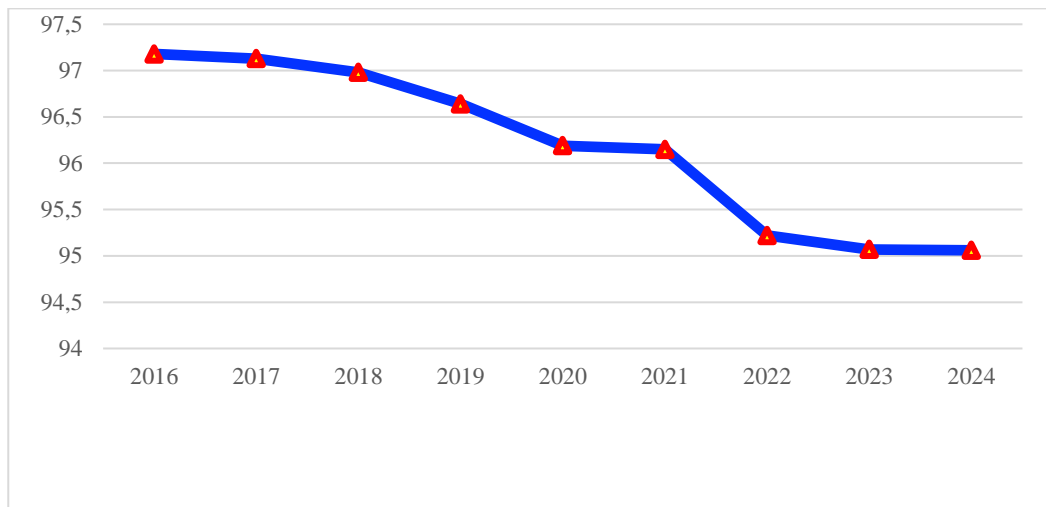

Figure 7. Percentage of crimes committed by persons under 60

During the War, crime has become ‘older’ in Ukraine. The percentage of crimes committed by offenders over 60 has *increased*, which can be partly explained by involvement of such persons in collaboration with Moscovian occupiers before and during the War. However, the main number of passionaries who could commit crimes were recruited into the Army or join the Army voluntary (*Figure 8*).

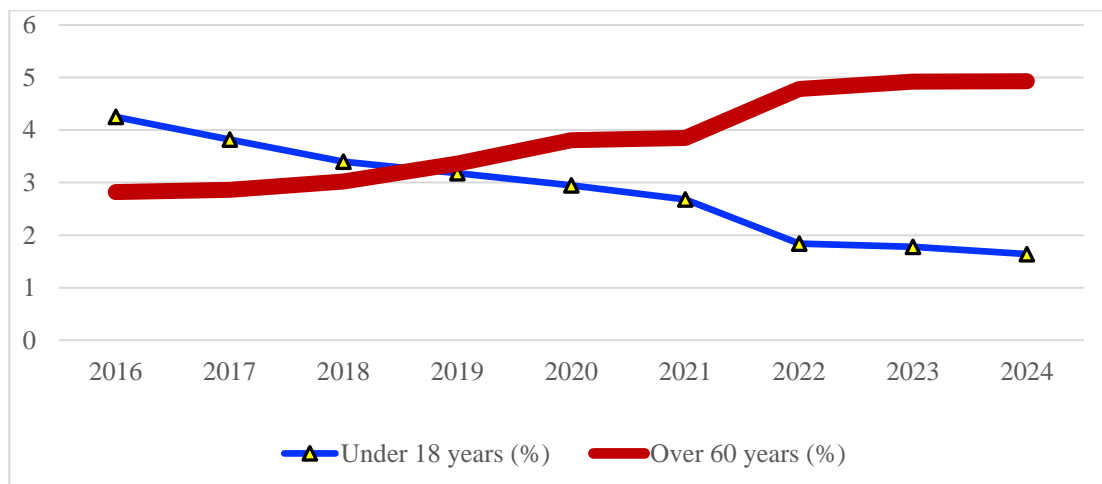

Figure 8. Percentage of crimes committed by persons under 18 and over 60

Police statistics demonstrate a *decrease* in involvement of persons over 60 in crimes against property, against public order (including illegal keeping of firearms) or drug-related crimes. In contrast, police statistics demonstrate an *increase* in involvement of persons over 60 in crimes against human life and health (1083 crimes in 2022, 145 crimes in 2023, and 1590 crimes in 2024) (*Table 1*).

Age. One of the surprising conclusions drawn from police statistics is that the percentage of crimes committed by persons at the age of 18 – 59 years has changed since 2021. In other words, the War has led to changes in the percentage of crimes committed by adults under 60 years (*Figure 7*).

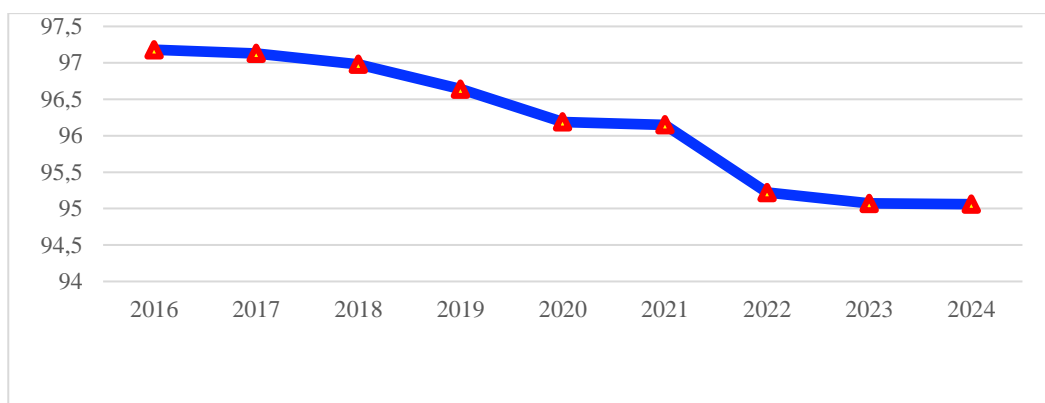

Figure 7. Percentage of crimes committed by persons under 60

During the War, crime has become ‘older’ in Ukraine. The percentage of crimes committed by offenders over 60 has *increased*, which can be partly explained by involvement of such persons in collaboration with Moscovian occupiers before and during the War. However, the main number of passionaries who could commit crimes were recruited into the Army or join the Army voluntary (*Figure 8*).

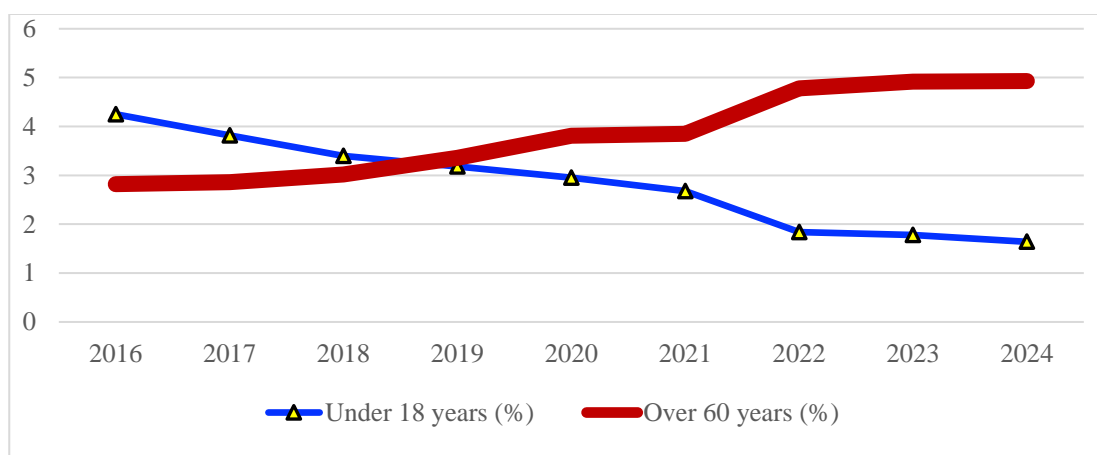

Figure 8. Percentage of crimes committed by persons under 18 and over 60

Police statistics demonstrate a *decrease* in involvement of persons over 60 in crimes against property, against public order (including illegal keeping of firearms) or drug-related crimes. In contrast, police statistics demonstrate an *increase* in involvement of persons over 60 in crimes against human life and health (1083 crimes in 2022, 145 crimes in 2023, and 1590 crimes in 2024) (*Table 1*).

Tab. 1.

Offenders at the age over 60 (2016 – 2024)

Persons over 60 committed crimes	Against national security	Against life and health	Property crimes	Against public order	Drug-related crimes	Against justice	War crimes
2016	8	846	723	173	535	22	0
2017	13	858	924	338	610	17	1
2018	7	935	1120	313	380	14	0
2019	16	997	1129	295	409	25	0
2020	8	1098	1124	271	487	32	5
2021	13	1125	1160	239	388	33	3
2022	188	1083	753	197	353	24	201
2023	214	1453	1170	219	308	52	220
2024	130	1590	974	214	259	103	91

At the same time, in 2022, offenders over 60 committed many more *crimes against national security* as compared with the whole period of 2016-2021 (the ratio is 2,89) (Table 2, Figure 9).

Tab. 2.

Offenders over 60: general numbers

	Against national security (all offenders)	Against national security (over 60)	%	War crimes (all offenders)	War crimes (over 60)	%
2016	95	8	8,4%	2	0	0%
2017	107	13	12,1%	20	1	5%
2018	113	7	6,2%	4	0	0%
2019	117	16	13,7%	6	0	0%
2020	101	8	7,9%	21	5	24%
2021	111	13	11,7%	35	3	8,6%
2022	1455	188	12,9%	679	201	30%
2023	2373	214	9%	626	220	35,1%
2024	2303	130	5,6%	430	91	21,2%

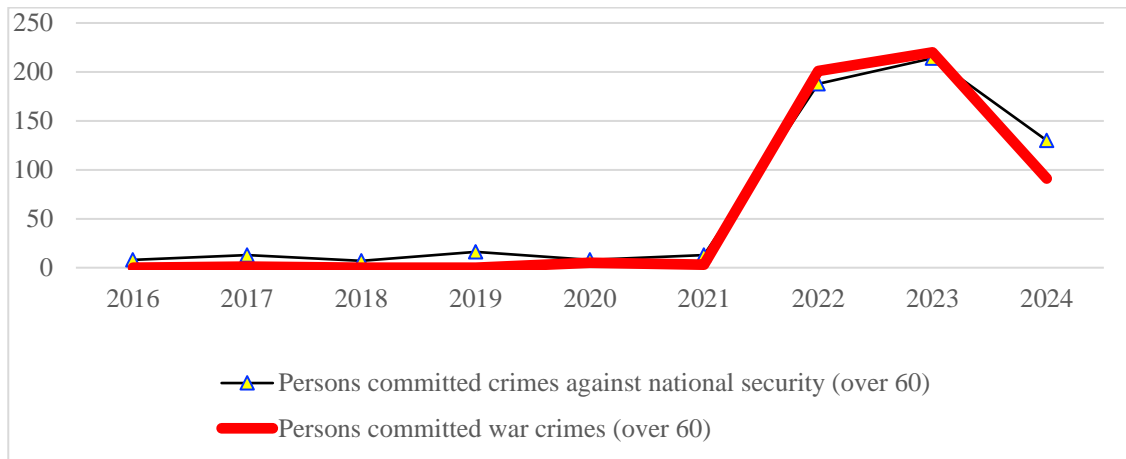

Figure 9. Offenders over 60 committed war crimes and crimes against national security

Figure 10 demonstrates statistical data concerning the percentage of persons over 60 who committed crimes against national security and war crimes.

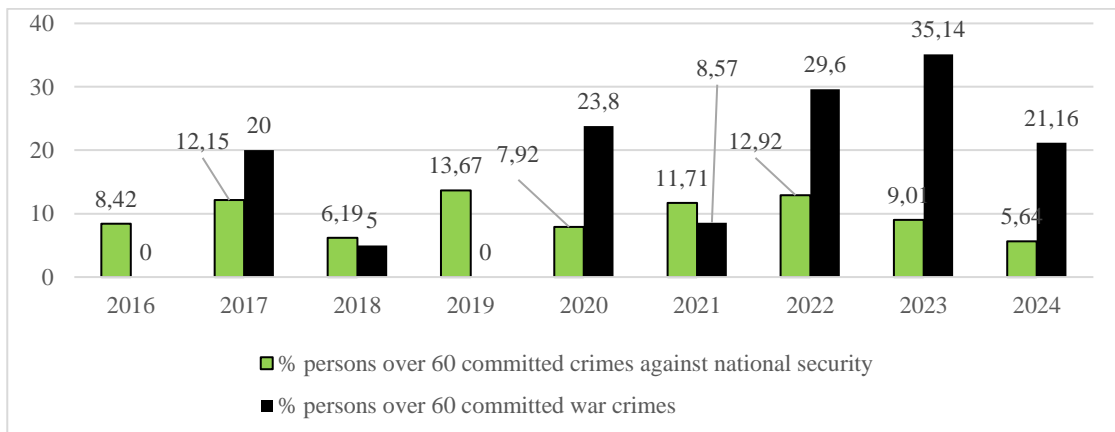

Figure 10. Percentage of offenders over 60 committed war crimes and crimes against national security

Police statistics demonstrate that in relative numbers, persons under 60 committed many more crimes against national security and war crimes as compared with other types of crimes (Table 3, Figure 11).

Tab. 3.

Percentage of offenders over 60

	2021	2022	2023	2024
Crimes against human life and health	5,39	7,13	6,59	7,17
Crimes against property	2,38	3,01	3,46	3,81
Crimes against public order	2,44	6,17	4,97	4,76
Drug-related crimes	3,35	2,79	1,65	1,34
Crimes against public services	8,40	8,96	7,33	6,68
Crimes against justice	1,59	2,16	2,91	3,48
Crimes against national security	11,71	12,92	9,01	5,64
War crimes	8,57	29,60	35,14	21,16

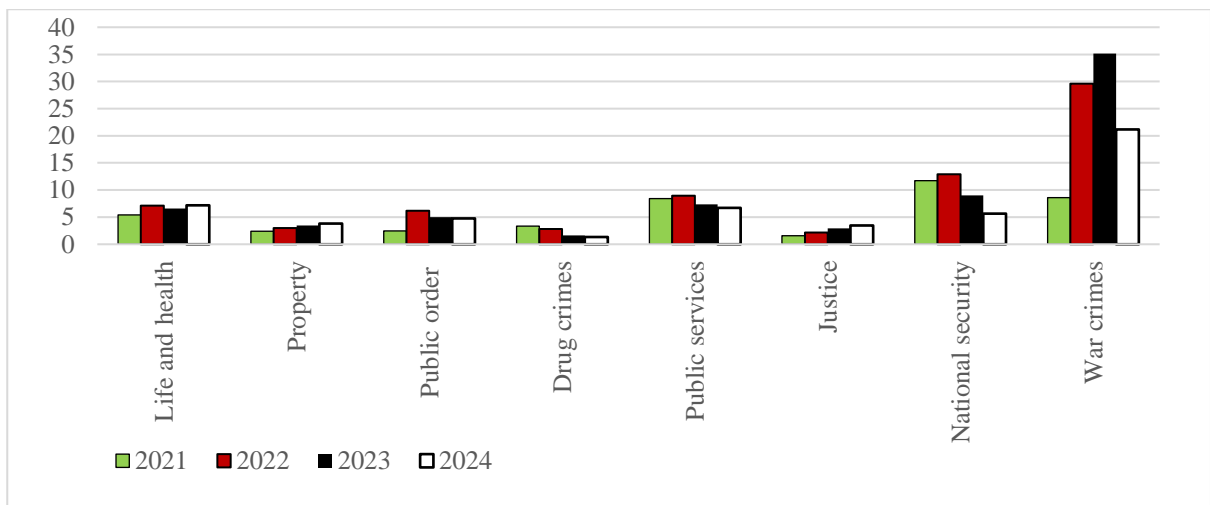

Figure 11. Percentage of offenders over 60

Offenders under 18. Police statistics show that the number of offenders under 18 having committed property crimes had reduced until 2022. Moreover, the number of such crimes dropped significantly in 2022-2024 as compared to 2021. In contrast, the number of offenders under 18 who committed crimes against human life and human health has reduced insignificantly (Figure 12).

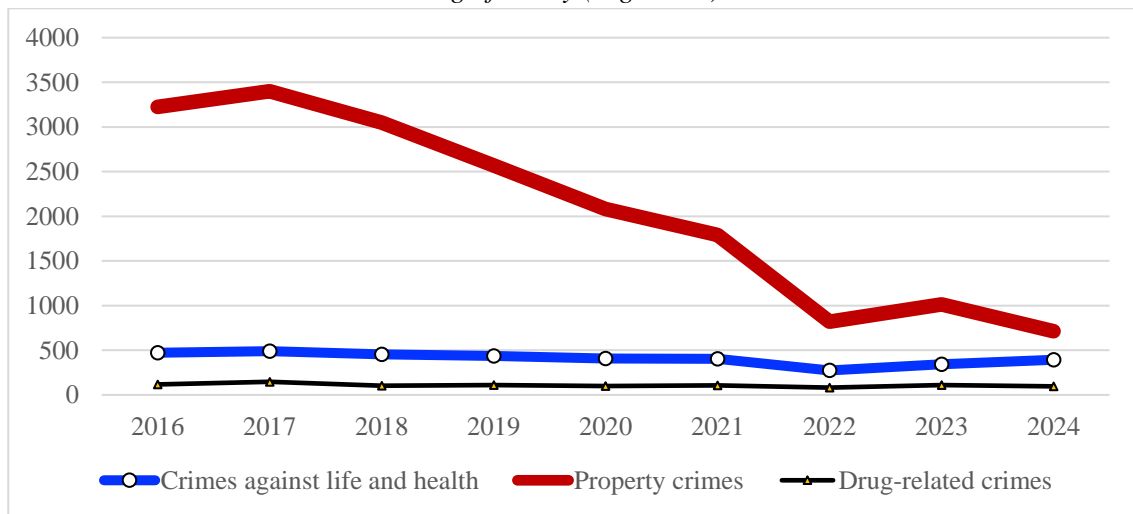

Figure 12. Number of offenders under 18 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes

In contrast, the number of offenders having committed drug-related crimes does not show such rapid trends to the decrease, which can prove a hypothesis that the War had *no* influence on the illegal drug market, which is informally controlled by the police (*Figure 13*).

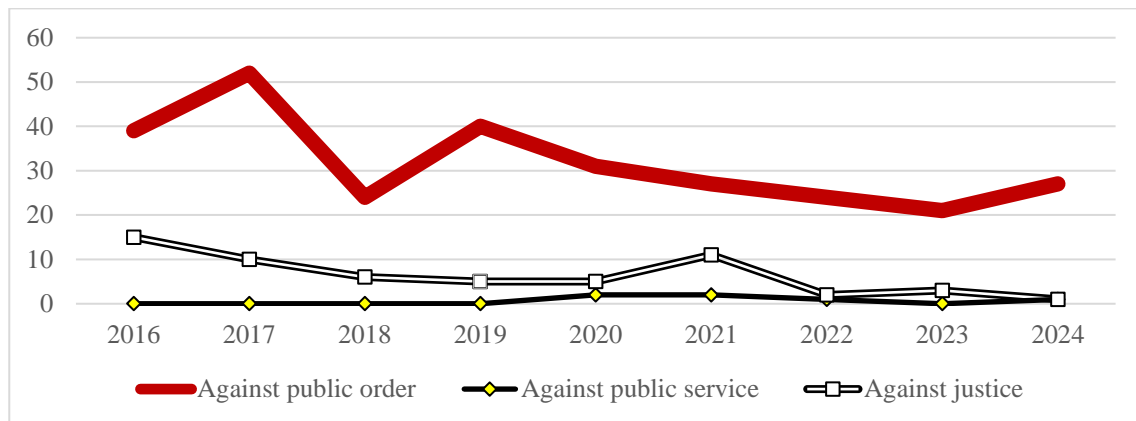

Figure 13. Number of offenders under 18 committed crimes against public order, public service and justice

Offenders at the age 18 – 28. Police statistics show that the number of offenders at the age of 18 – 28 years having committed property crimes has also had a trend to reduce until 2022. The number of offenders having committed crimes against human life and human health has increased (*Figure 14*).

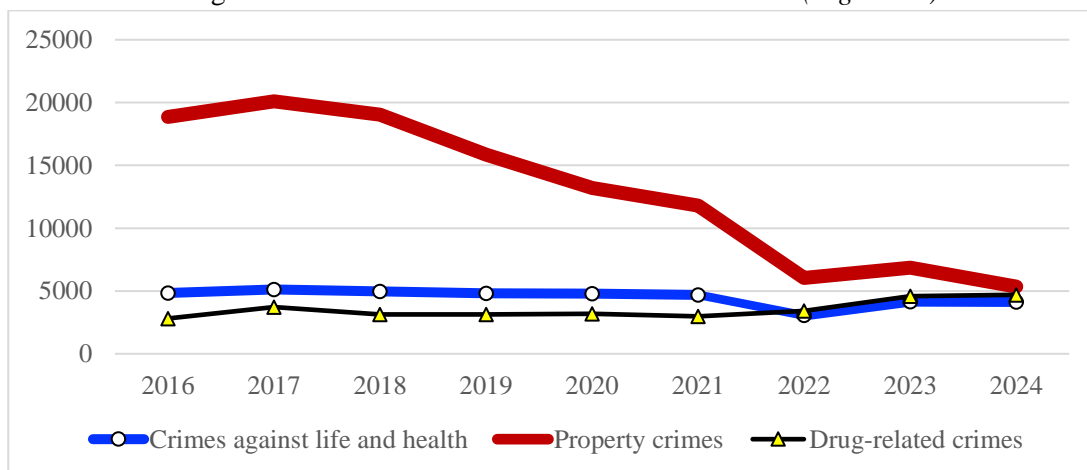

Figure 14. Number of offenders at the age 18 – 28 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes

As in previous example with drug-related crimes committed by persons under 18, the number of offenders at the age of 18 – 28 who committed drug-related crimes does *not* demonstrate such rapid trends towards the decrease, which can also prove the hypothesis that the War had *no* influence on the illegal drug market, which is informally controlled by the police.

Offenders at the age 29 – 39. As far as offenders at the age of 29 – 39 are concerned, the corresponding crime rates reflect the general crime trends typical for Ukraine.

We can also point to reduction in persons at the age of 29 – 39 who committed crimes against human life and human health in 2022 with further increase. At the same time, numbers of drug offenders seem to be *not* influenced by the War, which gives us additional grounds to argue about the illegal control of the police over the illegal drug market and its ‘customers’ (*Figure 16*).

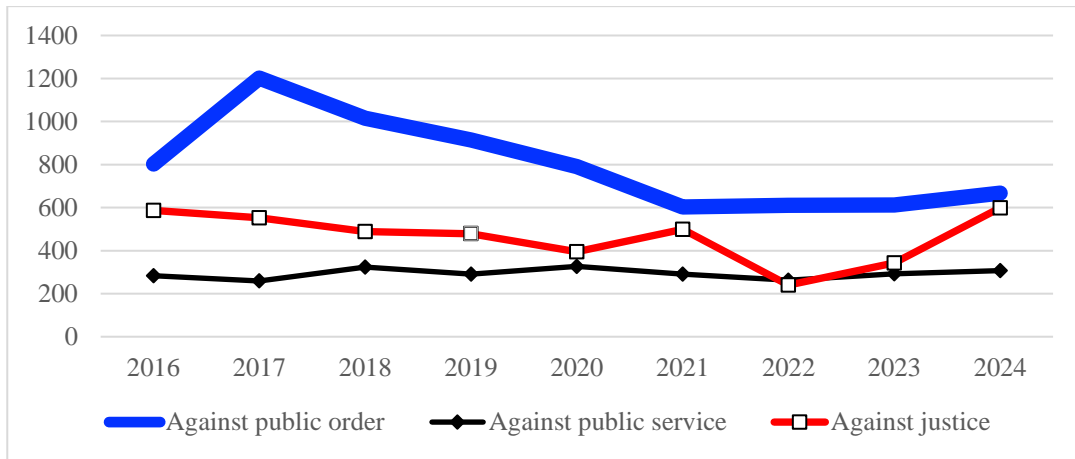

Figure 15. Number of offenders at the age 18 – 28 committed crimes against public order, public service and justice

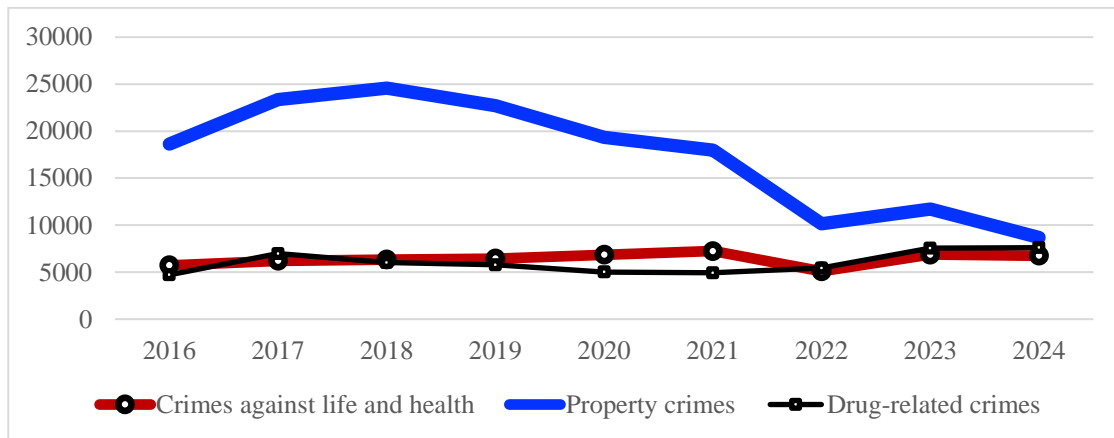

Figure 16. Number of offenders at the age 29 – 39 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes

As far as crimes against public service and against justice are concerned, the number of offenders at the age of 29 – 39 having committed the above-mentioned crimes dropped significantly in 2022, which can also be explained with the impact of the War on normal life of Ukrainian society (*Figure 17*). However, in 2023 and 2024, the number of crimes against public service and against justice increased, mainly due to crimes of not-execution of judicial decisions.

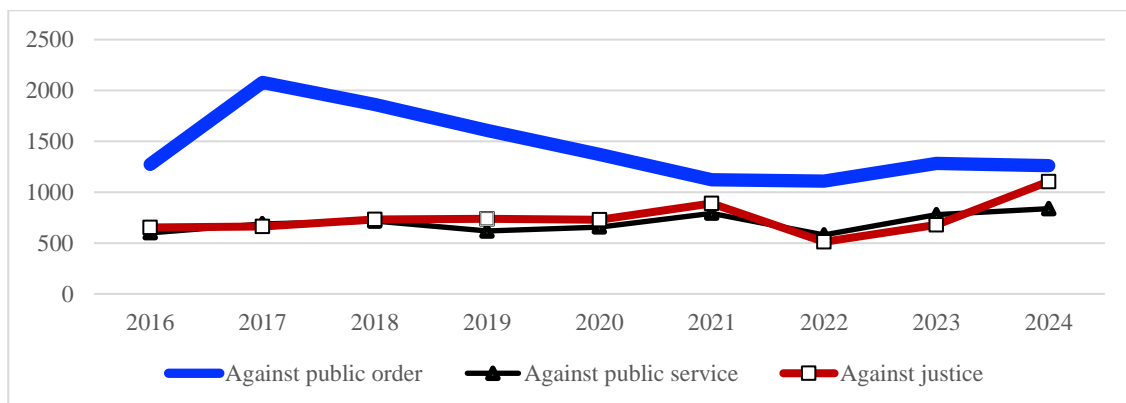

Figure 17. Number of offenders at the age 29 – 39 committed crimes against public order, public service and justice

Offenders at the age 40 – 54. The conclusions presented above could also be used in relation to offenders at the age of 40 – 54: reduction in crimes against human life and human health, as well as serious reduction in property crimes in 2022 (*Figure 18*).

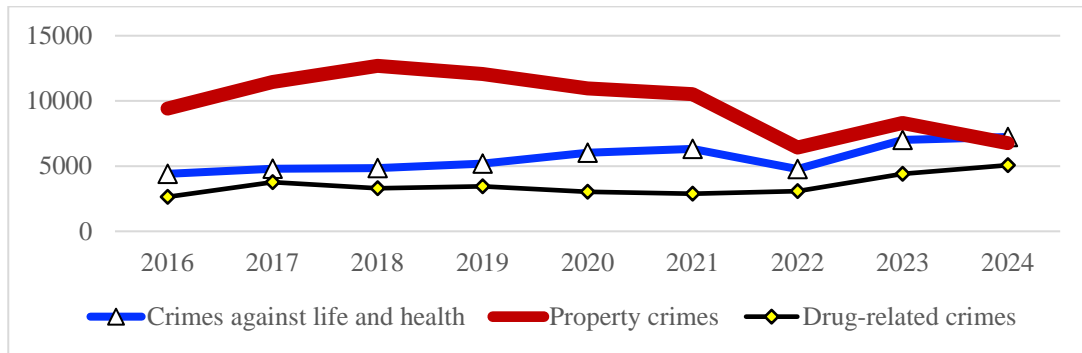

Figure 18. Number of offenders at the age 40 – 54 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes

In line with previous conclusions, it is not surprising that the number of persons at the age of 40 – 54 committed drug-related crimes had *increased*.

In contrast, the number of persons committed crimes against public security, public service and justice had decreased in 2022 with further increase in 2023-2024 (*Figure 19*).

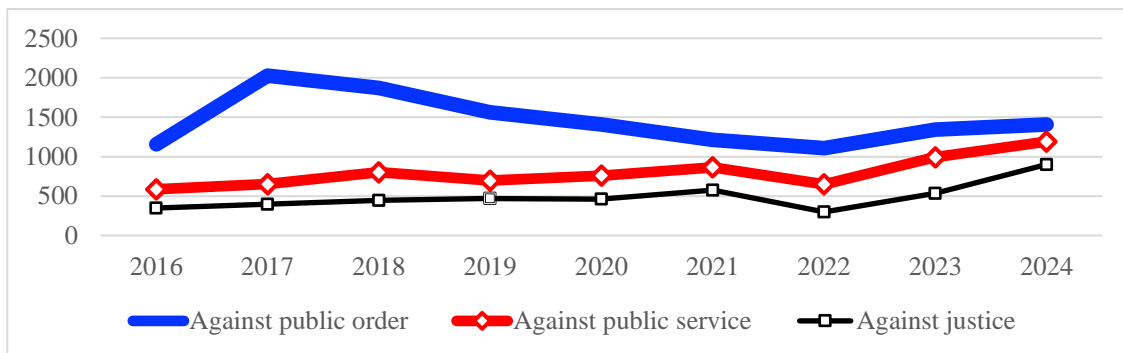

Figure 19. Number of offenders at the age 40 – 54 committed crimes against public order, public service and justice

Offenders at the age 55 – 59. The same conclusions could be drawn from the police statistics in relation to offenders at the age of 55 – 59 (*Figure 20*).

As it was argued before, the crime trends of drug offences seem to be *not* influenced by the War, which gives us additional grounds to argue about the control of the police over the illegal drug market (*Figure 20*).

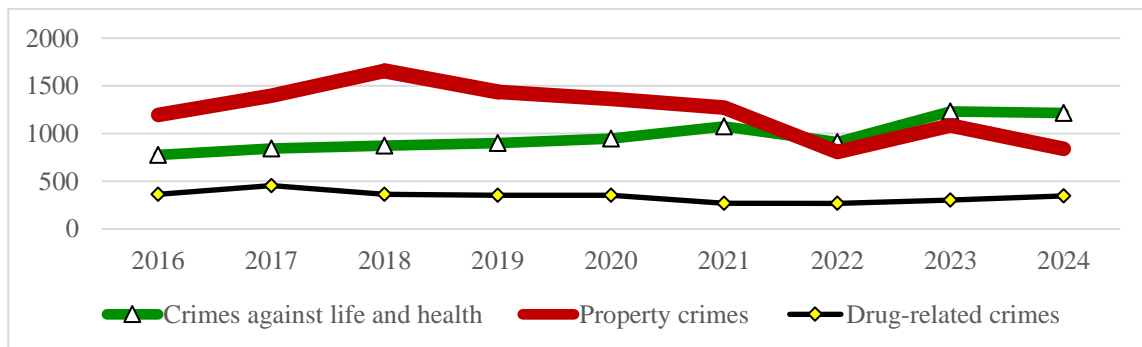

Figure 20. Number of persons at the age 55 – 59 committed crimes against life and health, property crimes and drug-related crimes

In contrast, the number of persons having committed crimes against public order, public service and justice has decreased in 2022 with further increase in 2023 and 2024 (Figure 21).

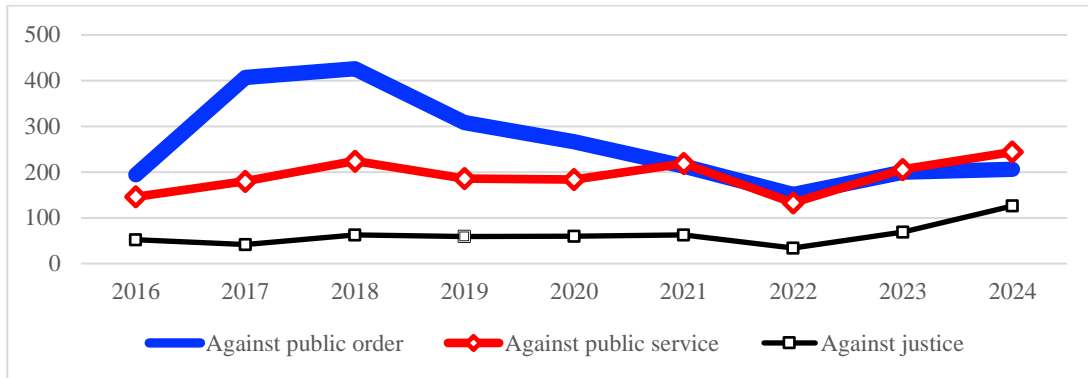

Figure 22. Number of offenders at the age 55 – 59 committed crimes against public order, public service and justice

Offenders over 60. Finally, the number of offenders over 60 years who committed crimes against property decreased significantly after the War started, with further increase in 2023. At the same time, the number of offenders over 60 years who committed crimes against human life and human health increased significantly in 2023 and 2024.

The number of persons who committed drug-related crimes, as could be predicted in the light of previously drawn conclusions, has decreased insignificantly (Figure 23).

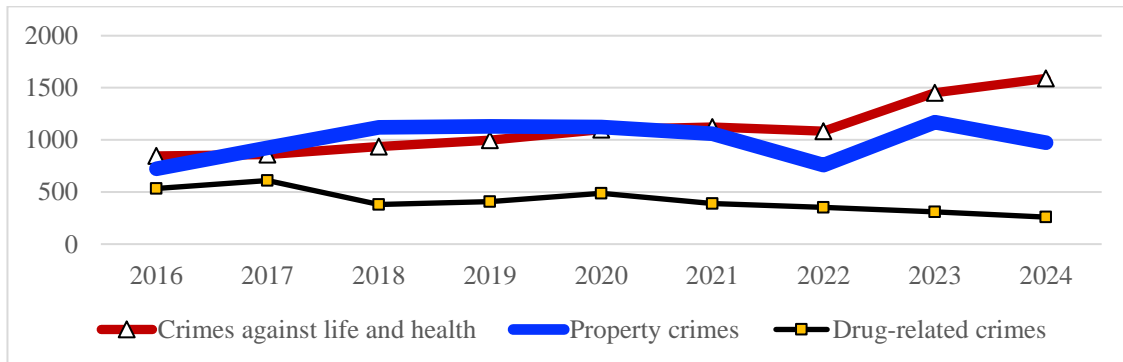

Figure 23. Number of offenders over 60 committed crimes against life and health, drug-related crimes and property crimes

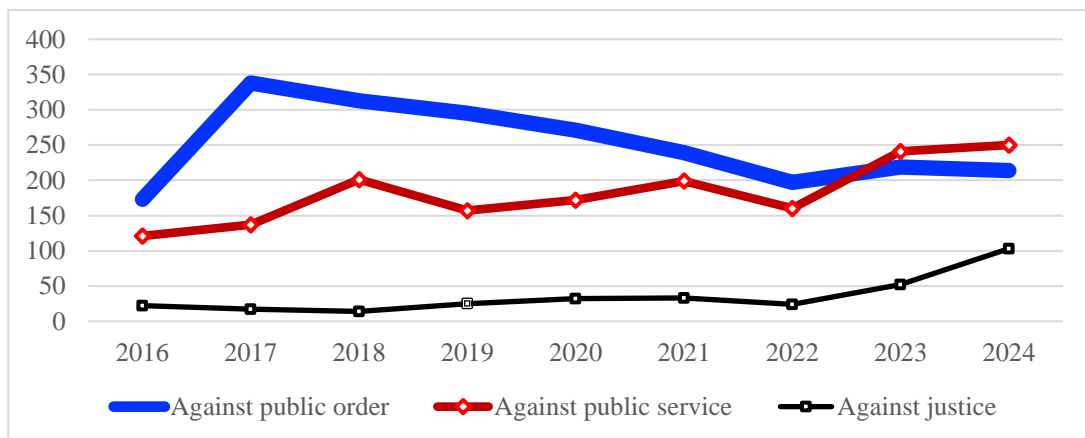

Figure 24. Number of offenders over 60 committed crimes against public order, public service and justice

As far as we have paid special attention to offenders having committed drug-related crimes, we have decided to present the numbers of the above-mentioned offenders graphically in a separate Figure (Figure 25).

Here, we can observe the numbers of offenders of the mentioned category for the period of 2016 – 2024.

If we exclude the pick of such persons at the age of 29 – 39 registered in 2017, we can conclude that there had been no rapid changes in this number until the War started. In other words, the War has *significantly* impacted the number of such persons after the War started.

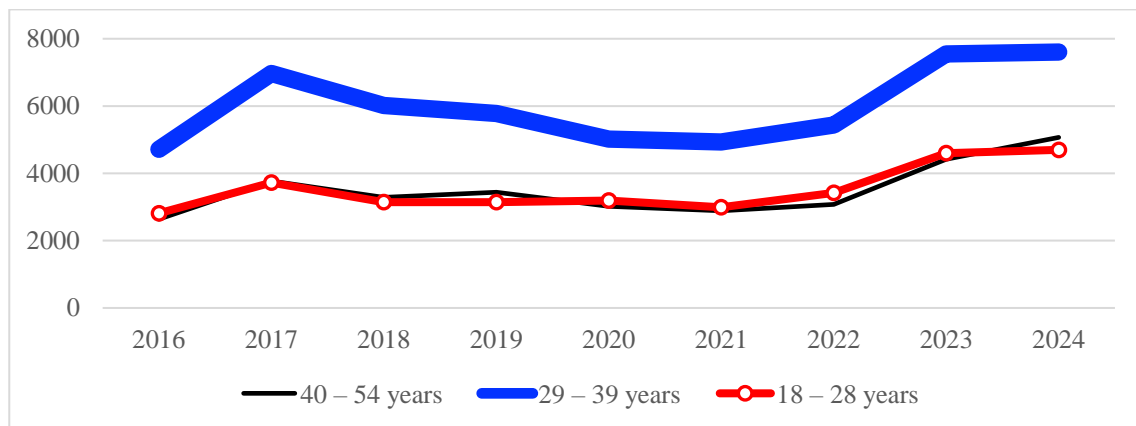

Figure 25. Persons committed drug-related crimes (1)

The same generally could be said in relation to drug offenders under 18 years and drug offenders over 55 years. It is obvious that the War has impacted the numbers of such drug offenders: people in the age of 55 – 59 became involved more in drug crimes, people over 60 became involved less in drug crimes (Figure 26, Table 4).

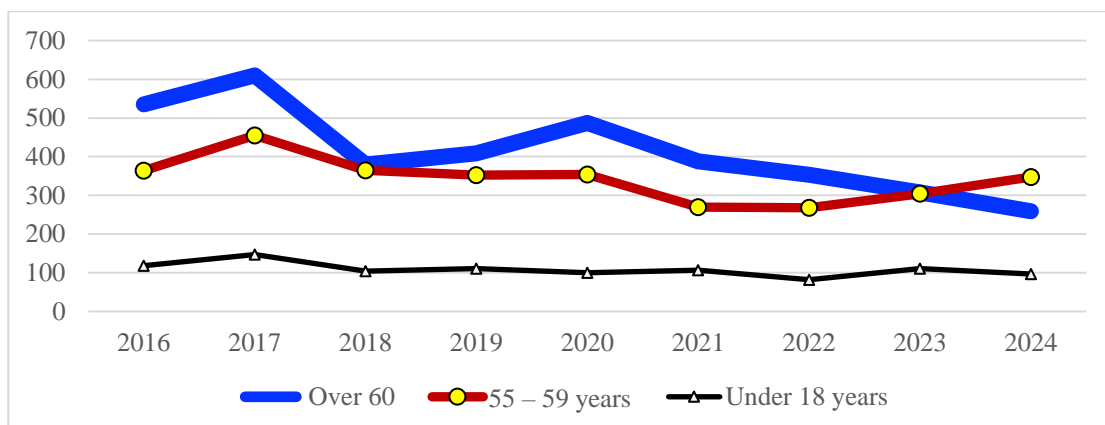

Figure 26. Persons committed drug-related crimes (2)

With an aim to compare trends in numbers of offenders having committed *drug-related crimes* (Figure 25, Figure 26), we can demonstrate the same figures but with offenders having committed *property crimes* (Figure 27, Figure 28).

Here, we can note how the War significantly impacted the numbers of *property offenders* where the average numbers of such persons remain unchanged in 2024 as compared with 2022 (Figure 27, Figure 28, Table 5).

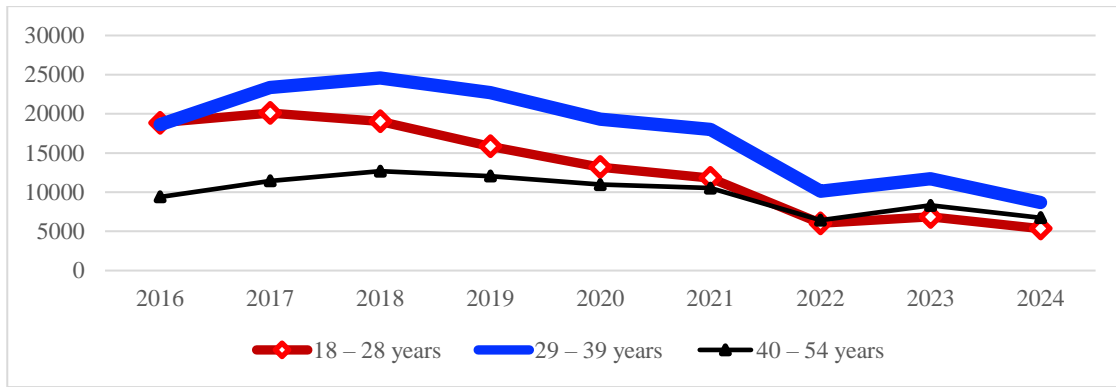

Figure 27. Number of offenders committed property crimes (1)

Tab. 4.

Age of persons committed drug crimes

Age of persons committed drug crimes	Over 60	55 – 59	40 – 54	29 – 39	18 – 28	Under 18
2016	535	364	2638	4715	2814	118
2017	610	455	3767	6970	3722	147
2018	380	365	3290	6016	3140	104
2019	409	352	3437	5777	3145	111
2020	487	354	3019	5018	3193	100
2021	388	270	2886	4935	2993	107
2022	353	268	3074	5434	3422	82
2023	308	304	4414	7547	4598	111
2024	259	347	5068	7604	4698	97

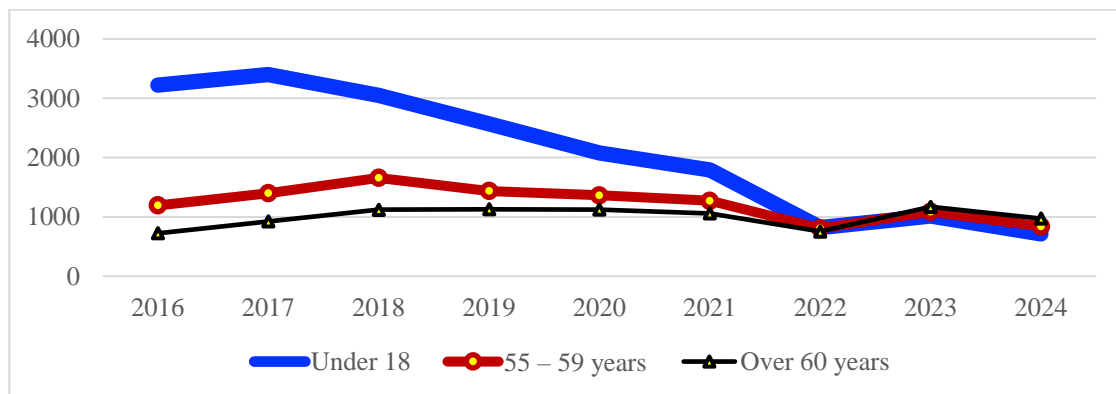

Figure 28. Number of offenders committed property crimes (2)

Tab. 5.

Offenders in different age groups

Offenders committed property crimes	Under 18	18 – 28	29 – 39	40 – 54	55 – 59	Over 60
2016	3224	18858	18623	9409	1194	723
2017	3400	20098	23358	11447	1398	924
2018	3050	19035	24576	12687	1657	1120
2019	2570	15861	22703	12063	1437	1129
2020	2080	13209	19329	10963	1363	1124
2021	1793	11808	17994	10524	1273	1060
2022	820	6037	10130	6424	807	753
2023	1013	6856	11726	8314	1086	1170
2024	713	5350	8687	6752	841	974

Educational Background. The wartime period has put on the agenda an interesting aspect concerned with *educational background* of offenders (Figure 29, Table 6).

The percentage of offenders with *professional (technical) education* for the period of twelve months of 2022 was the same as compared with 2021, while the percentage of offenders with a *university degree* increased to the level of 13,73 % (Figure 29, Figure 30, Table 6).

Moreover, for the period of 2016-2022 there was a trend of increase in the proportion of offenders with a *university degree*. After the 2022 invasion, the number of offenders with a *university degree* remains mostly unchanged. In contrast, for the period of 2016-2024 there was a trend of decrease in the proportion of offenders with *no education*.

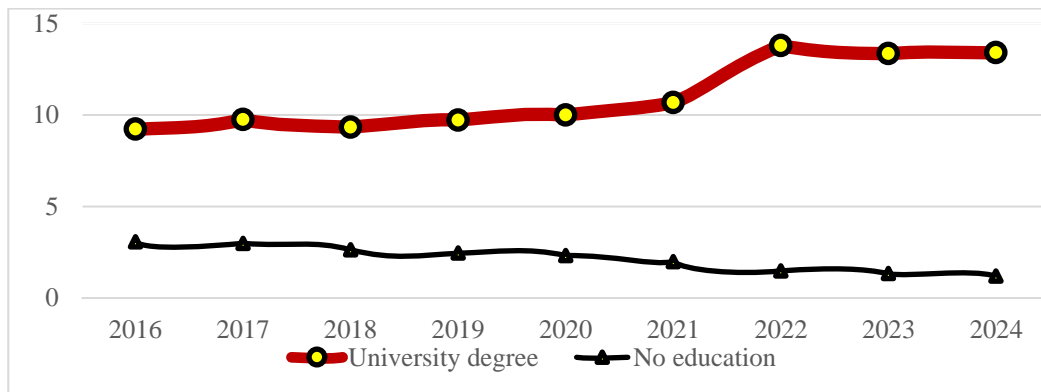

Figure 29. Percentage of offenders with university degrees and with no education

Tab. 6.

Educational level of offenders

	University degree	Technical education	Secondary school	No education
2016	9,21	24,39	63,33	3,06
2017	9,74	24,09	63,18	2,98
2018	9,33	24,32	63,72	2,63
2019	9,71	24,45	63,39	2,45
2020	9,99	22,45	65,24	2,32
2021	10,67	18,71	68,63	1,98
2022	13,78	18,05	66,69	1,48
2023	13,34	17,86	67,47	1,33
2024	13,39	17,92	67,57	1,19

As far as offenders with technical education are concerned, the War has not impacted significantly on their percentage in the general number of offenders (18,71 % in 2021, 18,05 % in 2022, 17,86 % in 2023, 17,92% in 2024) (Figure 30).

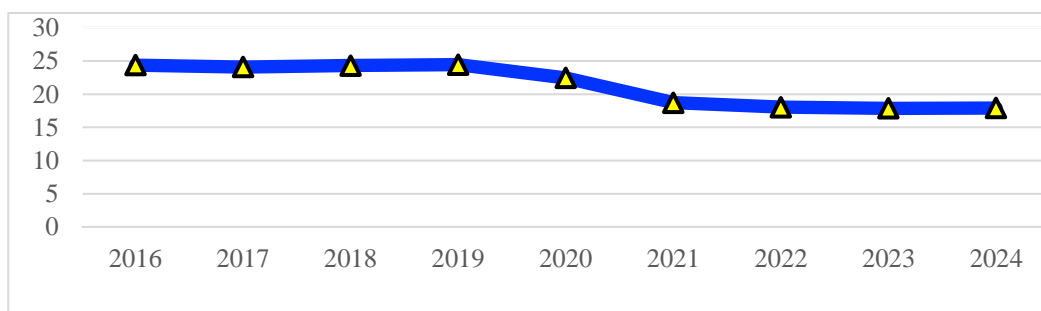

Figure 30. Percentage of offenders with technical education

As far as offenders with secondary school education are concerned, the War has decreased their percentage in the general number of offenders (68,63 % in 2021, 66,69 % in 2022, 67,47 % in 2023, 67,57 % in 2024) (Figure 31).

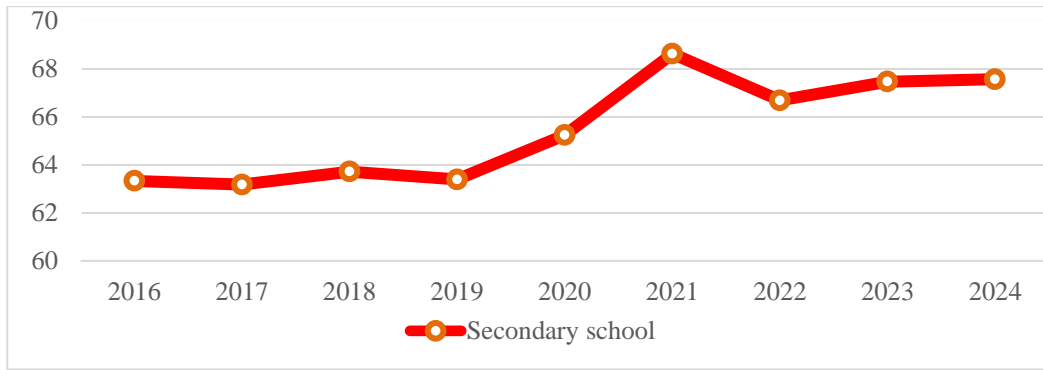

Figure 31. Percentage of offenders with secondary school education

Crimes against Human Life and Health. We can observe how the War “cut” the number of *detected* crimes against human life and health in March 2022 because of the reasons mentioned above. As a result, in July 2022, the number of crimes against human life and health, previously dropped seriously in March 2022, has reached the level of January 2022 in July 2022.

In 2021, 33657 crimes against human life and public health were committed. At the same time, notes of suspicion were given only 22524 criminal proceedings.

In 2022, 43199 against human life and public health were committed. At the same time, notes of suspicion were given only 16559 criminal proceedings.

In 2023, 63766 crimes against human life and public health were committed. At the same time, notes of suspicion were 22920 criminal proceedings.

In 2024, 80054 crimes against human life and public health were committed. At the same time, notes of suspicion were given only 23365 criminal proceedings (*Figure 32*).

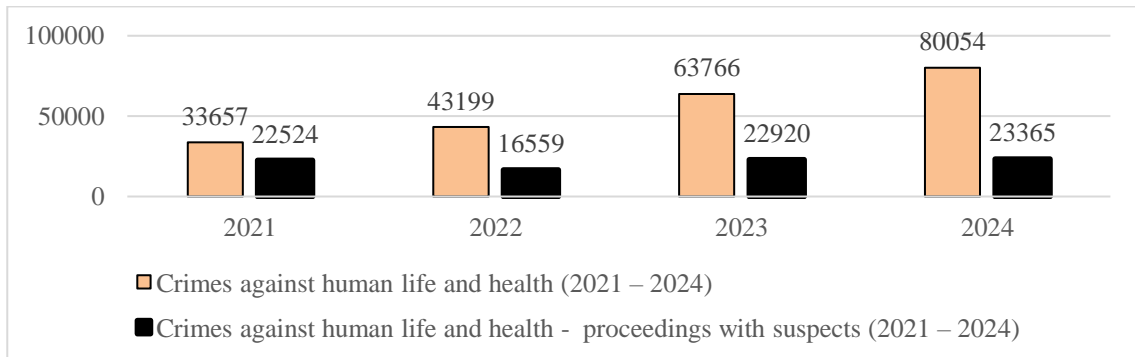

Figure 32. Crimes against life and health (1)

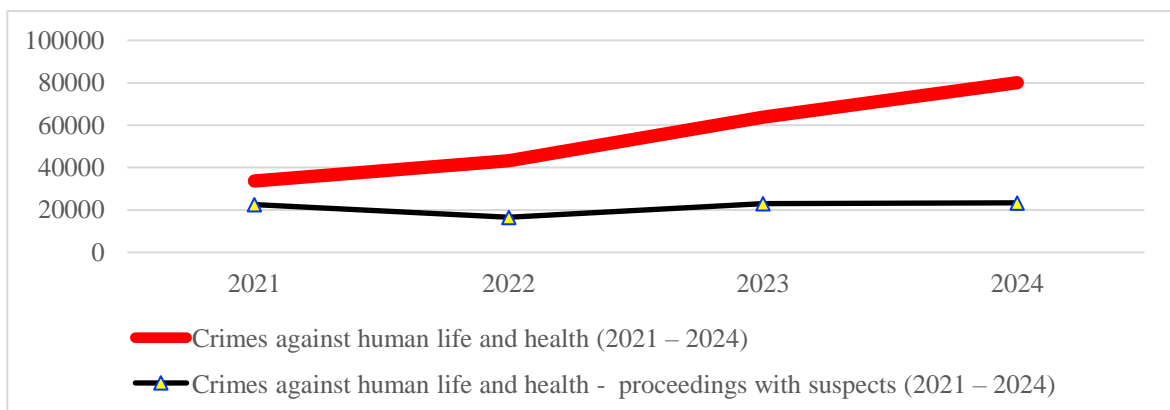

Figure 33. Crimes against life and health (2)

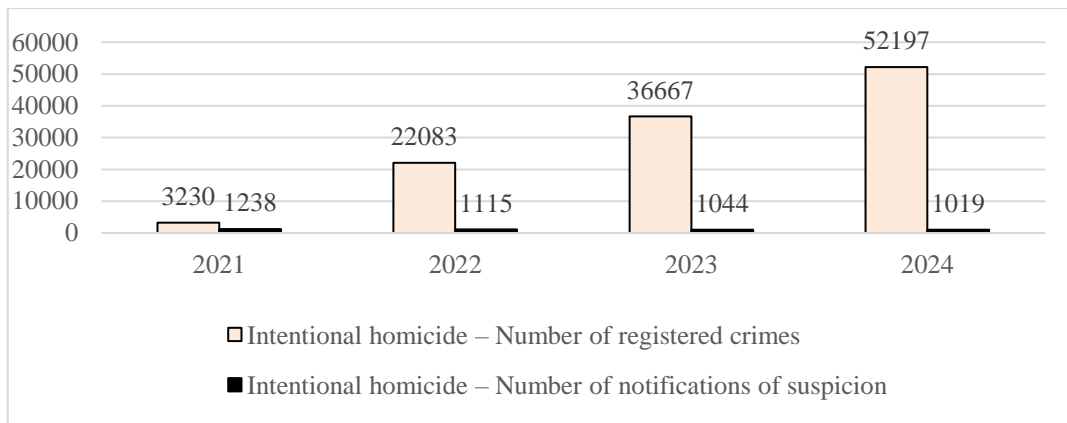

Figure 34. Intentional homicide: crimes and notifications (2021 – 2024)

In contrast, only 5% of perpetrators were identified in 2022, only 2,8 % of perpetrators in 2023, and only 1,9 % of perpetrators in 2024 that indicates an obvious operational weakness of the national criminal justice system in the wartime (*Figure 35*).

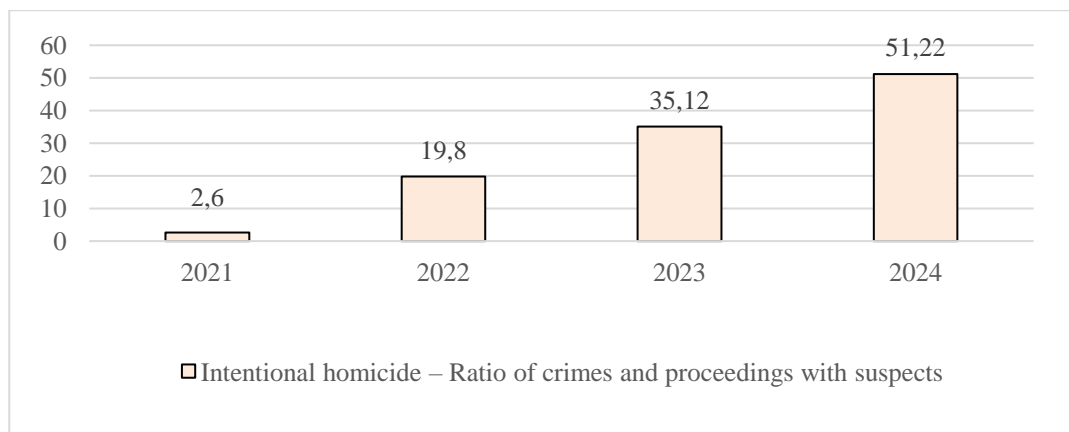

Figure 35. Intentional homicide: ratio of crimes and notifications (2021 - 2024)

One most important conclusion from the above-mentioned comparative analysis is a big difference in numbers of intentional homicides, which is obviously concerned with the 2022 Moscovian invasion of Ukraine. At the same time, it is difficult to separate the number of murders committed by Moscovian *military* agents from those which were committed by Ukrainian ‘*civilian*’ criminals.

Minor Crimes against Human Health. As far as interaction between victims and the LEA is concerned, after the 2022 Moscovian military invasion, Ukrainians applied much less to the LEA with claims of minor injuries (*Figure 36*).

These trends can also be explained by that people generally understood the priorities of the law-enforcement system in the wartime period, where the police officers would probably be expected to *sabotage* registering minor crimes and minor offences.

Here, we present police statistics of all minor crimes against human health committed in 2013-2024 (statistics of 2020 – 2022 include data on minor crimes and minor offences against health, according to Article 12 of the Criminal Code (“*Classification of criminal offences*”)).

Another important conclusion from the above police statistics is that the Ukrainian criminal justice system has adapted to the wartime conditions and challenges and “*swum out*” from the deep crisis. At least, the fact that the police have turned back again to registering minor crimes and minor offences against human health can be considered as a normalization of the police routine (*Figure 36*).

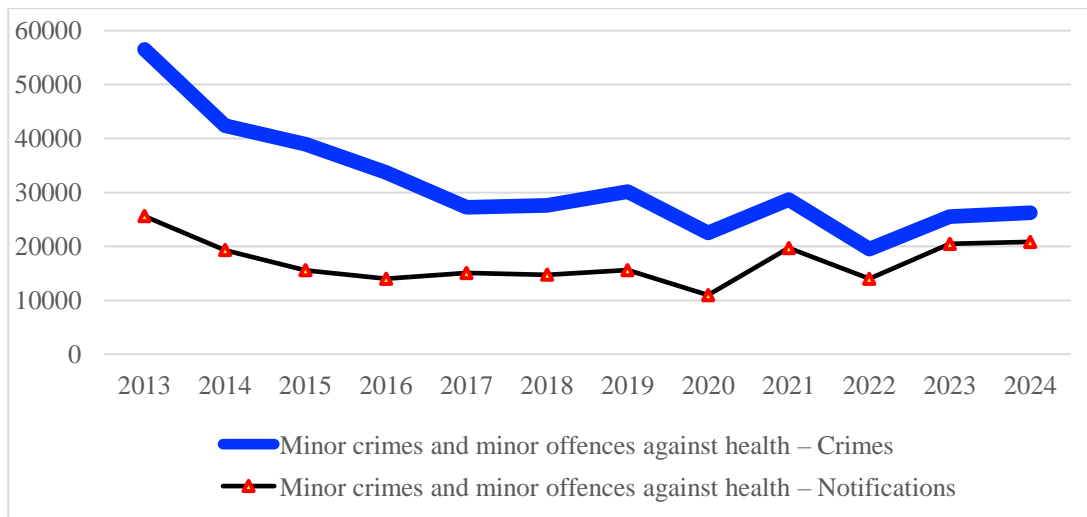

Figure 36. Minor crimes and minor offences against health

Torture. Police statistics on torture (Article 127 of the Criminal Code) occupy a controversial place in the analysis of the general structure of crime in Ukraine. On one hand, systematic torture by the police and prison officers has shaped corresponding views on torture practices in the Ukrainian society and media. The Ukrainian society has a strong view that ill-treatment by the police and prison officers is a *wide-spread phenomenon*. On the other one, the number of officially registered crimes of torture determines many questions concerning the *latent nature* of this type of crime as well as the *effectiveness of investigation* of torture by state agents in Ukraine which become known to the society (Table 7).

Tab. 7.

Torture: general numbers of criminal proceedings

Torture	Crimes	Proceedings with suspects	Indictments sent to courts	Dropped proceedings
2016	62	20	13	26
2017	82	37	26	26
2018	163	59	51	43
2019	140	34	22	25
2020	129	59	32	52
2021	79	33	25	33
2022	68	20	16	21
2023	94	53	37	24
2024	124	78	58	24

The police statistics indicate the next trends of crime of torture in Ukraine: 1) before the 2022 War, there was a decline in number of crimes of torture registered by the LEA; 2) after the War started, the number of crimes of torture increased rapidly and reached the level of the 2020 indicators.

At the same time, both the pre-War and the War periods demonstrate a strong trend that only 40% of criminal proceedings had a clear judicial perspective (28 % before the War (2016 - 2021) and 50% in the period of 2022–2024).

Additionally, the percentage of *dropped* criminal proceedings stimulates additional questions about the *effectiveness* of pre-trial investigation of tortures. The specific feature of crimes of torture is that the victim can identify a perpetrator or at least to provide the information that he or she was subjected to torture in a concrete police department or in a concrete prison (Table 8).

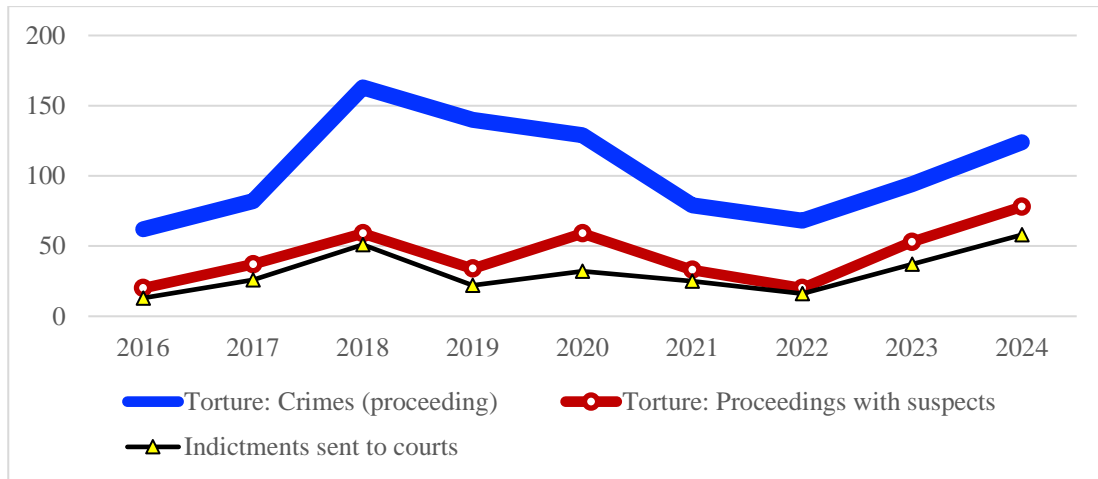

Figure 37. Torture

Tab. 8.

Torture: indictments sent to courts and dropped criminal proceedings

Torture	Torture: Percentage of criminal proceedings with suspects	Torture: Indictments sent to courts	Torture: Percentage of dropped criminal proceedings
2016	32,3	20,9	41,9
2017	45,1	31,7	31,7
2018	36,2	31,3	26,4
2019	24,3	15,7	17,8
2020	45,7	24,8	40,3
2021	41,8	31,6	41,8
2022	29,4	23,5	30,9
2023	56,4	39,4	25,5
2024	62,9	46,8	19,3

In general, after 2022, a positive trend can be detected when notes of suspicion were given in more criminal proceedings and less criminal proceedings were dropped. However, such even positive trends are far from the appropriate state of things: too many criminal proceedings are ‘factual’ (without suspects), too many criminal proceedings in torture cases are dropped (Figure 38).

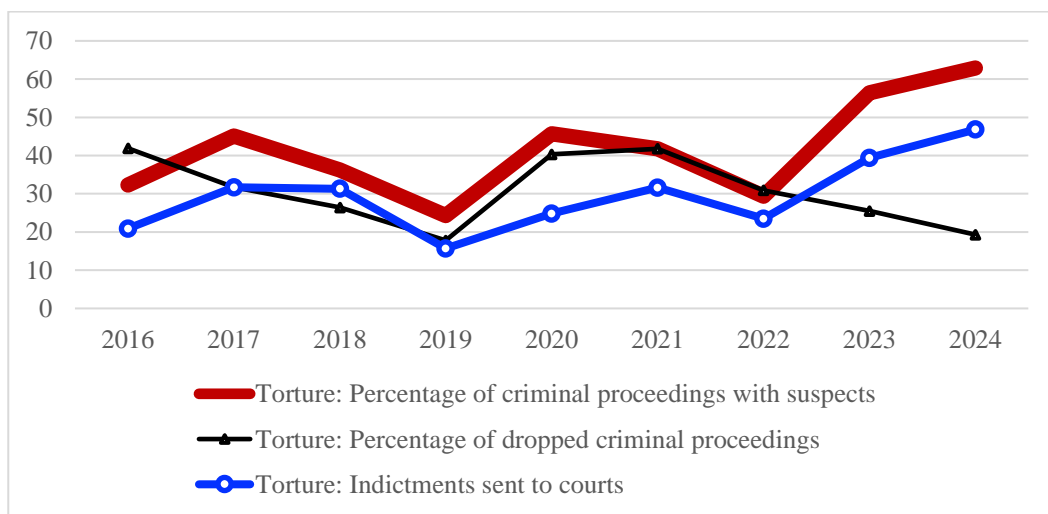

Figure 38. Torture

Domestic Violence. In recent years, *domestic violence* has become an object of special attention by the Parliament, the Government and the society in general. Therefore, domestic violence could be an attractive object for a criminological research in the context of the impact of the War on the society.

In 2017, the Criminal Code was supplemented by Article 126-1 according to the Law № 2227-VIII of 06.12.2017 and amended by the Law № 3342-IX of 23.08.2023, where the domestic violence was defined as a crime.

According to the Article 126-1 of the Criminal Code, domestic violence is defined as intentional systematic commission of physical, psychological or economic violence against a spouse or former spouse or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship, which results in physical or psychological suffering, health disorders, disability, emotional dependence or deterioration of the quality of life of the victim.

As the police statistics show, 4800 crimes resulted from domestic violence were registered in Ukraine in 2021. The next year, after the War started, 3360 crimes resulted from domestic violence were registered. Such a reduction could be explained by different factors like the mass migration of *potential* victims to other European countries and the participation of many *potential* perpetrators in military actions. In any case, the *traditional social basis* for domestic violence was minimised largely with the War (*Figure 39*).

However, in 2023, 6805 crimes resulted from domestic violence were registered in Ukraine. Moreover, in 2024, 8900 crimes resulted from domestic violence were registered in Ukraine.

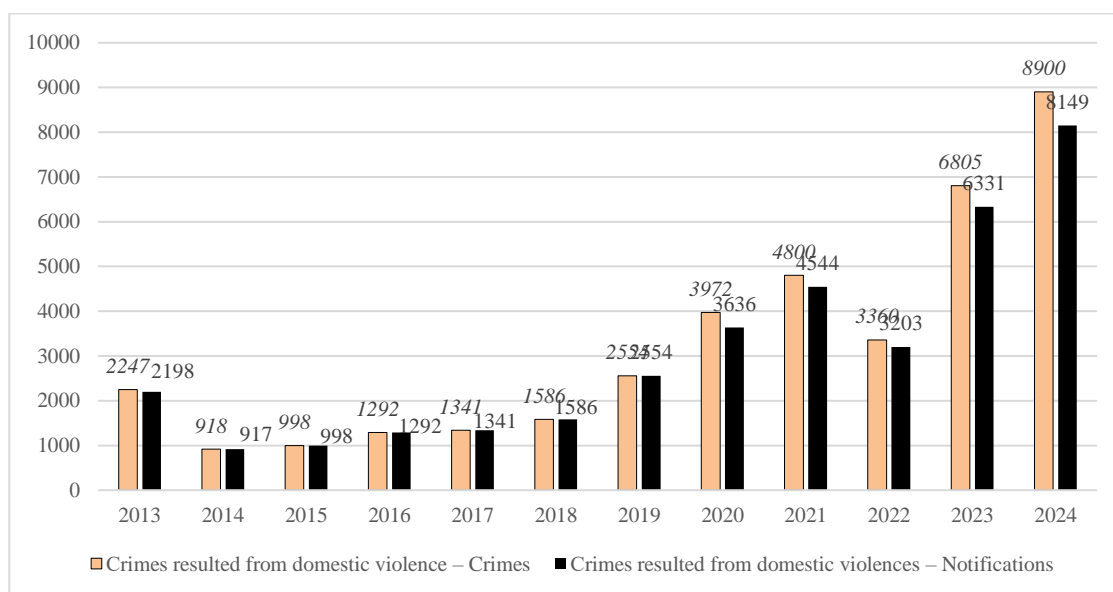

Figure 39. Crimes resulted from domestic violence (2013 – 2024)

Two interesting facts are drawn from the analysis of official police statistics: 1) an *average* number of crimes resulted from domestic violence in 2022 decreased 1,42 times as compared with 2021; 2) an *average* number of crimes resulted from domestic violence in 2022-2024 is 2,9 times higher as compared with an *average* number of the same crimes in the period of 2012–2021 (2189 and 6355 correspondingly) (*Figure 40*).

It should be noted that police statistics distinguishes two indicators: 1) crimes *resulted* from domestic violence; 2) domestic violence as *a separate crime*.

Here, we can see the statistical data for both indicators:

- 2019: 2554 crimes resulted from domestic violence (total), 1068 crimes of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code);

- 2020: 3972 crimes resulted from domestic violence (total), 2213 crimes of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code);

- 2021: 4800 crimes resulted from domestic violence (total), 2432 crimes of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code);

- 2022: 3360 crimes resulted from domestic violence (total), 1498 crimes of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code);

- 2023: 6805 crimes resulted from domestic violence (total), 1824 crimes of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code);

- 2024: 8900 crimes resulted from domestic violence (total), 2810 crimes of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code).

Several conclusions could be drawn from police statistics.

Before the War started, there was a permanent trend that crimes of domestic violence constituted a half of all crimes resulted from domestic violence (42% in 2019, 55% in 2020, 51% in 2021). However, after the War started, the percentage of crime of domestic violence (Article 126-1 of the Criminal Code) reduced to the level of 35% (45% in 2022, 27% in 2023, 32% in 2024) in favour of *other crimes* resulted from domestic violence. We can presume that *other crimes* resulted from domestic violence could hide different forms of ill-treatment by private individuals, which is hidden from real statistical representation. At the same time, it is obviously problematic to separate domestic violence from other crimes resulted from domestic violence.

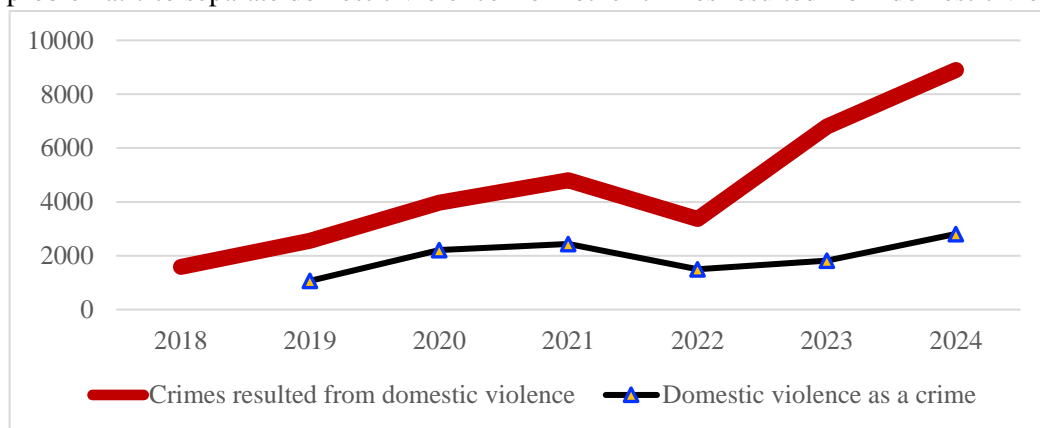

Figure 40. Domestic violence (2022 – 2024)

Crimes against Will, Honour and Dignity of a Person. At the same time, the number of *crimes against will, honour and dignity of a person* has increased significantly – from 782 crimes in 2021 to 1535 crimes in 2022.

At the same time, the number of criminal proceedings where offenders were informed on suspicion dropped significantly – from 412 criminal proceedings (2021) to 207 criminal proceedings (2022) (Figure 41).

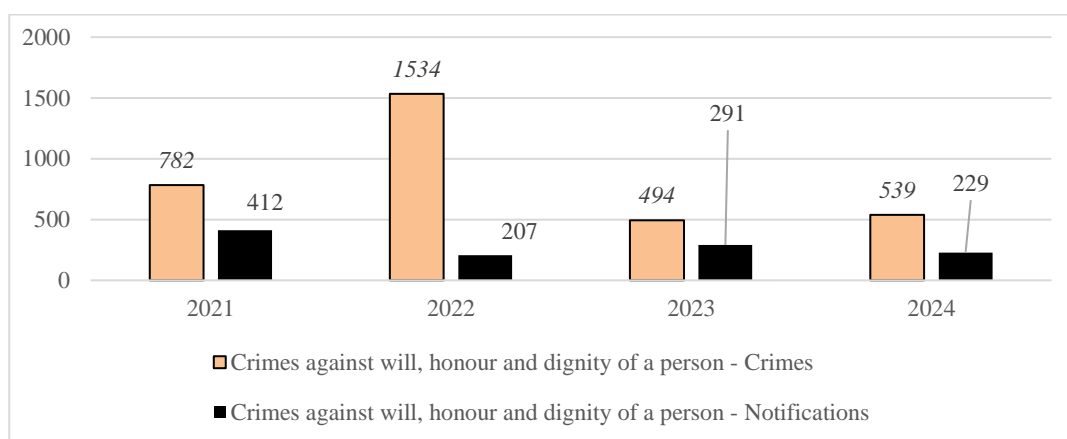

Figure 41. Crimes against will, honour and dignity of a person (2021 – 2024)

The highest indicator of crimes against will, honour and dignity of a person was registered in 2014 which could be explained with the political and social consequences of the 2014 Revolution of Dignity when people were regularly arbitrary deprived of their freedom (*Figure 37*).

What is more important is the fact that after the 2022 Moscovian military invasion, the average level of such crimes has doubled as compared with any year for the period of 2016-2021 (1535 crimes in 2022, 782 crimes in 2021, 712 crimes in 2020, 981 crimes in 2019, 939 crimes in 2018, 918 crimes in 2017, 734 crimes in 2016) (*Figure 42*).

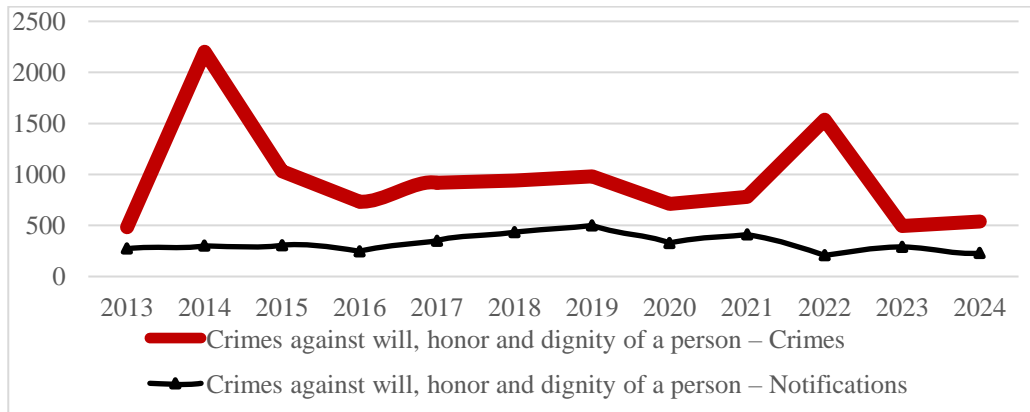

Figure 42. Crimes against will, honour and dignity of a person (2013 – 2024)

Drug-Related Crimes. The situation with *drug-related crimes* partly refutes the thesis that the War ‘cut’ all indicators of the police statistics. The number of many crimes stated in numerous Chapters of the Criminal Code, which was registered in March 2022, decreased sharply for completely understandable reasons. Many types of crimes that *might have been* expected to increase after the start of the 2022 Moscovian military invasion saw a sharp drop.

Nevertheless, it appeared that drugs, drug offenders (especially petty offenders) and drug-related crimes (especially minor crimes) were *absolutely another matter*.

In 2022, more than 34 thousand drug-related crimes were registered in wartime Ukraine (34398 criminal proceedings in general, 22678 criminal proceedings with given notifications of suspicion) (*Figure 43*).

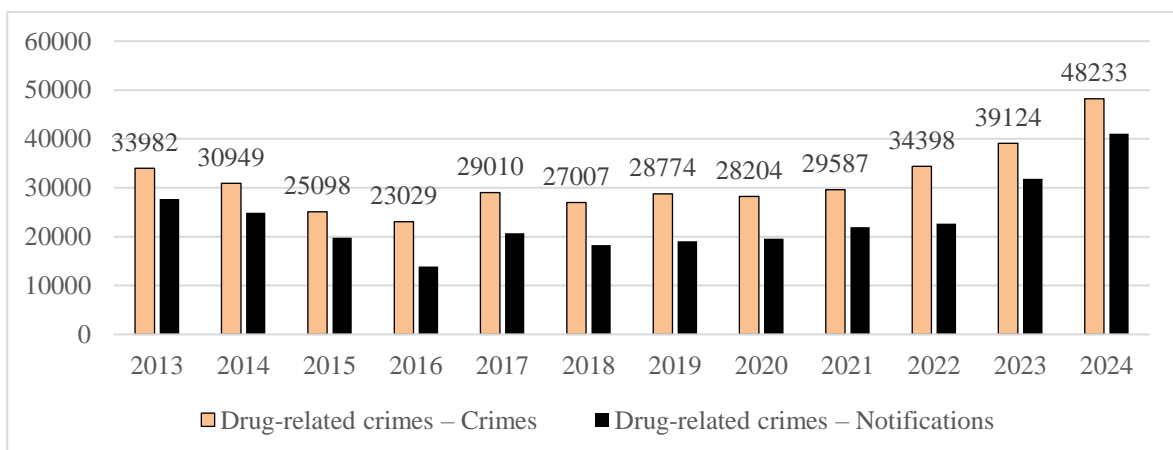

Figure 43. Drug-related crimes

No less interesting is the fact that the ratio between the general number of registered criminal proceedings and criminal proceedings with given notifications of suspicion in 2022 appeared one of the highest for the last ten years (the exclusion is 2016 with ratio 1,66) (*Figure 44*).

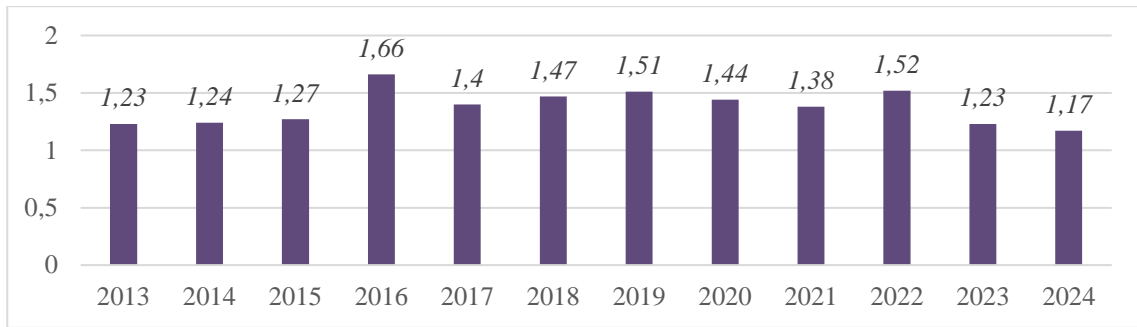

Figure 44. Ratio between drug-related crimes and notifications

It could also be noted that in 2022, the general number of criminal proceedings in minor drug-related offences and minor drug-related crimes increased. At the same time, the general number of criminal proceedings in grave and special grave drug-related offences decreased, but not significantly.

In contrast, in 2024, the number of criminal proceedings in minor drug-related offences, minor drug-related crimes and special grave drug-related offences increased insignificantly. At the same time, the general number of criminal proceedings in grave drug-related offences increased drastically (14806 crimes in 2023, 21713 in 2024) (Figure 45).

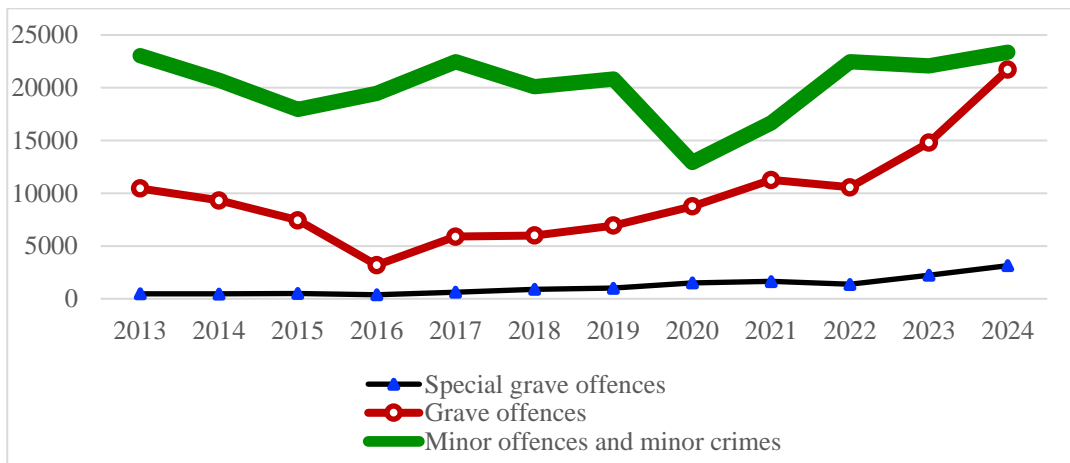

Figure 45. Drug-related crimes: distribution (2013 –2024)

Accordingly, the general number of criminal proceedings with suspects in drug-related offences and minor drug-related crimes increased (Figure 46).

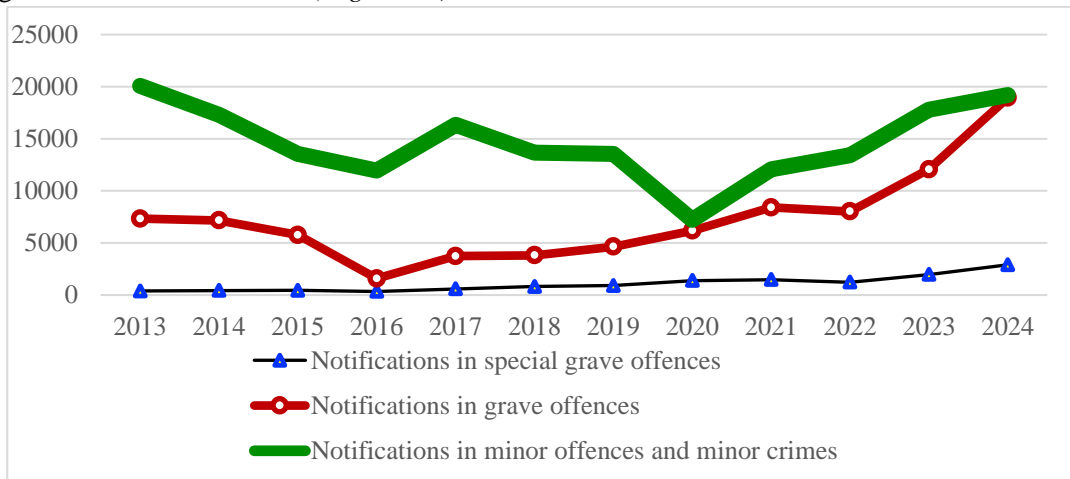

Figure 46. Notifications in drug-related crimes: distribution

It can be concluded from observing *Figure 47* that the biggest number of minor drug-related offences and drug-related crimes was registered in 2024 (for the period of 2014 – 2024).

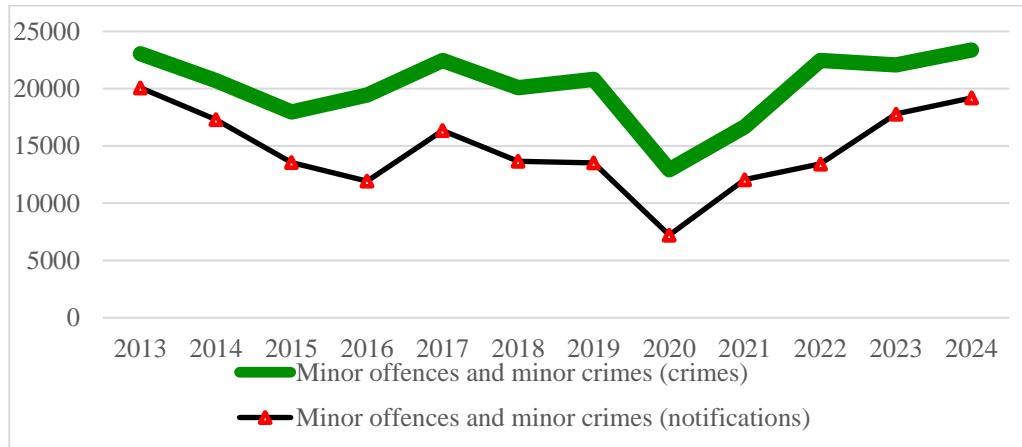

Figure 47. Minor drug-related crimes and offences and notifications

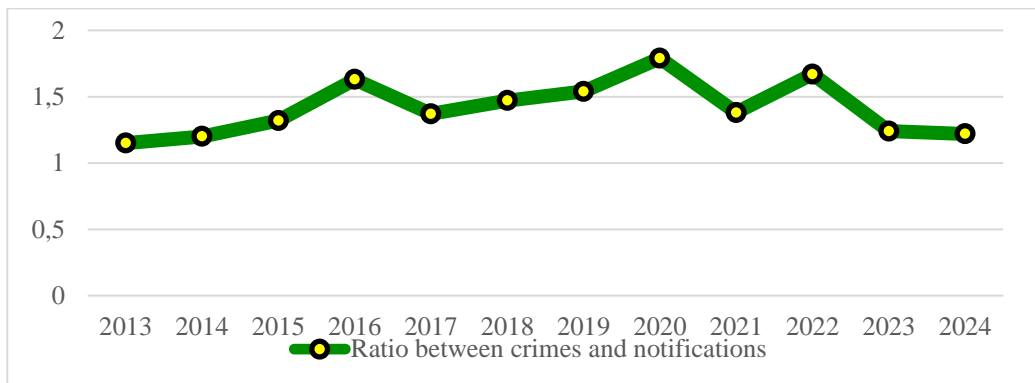

Figure 48. Ratio between the number of criminal proceedings in minor drug-related crimes and offences and notifications

Here, we would like to draw some conclusions. The 2022 police statistics demonstrate that 34398 drug-related crimes have already been committed in 2022. In 2023, the police registered 39124 drug-related crimes. In 2024, the police registered 48233 drug-related crimes.

The importance of the fight against drug crime *cannot* be underestimated. However, the main question here is: *does the National Police of Ukraine effectively manage its personnel's potential under wartime conditions?*

The question is on the surface: drug-related crimes are mostly the crimes of *peacetime*. Considering closed borders, border checks, curfews and roadblocks, the number of *registered* drug-related crimes should theoretically have decreased, not the other way around.

It seems that the mechanism of an artificial '*market*' for drug-related crimes, where criminals are very often victims at the same time, and where police officers know *who*, *where* and *under what conditions* will commit the *next* 'crime', '*should not stand idle*' even during the War.

Offences against of Military Service (Military Crimes)

Expectedly, the number of offenses against military service (*military crimes*) has also increased significantly in 2022-2024. The increase took place due to purely 'wartime' Articles of the Criminal Code such as Article 407 ("*Abandoning a military unit or place of service*"), Article 408 ("*Desertion*") and Article 402 ("*Disobedience*").

Figure 49 demonstrates that increasing the personnel of the Military Forces of Ukraine expectedly led to an increase of crimes committed by Ukrainian military officials. In 2023, military staff committed 28666

military crimes. The next year, they committed 93900 military crimes what is 3,3 times bigger as compared to 2023 (Figure 49).

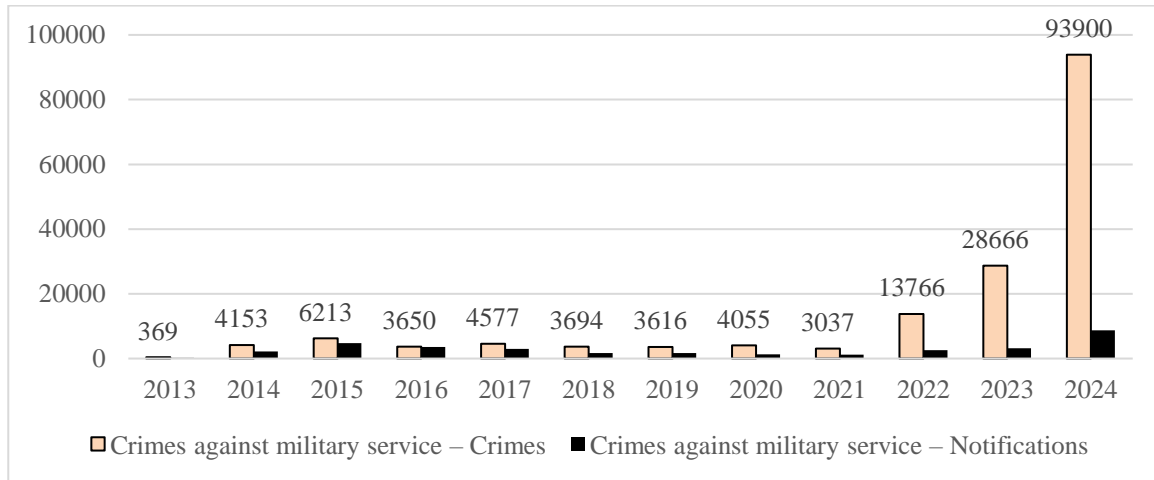

Figure 49. Crimes against military service

A special attention is paid here to the number of crimes of *absence without leave from a military unit or place of service* (Article 407 of the Criminal Code).

The police registered 16515 crimes in 2023 and 66240 crimes in 2024. At the same time the number of criminal proceedings with suspects were very low (2239 and 7398 correspondingly). The main conclusion here is that the number of registered crimes has in parallel to the decrease of identified suspects in corresponding criminal proceedings (Figure 50).

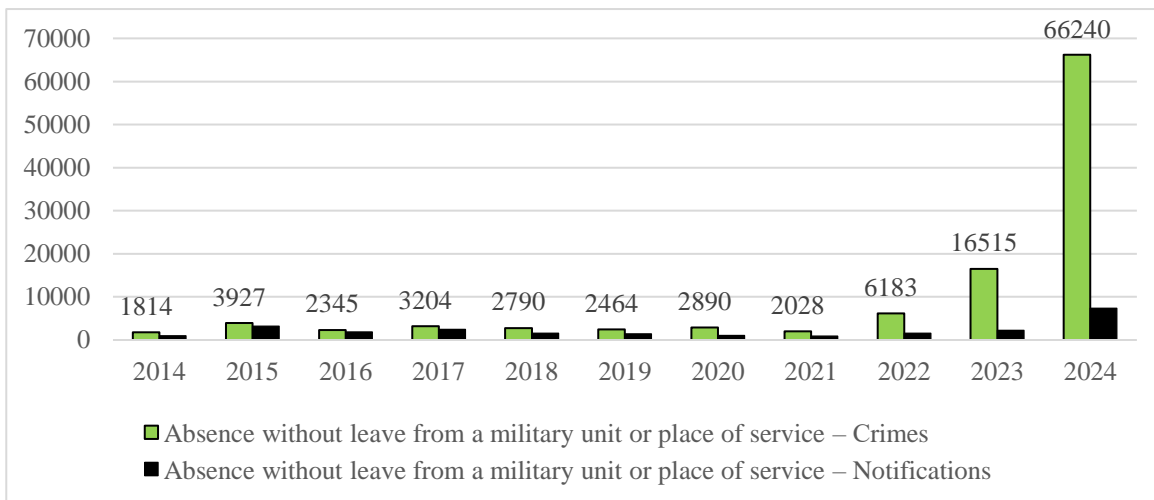

Figure 50. Absence without leave from a military unit

Partly the same could be said about a more serious crime – *desertion* (Article 408 of the Criminal Code). If, in 2021, 117 crimes of desertion were registered, the number of crimes in 2022 increased up to the level of 3214. Moreover, 7771 crimes were registered in 2023 and 23209 crimes in 2024 (Table 51).

Here, we should mention that in 2014, the ratio between the number of registered crimes (*total number of criminal proceedings*) and the number of suspects (*criminal proceedings with notifications of suspicion*) was 1,4.

The same ratio was 1,1 in 2015, 11,4 in 2022, 45 in 2023, and 36 in 2024.

So, the main conclusion here is that the criminal justice system of Ukraine is mostly oriented now on the *quantitative* indicators rather than on the qualitative ones.

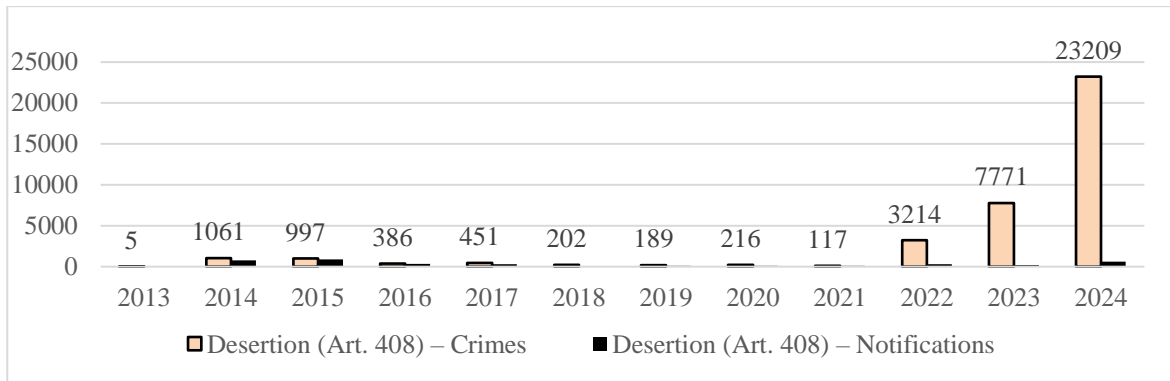

Figure 51. Desertion: registered crimes and suspicions

No fewer interesting criminological conclusions could be drawn from the analysis of crime foreseen by Article 426-1 of the Criminal Code (*Excess of power or official authority by a military official*). While in 2016, 65 crimes were registered with 17 suspects, in 2022, we can observe the increase in the distance between the number of crimes and number of suspects (*Figure 52*).

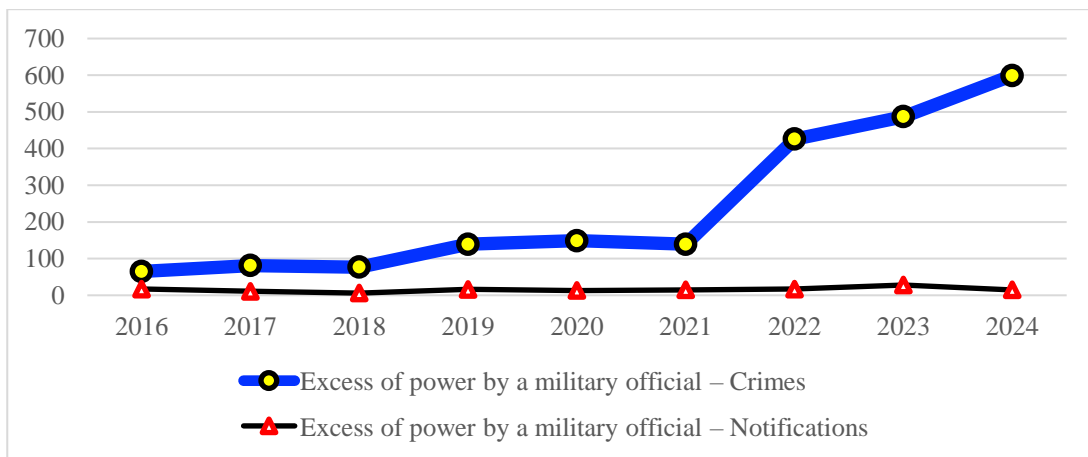

Figure 52. Excess of power by a military official

Police statistics indicate the following numbers: 426 crimes in 2022, 487 crimes in 2023, and 599 crimes in 2024.

As in the previous example with a crime of desertion, the ratio between the number of registered crimes (*total number of criminal proceedings*) and the number of suspects (*criminal proceedings with notifications of suspicion*) was 9,3 in 2021. In 2022, the same indicator increased to the level of 21, which also raises an issue of effectiveness of the military justice system (*Table 53*).

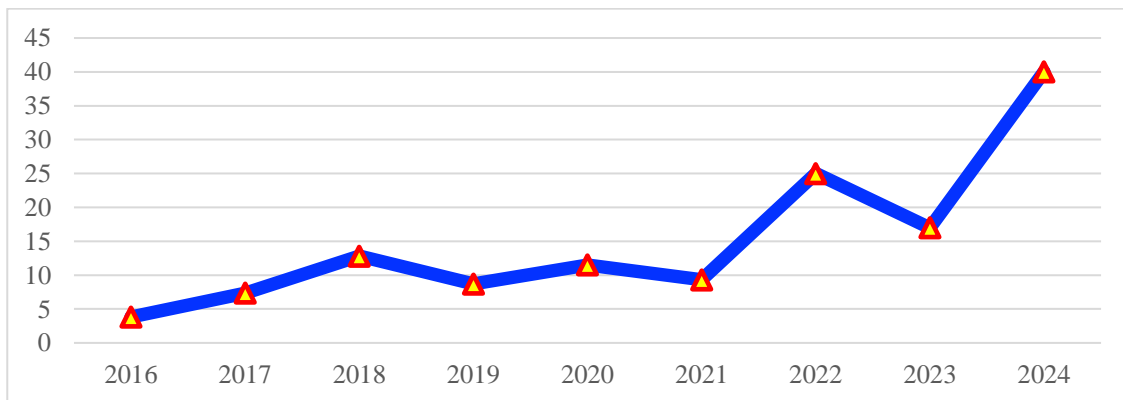

Figure 53. Excess of power by a military official: ratio between crimes and notifications

The 2022 Moscovian military invasion brought serious changes to practices of bringing military men to criminal liability for the offence of *unauthorised leaving of a battlefield or refusal to use weapons*. For the whole period of 2013-2024, only 2 criminal proceedings were registered (including 1 criminal proceeding with a given notification of suspicion). In 2022, the LEA registered 150 criminal proceedings (6 criminal proceedings with given notifications of suspicion) (*Table 54*).

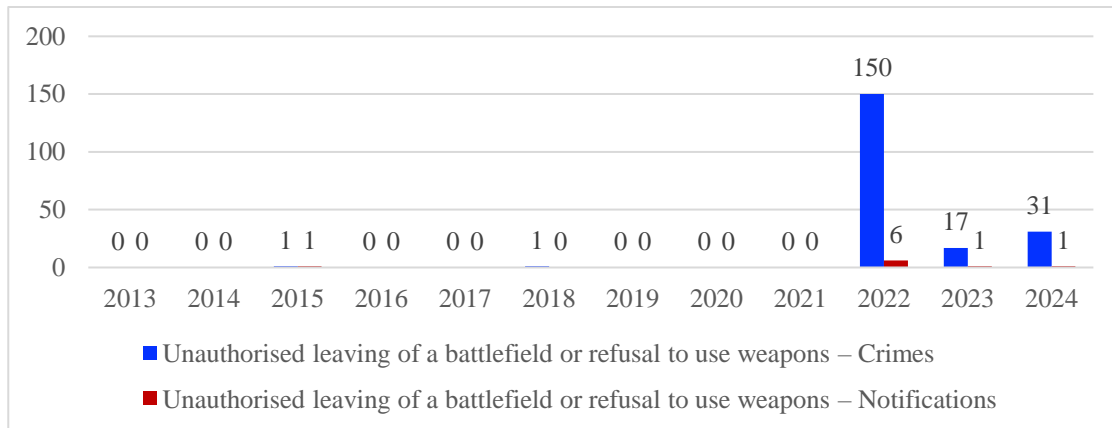

Figure 54. Unauthorised leaving of a battlefield or refusal to use weapons (Art. 429)

The 2022 Moscovian military invasion brought serious changes to practices of bringing military men to criminal liability for the offence of *voluntary rendering oneself prisoner of war*.

For the whole period of 2013 – 2024, zero criminal proceedings were registered. In other words, this Article of the Criminal Code was ‘dead’ from the practical point of view. In 2022, the LEA registered 16 criminal proceedings (with no concrete suspects). In 2023-2024, there were only 18 criminal proceeding registered (*Table 55*).

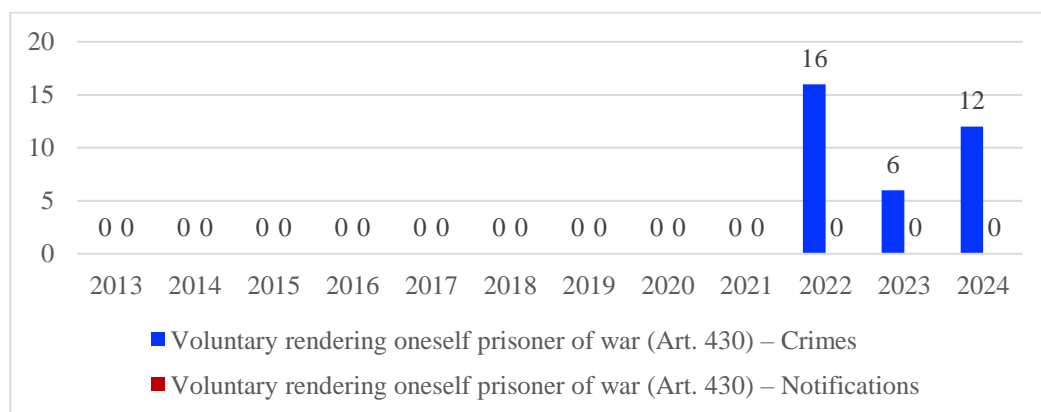

Figure 55. Voluntary rendering oneself prisoner of war

No less ‘dead’ was Article 432 of the Criminal Code (*Marauding*). For the whole period of 2013-2024, only 2 criminal proceedings were registered with zero suspects (one criminal proceeding in 2014 and one criminal proceeding in 2022).

Property Crimes. While considering *property crimes* in wartime Ukraine, the first hypothesis appears that the absence of well and properly organized policing *would* lead to a serious increase of the number of property crimes.

Nevertheless, the number of recorded property crimes has in fact significantly *decreased* (*Figure 55*, *Figure 56*). The impact of the War on property crimes is more than obvious: 158729 property crimes in 2021, 113137 property crimes in 2022, 178902 property crimes sin 2023, and 132910 property crimes in 2024.

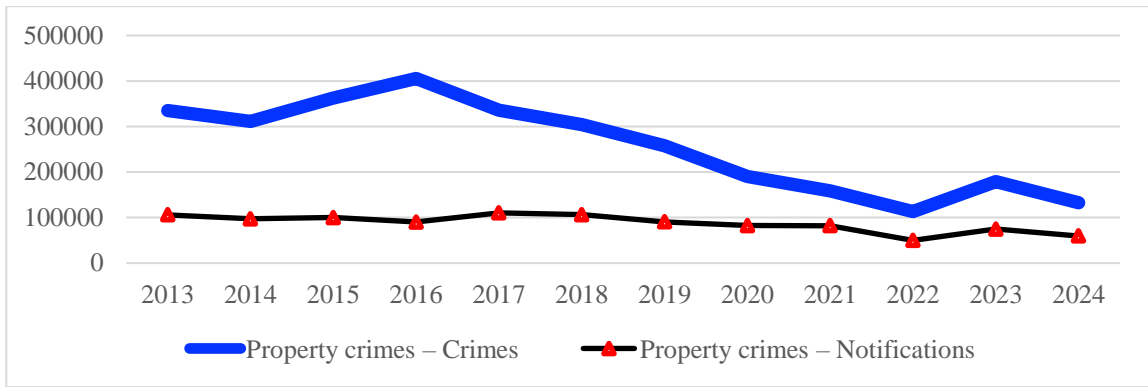

Figure 55. Property crimes

The same way the War impacted the practices of crimes of *theft*: 113517 thefts in 2021, 69496 thefts in 2022, 82123 thefts in 2023, and 55576 thefts in 2024 (Figure 56).

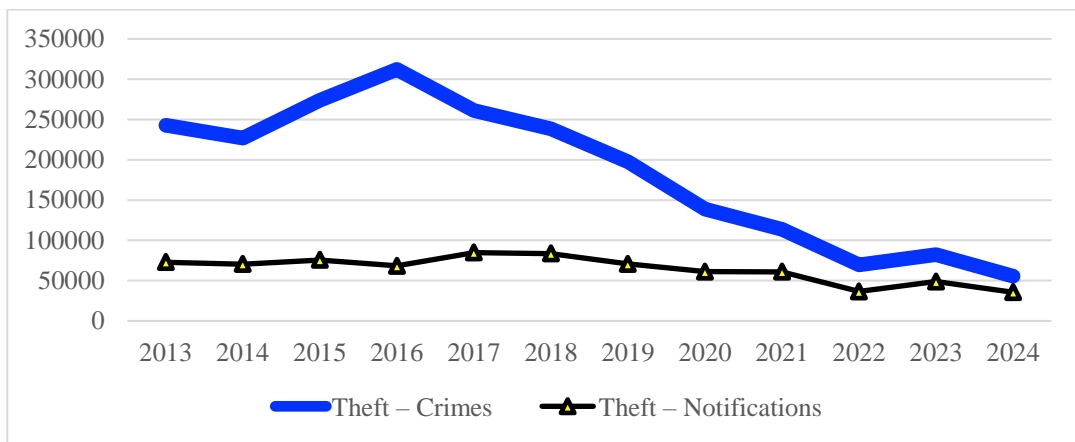

Figure 56. Theft

The same way the War impacted the practices of *car thefts*: 5571 car thefts in 2021, 2001 car thefts in 2022, 2266 car thefts in 2023, 1138 car thefts in 2024.

The same way the War impacted the practices of *robberies*: 4846 robberies in 2021, 2205 robberies in 2022, 1732 robberies in 2023, 1453 robberies in 2024 (Figure 57).

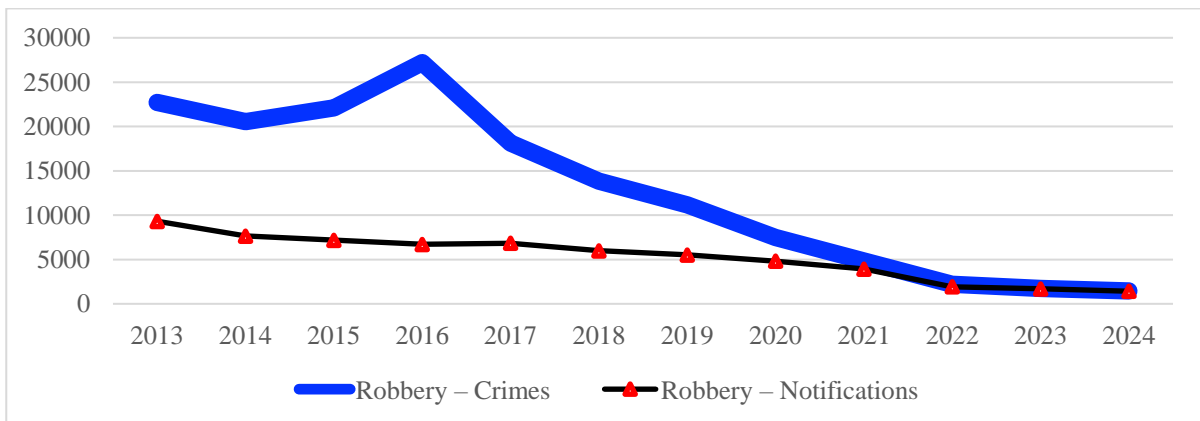

Figure 57. Robbery

The same way the War impacted the practices of *aggravated robberies*: 952 aggravated robberies in 2021, 492 aggravated robberies in 2022, 386 aggravated robberies in 2023 and 313 aggravated robberies in 2024 (Figure 58).

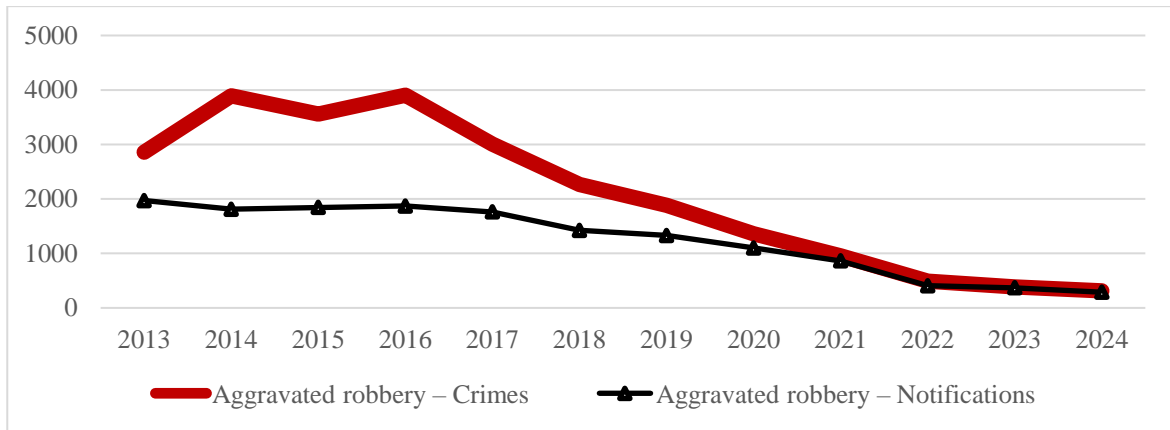

Figure 58. Aggravated robbery

The same way the War impacted the criminal practices of *racketeering*: 606 crimes of racketeering in 2021, 366 crimes of racketeering in 2022, 499 crimes of racketeering in 2023, and 279 crimes of racketeering in 2024 (Figure 59).

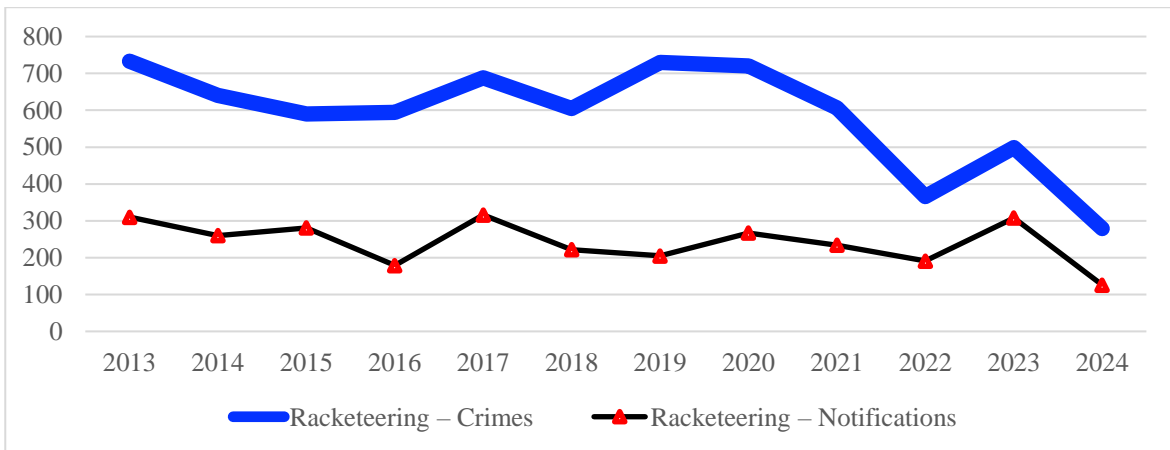

Figure 59. Racketeering

Surprisingly, crimes of *fraud* in 2022 demonstrated absolutely another trend: the number of crimes of fraud in 2022 (32086) appeared much bigger than in 2021 (23847). The police registered 82609 crimes of fraud in 2022 and 64978 crimes of fraud in 2024 (Figure 60).

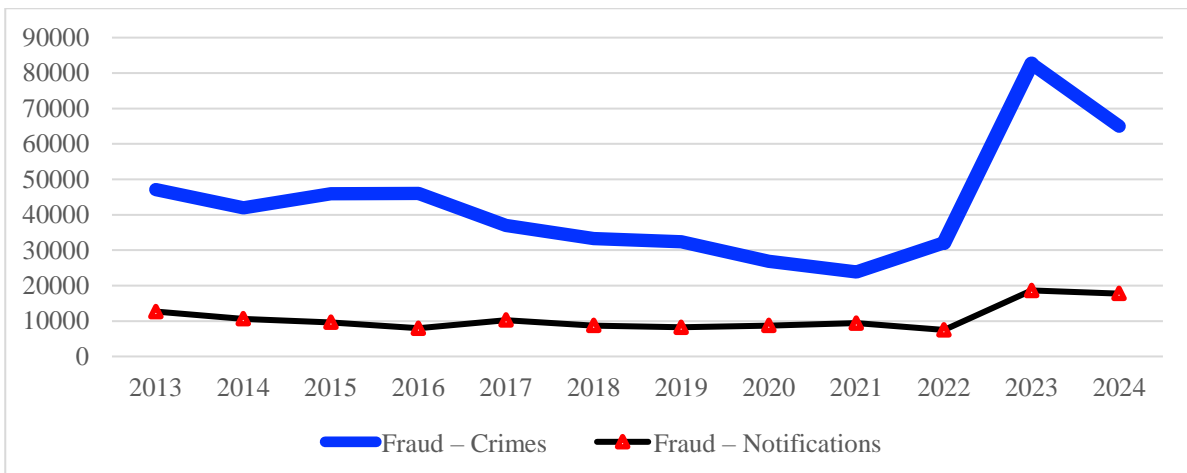

Figure 60. Fraud

Here we can mention that in February 2022, many Ukrainians tried to restore order by themselves in conditions of the War chaos through demonstrative corporal punishment of marauders. Namely, “*there is a War here, and they are making money here*”. Many Ukrainians supported such inhumane methods, and what is important, among these “*many*” there were lawyers.

Almost one year has passed, and the police statistics have proven that, it turns out, the problem of Ukrainian society during the War was completely *different*, and official statistics convincingly proved the existence of the problem of *moral and ethical foundations of Ukrainian society* during the War: 1) during the 2022 War, criminal behaviour was considered as *less permissible* by individuals who belonged to the “*criminally addicted*” strata of the society; 2) criminal behaviour was considered as *more permissible* by individuals who were considered less inclined to commit crimes due to the presence of higher education, higher ‘social status’ and greater social adaptability (*Figure 61*).

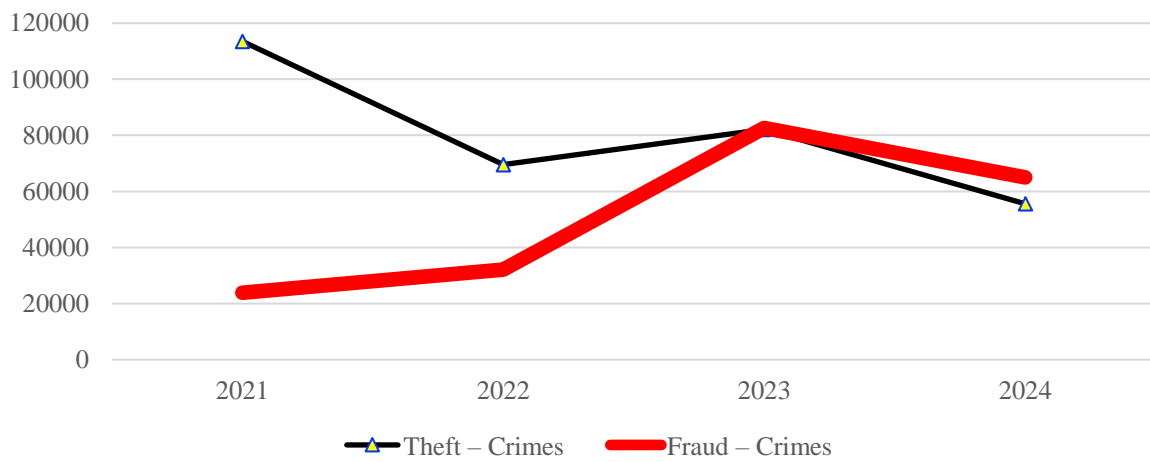

Figure 61. Theft and fraud: criminal proceedings

Moreover, this trend is partially confirmed by the latest corruption scandals at the highest levels of government, which proves that the War is by *no means* a guarantee of the quasi-elites' understanding of the society's problems, where the *moral demand* of “*the water law of the jungle during a drought*” comes first (*Figure 62*).

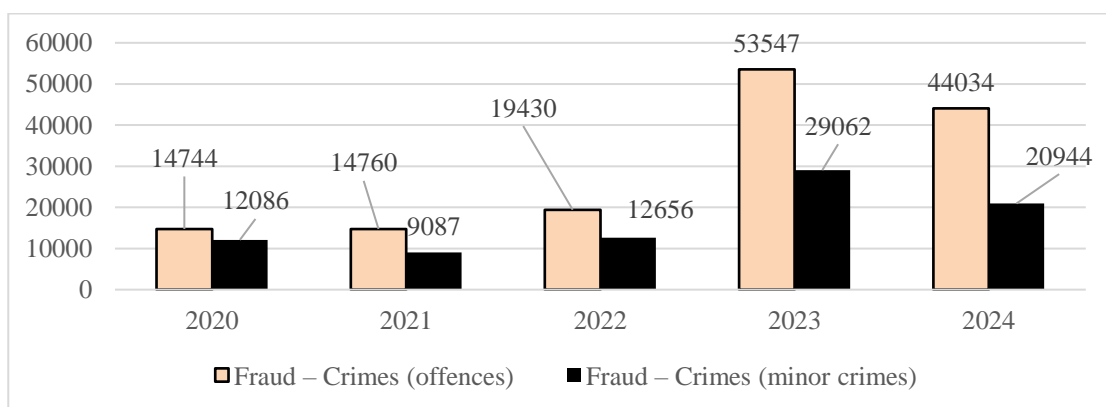

Figure 62. Fraud: offences and minor crimes

Yes, be that as it may, the statistics of 2022 demonstrate the violation of, using Rudyard Kipling’s expression, the “*water truce in our jungle*”, namely: 1) a significant decrease in thefts (although, on the other hand, the tendency to decrease thefts existed even before the beginning of the war); 2) an explosive increase in cases of frauds; 3) a sharp decline in real estate fraud, which can be attributed to the war's impact on the real estate market.

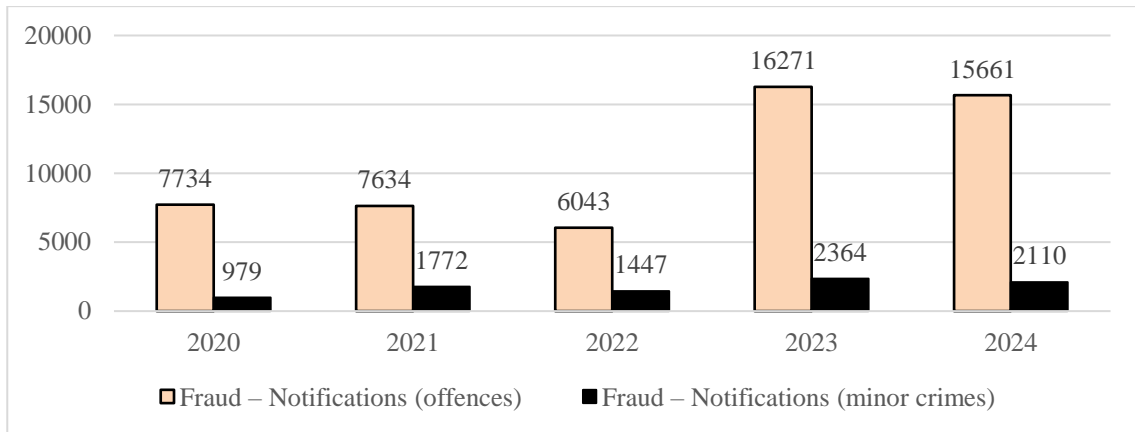

Figure 63. Notifications in fraud: offences and minor crimes

Since the real estate market during the War stopped in fact, it is not surprising that the number of crimes of *real estate fraud* decreased rapidly (1312 crimes in 2020, 1356 crimes in 2021, 798 crimes in 2022, 1176 crimes in 2023, 1091 crimes in 2024) (Figure 64).

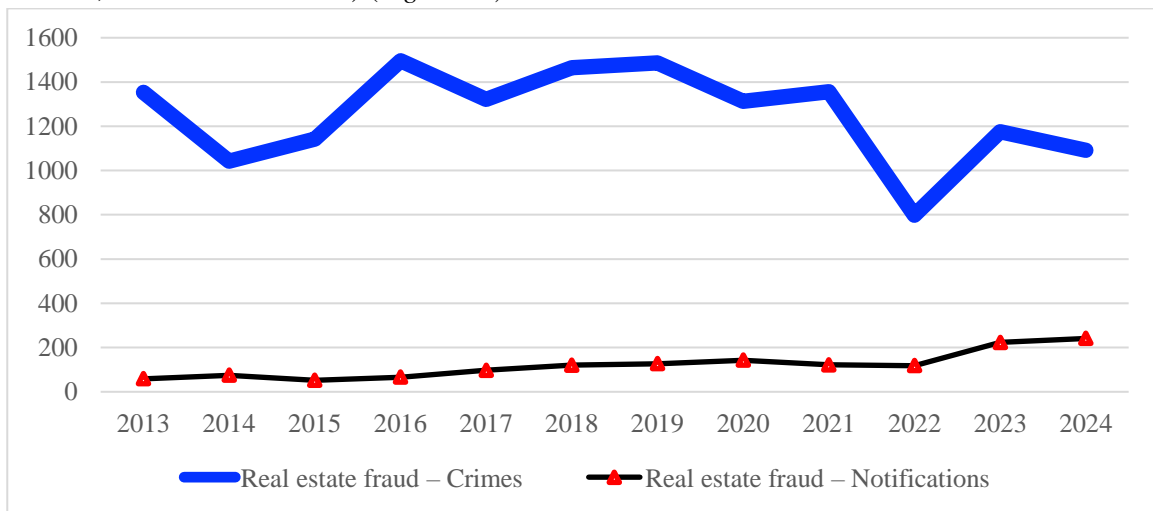

Figure 64. Real estate fraud

Economic Criminal Offences. It was predictable that the number of economic criminal offences would be also decreased: 5469 crimes in 2021, 3414 crimes in 2022, 4840 crimes in 2023, and 5139 crimes in 2024 (Figure 65).

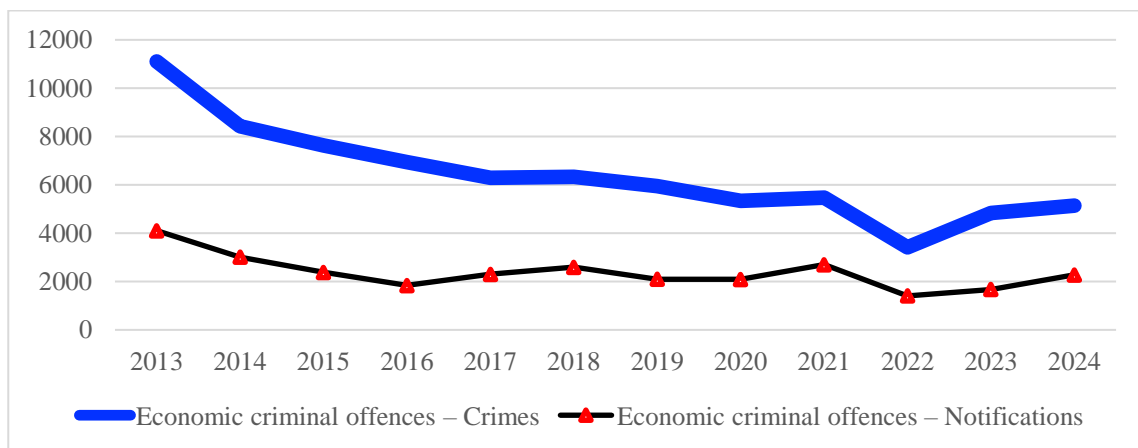

Figure 65. Economic criminal offences

A much more interesting conclusion concerning economic criminal offences is that the ratio between the general number of criminal proceedings in economic crimes and criminal proceedings in economic crimes with notifications of suspicion remained mostly the same as in previous years. In 2022, this ratio increased insignificantly to the point of 2,4 from the level of 2 in 2021 (the same ratio of 2,4 can be found in 2018) (Figure 66).

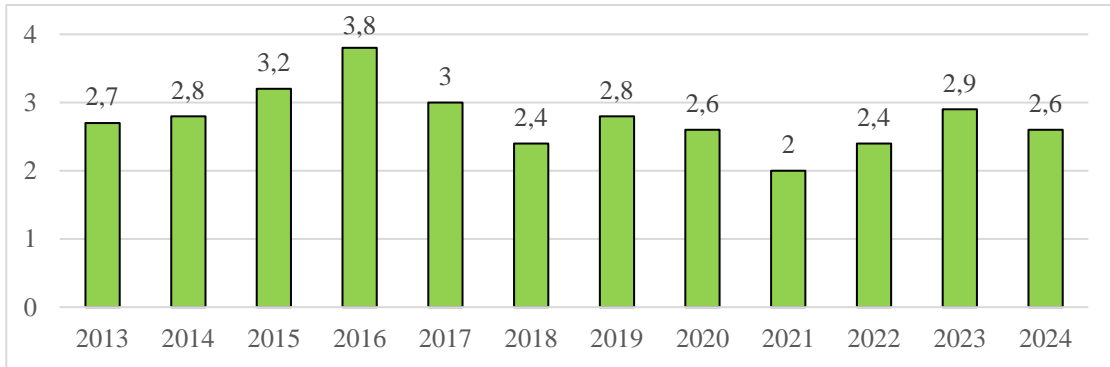

Figure 66. Economic criminal offences: ratio between crimes and notifications

Criminal activities concerned with *the use of counterfeit money, government securities, state lottery tickets, excise tax stamps or holographic security features* (Article 199 of the Criminal Code) were also impacted with the War and reduced (859 crimes in 2019, 686 crimes in 2020, 494 crimes in 2021, 215 crimes in 2022, 328 crimes in 2023, and 288 crimes in 2024) (Figure 67).

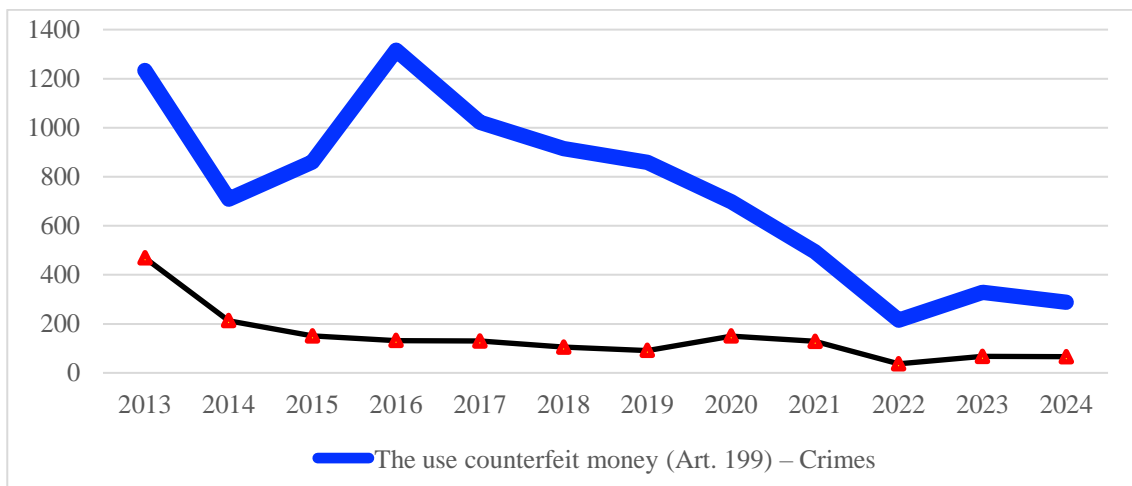

Figure 67. Manufacture, storage, purchase, transportation, shipment, import to Ukraine for use in the sale of goods, sale of counterfeit money, government securities, state lottery tickets, excise tax stamps or holographic security features

The same could be said about *illegal actions in respect of remittance documents, payment cards and other means providing access to bank accounts, electronic money and equipment for their production* (Article 200 of the Criminal Code): 1577 crimes in 2021, 933 crimes in 2022, 468 crimes in 2023, and 745 crimes in 2024.

On the other hand, it is surprising that the number of registered crimes of such a category did not decrease more, as could be expected.

There were 724 crimes in 2022, 711 crimes in 2019, and 609 crimes in 2018.

If we exclude the 2021 indicator, the number of crimes committed in 2022 was the biggest one for the period of 2013-2024 (Figure 68).

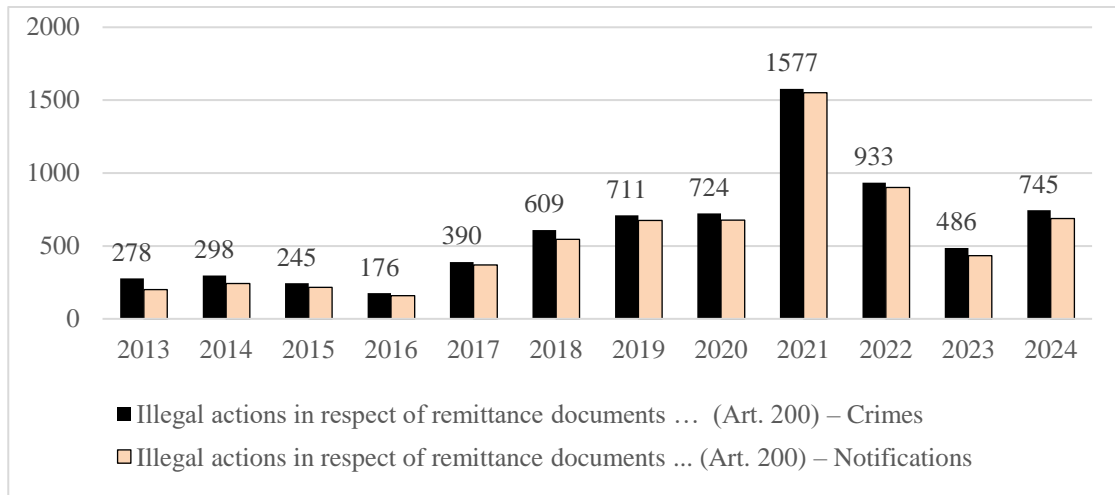

Figure 68. Illegal actions in respect of remittance documents, payment cards and other means providing access to bank accounts, electronic money and equipment for their production

In 2022, in contrast, the number of crimes of *legalisation (laundering) of property proceeding from crime* (Article 209 of the Criminal Code) increased: 348 crimes in 2020, 395 crimes in 2021, 437 crimes in 2022, 969 crimes in 2023, and 1132 crimes in 2024 (Figure 69).

It could also be said that the number of these crimes has been stable in its increase since 2018. The 2022 Moscovian military invasion, as it could be found, did not impact such a trend (Figure 69).

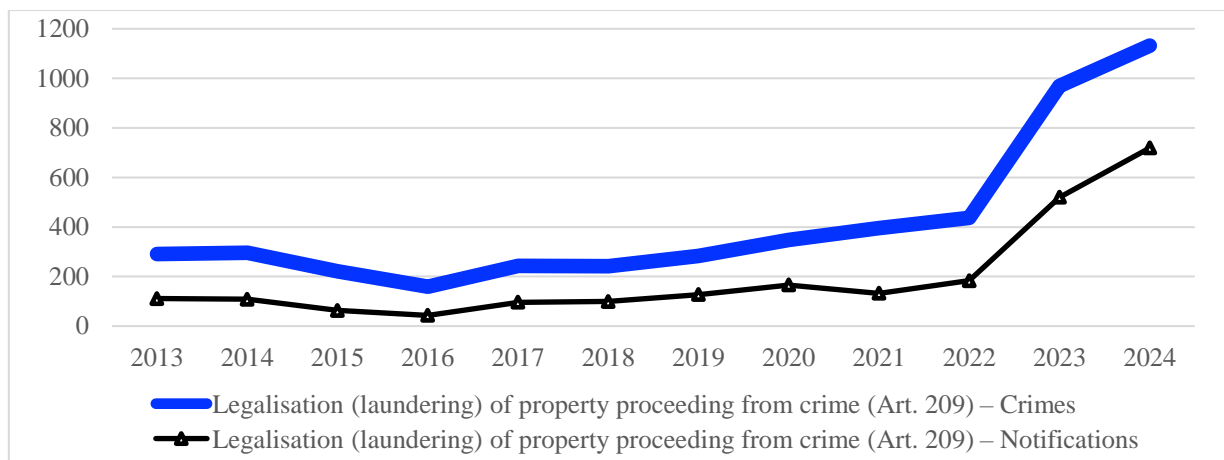

Figure 69. Legalisation of property proceeding from crime

In 2022, crime of *financial fraud* (Article 222 of the Criminal Code) demonstrated a rapid reduction. In fact, the War led to zero indicators of such crimes in Ukraine. However, in 2023-2024, the police registered 107 such crimes (Figure 70).

Crimes Committed with Firearms. While analysing *crimes committed with firearms*, it could be expected that crime rates resulting from *illegal use of firearms* would extremely rise after February 2022.

Nevertheless, police statistics *partly* refute such a presumption. Yes, it is obvious that the number of crimes with weapons has seriously risen for the twelve months of 2022 compared with 2021 or 2020. On the other hand, Ukrainian history knows examples when the number of crimes with weapons was *higher* (for example, in 2014). At the same time, it should also be noted that the number of crimes committed with the use of firearms in 2015 (in the period of the continuing Moscovian invasion to Eastern Ukraine) was less than even for twelve months of 2022 (Figure 71).

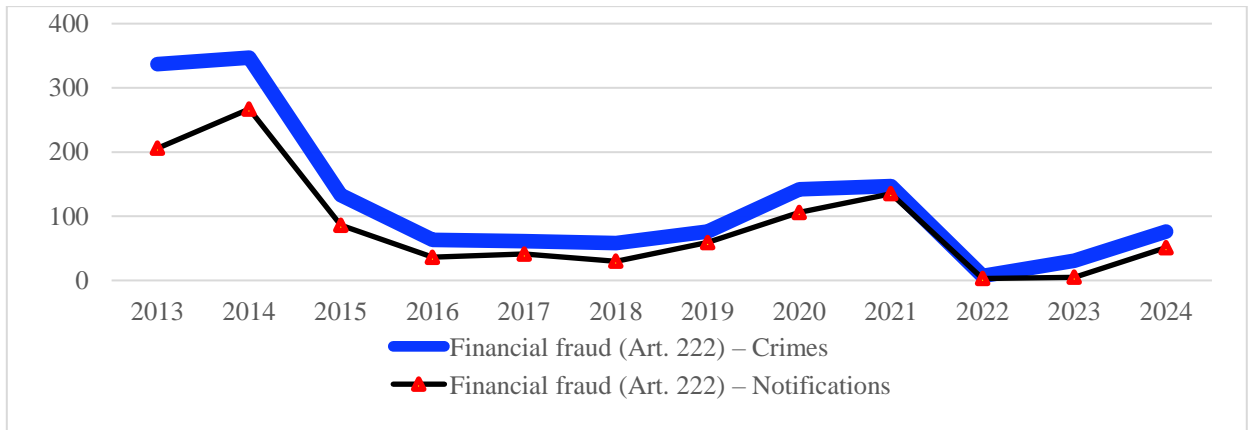

Figure 70. Financial fraud (Art. 222)

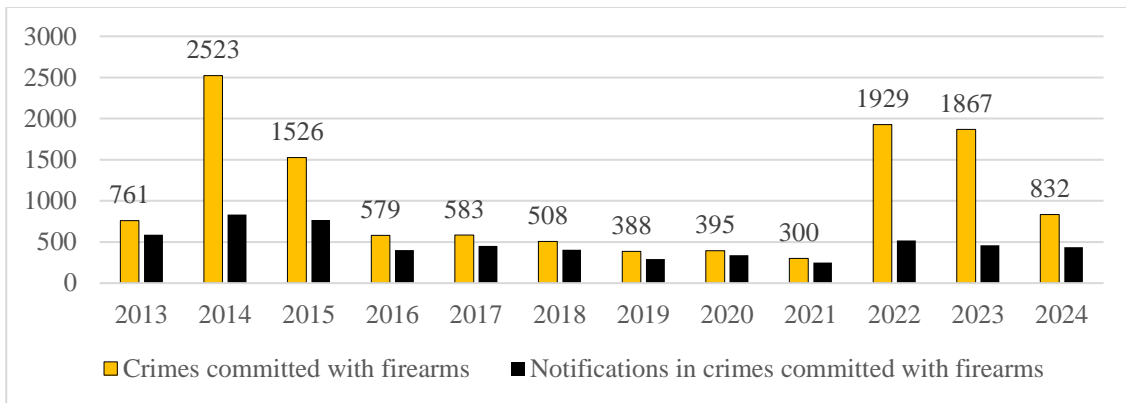

Figure 71. Crimes committed with the use of firearms

Additionally, it should be noted that in 2022, alongside an increase in the number of crimes committed using firearms, the number of suspects in the same criminal proceedings decreased, which could also raise an issue concerning the effectiveness of LEA activities.

Police statistics of 2022 demonstrate to which extent the number of registered *intentional homicides committed with the use of firearms* has risen:

- in 2021, there were 36 intentional homicides committed using firearms;
- in 2022, the same indicator increased to the level of 247 crimes;
- in 2023, the same indicator increased to the level of 909 crimes;
- in 2024, the same indicator decreased to the level of 295 crimes (Figure 72).

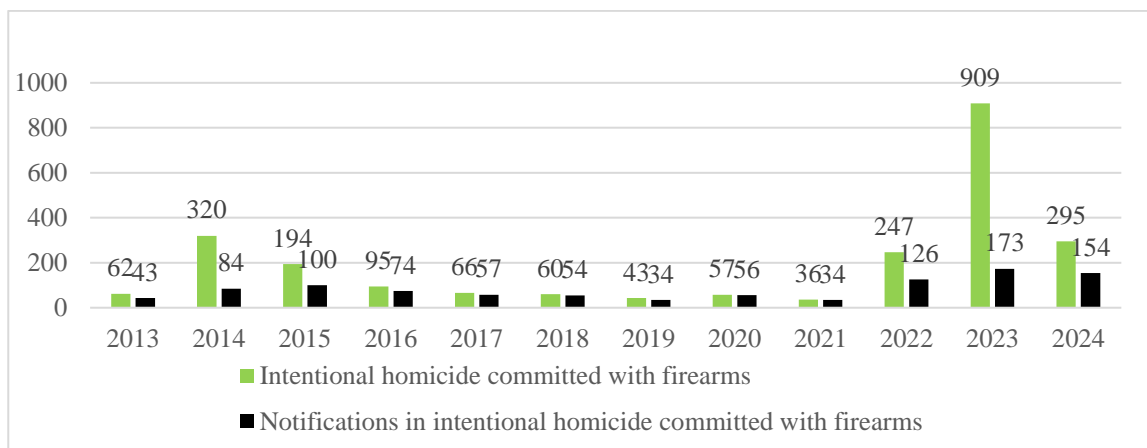

Figure 72. Intentional homicide with the use of firearms

The same could be said about *intentional serious bodily harm committed with firearms*.

Here, it should be noted that, on one hand, 2022 has brought a bigger number of such crimes.

On the other hand, the 2014 data show the same numbers of crimes even in the absence of full-scaled Moscovian military aggression (*Figure 73*).

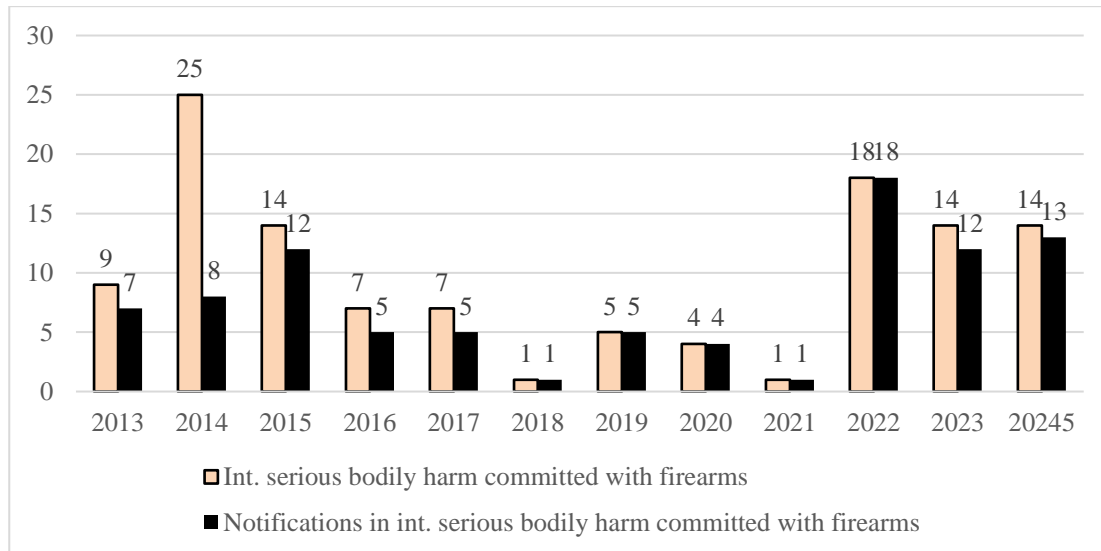

Figure 73. Intentional grievous bodily harm committed with the use of firearms

Figure 74 demonstrates the number of *aggravated robberies* committed with the use of firearms and numbers of suspects in corresponding criminal proceedings.

On one hand, we can observe a significant increase in *aggravated robberies* committed with the use of firearms as compared with 2021.

On the other one, police statistics for 2013, 2014, 2015, 2016 and 2017 demonstrate much bigger numbers of *aggravated robberies* even when Ukrainian society was not so deeply saturated with firearms as in 2022 (*Figure 74*).

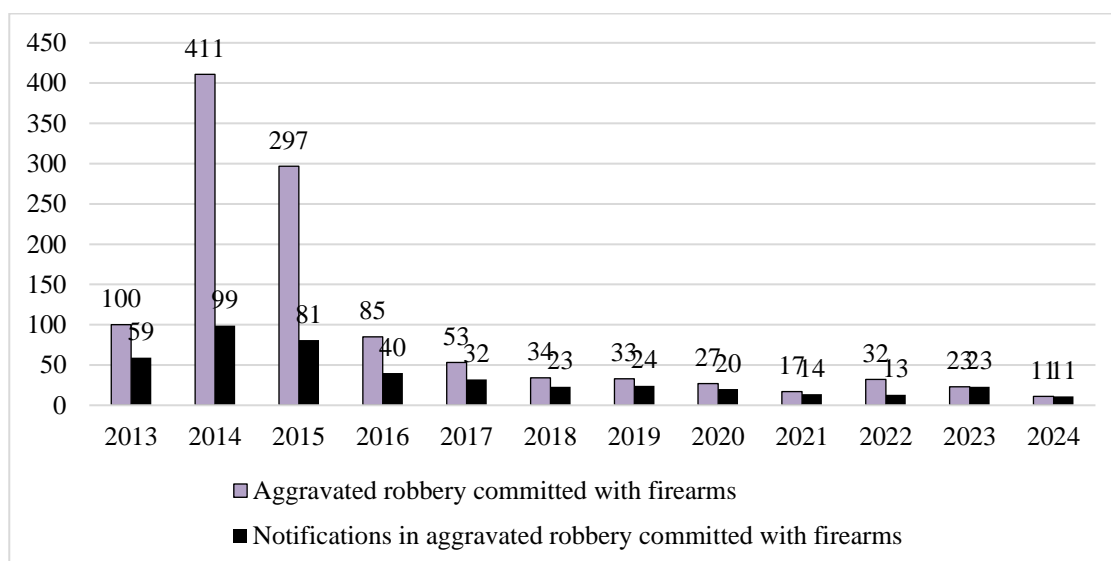

Figure 74. Aggravated robbery with the use of firearms

Figure 75 demonstrates data on the number of *crimes committed with the use of explosives* and the numbers of suspects in corresponding criminal proceedings (*Figure 75*).

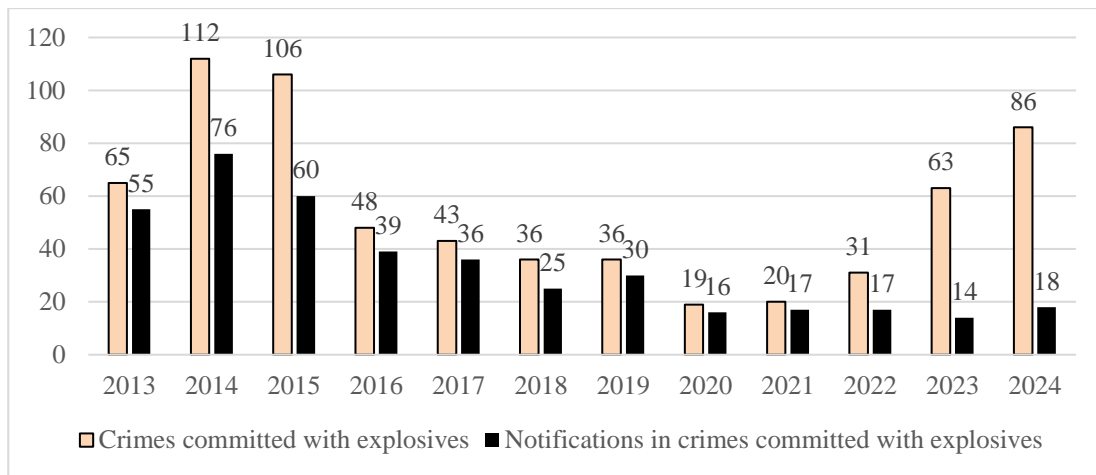

Figure 75. Crimes with the use of explosives

Here, it can be concluded that crimes committed with the use of explosives have indicate a dualistic trend: 1) the number or crimes increased (63 crimes in 2023, 86 crimes in 2024); 2) the number of criminal proceedings with suspects decreased (14 proceedings in 2023, 18 proceedings in 2024).

The saturation of Ukrainian society with firearms and an increase in numbers of military men in the country is used by organized crime groups which commit crimes not only with the use of firearms but also with the use of military or police uniform.

Here, it should also be stressed on one aspect of post-war life of any state. It is not only about social rehabilitation of former soldiers who directly participated in military actions but also potentially possible criminal activity of persons with post-war traumatic disorders where some of them will not find themselves in post-war society.

Figure 76 demonstrates trends in different crimes committed with firearms and explosives *in comparison*.

Here, we can conclude that if crimes with the use of explosives and aggravated robberies with the use of firearms largely increased (in absolute numbers), nevertheless, most crimes committed with firearms are *intentional homicides* (Figure 76).

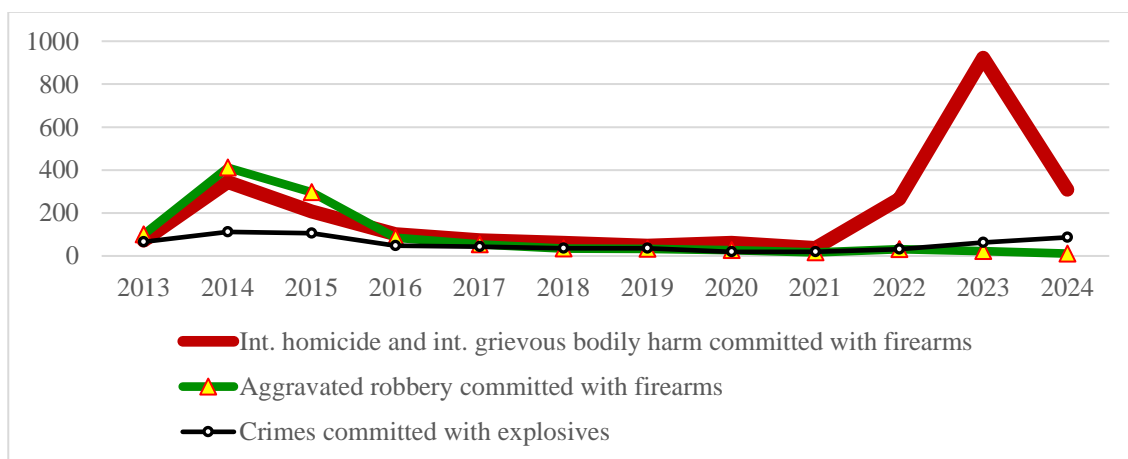

Figure 76. Different crimes committed with the use of firearms

Crimes against Peace, Security of Mankind and International Legal order (War Crimes).

According to official data of the Office of General Prosecutor, as of 7 August 2022, the Ukrainian authorities were investigating almost 26 thousand criminal cases of suspected war crimes committed after Russia’s full-scale invasion of Ukraine on 24 February 2022.

In 2023, the number of war crimes increased 246 times as compared to 2021 (62128 crimes). In 2023, the number of crimes was mostly the same (62667 crimes). However, in 2024, the number of war crimes decreased two times as compared to the previous year (*Figure 77*).

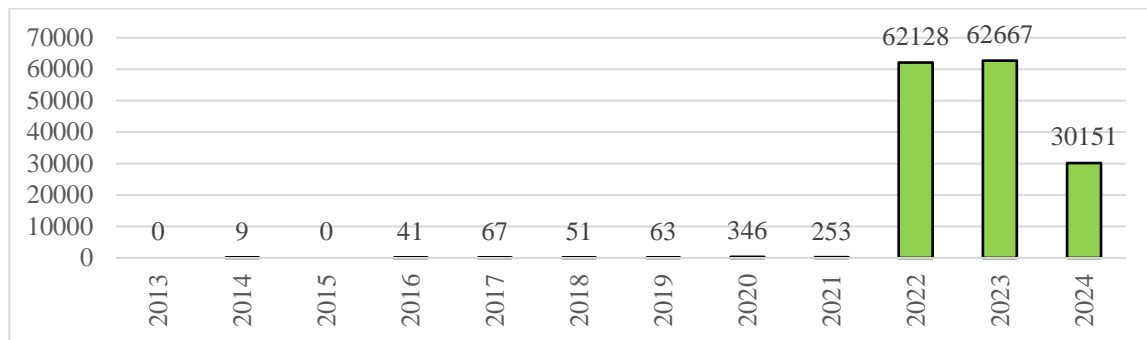

Figure 77. War crimes

Sex Crimes. As far as *sex crimes* are concerned, the number of mentioned crimes decreased significantly, as could be expected from wartime society. At the same time, we have the lowest level of sex crimes in the ten-year history of crime prevention in Ukraine (*Figure 78*).

Moreover, in December 2022, there were only 2 sex crimes registered in Ukraine: 621 sex crimes for the period of eleven months of 2022, and 623 sex crimes for the period of twelve months of 2022.

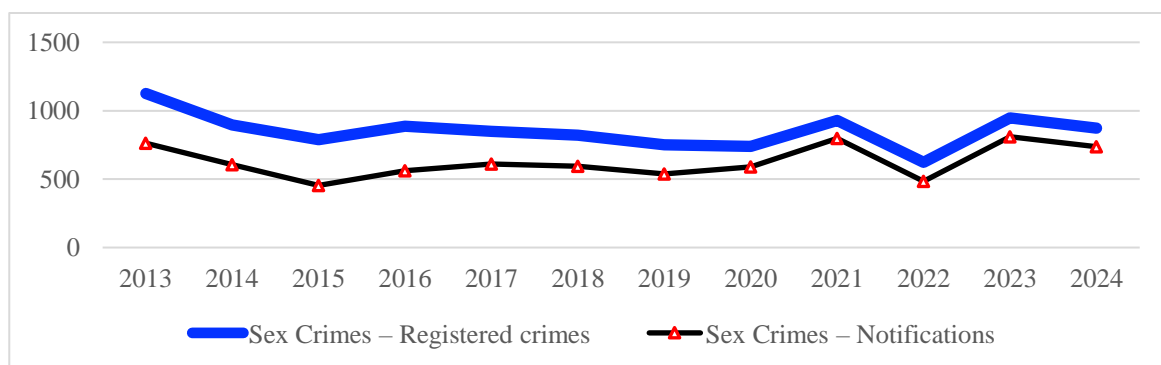

Figure 78. Sex crimes (2013 - 2024)

It is obvious that 2021 brought many restrictions concerned with the COVID pandemics which led to the closing of all nightclubs, discos and restaurants where sex offences were often committed. Nevertheless, the number of sex crimes registered in 2021 was one of the highest in the previous ten years of crime prevention. However, the number of sex crimes increased to 947 in 2023 with further decrease in 2024 (872 crimes).

At the same time, restrictions imposed due to the wartime period led to a rapid decrease in the crimes of rape in Ukrainian society. The beginning of the War led to a rapid decrease in rapes (406 rapes in 2021, 250 rapes in 2022). However, 450 rapes were registered in 2023, and 410 rapes were registered in 2024 (*Figure 79*).

Crimes against National Security. No less interesting is official statistics of *crimes against national security* for 2013-2024

In 2013, as many as 8 crimes against national security were registered, in which only *one* criminal proceeding had a *concrete suspect*. The rest were so-called “*factual*” criminal proceedings. That is, the ratio between all cases and cases with concrete suspects was 8.

Here, we have visual additional – current *criminological* – evidence of the *anti-state orientation* of the political regime in Ukraine that was overthrown in 2014. A big country in the centre of Europe with great

potential, having a dangerous neighbour to the East, could not have such performance indicators of the Security Service of Ukraine and other LEA.

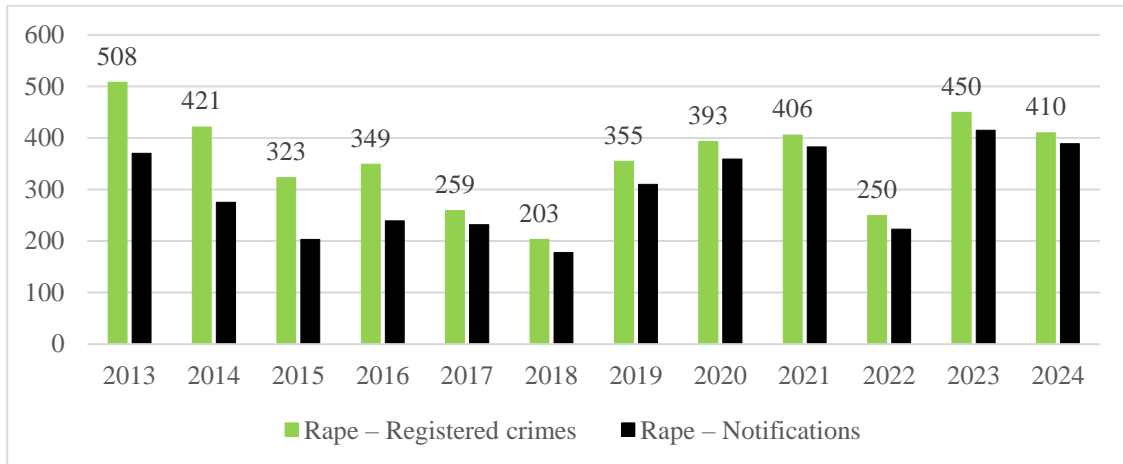

Figure 79. Rape (2013 - 2024)

Immediately after the 2014 Revolution of Dignity, the annexation of Crimea, the occupation of Eastern Ukraine by Russia and before the start of a full-scale military invasion of Russia in 2022 – and regardless of which President was in power – both the number of registered crimes and the number of criminal proceedings with suspicion had the same ratio (Figure 80).

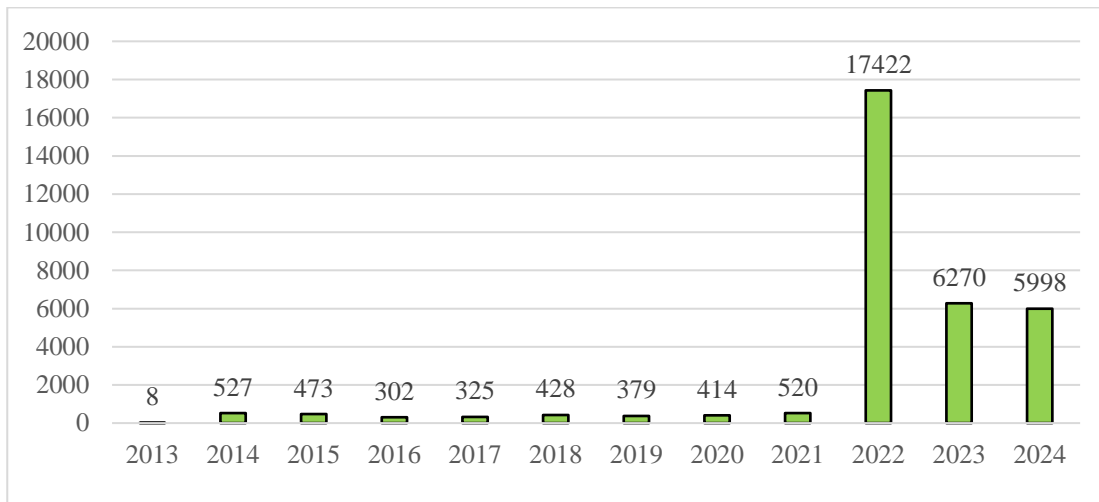

Figure 80. Crimes against national security

Crimes in the Sphere of Protection of State Secrets, Inviolability of State Borders, Provision of Conscription and Mobilization. It was clearly expected that the 2022 Moscovian military invasion would bring a serious increase in the numbers of military forces of Ukraine and transportation of military units within Ukrainian territory.

Consequently, it was clearly expected that the 2022 Moscovian military invasion would bring an increase in the numbers of *crimes in the sphere of protection of state secrets, inviolability of state borders, provision of conscription and mobilization*.

As a result, as we can observe, the number of the above crimes in 2022 is 2,6 times bigger as compared with 2021. However, the number of the above crimes in 2023 is 2,3 times bigger as compared with 2022 (1000, 2624 and 6279 crimes correspondingly) (Figure 81).

A special look should be paid to the crime of *illegal trafficking of persons across the state border of Ukraine* (Article 332 of the Criminal Code).

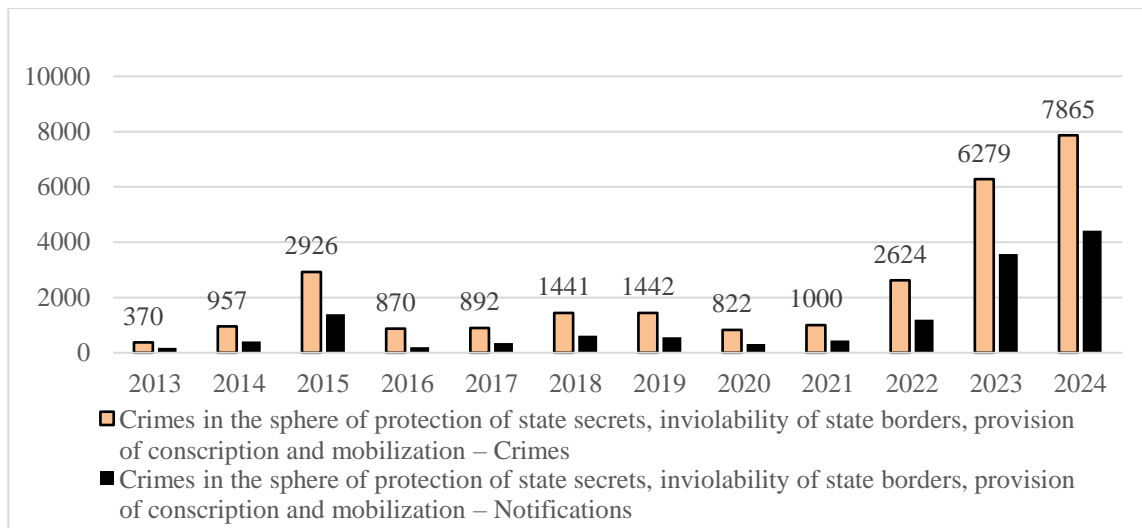

Figure 81. Crimes in the sphere of protection of state secrets, inviolability of state borders, provision of conscription and mobilization

The police registered only 327 such crimes in 2021. However, the War stimulated a rapid increase in such crimes when 1225 crimes were registered in 2022. Moreover, 2301 crimes were registered in 2023, and 3106 crimes were registered in 3106.

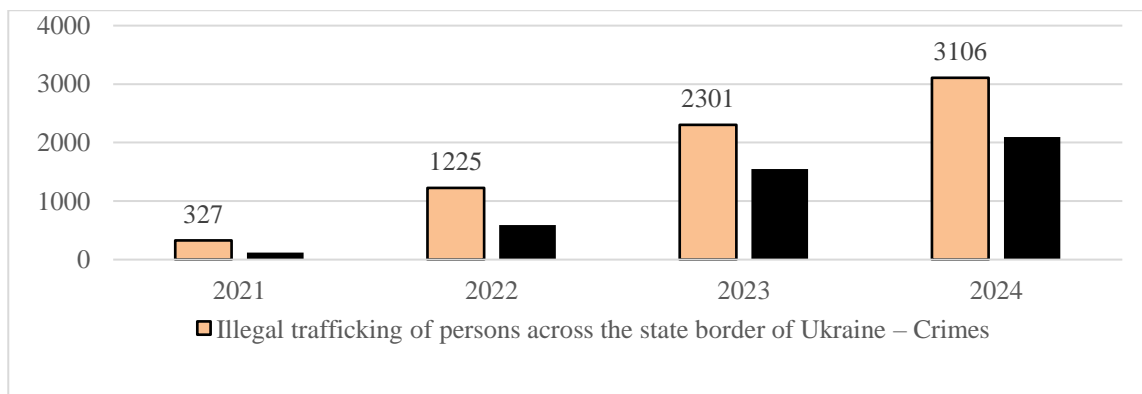

Figure 82. Illegal trafficking of persons across the state border

Crimes against Justice. During the War, *crimes against justice* have mostly gone into the shadows in Ukraine. Police statistics demonstrate a rapid decrease in crimes against justice (more than two times as compared with 2021) although we tend to analyse such a decrease in the light of factual sabotage of the LEA in registering such crimes: 7198 crimes in 2021, 3663 crimes in 2022, 5308 crimes in 2023, and 7369 crimes in 2024 (Figure 83).

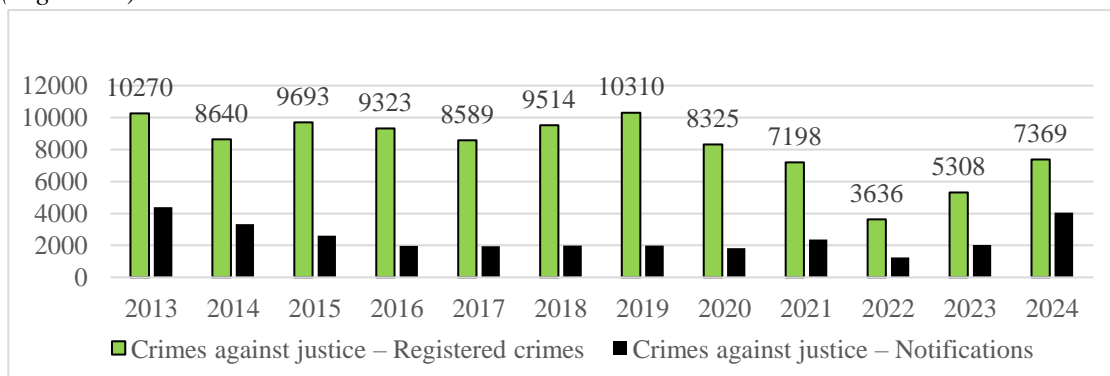

Figure 83. Crimes against justice

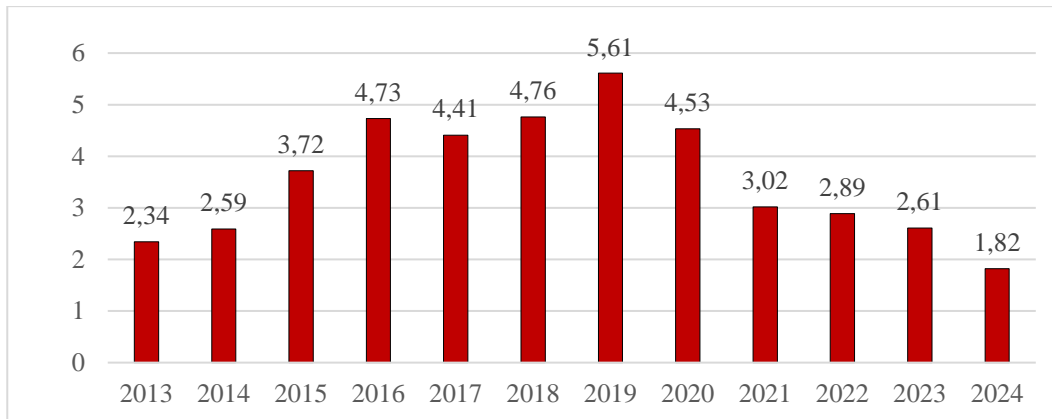

Figure 84. Crimes against justice: ratio between crimes and notifications

Intentional Non-Execution of the Court Decisions. *Non-execution of court decisions* remains a chronic problem of the Ukrainian justice system, which was repeatedly noted by the Council of Europe and the ECtHR.

If 2021 was an exception, then during the entire period of 2013-2024, the number of criminal proceedings opened under Article 382 of the Criminal Code, fluctuated at approximately the same level, having reached the highest position in 2019 (4212 registered crimes against justice), after which the number of registered crimes against justice of the mentioned type started to consistently decrease.

In 2023, the police registered 2065 crimes. The next year, the police registered even more crimes (3537).

On the other hand, applying the classic approach that crime within certain limits (both upper and lower) is a *normal* social phenomenon, one can conclude about the extent to which the 2022 Moscovian aggression has *hit* the justice system in Ukraine, significantly destroying what had been worked on for years both Presidents of Ukraine, legislators, executive power, international and national experts, international and national NGOs (*Figure 85*).

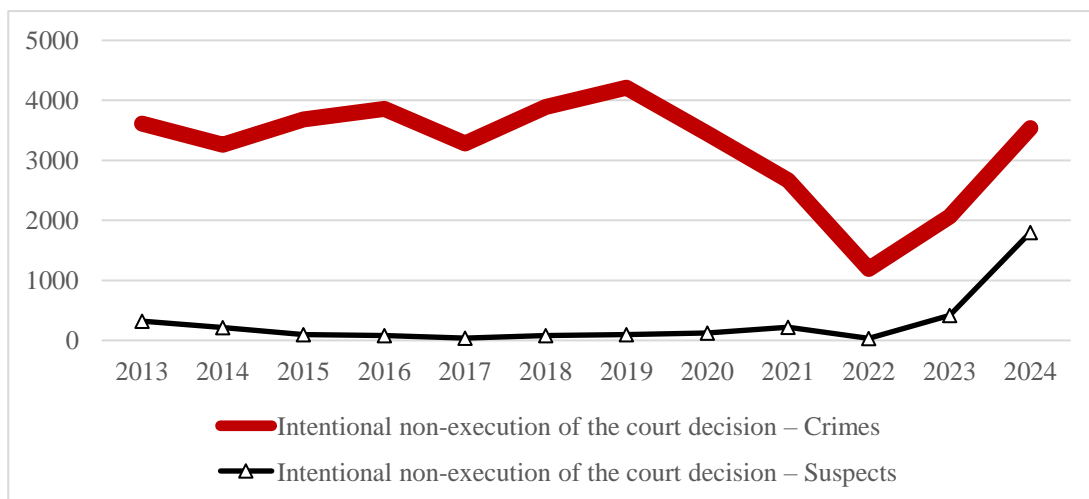

Figure 85. Intentional non-execution of a judicial decision

However, the number of crimes registered in 2022 indicates the objective and obvious priorities of wartime society, and here we have a *dualistic trend*.

On the one hand, we have a record low number of registered crimes under Article 382 of the Criminal Code, where such a few registered crimes do *not* at all indicate an improvement in the situation in the field of execution of court decisions.

On the other hand, we have an interesting situation.

Thus, since 2017, there has been a consistent trend of decreasing the ratio between the number of registered crimes and the number of criminal proceedings with concrete suspects. That is, there were reasonable suspicions, and we assume that there were grounds for them. That is, the criminal justice system began functioning better.

Since 2022, there has been a sharp upward jump in this indicator, which reflects how deeply destabilized the Ukrainian justice system has become due to the escalation of the Moscovian military aggression against Ukraine (*Figure 86*).

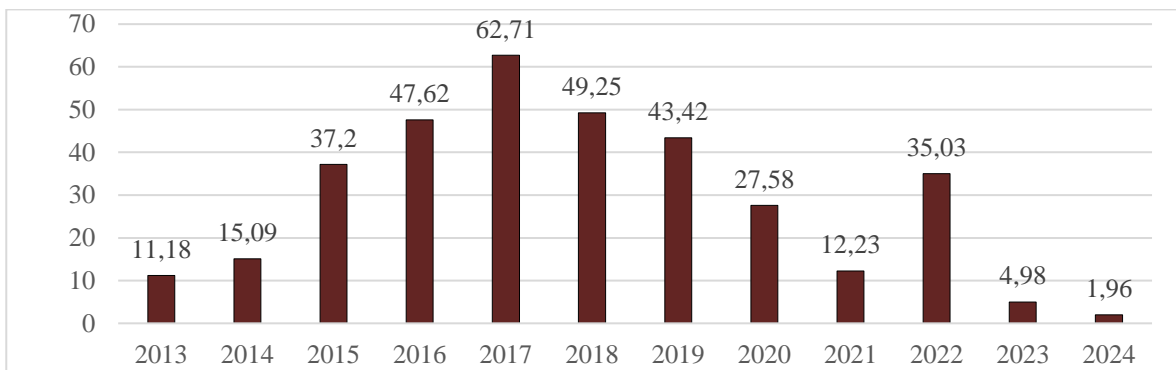

Figure 86. Intentional non-execution of a judicial decision: ratio between crimes and notifications

Registering crimes under Article 382 of the Criminal Code has become *much easy*, and even in already registered criminal proceedings, as police statistics prove, there are *no* prospects. Crimes under Article 382 of the Criminal Code has become much *more latent*.

Independence of judges of any democratic state is one of the pillars of the sustainable development and protection of human rights. Interference in the work of the judiciary is defined as a crime in the Article 376 of the Criminal Code.

Pursuant to the first paragraph of the Article 376, interference in any form with the activities of a judge with the aim of obstructing the performance of his/her official duties or obtaining an unjust decision shall be punishable by a fine of one thousand to four thousand tax-free minimum incomes, or correctional labour for up to two years, or probationary supervision for up to three years.

Pursuant to the second paragraph of the Article 376, the same actions, if they prevented the prevention of a criminal offence or detention of the person who committed it, or were committed by a person using his/her official position shall be punishable by deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities for a term of up to five years, or probationary supervision for a term of up to five years, or imprisonment for a term of up to three years.

In the light of the numerous complaints of Ukrainian judges on interference in their independence, it is very surprising that in 2019 there were 168 crimes registered with zero criminal proceedings with the concrete suspects.

In 2020, there were only 143 crimes with 2 suspects.

In 2021, there were only 122 crimes with no suspects.

In 2022, there were only 64 crimes with 2 suspects.

In 2023, there were only 102 crimes with no suspects.

Finally, in 2024, there were only 98 crimes with 2 suspects.

To sum up, for the last six years, 697 actions were declared as crimes of interference in the work of the judiciary. However, only 6 criminal proceedings of the last four years had concrete suspects.

The answer could lie in two areas. First, it can be concerned with the absence of the proper investigations by the corresponding LEAs. Second, it could be concerned with the false evaluation of the conflict situations by the judges who, as usual, initiate such criminal proceedings.

These crimes are not latent as compared to other crimes. Therefore, the key may lie in proper evaluation of situation by judges to avoid stigmatising with the label of ‘crime’ the actions which could be of a conflict nature during the court proceeding or concerned with sometimes emotional expression of thoughts by parties during the trial.

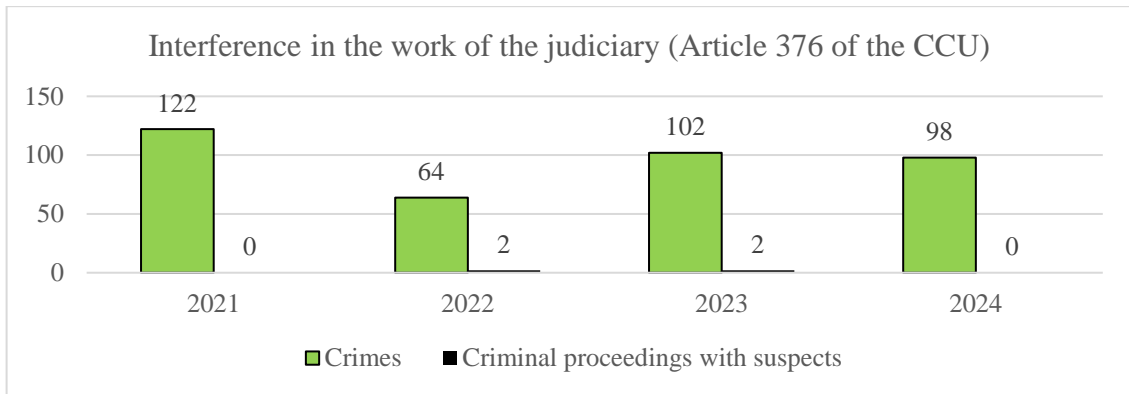

Figure 87. Interference in the work of the judiciary

Crimes against Public Services. Here, we provide an analysis of the police statistics related to Section XVII of the Criminal Code (“*Criminal offences in the area of official and professional activity related to the provision of public services*”), which are following: abuse of authority or office (Article 364), abuse of power by an official of a legal entity of private law, regardless of the organizational and legal form (Article 364-1), excess of authority or official powers by a law enforcement officer (Article 365), abuse of power by persons providing public services (Article 365-2), forgery in office (Article 366), neglect of official duty (Article 367), accepting an offer, promise or receiving an improper advantage by an official (Article 368), (unlawful enrichment (Article 368-2), bribery of an official of a legal entity of private law, regardless of the organizational and legal form (Article 368-3), abuse of influence (Article 369-2), provocation of bribery (Article 370) and others.

A significant decrease in *crimes against public services* points to the fact that most of such crimes have gone into the shadows (Figure 88).

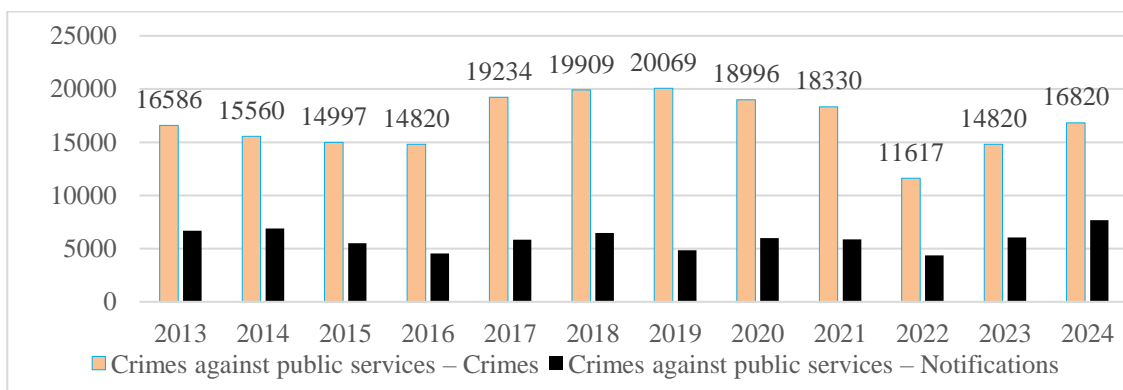

Figure 88. Crimes against public services

The police statistics is the following:

- 18330 crimes were registered in 2021 (5874 criminal proceedings with suspects);
- 11617 crimes were registered in 2022 (4355 criminal proceedings with suspects);
- 14820 crimes were registered in 2023 (6048 criminal proceedings with suspects);
- 16820 crimes were registered in 2024 (7682 criminal proceedings with suspects);

Crimes against public services are very latent ones by nature but the 2022 Moscovian military invasion

made them *less latent*, which is surprising (*Figure 89*).

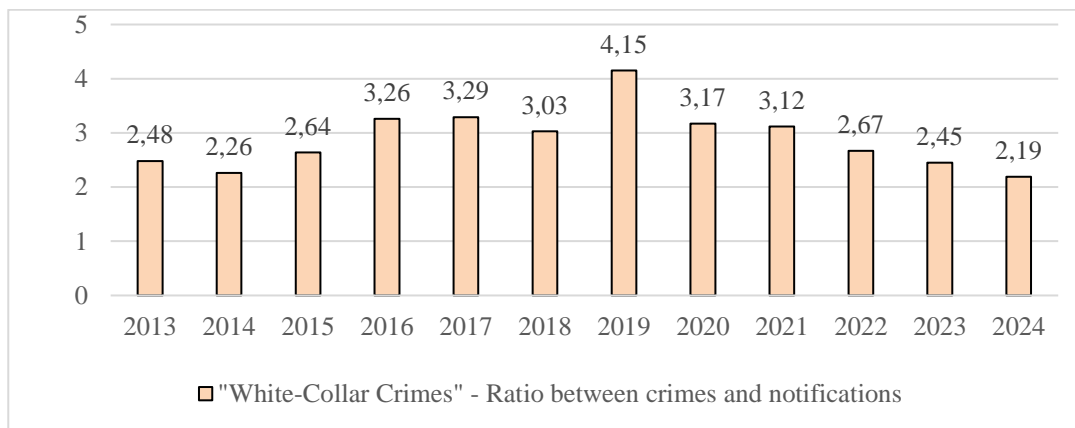

Figure 89. Crimes against public services: ratio between registered crimes and notifications

In 2022, crimes of receiving a bribe have also gone into the shadows: 1566 registered crimes in 2021, and 988 registered crimes (*Figure 90*).

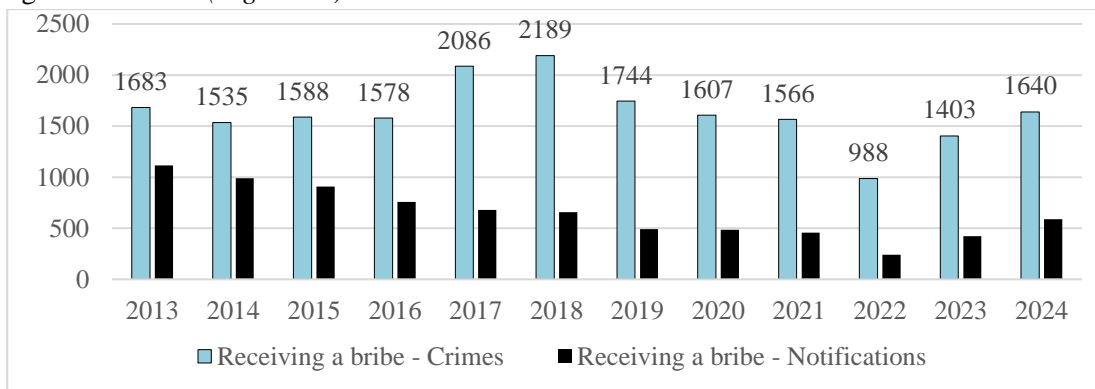

Figure 90. Receiving a bribe

A crime of *bribery* reflects a *dualistic trend* – a decrease in registered ‘white-collar’ crimes and an increase in the ratio between registered crimes and the suspects in related criminal proceedings (*Figure 91*).

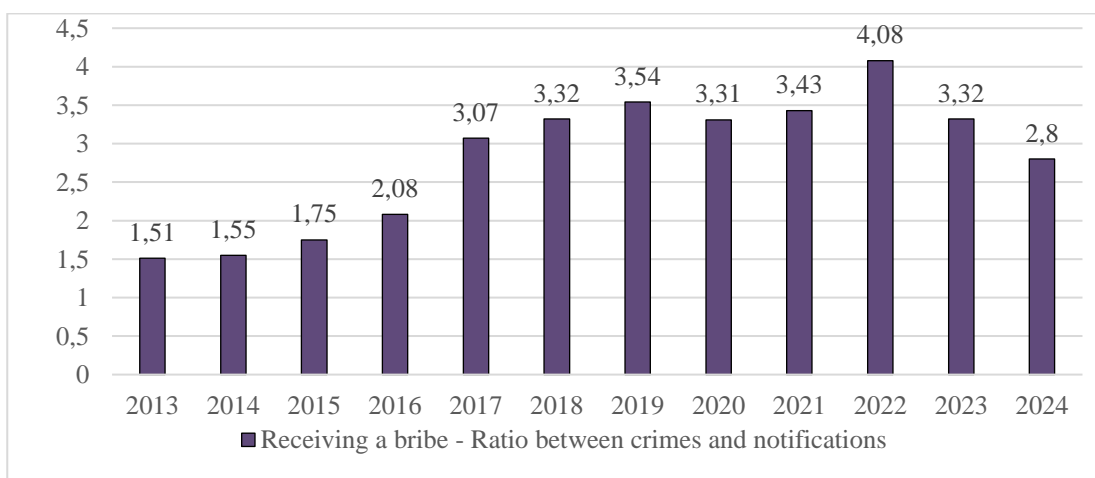

Figure 91. Receiving a bribe: ratio between registered crimes and notifications

Corporate Raiding. In the general structure of criminality in Ukraine, a special place is occupied with crimes concerned with *corporate raiding*.

Here, we focus attention on two articles of the Criminal Code: *obstruction of legitimate economic activity* (Article 206) and *illegal seizure of property of an enterprise, institution, or organisation* (Article 206-2).

Firstly, it should be stressed that the mentioned articles are *not* concerned only with activities of big corporations. Moreover, as practice shows, they are used for the aims of prevention of illegal “*conquests*” of *small legal entities*.

Secondly, it should be stressed that Ukraine is a big agricultural country, which supplies food to many states of the European Union. Ukraine is one of the three largest exporters of agricultural products to the EU (the USA and Brazil occupy the first places). According to the European Commission’s statistics, Ukraine has supplied production to the EU by 7 billion euros.

Therefore, the EU is interested in a *transparent and stable agricultural market* in Ukraine, which is important from the point of view of safety of products and minimizing money-laundering in the agricultural sector. At the same time, one of the most dangerous problems both for Ukrainian justice and the agricultural market is the problem of *corporate raiding*.

Of course, this is an issue *mostly of peacetime*, but at the same time, the War also exacerbates this issue as much as possible. If, in peacetime, national and local *quasi-elites* were highly interested in the existence of the *permanent* phenomenon of corporate raiding in Ukraine, then during the 2022 Moscovian military aggression this phenomenon hid even more in the twilight.

Every year the spring-summer-autumn news from Ukraine demonstrated numerous examples of corporate raiding of lands, fields, enterprises, utility premises, agricultural machinery, plants, factories etc., which is often “supported” by violent actions and the use of firearms.

But what about police statistics?

Unfortunately, police statistics say *nothing* about corporate raiding in Ukraine. As a result, it *seems* that there is *no* corporate raiding in Ukraine.

Instead of corporate raiding, there is only a Soviet-style shaped ‘*unauthorised action*’ (Article 356 of the Criminal Code) which provides punishment for “*unauthorised action, that is doing anything contrary to the rules established by law, where the lawfulness of such acts is challenged by an individual citizen, an enterprise, institution or organisation, and where such acts caused any substantial damage to the interests of a citizen, state and public interests, or interests of the owner*”.

Let us analyse an issue of the corporate raiding in Ukraine in the light of the police statistics.

Police statistics for the last 10 years indicate that, on average, for the period 2013-2021, notes of suspicion were handed in almost 40% of *all* criminal proceedings open in Ukraine.

The same indicator for 2022 is 36,5%.

At the same time, the same indicator under Article 206 of the Criminal Code for the period of 2013-2021 is 3,64%. The same indicator for 2022 is 3,57%.

A similar indicator under Article 206-2 of the Criminal Code for the period 2014 – 2021 is 10,04% and 6,66% for the period of twelve months of 2022.

Having analysed the percentage of criminal proceedings under Articles 206 and 206-2 of the Criminal Code (in light of the total number of criminal proceedings), we receive *disappointing* conclusions, especially considering that, firstly, these crimes are *not* latent (because of the activities of the victims), and, secondly, the police investigators and prosecutors ‘*drive*’ the most crimes of corporate raiding under simple ‘*unauthorised action*’.

Here, we have another clear example that the presence in the Criminal Code related prohibitions does *not* guarantee that *quasi-elites* will be interested in restricting themselves in the use of such an illegal source of income.

As a conclusion to this part of our criminological analysis, we should point out that the problem of corporate raiding is a ‘*face*’ of a broader problem of *corruption* in the field of justice and the LEA activities (Figure 92, Figure 93).

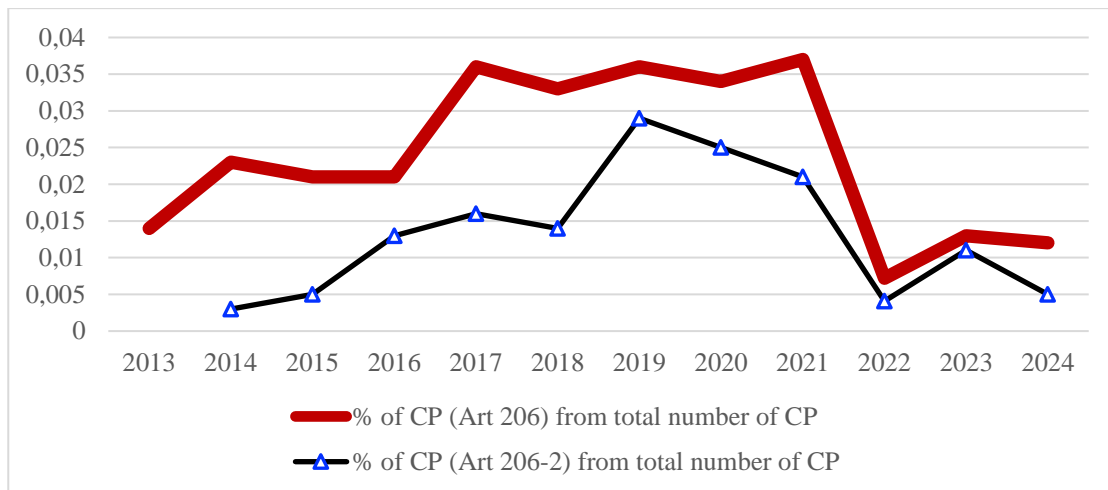

Figure 92. Corporate raiding: percentage of criminal proceedings from total number of related criminal proceedings

Here, we would like to take a look at the percentage of criminal proceedings with suspects.

Corporate raiding is a crime where a victim clearly defines a perpetrator. Therefore, such crimes cannot be defined as latent ones.

Criminal proceedings with suspects occupied 39,8% in 2023 and 39,5% in 2024 in general number of all criminal proceedings registered. However, criminal proceedings with suspects in crimes of obstruction of legitimate economic activity occupied only 3,2% and 3,5% in general number of all criminal proceedings registered pursuant to Article 206 of the Criminal Code. Accordingly, criminal proceedings with suspects in crimes of illegal seizure of property of an enterprise, institution, or organisation occupied only 25% and 7,1% in general number of all criminal proceedings registered pursuant to Article 206 of the Criminal Code. The answer lies in systematic failures in investigation of such crimes because of the corruption in the LEA.

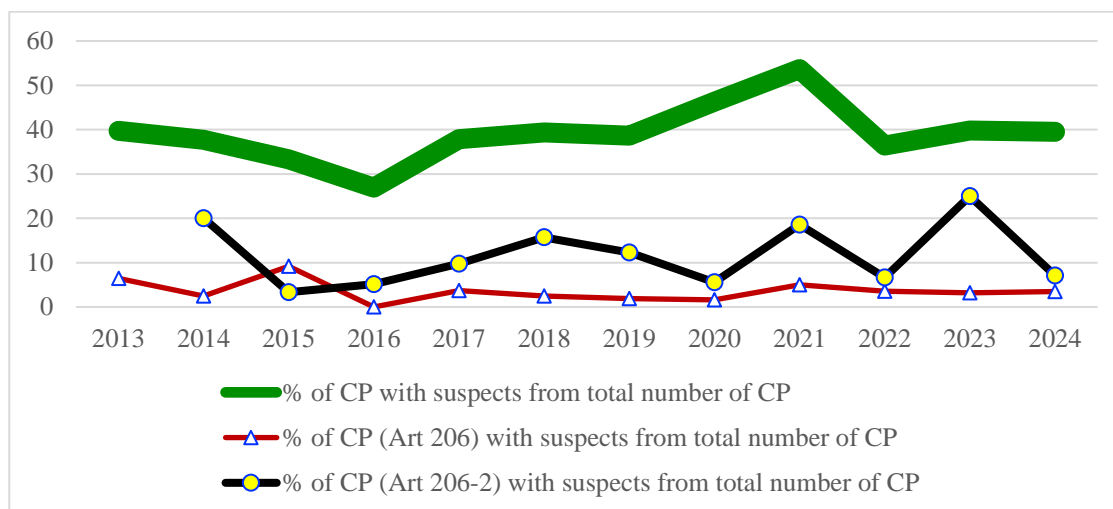

Figure 93. Corporate raiding: percentage of criminal proceedings with suspects from total number of criminal proceedings with suspects

Hooliganism. No less interesting for the aims of the analysis of the criminological situation in Ukraine is the crime of *hooliganism* (according to Article 296 of the Criminal Code – “*a serious disturbance of public order based on motives of explicit disrespect to community in a most outrageous or exceptionally cynical manner*”) which can be used as an example of impacts of harsh wartime restrictions with curfews, military and the police patrols as well as roadblocks on *normal* social life.

Generally concluding, criminal acts of hooliganism have had a permanent trend to decrease for the last ten years when the 2021 restrictions resulting from the COVID pandemic should also be noted.

In 2022, a particular decrease of acts of hooliganism should be considered because of the next Moscovian military invasion. If, in 2021, acts of hooliganism were widely prevented by closing public spaces (shopping centres, cinemas, public transport etc.), the COVID pandemic was almost ‘*forgotten*’ by the general population at the end of February 2022. Accordingly, the end of February 2022 has led to harsher physical restrictions on *possible* actions aimed at violation of public order (*Figure 94*).

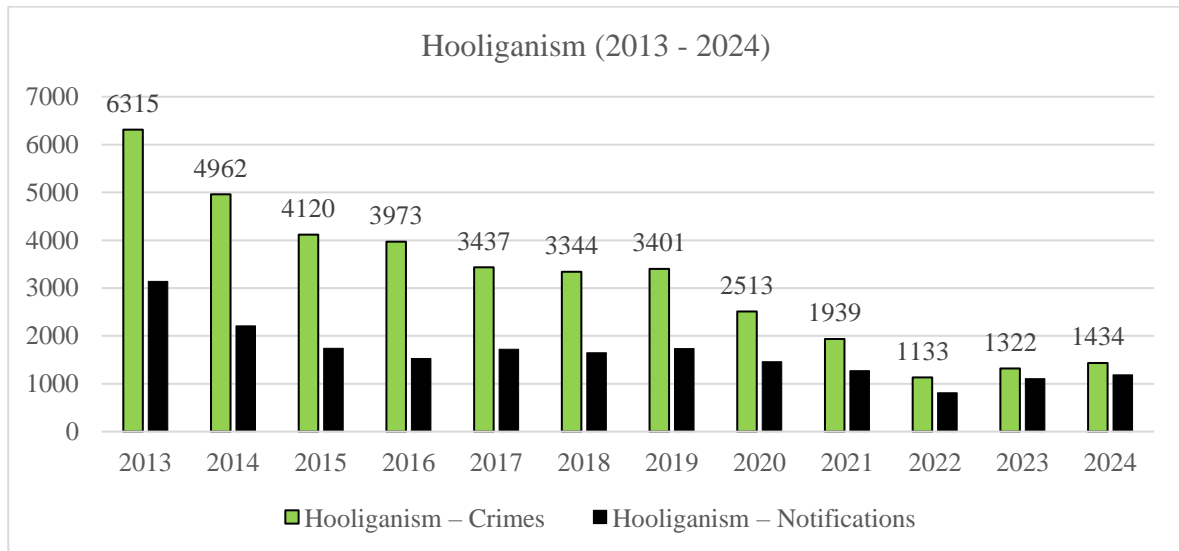

Figure 94. Hooliganism: registered crimes and notifications

In general, 1939 crimes of hooliganism were registered in 2021, 1133 crimes in 2022, 1322 in 2023, and 1434 crimes in 2024.

On the other hand, the number of acts of hooliganism almost disappeared from social life in February-March 2022, has appeared again in April 2022 with a trend to further increase.

Correspondingly, such a trend should be considered an indicator of a partial *stabilization* of social life in Ukraine, mostly in areas far from the front line.

Certainly, the last two months of 2022 will prove (or not) such a hypothesis. At least data for 2022 has given reasonable grounds to shape it in the above form.

On the other hand, one more conclusion could be drawn from the above situation described. Yes, the number of acts of hooliganism dropped to a particular extent due to the harshest social control measures in Ukrainian history. For example, comparative analysis of crimes of hooliganism for ten months of 2021 and 2022 shows that the number of detected acts of hooliganism decreased.

Nevertheless, the drop was not too insignificant to make a statement that the harshest police restrictions have resulted in decreasing such acts to a minimum level that could be expected from a point of view of proponents of harsher police control over society.

Smuggling. Smuggling from Ukraine to the rest of Europe has been an obvious problem for the stability of public order in the EU for a long time. Therefore, *crimes of smuggling* are no fewer interesting cases for researching the impact of the War because they reflect the state of *protection of the borders* of Ukraine, which, in its turn, reflects the general potential of the *State* to keep its territory safe.

The Ukrainian police statistics show that the crime of smuggling had occupied a permanent segment in the general structure of the Ukrainian police until 2022.

In the period of 2016-2021, there has been an increase in detected crimes of smuggling with its highest point of 135 crimes in 2021 (*Figure 95*).

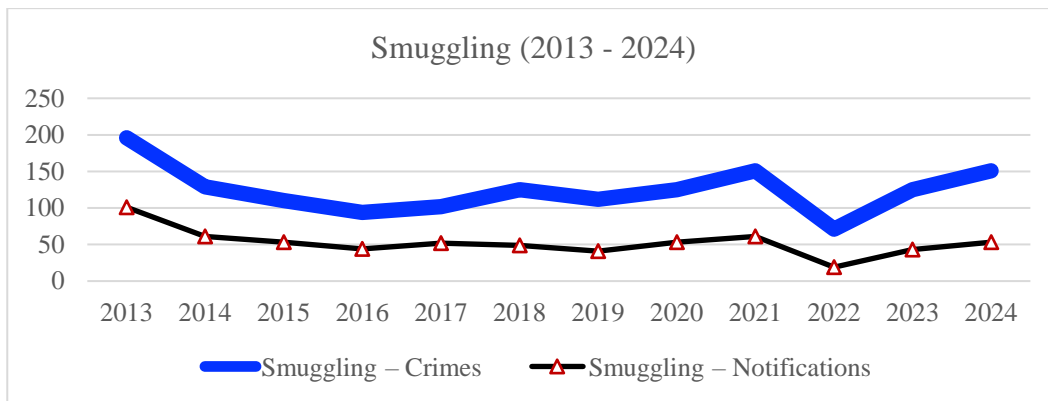

Figure 95. Smuggling: registered crimes and notifications

In 2021, 151 criminal proceedings were registered. However, 71 criminal proceedings were registered in 2023, 125 proceedings were registered in 2023, and 151 proceedings registered in 2024.

Here, it should be noted that in 2018, the Criminal Code was supplemented with Article 201-1 according to the Law “*On the introduction of amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the preservation of Ukrainian forests and the prevention of the illegal export of unprocessed timber*” which has stated a criminal liability for *smuggling of timber*. Therefore, in this paper, data for 2020 – 2024 also reflect the numbers of both crimes of smuggling – the ‘*classical*’ one and the *smuggling of timber*.

Additionally, we would like to make a conclusion that seems to be of great importance in the context of analysis of smuggling in a broader context of Ukrainian criminality.

For the period of 2013-2021, the average ratio between all detected crimes of smuggling (including so-called ‘*factual cases*’) and criminal proceedings with concrete suspects was 2,25.

In 2022, the same indicator increased to 3,74 (that is 1,7 times higher).

Considering the fact that crimes of smuggling are often concerned with concrete persons who are crossing the border with smuggled goods, such a state of things poses reasonable questions concerning the effectiveness of the LEA.

Moreover, in the wartime period when all law-enforcement bodies operate in a state of a heightened alertness, such a gap between the mentioned indicators seems to be of an *artificial nature* (Figure 96).

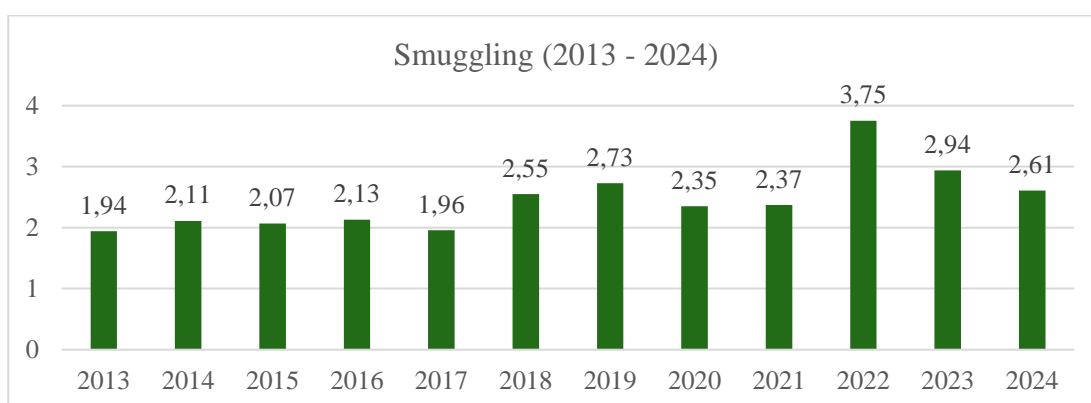

Figure 96. Smuggling: ratio between crimes and notifications

Here, we would also like to analyse crimes of *smuggling of drugs*.

Drug-related offences have already been analysed in a separate chapter of this paper. Nevertheless, here, a focus is made not on drugs but mostly on *smuggling*. Therefore, both crimes – smuggling and smuggling of drugs – are discussed together in a broader context of *immovability of the state borders of Ukraine* in the wartime period.

The first conclusion that could be drawn from statistics is that the number of detected crimes of smuggling of drugs decreased (183 criminal proceedings in 2021, 115 proceedings in 2022, 145 proceedings in 2023, 201 proceedings in 2024) (Figure 97, Figure 98).

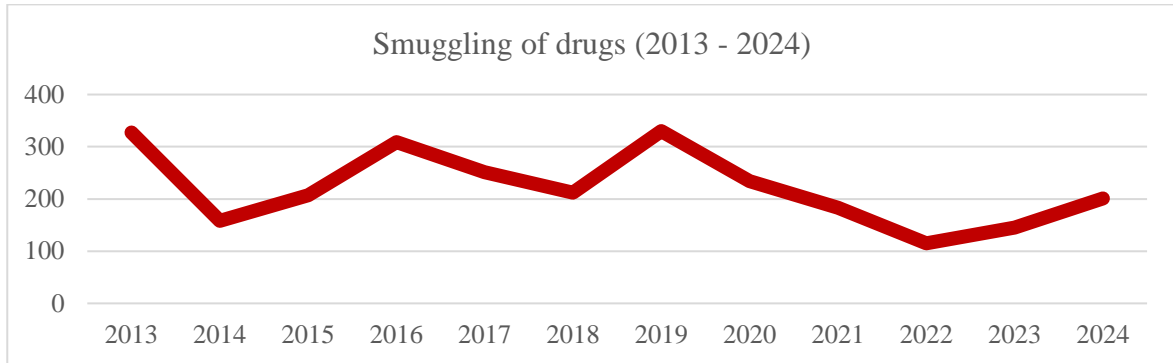

Figure 97. Smuggling of drugs: criminal proceedings

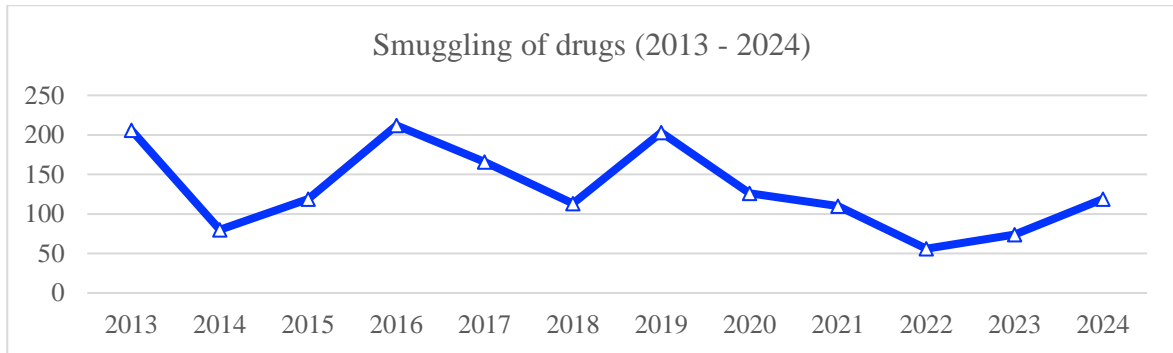

Figure 98. Smuggling of drugs: criminal proceedings with suspects

As in the previous example with smuggling, in the *period of 2013-2021*, the average ratio between detected crimes (so called ‘*factual*’) and criminal proceedings with concrete suspects was 1,55. In 2022-2024, the same indicator increased to 1,9 (Figure 99).

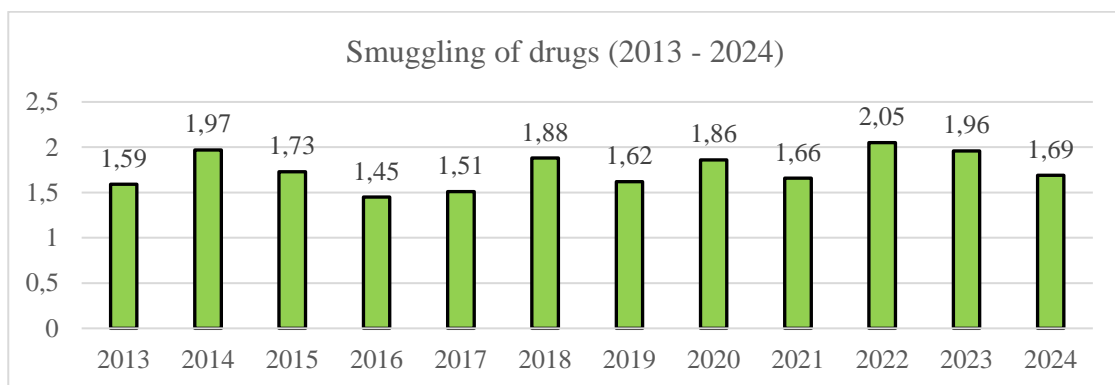

Figure 99. Smuggling of drugs: ratio between crimes and notifications

Human Trafficking: “New Markets, New Perspectives”. According to general stereotypes, which are *not* far from reality, Ukraine has traditionally been used as a *transit country* for the aims of human trafficking. In its recent judgment of 16 February 2021 in «*V.C.L. and A.N. v. the United Kingdom*» (*applications nos. 77587/12 and 74603/12*), the European Court of Human Rights pointed at the similarities in the route to the United Kingdom taken by the victims of human trafficking where *Ukraine* was defined as a *transit country* to Poland, the Czech Republic, Germany and France.

What is stressed in declarations of many political leaders from the EU, Ukraine and other Europeans states that the 2022 Moscovian invasion of Ukraine has handed the future of many Ukrainian women and children over to criminal elements because of the chaos in Ukraine that took place in the first period of the 2022 War.

The author's personal sources prove that some humanistic initiatives of several NGOs and individuals on bringing Ukrainian refugees to new homes or at least safe places in the states of the EU were halted because new 'opportunities' of sheltering were proposed by persons who can be arguably suspected in human trafficking and forced labour.

On the other hand, in academic sources, the authors rightly assert that shaped in mass-media imagination about '*an innocent victim*' of human trafficking, in fact, does not meet the reality (Haverkamp, Rita (2019). *Victims of Human Trafficking: Consideration from a Crime Prevention Perspective*, in '*What is Wrong with Human Trafficking? Critical Perspectives on the Law*', R. Haverkamp, E. Herlin-Karnell and C. Lernestedt (Eds.). London: Hart, 280pp.).

Accordingly, the 2022 Moscovian invasion of Ukraine has moved the concept of '*innocent victim*' of human trafficking more far from the reality.

It is generally accepted that human trafficking is mostly a *well-organized criminal activity* which demands different forms of criminal '*cooperation*' among perpetrators *in different border states*. At the same time, with the beginning of the 2022 War, trying to control the wave of refugees, the Ukrainian Government severely restricted border crossing for *males* while *males* were mostly involved in this criminal activity.

On the other hand, a new slave market was opened in occupied Eastern and Southern regions of Ukraine, obviously under informal authorization and control of the Moscovian regime. There is mass evidence of arbitrary arrests of not only military men but also civilians, with further putting them into a state of forced military service. Moreover, there were further informal demands of a large sum of money for each person (up to 30,000 US dollars) with corresponding formal letters from Russian officials that "*N. resisted the Special Military Operation conducted by the Military Forces of the Russian Federation in Ukraine. Therefore, N. will be deprived of freedom for an unpredictable period until the Special Military Operation ends*".

As far as Ukraine is concerned, police statistics show that a period of 2013 – 2016 was stable in the aspect of numbers of registered crimes of human trafficking as well as of numbers of suspects in related criminal proceedings.

In 2017, there was a rapid increase in human trafficking crimes, which slowly ended in 2021. The Ukrainian police statistics say, even in 2022, 2023 and 2024, the average number of crimes was almost the same as it was in 2013 – 2016.

However, one can conclude that the War impacted the crime rates significantly (232 crimes in 2021, 133 crimes in 2022, 147 crimes in 2023, 105 crimes in 2024) (*Figure 100*). At the same time, we can argue concerning a factual *increase* in THB cases considering the fact that 6,5 million Ukrainians left the country and 'created' new '*opportunities*' for human traffickers.

However, it is difficult to say how human trafficking was affected by the 2022 Moscovian invasion. On one hand, the number of registered THB crimes decreased to *zero* immediately after the Russian military forces crossed the Ukrainian border. On the other hand, serious concerns arise around the fact that THB cases continue to be registered in the light of closed borders, police checks, curfews and hundreds of military and police roadblocks.

At the same time, it should be pointed that 133 THB crimes in 2022, 147 THB crimes in 2023 and 105 THB crimes in 2024 are more than *insufficient* considering 6,5 million Ukrainian refugees, which could lead to the conclusion that something is obviously *wrong* with the police intelligence in the sphere of THB prevention as well as with intelligence of the Ukrainian border service. It could be said that THB crimes are *more latent* ones than the LEA officials declare.

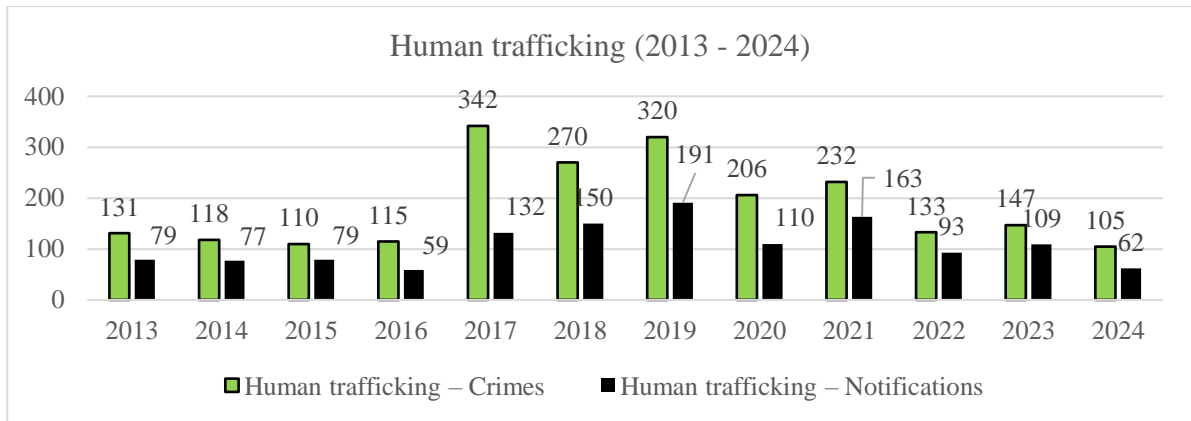

Figure 100. Human trafficking: crimes and notifications

The factor of *corruption* should also be considered – both in the police and border service. There were many reports in numerous mass media that a ‘*price*’ for illegally crossing the Ukrainian border varies from 2000 to 5000 US dollars.

The situation with ‘*satellite crimes*’ is different.

Firstly, let us demonstrate the official statistics of a crime of *creating or running brothels and procuring*.

The period of 2013-2021 could be described as a permanent decrease in the mentioned crimes where the War ‘*cut*’ corresponding crime trends. Even considering an increase in this type of crime in 2023 (129 registered crimes), the next year has indicated a decrease (79 crimes) (*Figure 101*).

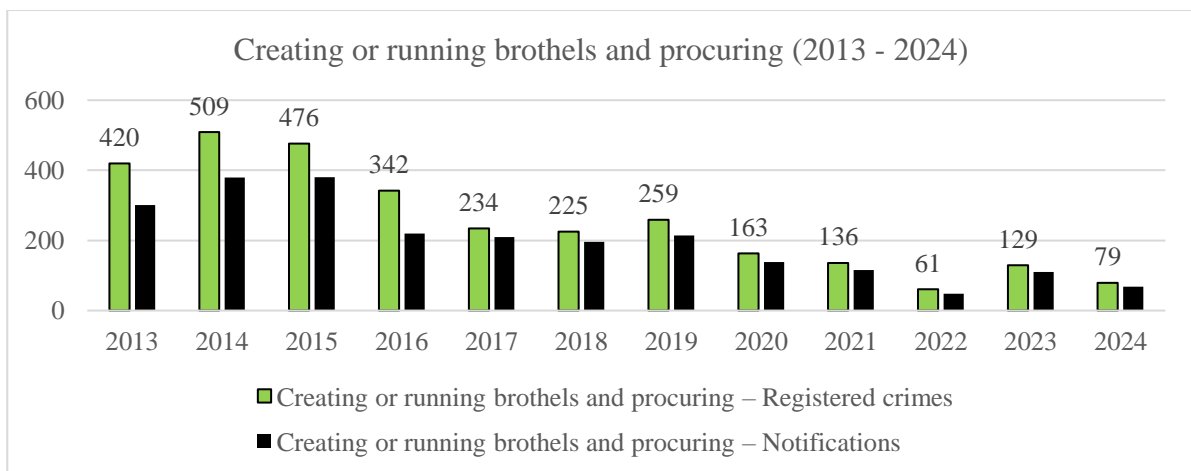

Figure 101. Creating or running brothels and procuring

Comparative analysis of the police statistics proves the trend of decreasing numbers of crimes of running brothels, which are traditionally considered as ‘*shadow crimes*’ or ‘*satellite crimes*’ in relation to THB crimes.

The same could also be said about a crime of *pimping or engaging the person in prostitution*. Even considering an increase in this type of crime in 2023 (348 registered crimes), the next year has indicated a decrease (244 crimes) (*Figure 102*).

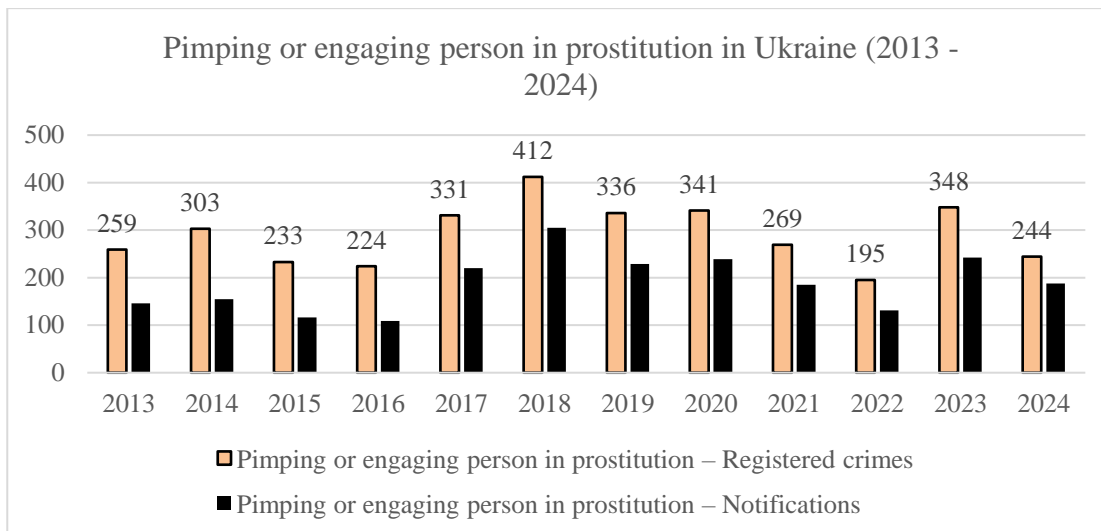

Figure 102. Pimping or engaging person in prostitution

The War cut the official rates of crime of engaging minors in criminal activity (Article 304 of the Criminal Code) (122 crimes in 2021, 79 crimes in 2022, 73 crimes in 2023, 91 crimes in 2024) (Figure 103).

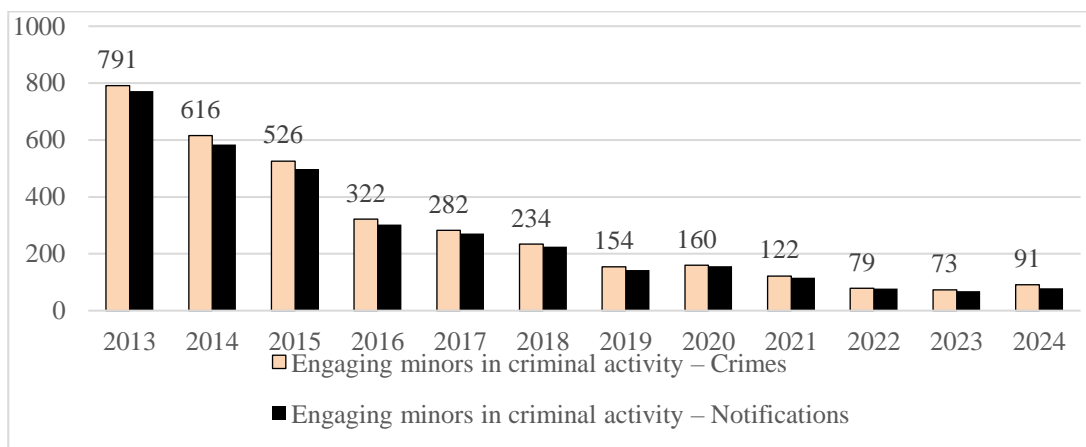

Figure 103. Engaging minors in criminal activity (Art. 304)

At the same time, it is hard to say that the War cut the official rates of crime of use of a minor for begging (Article 150-1 of the Criminal Code) (4 crimes in 2021, 3 crimes in 2022, 3 crimes in 2023, 1 crime in 2024) (Figure 104).

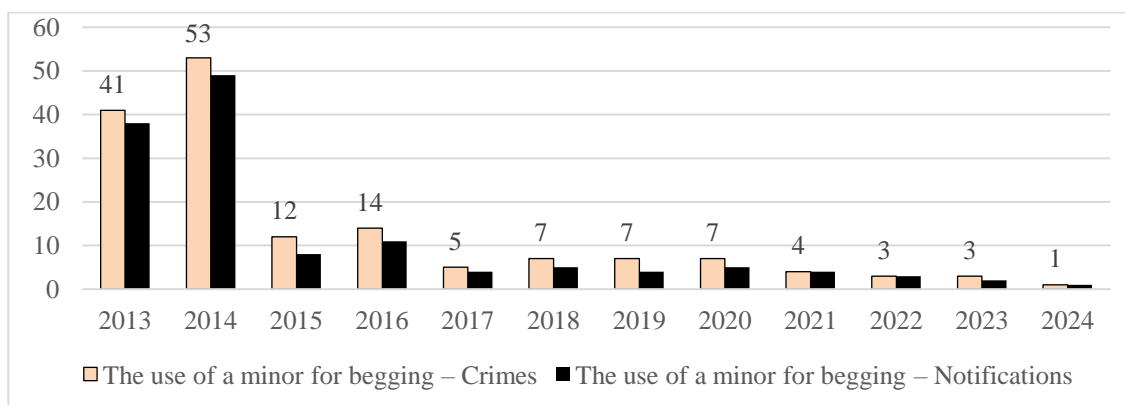

Figure 104. The use of a minor for begging (Art. 150-1)

The same could be conceded in respect of the official rates of crime of use exploitation of children (Article 150 of the Criminal Code) (4 crimes in 2021, 3 crimes in 2022, 3 crimes in 2023, 1 crime in 2024) (Figure 105).

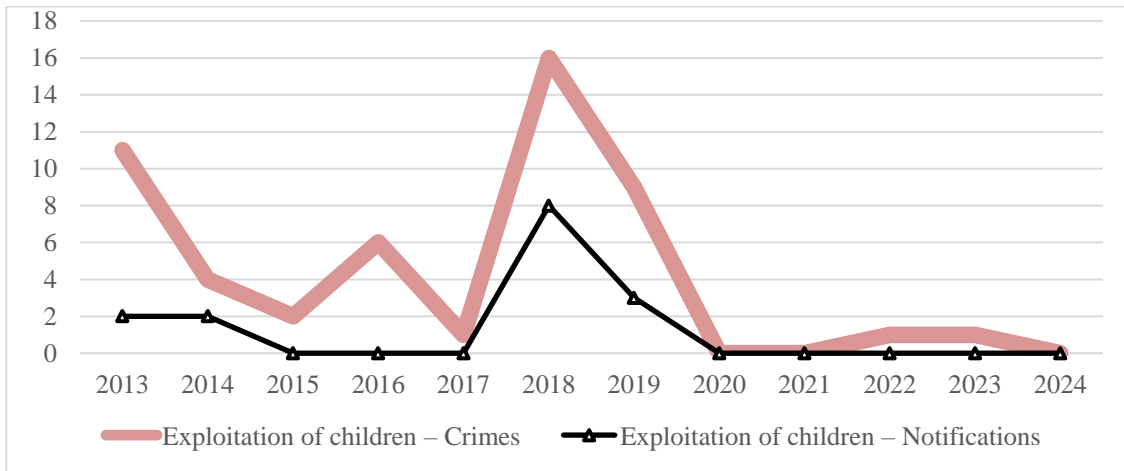

Figure 105. Exploitation of children (Art. 150)

At the same time, it is hard to say that the War cut the official rates of crime of use of a minor for begging (Article 150-1 of the Criminal Code) (zero crimes in 2021, 1 crime in 2022, 1 crime in 2023, zero crimes in 2024).

Crime trends in Ukraine for the last ten years are a good example to prove the common social nature of THB crimes and ‘satellite (‘shadow’) crimes’ discussed above. The common feature of all the mentioned crime trends is the fact that they are changing almost the same way (Figure 106, Figure 107).

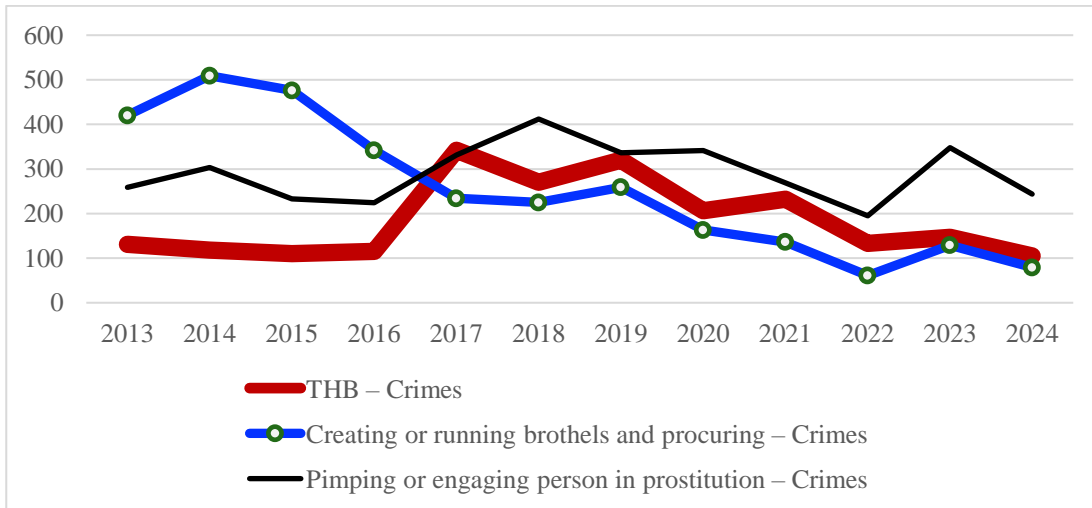

Figure 106. THB crimes and “satellite” crimes

Analysing the problem of human trafficking, we guess it is necessary to have one more look at the problem but from another perspective. As we mentioned earlier, during the War, the number of crimes of illegal trafficking of persons across the state border of Ukraine increased drastically.

At the same time, the number of THB crimes decreased. Moreover, the number of such crimes was not very impressive in the light of the official police statistics.

However, both mentioned types of crimes are strictly concerned with the state border. In the first case, trafficking of persons across the state border is a compulsory element of crime. In the second case, most persons in Ukraine are trafficked through the state border.

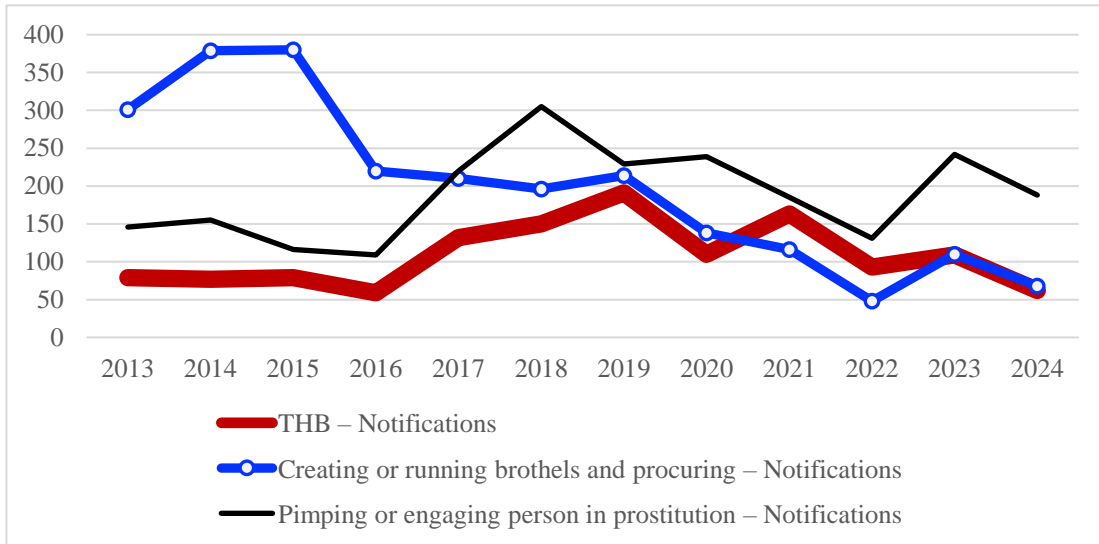

Figure 107. Suspects in THB crimes and “satellite” crimes

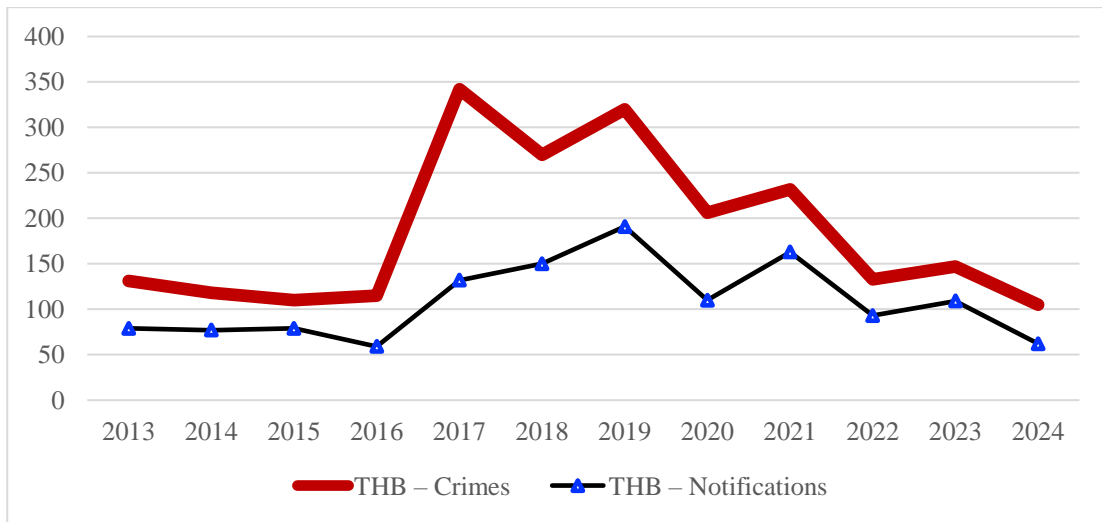

Figure 108. THB crimes and notifications in THB crimes

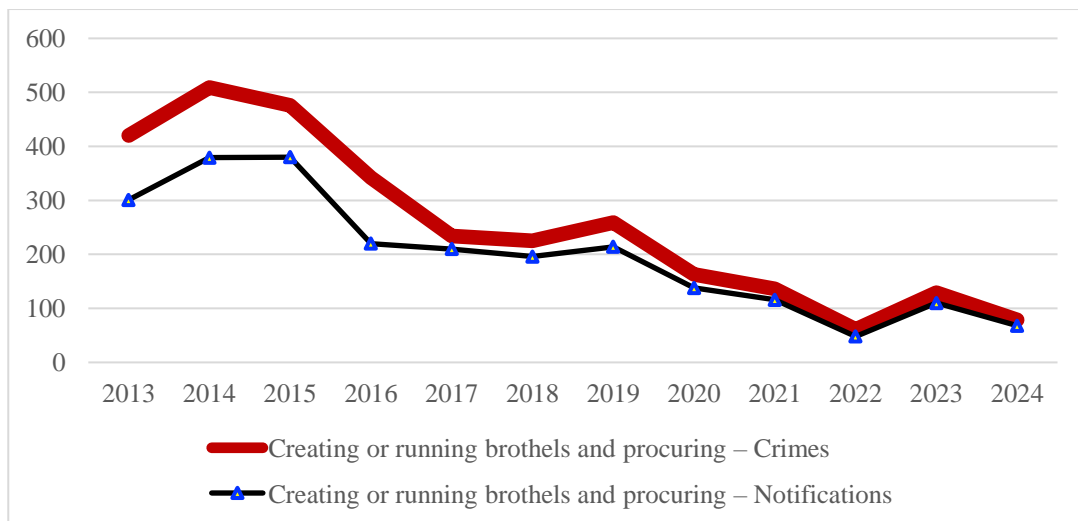

Figure 109. Creating or running brothels and procuring: crimes and notifications

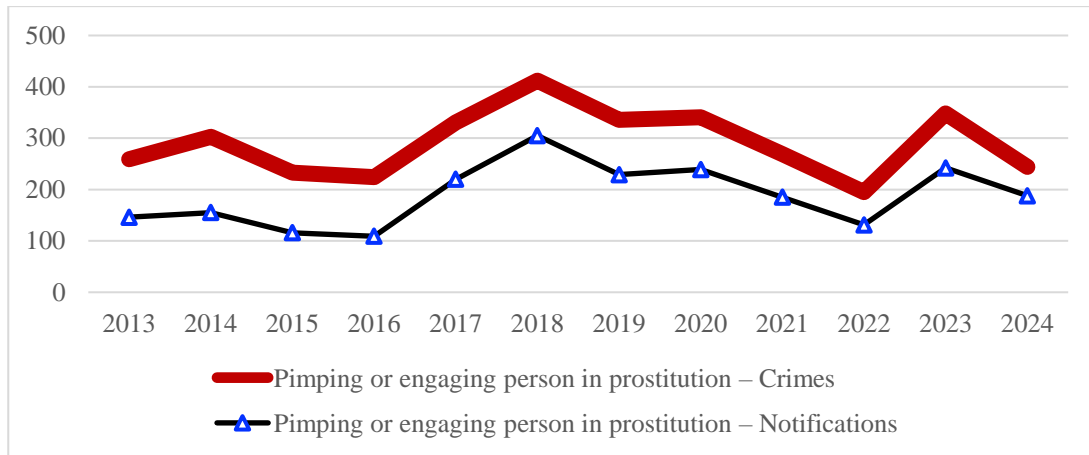

Figure 110. Pimping or engaging person in prostitution: crimes and notifications

So, all perpetrators aim at the easiest points on the border to cross. They are looking for the most appropriate ‘assistants’ for their criminal activity, including corrupted officers from the Army and the State Border Guards Service. Demand generates supply: they do find such corrupted officers.

Therefore, the question arises: why the numbers of illegal trafficking of persons across the state border are so large as compared with the THB crimes?

One can argue that it is much easier to transport the unpretentious males who wish to be trafficked and who are not victims, as compared with mostly female victims of human trafficking. Such an argument should be considered with no doubt. However, it does not explain the difference in numbers in the mentioned above two types of crimes. Probably, the answer lies around corruption on the border and minimisation of the risks of perpetrators being arrested. The answer could also be concerned with the more latent nature of THB crimes during the War. In any case, if you can create the channel for transportation of males-perpetrators, you can use the same channel for trafficking of female victims of human trafficking. Moreover, the police statistics indicate that the last year, more perpetrators avoided charges for illegal trafficking of males across the border.

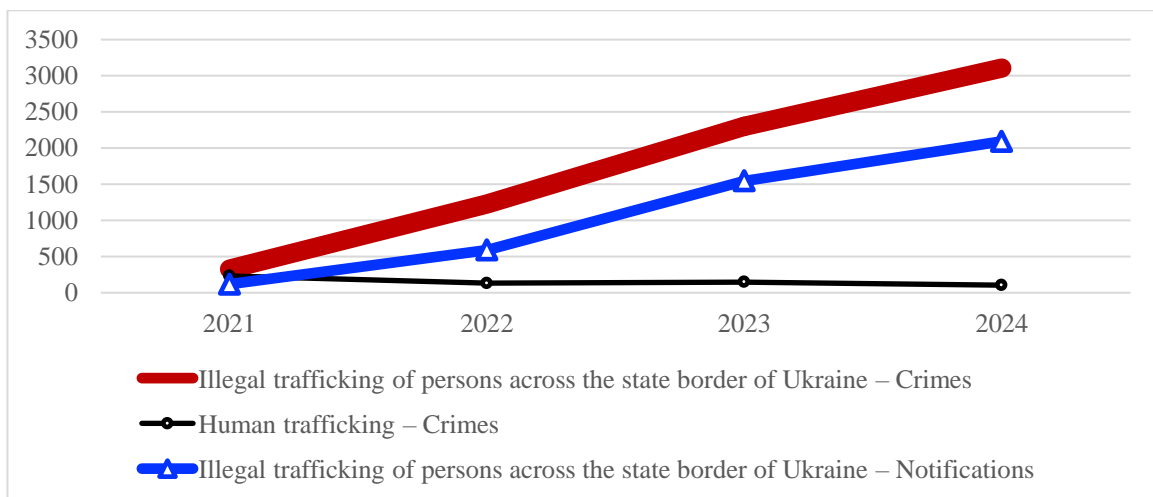

Figure 111. THB and the states borders

Law-Enforcement Agencies in the Light of the Police Statistics. Here are presented the numbers of criminal proceedings opened by different law-enforcement agencies, with corresponding analysis.

In 2022, prosecution offices registered 9586 criminal proceedings (7870 criminal proceedings in 2021).

At the same time, the police registered much more criminal proceedings (2022 criminal proceedings in 2022, 44027 criminal proceedings in 2021) (Figure 112).

Tab. 9.

Crimes concerned with illegal crossing the state border of Ukraine

	Illegal trafficking of persons across the state border of Ukraine – Crimes	Illegal trafficking of persons across the state border of Ukraine – Notifications	Human trafficking – Crimes
2021	327	119	232
2022	1225	590	133
2023	2301	1547	147
2024	3106	2093	105

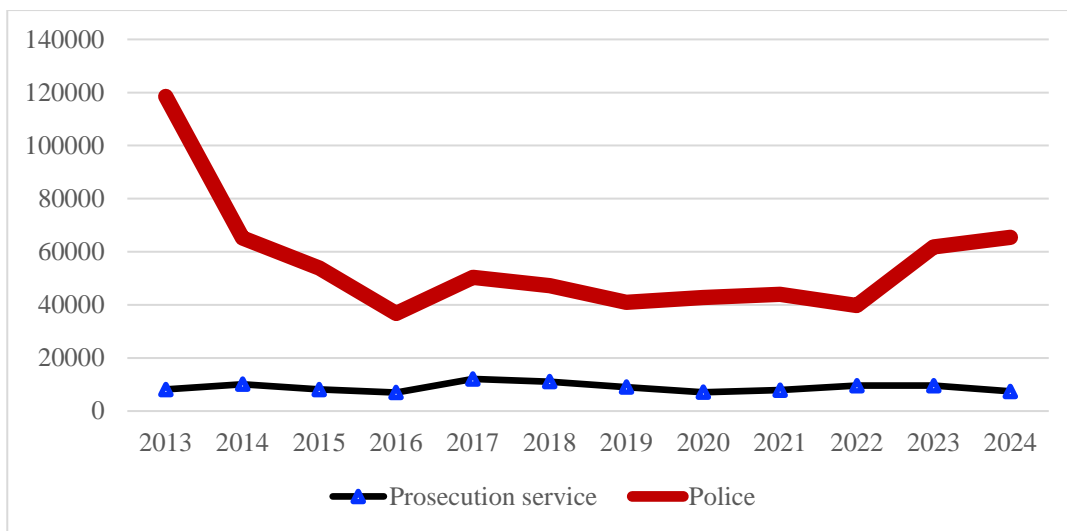

Figure 112. Criminal proceedings opened by Prosecution Service and the Police

The wartime period indicates a clear trend where the Prosecution Office registered fewer criminal proceedings in 2023 (9584 criminal proceedings), and especially in 2024 (7399 criminal proceedings). At the same time the police registered much more criminal proceedings in 2023 (61847 criminal proceedings) and 2024 (65478 criminal proceedings).

Investigators of the Security Service of Ukraine (SBU) registered many more criminal proceedings in 2022 (11841 criminal proceedings) as compared with 2021 (5035 criminal proceedings) (Figure 113).

In contrast, investigators of the tax police registered much fewer criminal proceedings in 2022 (218 criminal proceedings) as compared with 2021 (1324 criminal proceedings) (Figure 113).

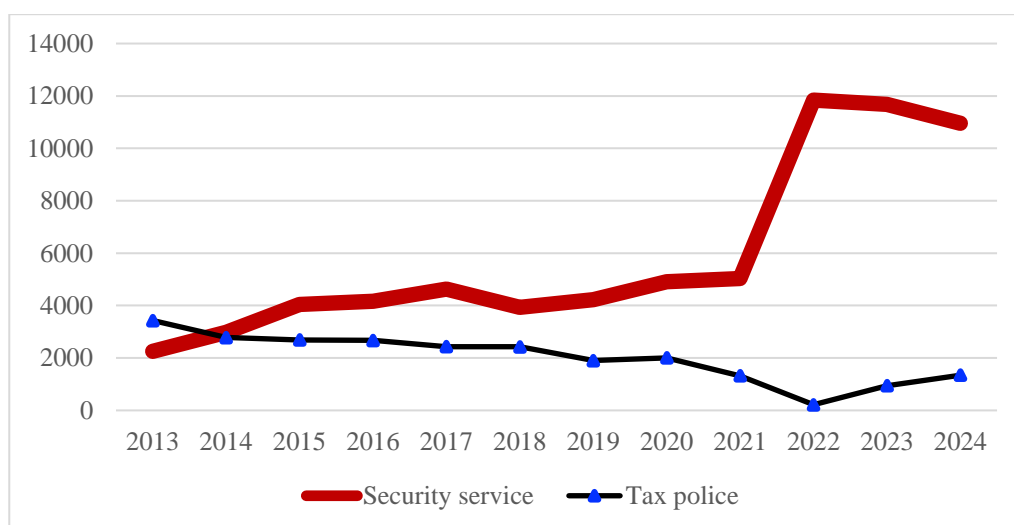

Figure 113. Criminal proceedings opened by the Security Service and the Tax Police

From the 2023-2024 statistics, it is surprising that the number of criminal proceedings registered by the Security Service of Ukraine (SBU) decreased after 2022, especially considering the continuous threats from Russia (11841 criminal proceedings in 2022, 11679 criminal proceedings in 2023, and 10956 criminal proceedings in 2024).

At the same time, an increase in criminal proceedings by the tax police demonstrates that the economics has adapted to the wartime conditions with corresponding adaptation of white-collar crime to challenges of the War.

In 2022, investigators of the State Investigation Bureau (DBR) and detectives of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU) registered approximately the same number of criminal proceedings as in 2021. However, investigators of the State Investigation Bureau (DBR) demonstrated more activities in 2023-2024. They registered 2906 criminal proceedings in 2023 and 4971 criminal proceedings in 2024 (*Figure 114*).

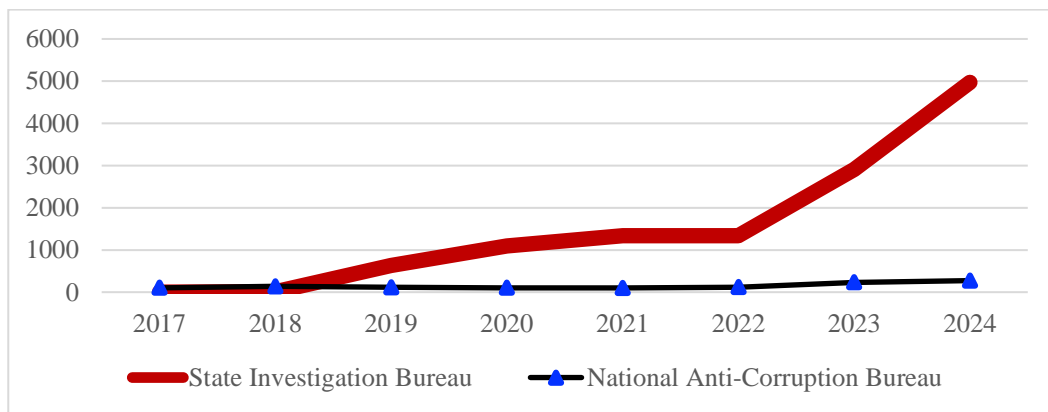

Figure 114. Criminal proceedings opened by the DBR and the NABU

As far as the situation with notifications of suspicions given to suspects in criminal proceedings, police statistics provide us with the following results.

The police investigators decreased the number of notes of suspicion in 2022 (28633 notifications in 2022, 36562 notifications in 2021).

The number of notifications of suspicion given in criminal proceedings opened by prosecutors in 2022 was mostly the same as in 2021 (*Figure 115*).

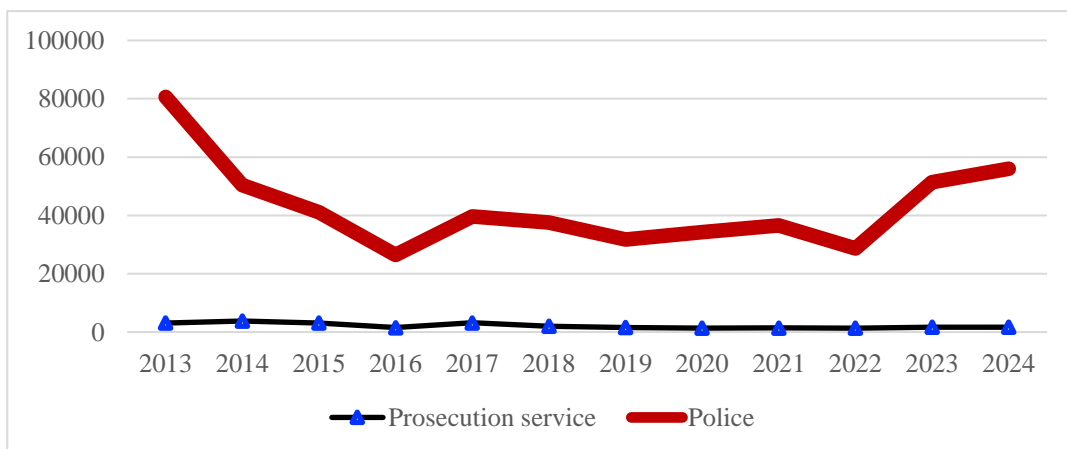

Figure 115. Criminal proceedings with suspects opened by the Prosecution Service and the Police

The number of notifications of suspicion given in criminal proceedings opened by investigators by the tax police and the Security Service of Ukraine is very controversial in the context of its transformation.

In 2013, both LEAs started with the same numbers of criminal proceedings with given notifications of suspicions (*Figure 116*).

In 2023, the differences between them have reached a historical point.

The indicators of the tax police almost reached zero level. At the same time, the indicators of the Security Service of Ukraine reached its historical maximum (*Figure 116*).

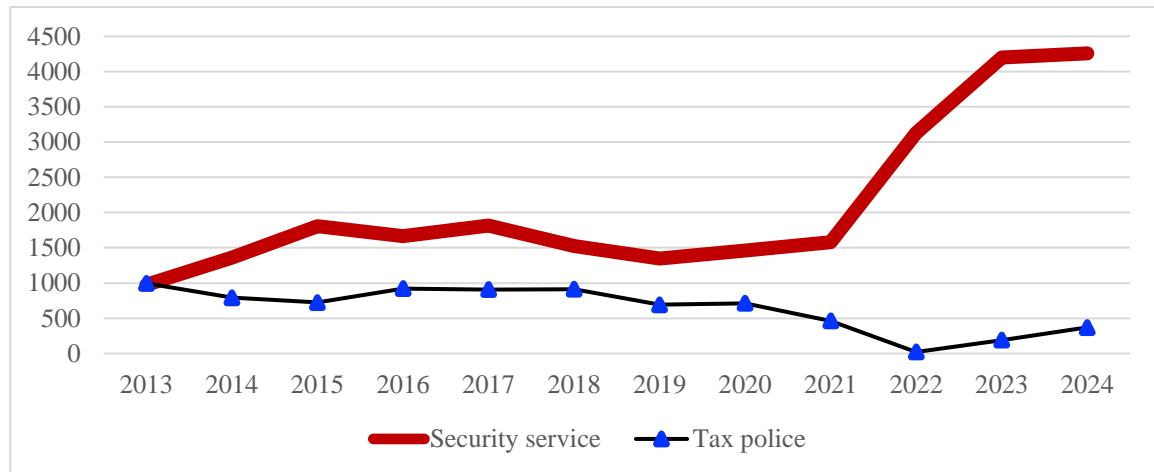

Figure 116. Criminal proceedings with suspects opened by the Security Service and by the Tax Police

Indicators of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (NABU), as statistics demonstrate, were not significantly impacted by the War. In contrast, indicators of the State Bureau of Investigation (DBR) increased more than significantly (*Figure 117*).

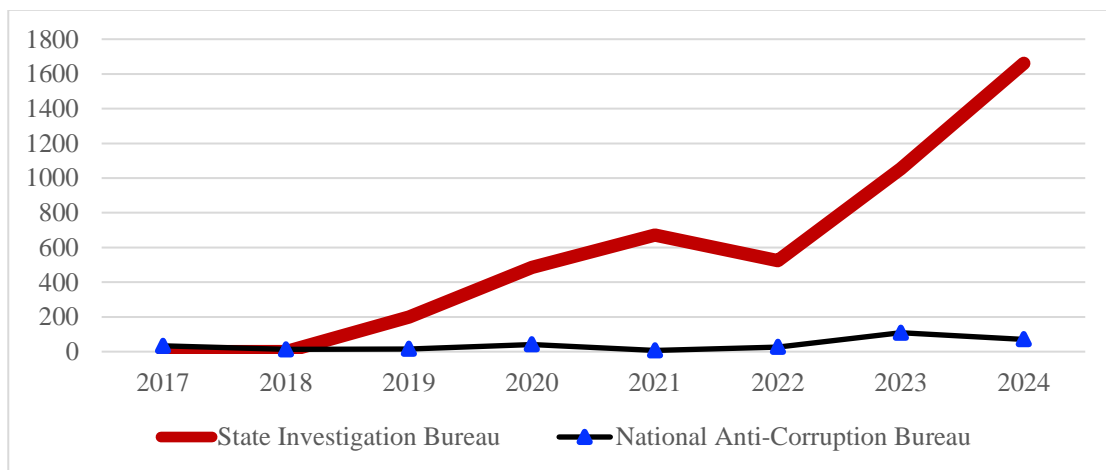

Figure 117. Criminal proceedings with suspects opened by the DBR and by the NABU

Quality and Quantity of Criminal Investigations during the War. No less interesting is the issue of researching the impact of the War on the indicators of the work of Ukrainian law enforcement agencies, where, according to statistical forms, we take as a basis two indicators – the total number of criminal proceedings opened by one or another law enforcement agency (prosecutor's office, the police, security service, tax police, the State Bureau of Investigation, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine), and the number of criminal proceedings with concrete suspects opened by the relevant law enforcement agency.

It can be concluded that during the year of the Moscovian military invasion, the prosecutor's office opened significantly more criminal proceedings (9586 criminal proceedings in 2022, as compared to 7870 criminal proceedings in 2021).

However, the number of criminal proceedings in which suspicion was reported decreased (1420 criminal proceedings in 2021, 1354 criminal proceedings in 2022). However, prosecutors registered 1678 criminal proceedings in 2023 and 1693 criminal proceedings in 2024 (*Figure 118*).

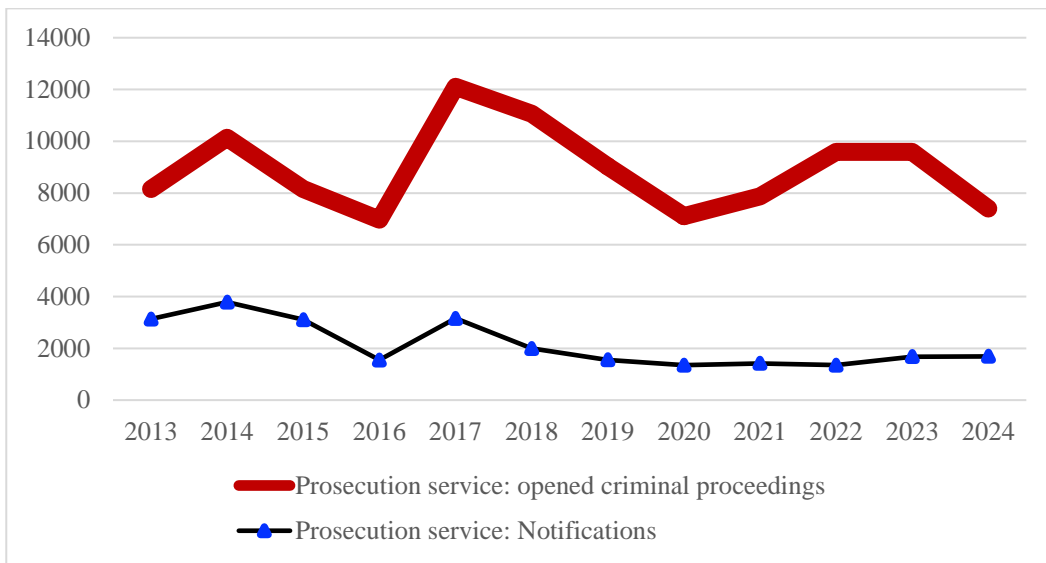

Figure 118. Criminal proceedings opened by Prosecution Service

In 2022, the police registered 39800 criminal proceedings (28633 criminal proceedings with concrete suspects), which is less than in 2021 (44027 criminal proceedings, of which there were 36562 criminal proceedings with suspects). However, the next year the police registered 61847 criminal proceedings, of which there were 51373 criminal proceedings with suspects. In 2024, year the police registered 65478 criminal proceedings, of which there were 56014 criminal proceedings with suspects (*Figure 119*).

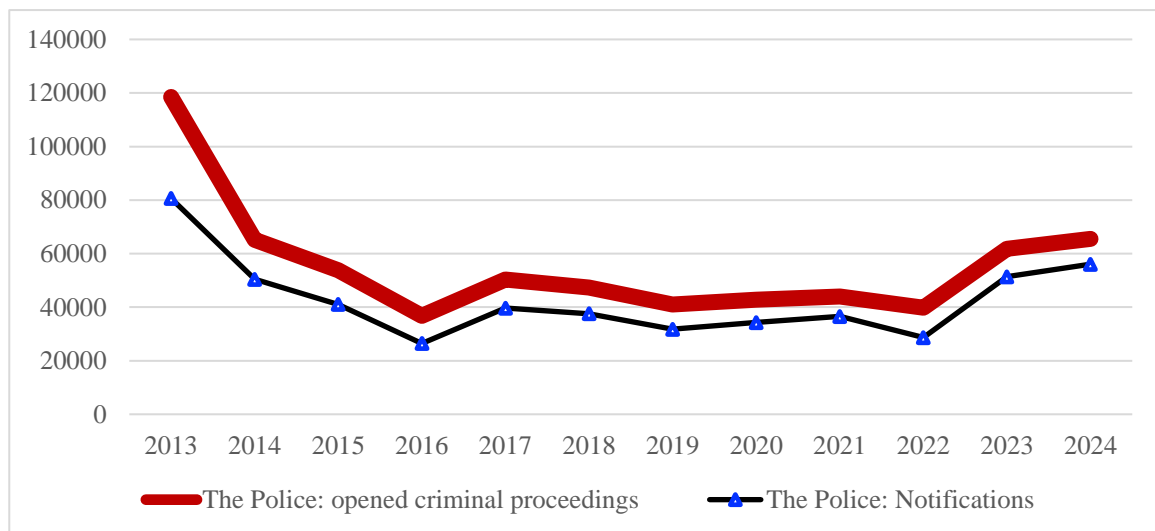

Figure 119. Criminal proceedings opened by the Police

At the same time, for obvious reasons, the Security Service of Ukraine (SBU) registered 11841 criminal proceedings in 2022, while only 5035 criminal proceedings were registered in 2021. The further wartime period demonstrated further slight decrease in a general number of criminal proceedings registered by the Security Service of Ukraine (11679 criminal proceedings in 2023 and 10959 criminal proceedings in 2024). However, there was an increase in criminal proceedings with suspects (4198 criminal proceedings in 2023 and 4258 criminal proceedings in 2024) (*Figure 120*).

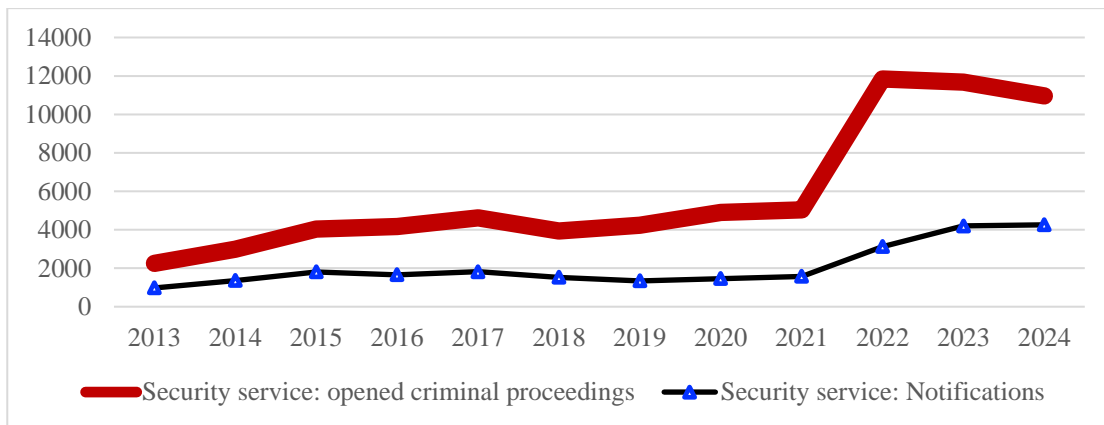

Figure 120. Criminal proceedings opened by Security Service

If we discuss the indicators of the tax police, then, for objective reasons, the indicators have reached almost zero level in 2022 (especially criminal proceedings with suspects). However, the next years demonstrated an increase in the number of criminal proceedings registered (945 criminal proceedings in 2023, 1347 criminal proceedings in 2024). However, it appears that the quantity was not supported with the quality: only 192 criminal proceedings in 2023 and 371 criminal proceedings in 2024 had suspects (*Figure 121*).

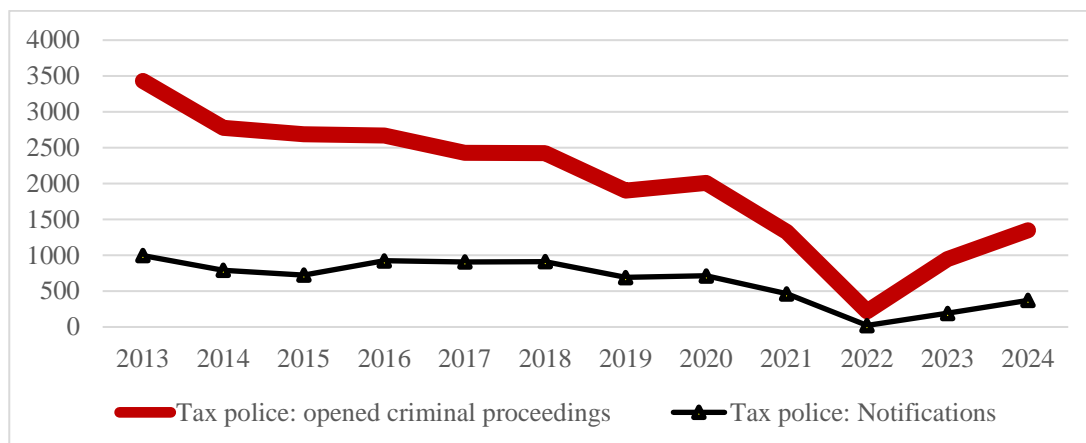

Figure 121. Criminal proceedings opened by the Tax Police

Since 2017, statistics on the results of crime investigations by investigators of the State Bureau of Investigation (DBR) started to be published, which show quite indicative results. Thus, despite the annual increase in the number of registered criminal proceedings, the ratio between the total number of cases and cases with suspects increased every year, which proves the thesis of the transformation of the State Bureau of Investigation into a body investigating mainly "factual" cases. At the same time, the War left the indicators at the same level as last year (1341 criminal proceedings in 2021, 1130 criminal proceedings in 2022). At the same time, the beginning of the War further increased the distance between actual criminal proceedings and criminal proceedings with specific suspects (672 criminal proceedings with suspects in 2021, 525 criminal proceedings with suspects in 2022, 1053 criminal proceedings with suspects in 2023, and 1661 criminal proceedings with suspects in 2024) (*Figure 122*).

In 2022, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, on the contrary, demonstrated an increase in both the total number of criminal proceedings and the number of criminal proceedings involving suspects. In general, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine has demonstrated stability in both indicators since its establishment, which the war does not seem to have affected. However, the statistics demonstrate a deeper gap between the general number of criminal proceedings and the number of criminal proceedings with suspects (*Figure 123*).

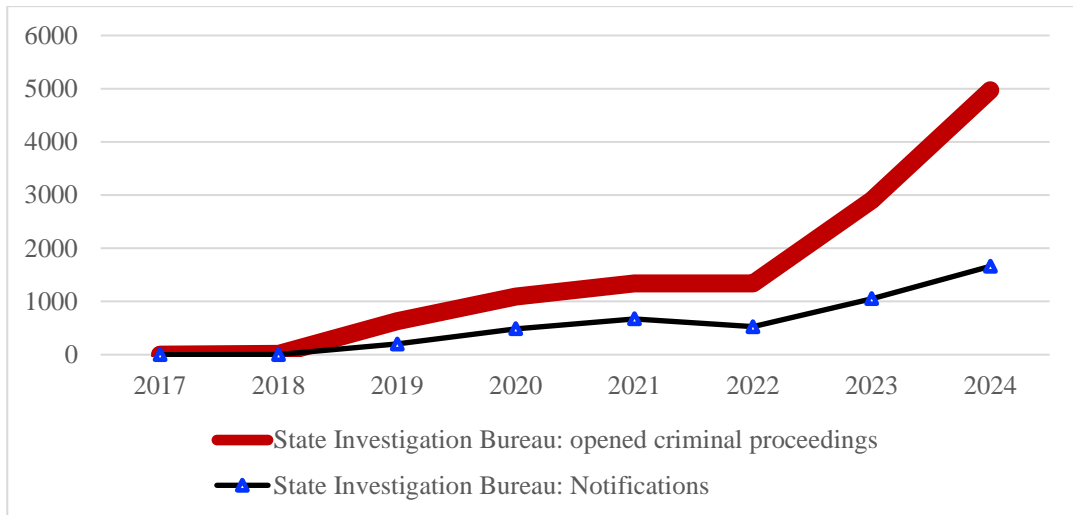

Figure 122. Criminal proceedings opened by the DBR

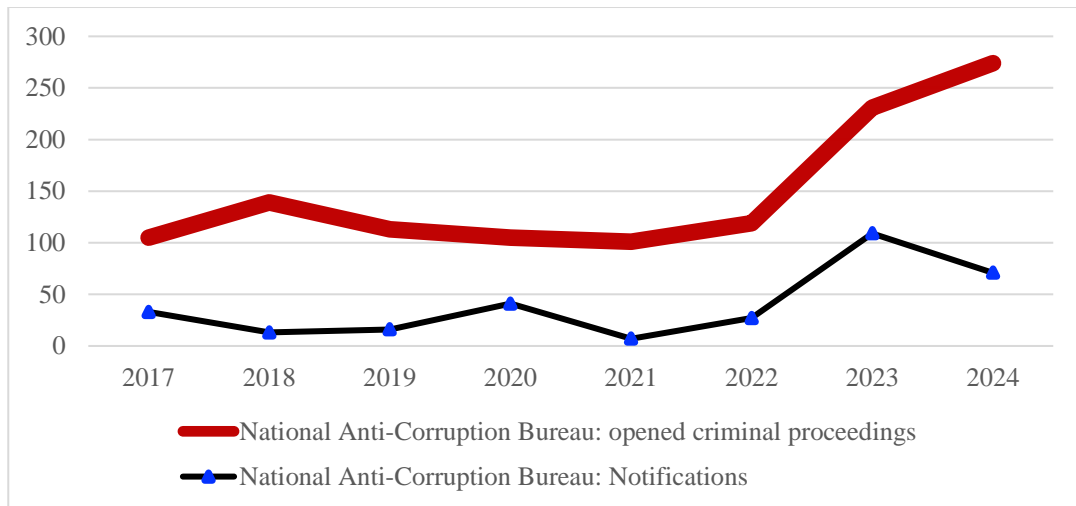

Figure 123. Criminal proceedings opened by the NABU

Conclusions. Having summarized the above developments presented, we have come to the following conclusions that reflect the 2013-2024 crime trends in Ukraine, heavily impacted with the wartime challenges.

Following up on our conclusions shaped in previously published papers, we have to stress again that the 2022 Moscovian military invasion of Ukraine became *the first full-scale war* in the centre of the European continent after World War II with direct and open participation of the biggest European states which has become an absolutely new broad field for criminological research *on the impacts of a contemporary war on contemporary digital and technological societies*.

The crime trends in wartime Ukraine have become a much more interesting criminological phenomenon for researchers due to the *dualistic nature* of such trends.

The number of crimes committed in Ukraine in 2022 exceeded the number of crimes committed in 2021 (321443 crimes). Mass attacks on Ukrainian cities by drones and missiles and destruction of the infrastructure left many people without their homes, incomes, hopes and perspectives. Therefore, it is not surprising that the number of crimes increased significantly in 2023-2024 considering the ruination of all aspects of economic and social life in Ukraine (475595 crimes in 2023, 492479 crimes in 2024). All these factors, including further mass migration of people from frontline areas, increased the crimes rates significantly. In addition, the crime landscape took new forms and characteristics having received the injection of purely wartime crimes (crimes against military service, war crimes and crimes against national security).

It is obviously that all resources of Ukraine have been directed to the needs of the defence of the state from the Moscovian military aggression, including the police. Therefore, it is not surprising that the quality of investigation of crimes and the preventive effect of criminal punishment decreased proportionally. In 2023, there were only 189292 of criminal proceeding with suspects (40% from the total number). In 2024, there were only 194688 of criminal proceeding with suspects (39% from the total number). In contrast, the same indicator for 2021 was 53%. The latter can serve as an indicator of the decreasing effectiveness of the national criminal justice system in the conditions of the wartime challenges and sometimes even chaos.

The War made criminality *more rural* in Ukraine. In 2024, police statistics demonstrated the lowest level of crimes in urban areas (67.6%) and the highest level of crimes in rural areas (28,7%).

The War 'cut' the number of detected *crimes against human life and health*. In 2023, suspects were found only in 36% of criminal proceedings. In 2024, the same indicators dropped to the point of 29%. Only 5% of perpetrators of *intentional homicides* were identified in 2022, 2,8% of perpetrators were identified in 2023, and 1,9% of perpetrators were identified in 2024 that indicates an obvious operational weakness of the national criminal justice system in wartime.

Police statistics on *torture* occupy a very controversial place in the analysis of the general structure of crime in Ukraine. On one hand, systematic torture by the police and prison officers has shaped corresponding views on torture as *practices* in the Ukrainian society and media. The Ukrainian society has a strong view that ill-treatment by the police and prison officers is a *wide-spread phenomenon*. On the other one, the number of officially registered crimes of torture determines many questions concerning the latent nature of this type of crime as well as the effectiveness of investigation of torture by state agents in Ukraine which become known to the society. Additionally, the percentage of dropped criminal proceedings in torture cases stimulates additional questions about the effectiveness of pre-trial investigation of tortures.

Domestic violence also deserves to become an interesting phenomenon of the crime landscape in wartime Ukraine. In the light of the absence of both victims and perpetrators due to mass migration of *potential* victims and participation of many *potential* perpetrators in military actions, crime rates go up.

No less interesting picture one can find in the case of *drug-related crimes*. Even in the light of further escalation of military actions, the state continues focusing even on minor drug crimes. It seems that the mechanism of an artificial 'market' for drug-related crimes, where criminals are often victims at the same time, and where police officers know *who, where and under what conditions* will commit *the next* 'crime', 'should not stand idle' even during the War.

Expectedly, the number of offences against military service (*military crimes*) has also increased significantly in 2022-2024. The police registered 16515 such crimes in 2023 and 66240 in 2024. At the same time the number of criminal proceedings with suspects were very low (2239 and 7398 correspondingly). The main conclusion here is that the number of registered crimes has increased in parallel to the decrease of identified suspects in corresponding criminal proceedings.

While considering *property crimes* in wartime Ukraine, the first hypothesis appears that the absence of properly organized policing *would* lead to a serious increase of the number of property crimes. Nevertheless, the number of recorded property crimes has in fact significantly *decreased* in 2022. The impact of the War on property crimes is more than obvious: 158729 property crimes in 2021, 113137 property crimes in 2022, 178902 property crimes in 2023, and 132910 property crimes in 2024. The same way the War impacted the practices of crimes of *theft, car thefts, robberies, aggravated robberies* and *racketeering*.

In contrast, crimes of *fraud* in 2022 demonstrated absolutely another trend: the number of crimes of fraud in 2022 (32086) appeared much bigger than in 2021 (23847). Moreover, the police registered 82609 crimes of fraud in 2022 and 64978 crimes of fraud in 2024

It was predictable that the number of *economic offences* would be decreased (5469 crimes in 2022). However, perpetrators adapted to wartime conditions, and crime rates almost reached the level of 2021. Moreover, the 'adaptation process' was more than effective. As the example, we can consider the crime of *legalisation (laundering) of property proceeding from crime*: 348 crimes in 2020, 395 crimes in 2021, 437

crimes in 2022, 969 crimes in 2023, and 1132 crimes in 2024.

While analysing *crimes committed with firearms*, it could be expected that crime rates resulting from *illegal use of firearms* would extremely rise after February 2022. Nevertheless, police statistics *partly* refute such a presumption. For example, in 2021, there were 36 intentional homicides committed using firearms. In 2022, the same indicator increased to the level of 247 crimes. In 2023, the same indicator increased to the level of 909 crimes. However, in 2024, the same indicator decreased to the level of 295 crimes.

In contrast, the War increased the number of *crimes committed with the use of explosives*. These crimes have indicated a dualistic trend: 1) the number of crimes increased; 2) the number of criminal proceedings with suspects decreased.

As far as *sex crimes* are concerned, the number of mentioned crimes decreased significantly in 2022, as could be expected from the wartime society. However, the number of rapes reached the pre-War indicators in 2023. At the same time, we had the lowest level of sex crimes in the ten-year history of crime prevention in Ukraine. Moreover, in December 2022, there were only 2 sex crimes registered in Ukraine: 621 sex crimes for the period of eleven months of 2022, and 623 sex crimes for the period of twelve months of 2022. The same can be said about the crimes of *rape*: the beginning of the War led to a rapid decrease in rapes (406 rapes in 2021, 250 rapes in 2022). However, 450 rapes were registered in 2023, and 410 rapes were registered in 2024.

No less interesting is official statistics of *crimes against national security*. In 2022, the LEA registered five times more crimes against national security as compared to the whole period of 2013-2021. However, the number of such crimes dropped almost three times in 2023.

It was clearly expected that the 2022 Moscovian military invasion would bring an increase in the numbers of *crimes in the sphere of protection of state secrets, inviolability of state borders, provision of conscription and mobilization*. As a result, the number of the above crimes in 2022 is 2,6 times bigger as compared with 2021. The number of the above crimes in 2023 is 2,3 times bigger as compared with 2022 (1000, 2624 and 6279 crimes correspondingly).

Economic offences also demonstrate how crime has adapted to wartime conditions. In 2022, the number of crimes against public services decreased 1,6 times. However, the number of these crimes increased 1,3 times in 2023. Moreover, the number of these crimes increased 1,1 times in 2024 as compared to 2023. In general, the number of these crimes increased 1,1 times in 2024 as compared to 2022.

As far as *human trafficking* is concerned, 133 crimes in 2022, 147 crimes in 2023 and 105 crimes were registered in 2024. These numbers are more than *insufficient* considering 6,5 million Ukrainian refugees, which could lead to the conclusion that something is obviously *wrong* with the police intelligence in the sphere of THB prevention as well as with intelligence of the Ukrainian border service. It could be said that THB crimes are *more latent* ones than the LEA officials declare.

As far as *the effectiveness of the law enforcement agencies* is concerned, they provided different indicators depending on type of crimes they registered and investigated.

The importance of *policing* increased in the wartime society. The wartime period indicates a clear trend where the Prosecution Office registered fewer criminal proceedings in 2023, and especially in 2024. At the same time, the police registered much more criminal proceedings in 2023 and 2024.

It is surprising that the number of criminal proceedings registered by *the Security Service of Ukraine* decreased after 2022, especially considering the increasing threats from Russia. At the same time, an increase in criminal proceedings by the tax police demonstrates that the economics has adapted to the wartime conditions, with a corresponding adaptation of white-collar crime to the challenges of the War. For obvious reasons, the Security Service of Ukraine registered 2,4 times more criminal proceedings in 2022 as compared to 2021. The further wartime period demonstrated further slight decrease in a general number of criminal proceedings registered by the Security Service of Ukraine. However, there was an increase in criminal proceedings with suspects.

The tax police registered 4,3 times criminal proceedings more in 2023 as compared to 2022. In 2024, the tax police registered 1,3 times criminal proceedings more as compared to 2023. However, it appears that the quantity was not supported with the quality: only 10% of criminal proceedings registered by the tax police in 2022 had suspects (20% and 27% correspondingly for 2023 and 2024).

Ягунов Д. В. Московська воєнна агресія: вплив війни на злочинність в Україні у світлі статистики за 2013-2024 роки

У статті розглядаються тенденції злочинності в Україні у 2013-2024 роках, які зазнали змін та викликів у зв'язку з воєнним вторгненням Росії до України у 2022 році. Стаття демонструє, що кількість злочинів, скоєних в Україні у 2022, 2023 та 2024 роках, перевищила кількість злочинів, скоєних у 2021 році. Автор доходить висновку, що безперервні атаки російських безпілотників і ракет на українські міста та руйнування інфраструктури залишили багатьох людей без домівок, доходів, надій та перспектив. Тому кількість злочинів значно зросла у 2023-2024 роках, враховуючи руйнування всіх аспектів економічного та соціального життя в Україні. Усі ці фактори, включаючи подальшу масову міграцію людей з прифронтових територій, значно підвищили рівень злочинності. Крім того, криміногенний ландшафт набув нових форм і характеристик, отримавши «ін'єкцію» суто воєнних злочинів (злочинів проти військової служби, воєнних злочинів та злочинів проти основ національної безпеки). Наприклад, у 2022 році правоохоронні органи зареєстрували в п'ять разів більше злочинів проти національної безпеки, ніж за весь період 2013-2021 років. Автор доводить, що московське воєнне вторгнення призвело до зростання кількості злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації. Крім того, після лютого 2022 року зросла кількість злочинів, пов'язаних із незаконним використанням вогнепальної зброї. Війна також збільшила кількість злочинів, скоєних із застосуванням вибухових речовин. Ці злочини свідчать про дуалістичну тенденцію: 1) кількість злочинів зросла; 2) кількість кримінальних проваджень з підозрюваними зменшилася. Автор послідовно доводить, що всі матеріальні та людські ресурси України були спрямовані на потреби оборони держави від московської воєнної агресії, в тому числі й поліція. Тому пропорційно знизилася якість розслідування злочинів і превентивний ефект кримінального покарання. Війна зробила злочинність більш сільською та «урізала» кількість виявлених злочинів проти життя та здоров'я людини. Автор наголошує, що статистика катувань займає дуже суперечливе місце в аналізі загальної структури злочинності в Україні. Кількість офіційно зареєстрованих злочинів катувань визначає багато питань щодо латентності цього виду злочинів, а також ефективності розслідування катувань представниками держави, які стають відомими суспільству. Водночас у 2022 році значно зменшилася кількість злочинів на сексуальному ґрунті, які можна було очікувати у суспільстві, що перебуває у стані війни. У статті також розглянуто тенденції домашнього насильства, яке стало цікавим феноменом кримінального ландшафту України воєнного часу. В умовах відсутності як жертв, так і кривдників через масову міграцію потенційних жертв та участь багатьох потенційних кривдників у військових діях, рівень злочинності зростає. Не менш цікава картина спостерігається у випадку злочинів, пов'язаних з наркотиками. Навіть в умовах подальшої ескалації військових дій держава продовжує приділяти увагу навіть незначним наркозлочинам, що порушує питання про ефективність та дієвість запобігання злочинності під час війни. Розглядаючи майнові злочини в Україні у воєнний час, перша гіпотеза полягає в тому, що відсутність належним чином організованої охорони правопорядку призведе до значного зростання кількості майнових злочинів. Однак кількість майнових злочинів значно зменшилася. На противагу цьому, шахрайство демонструє зовсім іншу тенденцію. Крім того, економічні злочини та злочини «білих комірців» також демонструють, як злочинність адаптувалася до умов воєнного часу.

Ключові слова: Україна, запобігання злочинності, тенденції злочинності, поліцейська статистика, кримінологія, воєнна агресія Росії проти України 2022 року, повномасштабна агресія Росії проти України, поліція, поліцейська діяльність, органи правопорядку.

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.3

УДК 325.2:321.7

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5769-7345>**Примуш М. В., Донецький національний університет імені Василя Стуса**ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3160-8136>**Носачов Є. О., Донецький національний університет імені Василя Стуса**

МІГРАЦІЯ ТА МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ПРЕДМЕТ ПОЛІТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Міграція є динамічним глобальним явищем, що передбачає внутрішнє та зовнішнє переміщення населення. Наявність ряду факторів, таких як економічні нерівності, військово-політична нестабільність, кліматичні зміни зумовлюють необхідність формування ефективної та дієвої міграційної політики, побудованої на принципах соціальної рівності та адаптивності до існуючих викликів. Відповідно до цього, варто зазначити, що дослідження основних детермінантів міграційної політики є важливим, зважаючи на постійну зростаючу тенденцію переміщення осіб. Метою статті є вивчення міграції та міграційної політики як предмета політичного дослідження з огляду на національні реалії та міжнародний досвід. У статті проаналізовано сутність міграційної політики, з урахуванням вивчення дефініцій даної категорії різними науковцями, на основі чого сформоване авторське визначення досліджуваного поняття. Розкрито напрями формування міграційної політики як елемента політичного дослідження. Проаналізовано побудову інституційного середовища формування міграційної політики. Здійснено оцінку впливу міграційних процесів на демографічні та соціально-економічні складові. Визначено позитивні та негативні фактори міграції населення. Розглянуто на конкретних прикладах вплив міграційних хвиль на економічну ситуацію в країнах. Визначено вплив міграції на безпекову ситуацію на транснаціональному та міжнародному рівнях. Уточнено та науково обґрунтовано перспективні напрями розвитку міграційної політики, які включають: забезпечення її узгодженості із стратегічними цілями соціально-економічного розвитку; підтримання балансу між інтенсивністю міграційних процесів і вимогами безпеки; розробку та впровадження ефективних механізмів управління міграцією з урахуванням інтересів різних груп населення; створення стійкого інституційного середовища, а також систематичне оновлення нормативно-правової бази міграційної політики відповідно до глобальних викликів і змін.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційні процеси, глобалізація, демографічний стан, соціально-економічний розвиток.

Вступ. Вивчення та аналіз теоретичних основ міграції та міграційної політики як предмета політичного дослідження охоплює широкий спектр підходів та напрямів, що обумовлено сучасними глобалізаційними викликами та зростаючими тенденціями міграційних переміщень. У цьому контексті важливим є формування ефективної міграційної політики, спрямованої на забезпечення взаємодії між політикою держав, адаптацією і захистом прав мігрантів, а також соціально-економічним і демографічним розвитком. Багатоаспектність комплексу та механізму міграційних процесів зумовлює підвищення інтересу до цієї проблематики в частині наукового обґрунтування її функціонування. Наведені міркування формують потребу у вивченні міграції та міграційної політики як предмета політичного дослідження з огляду на національні реалії та міжнародний досвід.

Мета статті. Метою статті є вивчення міграції та міграційної політики як предмета політичного дослідження з огляду на національні реалії та міжнародний досвід.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Поняття та характеристика основних тенденцій міграції та міграційної політики як предмета політичного дослідження є напрямом вивчення низки науковців. Станом на тепер, питання міграції та міграційної політики є широко досліджуваним та дискусійним серед наукової спільноти. Зокрема, вивченню сутності поняття «міграційна політика» приділено увагу у працях наступних вчених: А. Денисов [4], О. Малиновська [7], О. Коваленко [6], О. Риндзак [11], та Р. Бичай [2]. Визначення впливу міграційних

процесів на демографічний, економічний та суспільний стан в країнах обґрунтовано наступними науковцями: В. Адамик [1], В. Загурська-Антонюк [5], В. Філіпова [13] та О. Мульска [9].

Проведені дослідження зазначеними науковцями мають важливий вплив на формування понятійно-категоріального апарату на національному рівні щодо положень міграційної політики, а також на посилення детермінації цього явища на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні міграція виступає одним із ключових суспільних та економічно значущих явищ, актуальність якого зростає як на міжнародному, так і на національному рівнях. Водночас міграційна політика є важливим компонентом політичних досліджень, оскільки вона безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність, соціально-економічний розвиток і міжнародні відносини. Ефективна міграційна політика забезпечує виконання завдань адаптації, інтеграції та взаємодії з мігрантами. Її реалізація базується на комплексному механізмі управління міграційними процесами, який включає аналіз демографічних, економічних і соціальних аспектів, що дозволяє розробляти дієві інструменти регулювання та управління.

Дослідження питань міграційної політики є досить поширеним серед наукової спільноти, що обумовлює багатовекторність інтерпретації дефініції «міграційна політика». Так, О. Малиновська [7] у своїх наукових доробках зазначає, що міграційна політика представляє собою сукупність ефективних управлінських рішень щодо регулювання міграційних процесів, а також формування середовища задля реалізації трудового потенціалу мігрантів. Науковець А. Денисов [4], з огляду на сучасні тенденції розвитку міграційних процесів, визначає, що міграційна політика є системою заходів публічного управління, які спрямовані на упорядкування міграційних процесів та реалізуються відповідно до діючого нормативно-правового середовища. На думку О. Коваленко [6], сутісно міграційна політика являє собою систему концептуально упорядкованих інструментів, за допомогою яких уряди країн та їх відповідні соціальні інститути впливають на процеси зовнішньої та внутрішньої міграції задля досягнення економічної стабільності в країні.

В свою чергу, О. Риндзак [11] трактує дефініцію «міграційна політика» як цілеспрямовану діяльність державних органів влади в частині регулювання міграційних процесів, їх безпосередній вплив на причини виникнення міграції та запобігання негативним наслідкам міграції в умовах інтернаціоналізації. У своїх наукових працях Р. Бичай [2] розглядав міграційну політику як ефективний механізм впливу на безпекову стабільність країни. Також науковець звертав увагу на потребу формування національної безпекової концепції з урахуванням міграційних викликів, досягнення узгодженості напрямів міграційної політики із цілями національної безпеки, створення відповідних норм інтеграції та адаптації вимушених переселенців на державному та регіональному рівнях.

Зважаючи на зазначені трактування поняття «міграційна політика», вважаємо, що міграційна політика – це системний механізм управління міграційними процесами як на внутрішній, так і на зовнішній площині переміщення осіб задля забезпечення збалансованого та ефективного впливу міграції на соціально-економічний розвиток країн та забезпечення їх національної безпеки.

Сфера вивчення міграційних процесів як елемента політичного дослідження включає наступні напрями: виявлення причин виникнення міграційних хвиль; емпіричний аналіз впливу міграції на демографічні, економічні та політичні показники; дослідження соціальної інтеграції та адаптації мігрантів у новій країні; виявлення впливу міграції на безпекові норми та ідентичність культури країн. Обґрунтовуючи представлені напрями, варто зазначити, що у процесі політологічного дослідження процесів міграції, важливим є й вивчення механізму надання соціально-політичного статусу в приймаючих країнах, процесів соціалізації та адаптації мігрантів, діяльність діаспор щодо підтримки мігрантів, політичні детермінанти та інституційне середовище міграційних процесів, нормативно-правова база щодо регулювання міграційних процесів, законодавчі права мігрантів, адміністративні обов'язки мігрантів та їхнє суспільне визнання. Основними завданнями політологічного дослідження міграційної політики є аналіз та обґрунтування соціально-економічних та політичних дифузій, що виникли під впливом міграційних процесів [2; 10].

Напрямок дослідження міграції як політологічного елемента включає в себе вивчення причин виникнення міграційних хвиль. Станом на тепер, основними причинами виникнення міграційних процесів є:

економічні причини. До економічних факторів відносяться безробіття або низький рівень заробітної плати, стан розвитку ринку праці, волатильність економічного середовища, рівень соціально-економічного розвитку країни, що визначає рівень добробуту життя населення, надання

соціальних стандартів, якість медицини, рівень освітянських послуг;

політичні причини. До даної категорії слід віднести військово-політичне нестабільність, збройні конфлікти, що загрожують життю та здоров'ю населення;

суспільні причини. Фактори, що враховують стан соціального середовища життя населення та включають потреби у возз'єднанні сімей, отримання належного рівня освіти та убезпечення від дискримінації та утисків за різним родом ознак;

екологічні причини. Екологічна міграція спричинена зміною кліматичних умов, зменшенням природних ресурсів та наявністю стихійних лих;

глобалізаційні фактори. Глобалізаційні процеси на міжнародному рівні значно впливають на міграційні процеси, зокрема, відкритість кордонів, наявні угоди щодо вільного пересування між країнами, активний розвиток ринку праці в частині створення нових робочих місць, розвиток інформаційної політики та медійності [5; 9].

Зважаючи на перелічені фактори, варто зазначити, що найбільш відомими прикладами міграційних хвиль є: Сирійська криза, спричинена початком громадянської війни; міграція населення в Україні (2014 р. – початок першої хвилі, 2022 – початок другої хвилі), що зумовлена початком вторгнення країни-агресора; міграція з Африки, яка є наслідком бідності та кліматичних умов.

Таким чином, як було зазначено раніше, міграційна політика як предмет політичного дослідження включає в себе емпіричний аналіз впливу міграційних процесів на демографічну, економічну та політичну складову розвитку. Зокрема, притік іммігрантів, зазвичай молодого віку, сприяє омолодженню населення та поновленню його вікової структури. Крім того, залучення нової робочої сили здатне стимулювати економічну активність, що позитивно позначається на темпах соціально-економічного розвитку, насамперед у приймаючих державах. Водночас існують негативні наслідки міграції, пов'язані з трансформацією етнічної та культурної структури суспільства, формуванням багатонаціональних середовищ та поступовим змінням усталених елементів національної ідентичності, мови й культури [1]. Міграційні хвилі також можуть істотно впливати на гендерний баланс населення, особливо за умов, коли окремі професії або галузі економіки зорієнтовані на робочу силу певної статі. Найбільшим негативним фактором є зменшення кількості економічно активного населення, зростання тенденції старіння населення та втрата кваліфікованих кадрів. Такі тенденції прослідковуються у країнах з великою кількістю емігрантів. Таким чином, міграційні процеси можуть бути не лише загрозливим явищем, а й навпаки стимулом суспільного розвитку та визначати подальшу динаміку економічного зростання.

Розглянемо конкретний приклад впливу міграційних процесів й на економічний стан країни. Друга хвиля міграції в Україні розпочалася у 2022 році з початком повномасштабного вторгнення країни-агресора. Міграційні процеси характеризувалися як внутрішніми, так і зовнішніми переміщеннями. Міграція населення закордон змінила свій характер та стала вимушеною, так як попередньо характеризувалась в більшості як трудова. Згідно офіційних даних ООН з початку 2022 року по всій Європі зареєстровано понад 8,2 млн переселенців, які залишили Україну і ще близько 5 млн осіб, відповідно до даних Міжнародної організації з міграції були зареєстровані як внутрішні переселенці. Зважаючи на такі вагомні міграційні процеси, економіка країни піддалася негативному впливу не лише через зброєний конфлікт, а й через масове переміщення населення. Зокрема, податкові надходження до Державного бюджету значно скоротилися через зниження кількості платників податків, у той час як соціальні виплати зросли. Такі тенденції вплинули на збільшення рівня дефіциту Державного бюджету України до 21,7% до ВВП, що є критичним. Введення дії воєнного стану вплинув на скорочення ВВП на 29,1% у реальному вимірі та на 4,8% – у номінальному. Загальне скорочення економіки у реальному вимірі становило 29,1%. Проте, у 2023 році за допомогою адаптаційних процесів національна економіка мала тенденцію до незначного відновлення – ріст ВВП становив 4,6% відповідно до попереднього падіння на 29,1% [3; 8; 10].

Представлені тенденції до скорочення економічних показників безпосередньо пов'язане із вимушеною міграцією населення. Зокрема, ринок праці зазнав скорочення через зменшення чисельності працездатного населення, що вплинуло на виникнення дефіциту кваліфікованих працівників. У 2022 році рівень безробіття зріс із 9,8% до 25,8%. Вимушена міграція населення через зброєний конфлікт також вплинула на процес старіння населення, зокрема, через переміщення за кордон більш молодого покоління. Прогнози Всесвітньої організації охорони здоров'я свідчать, що до 2050 року частка населення старше 65 років зросте до 31,5% [3]. Представлений прогноз свідчить про необхідність посилення та розвитку системи охорони здоров'я задля забезпечення належного рівня

надання медичної допомоги. Так, представлений аналіз прикладу переміщення населення свідчить про значний вплив міграції на загальний стан економічного середовища.

Також варто зазначити, що глобальні економічні процеси призвели до збільшення динаміки міграційних переміщень. Зокрема, це пояснюється міграційним потоком населення до країн із розвинутою економікою задля пошуку більш вигідних умов праці та належного рівня життя. Міграційні процеси сприяють економічному розвитку країн в частині створення нових робочих місць, що посилює економічну активність в країні. Проте міграція впливає на зміну кадрового складу, відповідно до цього, задля унеможливлення негативного впливу міграції на ринок праці та посилення економічної складової важливим є формування дієвої та виваженої міграційної політики.

Політичний вимір міграції є багатограним явищем, що впливає на характер державного врядування, якість демократичних інститутів, соціальну легітимність та міжнародні відносини. Так, міжнародні організації, такі як ООН чи Міжнародна організація з міграції (МОМ), прагнуть виробити загальновизнані стандарти та принципи поведінки з мігрантами та біженцями, сприяючи формуванню колективних підходів до вирішення найгостріших проблем, включно з торгівлею людьми, нелегальною міграцією та масовими переміщеннями внаслідок конфліктів. Окрім того, масштабні міграційні процеси можуть переформатовувати внутрішню політику, стимулюючи перегляд законодавства, інституційних механізмів та управлінських практик, а також перепозиціонування політичних сил навколо питань контролю за кордонами, інтеграції та захисту прав мігрантів. Країни, що приймають великий потік іммігрантів, постають перед викликом інтеграції новоприбулих у своє суспільство: необхідно забезпечити доступ до освіти, медицини, житла, соціальних програм, навчання мови. На мікрорівні політична значущість міграції виявляється у формуванні нових суспільних настроїв, коригуванні електоральних уподобань та регулюванні міжрелігійних, міжрелігійних і міжкультурних взаємин (не допустити зростання ксенофобії, напруженості чи політизації етнічних та релігійних відмінностей). У сукупності ці чинники визначають специфіку політичного ландшафту та динаміку довгострокових тенденцій у державному управлінні, міжнародній політиці та соціальному розвитку.

У ході дослідження міграції та міграційної політики як предмета політології важливим є й емпіричний аналіз взаємовпливу міграційних процесів та безпекових норм країн. Міграція є вагомим викликом для національної безпеки країн та здійснює безпосередній вплив на етнокультуру, демографічну та соціально-економічну складові. У цьому контексті важливим є міграційна політика країн, яка ґрунтується на врахуванні безпекових норм. До прикладу, міграційна політика у Німеччині в частині досягнення національної безпеки ґрунтується на двох основних рисах: гнучкість та міжнародна співпраця. Гнучкість реалізується через ефективну та адаптивну реакцію уряду на міграційні виклики в частині дієвих управлінських рішень щодо змін у геополітичному та соціально-економічному середовищі [12]. Міжнародна співпраця виконується через об'єднання зусиль у транснаціональному вимірі, обміні інформацією та солідарністю між країнами. Відповідно до цього, варто зазначити, що врахування безпекової стабільності є важливим фактором під час формування міграційної політики урядами країн.

Таким чином, міграційна політика як предмет політичного дослідження, формується та реалізується згідно чинного законодавства, яке регламентує умови переміщення осіб, а також регулює їх чисельність та відповідає нормам міжнародних вимог та потребам кожного окремого громадянина. Відповідно до цього, констатуємо, що механізм регулювання міграційних процесів являє собою систему адміністративно-правових заходів, що реалізуються відповідно до чинних нормативно-правових актів та забезпечують надання гарантованих державою прав для мігрантів задля створення умов для їх переміщення.

Висновки. Отже, сучасні динамічні глобалізаційні процеси суттєво впливають на розвиток міграційних тенденцій і формування міграційної політики. Ефективна міграційна політика спрямована на забезпечення збалансованого управління міграційними потоками, що узгоджується із соціально-економічним розвитком країн. Основні напрями міграційної політики включають управління і регулювання міграційних процесів, інтеграцію мігрантів у суспільство, захист їхніх прав і інтересів, а також підтримання стабільності та сприяння розвитку держави.

На основі проведеного аналізу міграційної політики як предмета політичного дослідження визначено ключові аспекти її вдосконалення. Важливими завданнями є забезпечення її узгодженості із соціально-економічними пріоритетами розвитку; підтримання балансу між міграційними процесами та вимогами безпеки; розробка та впровадження ефективних механізмів управління

міграційними потоками з урахуванням інтересів населення; створення стійкого інституційного середовища; а також постійна адаптація нормативно-правової бази до нових глобальних викликів.

Таким чином, сучасна міграційна політика має бути спрямована на досягнення суспільно-економічних цілей, таких як розвиток ринкових відносин, формування демократичних інститутів та забезпечення дотримання безпекових стандартів. Вона повинна ґрунтуватися на принципах ефективної міжнародної співпраці та взаємодії, що забезпечить її адаптивність і релевантність у контексті глобальних змін.

Бібліографічний список:

1. Адамик В., Стахова Н. Трансформація європейської міграційної політики в умовах глобальних і регіональних викликів. *Вісник економіки*. 2022. № 3. С. 137-151.
2. Бичай Р. Р. Державна міграційна політика в контексті забезпечення національної безпеки України : дис. ... д-ра філософії : 052 Політологія. Івано-Франківськ, 2023. 274 с.
3. Горбань С., Біленко О., Трубнік Т. Вплив міграційних процесів на економіку України. *Економіка та суспільство*. № 49. 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-26> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Денисов А. І. Правові засоби забезпечення національної міграційної безпеки України. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 110–116.
5. Загурська-Антонюк В. Ф. Міграційна криза та втрата людського капіталу як загроза національній безпеці України в умовах воєнного стану. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття* : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф., 7–8 грудня 2023 року. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. С. 211–214.
6. Коваленко О. В. Соціокультурна динаміка міграційних процесів у глобалізованому світі : дис. ... д-ра філософії : 033 Філософія. Житомир, 2023. 257 с.
7. Малиновська О. А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія, Київ : НІСД, 2018, 472 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf (дата звернення: 05.12.2024).
8. Монаєнко А. Досвід окремих країн ЄС у протидії правоохоронних органів нелегальній міграції. *Нове українське право*. Вип. 4. 2023 DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.27> (дата звернення: 04.12.2024).
9. Мульська О. П. Міграційні процеси, економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління : монографія. Львів : Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України 2022. 472 с.
10. Пищуліна О. М. Вплив міграційних процесів на перебіг повоєнного відновлення України, міграційну політику ЄС та країн східного партнерства. 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Ryushchulina-MIGRACIA.pdf> (дата звернення: 01.12.2024).
11. Риндзак О. Т. Державна міграційна політика в контексті пріоритетів національної безпеки України. *Економіка України*. 2016. № 12 (661). С. 72-81.
12. Семенов Г. Ю. Безпека та міграційна політика в Німеччині. *Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття* : зб. тез доп. все-укр. наук.-практ. конф., 7-8 грудня 2023 року. Житомир : Житомирська політехніка, 2023. С. 529–532.
13. Філіппова В., Лопушинський І., Плющ Р. Наслідки сучасної міграційної політики Європейського Союзу. *Migration Law*. 2022. Vol. 2. С. 26-40.

References:

1. Adamyk V., Stakhova N. (2022). Transformatsiia yevropeiskoi mihratsiinoi polityky v umovakh hlobalnykh i rehionalnykh vyklykiv [Transformation of the European migration policy in the conditions of global and regional challenges]. *Visnyk ekonomiky*. № 3. S. 137–151.
2. Bychai R. R. (2023). Derzhavna mihratsiina polityka v konteksti zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy [State migration policy in the context of ensuring national security of Ukraine] : dys. ... d-ra filosofii : 052 Politolohiia. Ivano-Frankivsk, 274 s.
3. Horban S., Bilenko O., Trubnik T. (2023). Vplyv mihratsiinykh protsesiv na ekonomiku Ukrainy [The impact of migration processes on the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 49. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-26> (Access date: 01.12.2024).
4. Denysov A. I. (2018). Pravovi zasoby zabezpechennia natsionalnoi mihratsiinoi bezpeky Ukrainy [Legal means of ensuring national migration security of Ukraine]. *Informatsiia i pravo*. № 2 (25). S. 110–116.
5. Zahurska-Antoniuk V. F. (2023). Mihratsiina kryza ta vtrata liudskoho kapitalu yak zahroza natsionalnii bezpetsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The migration crisis and the loss of human capital as a threat to the national security of Ukraine in the conditions of martial law]. *Natsionalna bezpeka v umovakh viiny, pis-liavoiennoi vidbudovy ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia* : zb. tez dop. vseukr. nauk.-prakt. konf. Zhytomyr : Zhytomyrska politekhnikha. 2023. S. 211–214.
6. Kovalenko O. V. (2023). Sotsiokulturna dynamika mihratsiinykh protsesiv u hlobalizovanomu sviti [Sociocultural dynamics of migration processes in the globalized world] : dys. ... d-ra filosofii : 033 Filosofiia.

Zhytomyr. 257 s.

7. Malynovska O. A. (2018). Mhratsiina polityka: hlobalnyi kontekst ta ukraïnski realii [Migration policy: global context and Ukrainian realities] : monohrafiia, Kyiv : NISD, 472 s. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Migration_Politic_Print-fin-3178a.pdf (Access date: 05.12.2024).

8. Monaienko A. (2023). Dosvid okremykh krain YeS u protyidii pravookhoronnykh orhaniv nelehalnii mhratsiï [The experience of individual EU countries in combating illegal migration by law enforcement agencies]. *Nove ukraïnske pravo*. Vyp. 4. 2023. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.27> (Access date: 04.12.2024).

9. Mulska O. P. (2022). Mhratsiini protsesy, ekonomichne zrostannia: teoriia kauzalnosti ta praktyka efektyvnoho upravlinnia [Migration processes, economic growth: the theory of causality and the practice of effective management] : monohrafiia. Lviv : Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy. 472 s.

10. Pyshchulina O. (2023). Vplyv mhratsiinykh protsesiv na perebih povoïennoho vidnovlennia Ukrainy, mhratsiïnu polityku YeS ta krain skhidnoho partnerstva [The influence of migration processes on the course of post-war reconstruction of Ukraine, the migration policy of the EU and the Eastern Partnership countries]. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2023/10/25/2023-Pyshchulina-MIGRACIA.pdf> (Access date: 01.12.2024).

11. Ryndzak O. T. (2016). Derzhavna mhratsiina polityka v konteksti priorytetiv natsionalnoi bezpeky Ukrainy [State migration policy in the context of national security priorities of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*. № 12 (661). S. 72–81.

12. Semenov H. Yu. (2023). Bezpeka ta mhratsiina polityka v Nimechchyni [Security and migration policy in Germany]. *Natsionalna bezpeka v umovakh viiny, pisliavoïennoi vidbudovy ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia* : zb. tez dop. vse-ukr. nauk.-prakt. konf., 7-8 hrudnia 2023 roku. Zhytomyr : Zhytomyrska politehnika. S. 529-532.

13. Filippova V., Lopushynskyi I., Pliushch R. (2022). Naslidky suchasnoi mhratsiïnoi polityky Yevropeiskoho Soiuzu [Consequences of the modern migration policy of the European Union]. *Migration Law*. Vol. 2. S. 26–40.

Prymush M., Nosachov Ye. Migration and migration policy as a subject of political research

Migration is a dynamic, continuous global phenomenon that drives population migration flows both within and across borders. The relevance of studying migration policy as a subject of political research in modern conditions stems from the increasing dynamics of migration processes, which pose significant challenges to the demographic, socio-economic, and security factors of national development. Factors such as economic inequalities, military-political instability, and climate change necessitate the development of an effective and robust migration policy based on principles of social equity and adaptability to current challenges. Accordingly, it is important to emphasize that studying the key determinants of migration policy is critical given the growing trend of population movements. The purpose of this article is to explore migration and migration policy as a subject of political research, considering both national realities and international experience. The article analyzes the essence of migration policy by examining definitions of this concept provided by various scholars, leading to the formulation of the author's own definition of the term. It elaborates on the directions for shaping migration policy as an element of political research and examines the institutional framework for its formation. The impact of migration processes on demographic and socio-economic aspects is evaluated, and both positive and negative factors of population migration are identified. Examples are provided to illustrate the impact of migration waves on the economic situation in specific countries. The article also explores the influence of migration on security conditions at transnational and international levels. Prospective directions for shaping migration policy are specified and substantiated, with a focus on achieving relevance between migration policy and socio-economic development strategies; maintaining a proper balance between migration processes and security standards; developing and implementing effective mechanisms for managing migration processes that account for public interests; creating a high-quality institutional framework; and continuously adapting the legal and regulatory provisions of migration policy to address emerging global challenges.

Keywords: migration, migration policy, migration processes, globalization, demographic situation, socio-economic development.

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.4

УДК 321.7:323.2

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7739-7232>*Amiran Khevtsuriani, Georgian Technical University*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1543-6988>*Keti Jijeishvili, Georgian Technical University*

CHALLENGES OF OLIGARCHIC RULE IN GEORGIA

This article discusses the phenomenon of oligarchic rule; examines and analyzes the causes and characteristics of oligarchic governance in Georgia, the correlation between informal governance and kleptocratic rule, the rise of billionaire businessman Bidzina Ivanishvili, founder of Georgia's ruling party "Georgian Dream," within the country's power structure, as well as the stages and priorities of his subsequent activities. It also addresses the European Parliament's resolution and Transparency International's reports, which identify Bidzina Ivanishvili as the country's sole oligarch with a destructive role in Georgia's politics and economy, the European Commission's report on the "de-oligarchization law," and the response of the ruling party and Bidzina Ivanishvili to these recommendations. In modern Georgia, the main barriers to effective governance traditionally include elite corruption and "state capture." Moreover, while informal governance was previously considered mainly a domestic issue, since 2022, it has gained an international dimension. Georgia's accession to the European Union now depends, among other factors, on overcoming oligarchic rule. Therefore, in the current political context, only the systematic and in-depth reforms based on the recommendations of the European Commission can facilitate the transformation of oligarchs into ordinary economic players, the "deoligarchization" of the state, and the stability of Georgia's European course and uninterrupted progress in the EU integration process. The implementation of these processes will only be possible through the deep involvement of the international community and the protection of the Georgian people's votes and will in the 2024 parliamentary elections. At the same time, Georgia's illegitimate government is completely isolated from the free world. Its leaders are not invited to any European countries and cannot participate in any significant international meetings. Additionally, the process of sanctioning regime officials has already begun in certain countries. However, collective EU sanctions against them are being opposed by Hungary and Slovakia, as they traditionally stand against such measures.

Keywords: *Oligarchic rule, informal governance, kleptocratic rule, offshore companies, European Commission report, constitutional institutions, "de-Bidzinization".*

Introduction. Research Objectives and Tasks. The aim of this research is to describe and scientifically analyze the origins, development, characteristics, trends, and contemporary challenges of informal governance in Georgia, based on various sources and literature.

The research tasks include:

- Analyzing the activities of Bidzina Ivanishvili, billionaire businessman and leader of Georgia's ruling party "Georgian Dream," and assessing his deviations from the principles of democratic political order and steps taken toward the "state capture."
- Examining and analyzing the European Commission's recommendation regarding the "de-oligarchization law."

Relevance of the Research. One of the most pressing issues in Georgia's current political agenda is the study of the oligarchic governance system and the analysis of strategies for its neutralization. Informal governance has impacted not only the country's domestic affairs but also its foreign policy, constitution, and national interests, giving the issue significant political weight. At this stage, Georgia's accession to the European Union depends, among other factors, on dismantling the existing oligarchic governance. Therefore, it is crucial to explore what Georgian oligarchy entails and its harmful effects.

At the same time, in searching for solutions to this issue, it is essential to consider the political, legal, social, and economic context of informal governance established by Bidzina Ivanishvili in Georgia.

Additionally, the research evaluates the methods chosen by the Georgian government to implement the European Council's de-oligarchization recommendation.

Key Research Questions. 1. What is the essence of oligarchic governance?

2. What factors contributed to the emergence of oligarchic governance in Georgia?

3. What does the European Commission's recommendation on de-oligarchization entail, and what steps has "Georgian Dream" taken in response?

To establish correlations between variables, the study defines the following key topics:

1. Oligarchy as a form of governance

2. The formation of oligarchic rule in Georgia

3. The European Commission's recommendation on de-oligarchization

4. Conclusion.

Research Methods. The study employs various research methodologies, including case study analysis, comparative analysis, systemic approach, problem-chronological method, and others.

Oligarchy as a Form of Governance. Oligarchy is defined as the rule of a small group of people ("the rule of the few") (Shelly, 2019, 5). Discussions on oligarchy can be traced back to the works of Plato and Aristotle, who considered it one of the most undesirable forms of governance alongside tyranny. According to this concept, "rulers" are not separate from society but govern it through institutions and norms (Shelly, 2019, 5-6).

Unlike Aristotle's perspective, in modern times, oligarchy represents an informal social, political, and economic influence within a state, without necessarily participating in its governance structures. Political processes and economic systems systematically serve the interests of a small group of wealthy individuals, regardless of whether they formally hold power (Shelly, 2019, 8). Oligarchy functions as a mechanism for accumulating and, at times, simultaneously accumulating and protecting wealth.

The issue of oligarchy in the post-Soviet space emerged in the 1990s. Its rise was facilitated by the sudden liberalization of weak state institutions, privatization of property, widespread corruption, and a political party system that, at best, was ineffective and, at worst, almost nonexistent (Shelly, 2019, 209).

Following the collapse of the Soviet Union, a small group of individuals amassed vast wealth by seizing control of various industries, creating a financial sector where most of their capital was concentrated. Unlike their Western counterparts, who play a fundamental role in their countries' economies, these individuals never prioritized economic recovery. Furthermore, they lack innovation, having invented nothing, patented no new technologies, and built no companies from scratch. Instead, they primarily acquired existing assets through criminal methods and close ties to organized crime. Consequently, oligarchy does not support the development of liberal democracy, as it relies on intimidation and coercion. Oligarchic states often experience brain drain, high poverty rates, and limited opportunities for young people. For oligarchs, power represents not only uncontrolled wealth but also their social standing and informal connections, including ties to state institutions (Shelly, 2019, 208).

In political discourse within post-Soviet countries, the term "captured state" is frequently used to describe extreme forms of oligarchy (Marandici, 2021, 67). Complete state capture occurs when oligarchs exert extensive influence over society and all branches of government, as seen in Russia.

The "state capture" strategy employed by oligarchs becomes effective under conditions of weak and unstable state institutions. In the early stages—partial state capture—oligarchic influence remains somewhat constrained by coalition forces, political opposition, civil society activism, and, in some cases, a weak but still functioning judiciary. However, over time, oligarchs further weaken fragile systems and take complete control.

In Georgia, oligarchic governance is closely linked to kleptocratic rule (from the Greek words "kleptes" meaning "theft" and "kratia" meaning "rule"). Kleptocracy, often referred to as "thievocracy," describes a system where the ruling elite exploits power for personal gain, owning privileged businesses, lobbying for corporate interests, and controlling public funds. The existence of kleptocratic oligarchy in Georgia became particularly evident following the results of the country's parliamentary elections on October 26, 2024. These elections further confirmed that the oligarch's objectives go beyond merely protecting and expanding personal wealth; they aim for the maximization of power, which involves seizing local resources and, ultimately, the full exploitation of the state.

The Establishment of Oligarchic Rule in Georgia. In Georgia, the "oligarchic system" emerged due to the fragility of state institutions and the socio-economic and political dynamics of their formative period, leading to its development into an extreme form of oligarchy – a "captured state."

Similar to Ukraine and Moldova, the category of Georgian oligarchs (who amassed their wealth in Russia and were part of the Russian oligarchy at its peak (Konończuk, 2017, 3) was formed in the 1990s. However, until 2012, before billionaire businessman Bidzina Ivanishvili came to power, there was no discussion of oligarchic rule in Georgia. Until then, oligarchic governance had never been a systemic problem in Georgia, and the involvement of oligarchs in Georgian politics remained only a temporary characteristic, unlike in Ukraine, where the composition of ruling blocs and their supporting oligarchs changed to some extent (Pleines 2016, Yurchenko 2018). For example, a prominent minister of the previous government, Kakha Bendukidze, was referred to in certain circles as a Russian oligarch due to the origin of his capital (Wojciech et al., 2017). However, despite the controversial public attitude towards Bendukidze, discussions about his control over any specific sector never took place. In the case of Badri Patarkatsishvili, although he attempted to influence domestic politics by funding anti-government movements and running as a presidential candidate, his death prevented the establishment of oligarchic rule in the country (Zurabishvili, 2022, 5).

In reality, discussions about oligarchic rule in Georgia began in 2012, with a specific addressee in the form of the ruling party "Georgian Dream" founder, Bidzina Ivanishvili. This fact is confirmed by the European Parliament's resolution and reports from Transparency International, in which Bidzina Ivanishvili is identified as the country's sole oligarch, playing a destructive role in both politics and the economy (Transparency.org 2021).

Bidzina Ivanishvili amassed his vast wealth through the privatization of Soviet-era state assets in Russia during the 1990s. His business dealings were linked to many well-known Russian oligarchs of that time, many of whom are currently sanctioned. Two of his four children, Uta and Bera Ivanishvili, still hold dual Russian citizenship. Before returning to Georgia in the early 2000s, Bidzina Ivanishvili lived in Russia, where he controlled several billion in assets. By the time he came to power in 2012, his fortune was estimated at \$5.5 billion, equivalent to approximately 20% of Georgia's GDP at the time.

Despite announcing his intention to sell all his businesses and assets in Russia upon entering politics to prevent unnecessary questions in Georgian society, Transparency International Georgia discovered that between 2012 and 2019, he continued to own at least 10 companies through offshore-registered entities, which in turn created an even broader network of subsidiaries.

Ivanishvili invested his enormous resources into Georgian politics in 2012. He founded the coalition "Georgian Dream," united the opposition, and won the parliamentary elections. For several months following his victory, he served as Prime Minister but resigned in 2013, making his first announcement about leaving politics. Despite stepping down, over time, it became increasingly widely accepted that Ivanishvili remained the most influential political figure in Georgia, even though he did not officially hold public or party positions for extended periods (Konończuk, Cenuşa & Kakachia, 2017, 4).

Over the following years, the coalition gradually disintegrated, and its core party, "Georgian Dream," won a constitutional majority in the 2016 parliamentary elections, further increasing Ivanishvili's influence. This period marked the beginning of the rapid decline of democratic institutions and state functionality, which soon led to a severe political crisis.

Despite declaring his permanent departure from politics in both 2015 and 2020, Ivanishvili returned on both occasions and resumed his role as chairman of "Georgian Dream." In 2023, he appointed himself as the party's "honorary chairman" and amended the party's statutes to secure the authority to nominate the Prime Minister, ultimately changing the Prime Minister in the spring of 2024.

At present, both locally and internationally, discussions about informal one-man rule in Georgia—referred to as "Bidzina-ization"—are increasingly frequent. Without holding any official position, Bidzina Ivanishvili maintains full control over Georgia's political and economic levers through his party, the government, and the judiciary loyal to him (Transparency.org 2019, Transparency.org 2021).

Ivanishvili preserves his control over the state by appointing individuals personally loyal to him to the highest state positions, with a particular focus on law enforcement and security agencies. Specifically, the Minister of Internal Affairs, Vakhtang Gomelauri, was formerly his personal bodyguard. His former company executive, Grigol Liluashvili, became the head of the State Security Service. Another former company employee, Irakli Karseladze, was appointed Minister of Infrastructure. Former Prime Ministers Irakli Garibashvili and Giorgi Kvirikashvili were employees of Ivanishvili's "Cartu" foundation. His personal lawyer, Shalva Tadumadze, first became the Chief Prosecutor and later a Supreme Court judge. Additionally, family-affiliated doctors Ekaterine Tikaradze and Davit Sergeenko held the Health Minister's position at different times.

This scheme allows Ivanishvili to exert nearly absolute control over the state without any formal

accountability. His specific benefits include not only his and his family's guaranteed physical security but also financial security, which Ivanishvili maintains through a complex network of offshore companies and trusts. Transparency International Georgia has identified over 20 offshore companies controlled by the Ivanishvili family. In Georgia alone, these offshore companies own vast amounts of real estate and over 125 locally registered companies operating in various economic sectors. Ivanishvili has also made significant investments in cryptocurrency mining.

Outside Georgia, Bidzina Ivanishvili's family assets include luxurious real estate in New York and Paris. Investigative journalism has revealed that Ivanishvili owns two properties in Paris: a mansion surrounded by forests at 29 Rue de la Princesse and an apartment on Boulevard Saint-Germain, registered under his son Uta Ivanishvili. Additionally, he owns an 8,300,000 USD 1,100 sq. m. mansion in Brooklyn, New York, located at Dover St. 2.

His most profitable business projects are concentrated under the umbrella of the Georgian Co-Investment Fund, a Luxembourg-registered private investment fund that operates around 25 projects in Georgia, including shopping centers, cement factories, hotels, and more.

Anticipating possible sanctions, in April 2024, the Georgian Parliament amended the tax code to exempt property transfers from offshore zones to Georgia from taxation.

The last quarter of 2024, particularly the post-election period, turned out to be disastrous for Bidzina Ivanishvili and his regime. The most severe blows came from the outgoing U.S. administration, primarily in the form of personal sanctions against Ivanishvili. On December 27, 2024, the U.S. Treasury Department sanctioned billionaire ex-Prime Minister Bidzina Ivanishvili, founder and honorary chairman of "Georgian Dream." The sanctions also extended to his dispute with Credit Suisse. The U.S. Treasury's Office of Foreign Assets Control (OFAC) added Ivanishvili to the SDN (Specially Designated Nationals) list, which effectively freezes his U.S.-based assets and transactions. Several key figures of his regime, particularly security officials, were also sanctioned by the U.K. (<https://bm.ge/news/magnitskis-sia-ras-nishnavs-ashsh-is-es-sanqtsia-da-vin-khvdeba-iq>).

European Commission's Recommendation on "Deoligarchization". As of today, foreign publications (Ipn Press Agency, 2022), academic discussions (Konończuk, Cenuşa & Kakachia, 2017, Ion, 2021, 63-89), and political statements made at the international level (<https://bit.ly/3RwEG2M>) indicate that Georgia may in fact be a "state captured by an oligarch" (Ipn Press Agency, 2022), similar to Moldova before 2019, during the period of oligarch Plahotniuc (https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/დეოლიგარქიზაცია_1668068720.pdf).

A few days before the decision on granting Georgia the status of a "candidate for EU membership," a resolution adopted by the European Parliament stated that "European lawmakers express concern over the destructive role of Georgia's sole oligarch, Bidzina Ivanishvili, in the country's political and economic life, as well as the influence he holds over the government and its various branches, including politically motivated decisions against political opponents and journalists" (<https://bit.ly/3SS9e0c>). The European Parliament urged the European Commission to "consider the issue of sanctioning Ivanishvili for his role in damaging political processes in Georgia" (<https://bit.ly/3SS9e0c>).

According to the "European Commission's" report, besides the fact that individuals with past professional ties to Bidzina Ivanishvili or those openly expressing loyalty to him are appointed to key positions in executive and law enforcement agencies, undeniable signs of Ivanishvili's "state capture" include: major political decisions being made with the informal approval of a shadow ruler and the disregard for constitutional institutions (JAM news, 2022); the absence of democratic mechanisms for checks and balances on the executive branch; the lack of parliamentary oversight (<https://bit.ly/3rriy2o>); the complete control of the judiciary through an influential group of judges directly linked to the government (<https://bit.ly/3CurEPI>).

Also noteworthy is the implementation of total surveillance by the State Security Service against opposition-minded elements, which has been publicly exposed multiple times through the release of secret recordings (<https://bit.ly/3CtqcfW>). Additionally, there is a trend of abolishing/weakening independent institutions (<https://bit.ly/3SJQhNi>); precedents of violence and legal actions against critical media, civil activists, and political opponents (<https://bit.ly/3ydlyQN>); potential cases of high-level corruption, including within the judicial system, which remain unaddressed (<https://bit.ly/3edydfM>); and an unfair, unfree electoral environment (<https://bit.ly/3rorrGT>).

In 2022, among the 12-point recommendations issued by the European Commission for Georgia, "deoligarchization" was listed as one of the key points. According to the "European Commission's

recommendation," to receive candidate status, Georgia had to implement a genuine, not superficial, "deoligarchization and eliminate the excessive influence of private interests in political, economic, and social life" (European Commission 2022a).

Regarding the implementation of this significant recommendation, Georgia's ruling political team stated that the mention of deoligarchization did not apply to the party's founder, Bidzina Ivanishvili. However, according to their own interpretation, it unequivocally applied to opposition political party leaders and their financiers (Interpresnews.ge 2022a).

To comply with this recommendation, the ruling party "Georgian Dream" presented a "deoligarchization" bill in the Georgian Parliament (Parliament of Georgia 2022a), which was modeled after Ukraine's deoligarchization law (President of Ukraine 2021). As a result, specific Members of the European Parliament were later forced to clarify and explicitly state that in Georgia's case, the demand for "deoligarchization" specifically meant "de-Bidzinization" and "de-Ivanishvilization" (GeorgiaToday.ge 2021).

For his part, Bidzina Ivanishvili, contrary to the unanimous advice of Western partners, declared the West an enemy during a pro-government rally in Tbilisi on April 29, 2024, and, in opposition to Georgia's constitutional requirements and the country's recognized foreign policy course, announced a shift away from the Euro-Atlantic path.

During the rally, where thousands of active public officials were systematically transported from the regions, he also announced repressive measures against pro-Western actors, thereby effectively enforcing the "Foreign Influence Transparency" law even before its official adoption. This law later became known as the "Russian Law," as it echoed the spirit of a law passed in the Russian Federation in 2012 (Gogolashvili, 2024).

Such actions by Bidzina Ivanishvili could, to some extent, provoke Western countries to distance themselves from Georgia, which could later be used as justification for deviating from the Euro-Atlantic path.

Conclusion. In modern Georgia, the main barriers to effective governance traditionally include elite corruption and "state capture." Moreover, while informal governance was previously considered mainly a domestic issue, since 2022, it has gained an international dimension. Georgia's accession to the European Union now depends, among other factors, on overcoming oligarchic rule. Therefore, in the current political context, only the systematic and in-depth reforms based on the recommendations of the European Commission can facilitate the transformation of oligarchs into ordinary economic players, the "deoligarchization" of the state, and the stability of Georgia's European course and uninterrupted progress in the EU integration process. The implementation of these processes will only be possible through the deep involvement of the international community and the protection of the Georgian people's votes and will in the 2024 parliamentary elections.

Another significant factor is the actions taken by Georgian society against the regime: for over 100 days, Georgians have been persistently protesting against the prevailing injustice in the country, undeterred by the repressions declared against them by the regime. Alongside the security forces, various paramilitary groups operate in the country, brutally attacking peaceful protesters and causing severe physical injuries. Furthermore, political prisoners have emerged—individuals who have been unjustly arrested based on fabricated charges. Meanwhile, the illegitimate parliament is passing various draconian laws that restrict freedom of expression and speech. Fines have been drastically increased, and the accounts of funds providing financial assistance to citizens harmed by the regime have been frozen.

At the same time, Georgia's illegitimate government is completely isolated from the free world. Its leaders are not invited to any European countries and cannot participate in any significant international meetings. Additionally, the process of sanctioning regime officials has already begun in certain countries. However, collective EU sanctions against them are being opposed by Hungary and Slovakia, as they traditionally stand against such measures.

References/Бібліографічний список:

1. European Parliament resolution of 9 June 2022 on violations of media freedom and the safety of journalists in Georgia (2022/2702(RSP)). URL:<https://bit.ly/3SS9e0c>. Viewed 31.10.24;
2. European Commission. (2022a). Opinion on Georgia's application for membership of the European Union. URL:https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/opinion-georgias-application-membership-europeanunion_en. Viewed 31.10.24;
3. GeorgiaToday. ge. (2022). MEP: 'De-oligarchization' Means 'de-Bidzinization' or 'de-Ivanishvilization' of Georgia. URL: <https://georgiatoday.ge/mep-de-oligarchization-means-de-bidzinization-or-de-ivanishvilization-of-georgia/>. Viewed 31.10.24;
4. Interpresnews.ge (2022a). Irakli Kobakhidze: Of course, there are oligarchs in Georgia: Kezerashvili,

- Saakashvili, Khazaradze and Japaridze - there are oligarchs there, there are no oligarchs here. URL: <https://www.interpressnews.ge/ka/article/716313-irakli-kobaxize-ra-tkma-unda-sakartveloshi-oligarkebi-ariankezerashvili-saakashvili-xazaraze-da-japarize-oligarkebi-arian-ikit-aket-ar-aris-arcerti-oligarki/>. Viewed 31.10.24;
5. Ipn Press Agency, (23.08.2022), The de-oligarchization of Ukraine, Moldova and Georgia: the EU condition for advancing the European perspective. Analysis by Dionis Cenușa. URL: <https://bit.ly/3roj9S>. Viewed 31.10.24;
6. Konończuk, W., Cenușa D., & Kakachia, K. (24.05.17), Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms, Ion, M., (2021), "Taming the oligarchs? Democratization and state capture: the case of Moldova." *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 29;
7. Marandici, I., (2021), Taming the oligarchs? Democratization and State Capture: The Case of Moldova, *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization, Institute for European, Russian, and Eurasian Studies*, The George Washington University, Volume 29, Number 1;
8. Pleines, H., (2016), Oligarchs and politics in Ukraine. *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 24, no.1, Yurchenko, Y., (2018). Ukraine and the empire of capital: From marketisation to armed conflict. Pluto Press;
9. Parliament of Georgia, (2022a), Parliament of Georgia. 2022b. Draft laws: "On de-oligarchization". URL: <https://parliament.ge/legislation/24794>. Viewed 31.10.24;
10. President of Ukraine.2021. President immediately signed the anti-oligarchic law passed by the Verkhovna Rada. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/prezident-nevidkladno-pidpisav-uhvalenij-verhovnoyu-radoyu-a-71445>. Viewed 31.10.24;
11. Shelly, G., (2019), Contemporary Oligarchies in Developed Democracies. Springer;
12. Transparency International.org. (2021), CPI (2021), for Eastern Europe & Central Asia: democratic hopes in the shadow of growing authoritarianism. Available at: Link: URL: <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2021-eastern-europe-centralasia-democratic-hopes-growing-authoritarianism>. Viewed 31.10.24;
13. Transparency International.org. (2019), From concentrated power to state capture: Georgia's backsliding in the anti-corruption reforms. URL:<https://www.transparency.org/en/blog/from-concentrated-power-to-state-capturegeorgias-backsliding-anti-corruption-reforms>. Accessed 31.10.24;
14. JAM news, (24.06.2022) URL: <https://bit.ly/3rqU7z5>. Last checked 31.10.24;
15. Statement of NGOs on the possible abolition of the State Inspectorate Service, (26.12.21). URL:<https://bit.ly/3SJQhNi>. Accessed 31.10.24;
16. NGOs Assess the 2020 Parliamentary Elections, 04 November, (4.11.20). URL:<https://bit.ly/3rorrGT>. Accessed 31.10.24;
17. Gogolashvili K., (2024), Georgia is Changing Course - Where is it Heading? URL: <https://gfsis.org/wp-content/uploads/2024/07/224-expert-opinion-geo.pdf>. Accessed 23.08.24;
18. Zurabashvili, T., (2022), Deoligarchization in Georgia Against the Background of Oligarchs and Power Elites. *GIP Policy Memorandum*, Issue #64. URL:<https://gip.ge/wp-content/uploads/2022/12/ფონიკის-პელოარადულო-64.pdf>. Viewed 31.10.24;
19. Coalition for an Independent and Transparent Judiciary, A New Perspective of Judicial Reform, (21.06.21). URL: <https://bit.ly/3CurEPI>. Viewed 31.10.24;
20. Oligarch Ivanishvili – The Real Ruler of the Country and the Author of the Russian Foreign Policy, (29.05.24), URL: <https://publika.ge/ti-oligarqi-ivanishvili-qveynis-realuri-mmartveli-da-rusuli-sagareo-kursis-avtori/>. Viewed 31.10.24;
21. How should the recommendation of “deoligarchization” be implemented? The experiences of the “Associated Trio” on oligarchy and possible ways out. Center for Social Justice. URL: [https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/ Деолігаркізація_1668068720.pdf](https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/Деолігаркізація_1668068720.pdf). Viewed 31.10.24;
22. Transparency International - Georgia, Is Georgia a Kidnapped State or Not, December 11, 2020.: URL: <https://bit.ly/3dW1ETy>. Viewed 31.10.24;
23. Social Justice Center Responds to Alleged Facts of Illegal Work of the State Security Service, (14.09.2021). URL: <https://bit.ly/3CtqcfW>. Verified 31.10.24;
24. Evaluation of the 2019 Spring Session, <https://bit.ly/3rryi2o>. Viewed 31.10.24;
25. Social Justice Center, Activism and the Exercise of the Right to Assembly - Analysis of Georgian Practice, Tbilisi, 2022 ; URL: <https://bit.ly/3ydlyQN> ; Viewed: 03.10.2022),
26. Transparency International - Georgia, Is Georgia a Hostage State or Not, (11.12.20). URL:<https://bit.ly/3edydfM>. Viewed 31.10.24.
27. აშშ-ის სახაზინო დეპარტამენტმა ბიძინა ივანიშვილს სანქციები დაუწესა | ყველა დეტალი ერთად URL: <https://www.radiotavisupleba.ge/a/ivanishvili-sans-sanktsies-da-dautsedda/33254863.html>. Viewed 31.10.24.
28. მაგნიტსკის სია - რას ნიშნავს აშშ-ის ეს სანქცია და ვინ ხვდება იქ? URL: <https://bm.ge/news/magnitskis-sia-ras-nishnavs-ashsh-is-es-sanqtsia-da-vin-khvdeba-iq> Viewed 31.10.24.

Аміран Хевцуріані, Кеті Джіджешвілі. Виклики олігархічного правління в Грузії

У статті розглядається феномен олігархічного правління; розглядаються та аналізуються причини та характеристики олігархічного правління в Грузії, співвідношення між неформальним управлінням і клептократичним правлінням, піднесення бізнесмена-мільярдера Бідзіні Іванішвілі, засновника правлячої партії Грузії «Грузинська мрія», у структурі влади країни, а також етапи та пріоритети його подальшої діяльності. У ньому також йдеться про резолюцію Європейського парламенту та звіти Transparency International, які визначають Бідзіні Іванішвілі як єдиного олігарха країни з деструктивною роллю в політиці та економіці Грузії, звіт Європейської комісії про «закон про деолігархізацію» та відповідь правлячої партії та Бідзіні Іванішвілі на ці рекомендації. У сучасній Грузії основними перешкодами для ефективного управління традиційно є корупція еліт і «захоплення держави». Крім того, якщо раніше неформальне врядування вважалося переважно внутрішньою проблемою, з 2022 року воно набуло міжнародного виміру. Вступ Грузії до Європейського Союзу зараз залежить, крім інших факторів, від подолання олігархічного правління. Тому в нинішньому політичному контексті лише системні та глибокі реформи, що базуються на рекомендаціях Єврокомісії, можуть сприяти перетворенню олігархів на звичайних економічних гравців, «деолігархізації» держави, а також стабільності європейського курсу Грузії до безперервного прогресу в процесі інтеграції до ЄС. Реалізація цих процесів стане можливою лише за умови глибокого залучення міжнародної спільноти та захисту голосів і волі грузинського народу на парламентських виборах 2024 року. Водночас, нелегітимна влада Грузії повністю ізольована від вільного світу. Її лідери не запрошуються до жодної європейської країни і не можуть брати участь у жодних значущих міжнародних зустрічах. Крім того, в деяких країнах вже розпочався процес застосування санкцій до посадових осіб режиму. Проте проти колективних санкцій ЄС виступають Угорщина та Словаччина, які традиційно виступають проти таких заходів.

Ключові слова: олігархічне правління, неформальне врядування, клептократичне правління, офшорні компанії, звіт Єврокомісії, конституційні інституції, «дебідзинізація».

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЯ

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.5

УДК 313.32323.21(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1512-0326>

Корнієвський О. А., Національний інститут стратегічних досліджень

КОМУНІКАЦІЯ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Комунікація між владою та громадськістю в Україні під час війни є критично важливою для підтримки політичної стабільності та соціальної довіри. Досліджено різноманітні механізми та стратегії, які використовуються для забезпечення ефективної комунікації в умовах нестабільності. Основні аспекти включають використання інтернету та соціальних мереж, офіційні заяви та брифінги, співпрацю з міжнародними організаціями, місцеві ініціативи та громадські організації, а також механізми протидії дезінформації. Метою дослідження є аналіз та оцінка ефективності комунікації між владою і громадськістю в Україні в умовах війни. Методи дослідження включають аналіз документів, контент-аналіз медіа, інтерв'ю та опитування, кейс-стаді та порівняльний аналіз. Основні завдання дослідження: визначити ключові механізми та стратегії комунікації, оцінити рівень довіри та задоволеності громадськості, розробити рекомендації для покращення комунікації. Дослідження підкреслює важливість прозорості та своєчасного інформування для запобігання дезінформації, а також для підтримки морального духу населення. Важливу роль відіграють освітні ініціативи для публічних службовців, які підвищують їхню компетентність у сфері кризової комунікації. Громадські організації активно здійснюють моніторинг використання бюджетних коштів та адвокатують за прозорість, що сприяє ефективному управлінню ресурсами. У статті автор також досліджує, як можна покращити ці процеси та забезпечити більш активну участь громадян у прийнятті рішень. Дослідження спрямоване на виявлення найкращих практик та рекомендацій для покращення цього аспекту. Автор аналізує, які комунікаційні стратегії можуть бути найбільш ефективними для цього, включаючи інформаційні кампанії та освітні ініціативи. Дослідження сфокусовано на тому, як можна покращити ці процеси для більш ефективної взаємодії. Також вказано на те, як ці технології можуть бути інтегровані для підвищення ефективності комунікації. Наголошено на важливості комплексного підходу до комунікації та управління в умовах кризи, значення співпраці між владою, громадськими організаціями та громадськістю для досягнення спільних цілей.

Ключові слова: комунікація, влада, громадськість, війна, прозорість, довіра, дезінформація, кризові стратегії, соціальні мережі, громадські організації.

Постановка проблеми. В умовах війни ефективна комунікація між владою і громадськістю України набуває критичного значення. Відсутність прозорості та своєчасного інформування може призвести до дезінформації та втрати довіри до владних структур. Водночас, належна комунікація сприяє підтримці морального духу населення, забезпеченню безпеки та ефективному використанню ресурсів. Проблема полягає в тому, як українська влада може забезпечити ефективну, прозору та своєчасну комунікацію з громадськістю в умовах російської збройної агресії, що включає використання сучасних технологій, співпрацю з громадськими організаціями, залучення громадськості до процесу прийняття рішень та протидії дезінформації. Важливо дослідити, які механізми та стратегії є найбільш ефективними для підтримки діалогу та довіри між владою та громадськістю в умовах війни.

Аналіз публікацій. У дослідженні проблеми ефективності комунікації влади і громадськості в Україні в умовах війни автором пропонується виокремити кілька напрямків досліджень та публікацій. По-перше, це напрямок щодо ролі держави в інформаційній безпеці (М. Баран, І. Бачило, М. Веселовий, В. Ліпкан, Н. Литвин, В. Лопатін, Є. Макаренко, Д. Мороз, Н. Новицька, О. Олійник, Т. Субіна, А. Шапка, А. Яковець та ін.). Результати праць цих дослідників представляють науковий

інтерес з точки зору обґрунтування єдиного впливового механізму, основним завданням якого є захист та забезпечення інформаційного поля України з дотриманням конституційних прав людини. По-друге, окремим напрямком варто відзначити дослідження проблематики ведення «гібридної війни» (Ф. Хоффман, В. Горбулін, Є. Магда, М. Ожеван, Б. Парохонський, Г. Перепелиця, Г. Почепцов, Г. Яворська). По-третє, слід вказати на дослідження щодо проблеми поширення фейків та визначення дієвих способів протидії дезінформації (Д. Дубов, О. Зозуля, В. Конах, О. Лазоренко, Л. Писаренко). Насамкінець, важливими є результати досліджень інститутів громадянського суспільства (О. Дмитренко, О. Дробот, М. Житник, Г. Зеленько, В. Зимогляд, О. Карчевська, Н. Крицалюк, О. Кручініна, О. Михайловська, К. Петренко).

Вважаємо за необхідне зробити особливий наголос на тому, що актуальною продовжує залишатися проблема дезінформації. Отже, важливо дослідити, які методи та інструменти можуть бути більш ефективними для виявлення та спростування фейкових новин, а також для підвищення медіаграмотності населення. Хоча існують механізми громадських слухань та обговорень, їх ефективність та рівень залучення громадськості можуть бути недостатніми. Контроль за використанням бюджетних коштів є критично важливим, але існують виклики, пов'язані із забезпеченням прозорості та підзвітності органів влади. Хоча співпраця з міжнародними організаціями є важливою, мають місце виклики, обумовлені низьким рівнем координації дій та обміну інформацією. Незважаючи на активне використання інтернету та соціальних мереж, існують можливості для покращення комунікації за допомогою нових технологій, якими є мобільні додатки та чат-боти.

Метою дослідження є проведення аналізу та здійснення оцінки ефективності комунікації між владою і громадськістю в Україні в умовах війни. Дослідження має на меті виявити ключові механізми та стратегії, які використовуються для підтримки прозорості, довіри та оперативного інформування населення, а також розробити рекомендації для покращення комунікаційних процесів в умовах нестабільного стану суспільства. Основними завданнями дослідження передбачено: визначити ключові механізми та стратегії комунікації, оцінити рівень довіри та задоволеності громадськості їх впровадженням, розробити рекомендації органам влади для покращення державно-громадської комунікації.

У дослідженні застосовано такі методи, як аналіз документів, контент-аналіз ЗМІ, аналіз інтерв'ю та опитувань, кейс-стаді, порівняльний аналіз та узагальнення.

Результати дослідження. Комунікація влади з громадськістю в Україні під час війни є надзвичайно важливим інструментом взаємодії. Вона має складну структуру, яка не є статичною, а постійно змінюється, адаптуючись до мінливих обставин [1; 2, с. 139-140]. Ядро цієї структури, на нашу думку, складають інформаційна прозорість та довіра, протидія дезінформації, залучення громадськості до процесу прийняття рішень, співпраця з громадськими організаціями, прозорість у використанні Державного бюджету на потреби українських військових, підтримка морального духу населення, використання сучасних технологій, міжнародна співпраця. Ця структура допомагає зрозуміти основні проблеми та можливі шляхи їх вирішення, що є критично важливим для забезпечення ефективної комунікації між владою і громадськістю в умовах війни. Вона включає використання різних механізмів і стратегій, адаптованих до кризових умов. У цьому зв'язку, розглянемо кілька ключових аспектів, які дозволяють більш глибоко розуміти наукову проблему підвищення ефективності комунікації влади і громадськості в Україні у воєнних умовах. Зокрема, до важливих аспектів належать канали комунікації, інтернет і соціальні мережі, офіційні заяви та брифінги влади різного рівня, співпраця з міжнародними організаціями, місцеві ініціативи та громадські організації [3].

Органи влади сьогодні активно використовують інтернет та соціальні мережі для оперативного інформування громадськості про поточну ситуацію, заходи безпеки та інші важливі новини [4]. Це дозволяє швидко доводити необхідну інформацію до широкої аудиторії та реагувати на дезінформацію. Відбуваються регулярні брифінги, прес-конференції та офіційні заяви від урядовців, військових та представників інших державних органів, що певним чином впливає на прозорість та довіру громадськості до органів влади. Українська влада активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як НАТО та ЄС, для отримання підтримки та координації дій, що передбачає обмін інформацією та спільні заяви.

Важливу роль відіграють місцеві ініціативи та громадські організації, які допомагають у поширенні інформації та підтримці вразливих соціальних груп органами місцевого самоврядування

[5; 6; 7].

В умовах війни особливо важливою є боротьба з дезінформацією та фейками. Влада використовує різні інструменти для виявлення та спростування фейкових новин, а також для поширення правдивої інформації. Ці механізми та стратегії допомагають забезпечити ефективну комунікацію між владою і громадськістю [8, с. 235-271].

Уряд України презентував кілька освітніх серіалів для публічних службовців, які допомагають ефективно спілкуватися в умовах нестабільності та реагувати на виклики, пов'язані з протидією російській збройній агресії, які розміщені на доступних ресурсах [9]. Зокрема, «Кризові комунікації», «Кризові комунікації в управлінні персоналом», «Міжнародне гуманітарне право і забезпечення міжнародних стандартів прав людини під час війни» – це серіали, які навчають основам комунікації в умовах кризи, включаючи стратегії взаємодії з громадськістю, медіа та іншими зацікавленими суб'єктами; допомагають службовцям розуміти, як правильно доводити інформацію, уникати паніки та підтримувати довіру громадськості, зосередитись на управлінні персоналом у воєнних умовах; охоплюють теми, пов'язані з підтримкою морального духу співробітників, управлінням стресом та конфліктами, а також із забезпеченням ефективної комунікації всередині організації; навчають основам міжнародного гуманітарного права, що є особливо важливим в умовах війни. Отже, зазначені освітні серіали вирішують кілька ключових проблем комунікації влади і громадськості в умовах воєнного стану. Зокрема, мова йде про три базові речі: підвищення ефективності комунікації, управління стресами та конфліктами, забезпечення правової обізнаності. Таким чином, зазначені серіали навчають публічних службовців, як правильно та ефективно комунікувати з населенням в умовах кризи, що допомагає уникати непорозумінь та стресових ситуацій; допомагають службовцям краще справлятися з конфліктними ситуаціями, що виникають в умовах війни, підвищують рівень знань службовців з міжнародного гуманітарного права та основоположних прав людини і громадянина, що сприятиме захисту законних інтересів громадян під час війни. Усі вказані вище онлайн курси доступні на єдиному порталі державних послуг Дія, створеного за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та Програми розвитку ООН (ПРООН).

Роль громадських організацій в Україні в умовах війни експертами аналізується крізь призму впливу на органи влади через моніторинг їхньої діяльності та адвокатування змін. Проведений нами контент-аналіз засвідчив, що серед організацій громадянського суспільства (далі – ОГС) варто виокремити десять найактивніших громадських структур (нижче подана таблиця).

Таблиця 1

Пріоритетні напрями діяльності ОГС за сучасної доби

Громадська організація	Зміст діяльності
Центр протидії корупції	Протидія корупції, моніторинг діяльності державних органів, адвокатування реформ
Реанімаційний Пакет Реформ	Просування реформ у різних сферах, включаючи антикорупційні заходи, судову реформу та децентралізацію
Transparency International Україна	Моніторинг корупції, адвокатування прозорості в державному управлінні
Центр політико-правових реформ	Дослідження та адвокатування реформ у сфері права та державного управління
Український незалежний центр політичних досліджень	Дослідження та адвокаційні кампанії для покращення функціонування політичної системи та демократичних процесів
Інститут масової інформації	Моніторинг свободи слова та мас-медіа, адвокатування змін у медіа-законодавстві
Центр громадянських свобод	Захист прав людини, адвокатування змін у сфері правосуддя та прав людини
Екологічний клуб «Зелена Хвиля»	Моніторинг екологічних проблем, адвокатування екологічних реформ
Центр підтримки громадських і культурних ініціатив «Тамариск»	Тренінги та адвокаційні кампанії для підтримки громадських ініціатив та покращення місцевого самоврядування
Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва	Соціологічні дослідження, адвокаційні кампанії для підтримки демократичних процесів та реформ

Джерело: складено автором.

Як видно з наведеної вище таблиці, три з десяти ОГС визначили одним з пріоритетів діяльності протидію корупції, шість – систематично здійснюють моніторинг діяльності органів влади, практично усі ОГС здійснюють адвокатування демократичних процесів, змін у законодавстві, сприяють підвищенню ефективності управління, дотриманню громадянських прав і свобод. Таким чином, ОГС сприяють комунікації між владою і громадськістю в умовах війни, підтримуючи прозорість та ефективне управління, відіграють важливу роль у покращенні управління та економії ресурсів через моніторинг діяльності владних структур та адвокатування необхідних змін.

Наступне, це підтримання діалогу з громадськістю та контроль за використанням воєнного бюджету в Україні під час війни у контексті забезпечення прозорості та довіри до дій представників органів влади та силових структур [10]. Так, проведення громадських слухань та обговорень дозволяє громадянам безпосередньо висловлювати свої думки та пропозиції щодо використання бюджетних коштів, що сприяє більшій залученості громадськості до процесу прийняття рішень. В умовах воєнного стану деякі територіальні громади запроваджують громадський бюджет, як інструмент, що дозволяє жителям брати участь у розподілі та контролі за використанням місцевих коштів, передбачає проведення інформаційних сесій та консультацій з громадськістю. При цьому завдання влади полягає у тому, щоб регулярно проводити публічні звіти та брифінги, інформувати громадськість про стан виконання бюджетних коштів, витрат на оборону та на інші потреби [11].

У контексті вище зазначеного використання онлайн-платформ і соціальних мереж дозволяє оперативно інформувати громадськість про бюджетні витрати та інші важливі питання, що дає можливість громадянам задавати питання та отримувати відповіді в режимі реального часу. Відповідно, ОГС адвокатують за прозорість в діяльності органів влади, проводять дослідження, публікують звіти та організують кампанії для підвищення обізнаності громадськості. Також, в умовах війни посилилася співпраця з міжнародними організаціями та експертами з метою забезпечення прозорості та ефективності використання воєнного бюджету, що передбачає проведення аудиту та консультацій з впровадження найкращих практик управління фінансами.

Прозора комунікація під час нестабільності є надзвичайно важливою з кількох причин. По-перше, прозорість допомагає підтримувати довіру громадськості до влади. Коли люди знають, що отримують правдиву та повну інформацію, вони більше довіряють державно-управлінським рішенням та діям державних органів. По-друге, відкритість та своєчасне інформування допомагають запобігти стресовим ситуаціям та чуткам. Коли суспільство отримує чітку та правдиву інформацію, воно більш критично ставиться до дезінформації. По-третє, прозора комунікація сприяє залученню громадськості до процесу прийняття державно-управлінських рішень. Громадяни відчувають себе частиною процесу та готові підтримувати заходи, які вживаються для подолання кризових явищ. По-четверте, відкритість у використанні ресурсів, особливо в умовах інституційної нестабільності, допомагає забезпечити їх ефективне та раціональне використання, що певним чином сприяє зменшенню корупційних ризиків. По-п'яте, прозора комунікація допомагає підтримувати позитивний моральний клімат в суспільстві. Коли суспільство знає, що влада працює відкрито і чесно, посилюється відчуття впевненості й настанови на кращі зміни. По-шосте, відкрита комунікація про заходи безпеки та дії у воєнних умовах допомагає людям краще підготуватися та захистити себе. Це включає інформування про евакуаційні маршрути, заходи безпеки та інші важливі аспекти.

Враховуючи важливість проблеми забезпечення ефективної комунікації влади та громадськості в умовах війни, вважаємо за доцільне запропонувати наступні рекомендації. Зокрема, важливим видається регулярно інформувати громадськість про поточну ситуацію, заходи безпеки та інші важливі новини, що допоможе уникнути стресових ситуацій та дезінформації, поширенню фейкових новин та дезінформації; поширювати інформацію лише через офіційні канали. Забезпечити прозорість у використанні бюджетних коштів, особливо воєнного бюджету; більш активно залучати громадськість до процесу прийняття управлінських рішень через громадські слухання, обговорення та консультації. Працювати у тісній співпраці з ОГС, які спеціалізуються на відповідній проблематиці та можуть допомогти у моніторингу та адвокатуванні змін за суспільно важливими напрямками. Проводити навчальні програми для публічних службовців та громадськості з метою підвищення медіаграмотності та навичок кризової комунікації. Збільшувати використання сучасних технологій задля оперативного інформування громадськості (мобільні додатки, чат-боти та онлайн-платформи), створити нові механізми для зворотного зв'язку з громадськістю, щоб громадяни мали можливість задавати питання та отримувати відповіді в режимі реального часу. Ретельніше готувати та проводити інформаційні кампанії, спрямовані на підтримку позитивного морального клімату в суспільстві та

підвищення стійкості до спеціальних інформаційно-психологічних операцій російського агресора.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, підкреслимо, що дослідження комунікації влади і громадськості в умовах війни, а також сучасних практик співпраці між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, ОГС та бізнес-структурами для досягнення спільних цілей є важливим завданням у галузі публічного управління та має відбуватися на основі синергії дій та проведення своєчасних антикризових заходів. Ефективна комунікація в умовах війни також передбачає використання владою України таких ефективних механізмів і стратегій для забезпечення ефективної комунікації з громадськістю, якими є соціальні медіа, офіційні заяви та брифінги, а також поглиблення співпраці з міжнародними неурядовими організаціями. Запровадження освітніх онлайн серіалів для публічних службовців, безумовно, сприятиме підвищенню їхньої компетентності у сфері кризового менеджменту, загалом – сприятиме покращенню якості комунікації та управління у воєнних умовах. Важливо також відзначити важливу роль ОГС у моніторингу та адвокатуванні системних змін. Критично важливими для забезпечення прозорості дій влади слід вважати підтримання її діалогу з організованим громадянським суспільством та здійснення контролю за використанням бюджетних коштів. Загалом залучення громадськості до процесу прийняття рішень через громадські слухання, обговорення та громадський бюджет, інші механізми державно-громадської взаємодії сприятиме більшій прозорості та ефективності державного управління та місцевого самоврядування.

Бібліографічний список:

1. Афанасьєв І., Новохатько Л., Сінько А. Інформаційно-комунікаційна діяльність та аналітика під час російсько-української війни (на прикладі соціальних мереж). Communications and Communicative Technologies. Вип. 23. 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/373894315_Information_and_communication_activities_and_analytics_during_the_Russian-Ukrainian_war_on_the_example_of_social_networks/fulltext/6501baf68d6da36cc877b904/Information-and-communication-activities-and-analytics-during-the-Russian-Ukrainian-war-on-the-example-of-social-networks.pdf .
2. Магда Є. В. Виклики гібридної війни: інформаційний вимір. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2014. № 5. С. 138-142.
3. Benabid, M. (2022). Communication Strategies and Media Influence in the Russia-Ukraine Conflict. Policy Center for the New South. URL: https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-04/PB_25-22_Benabid%20EN.pdf.
4. The invasion of Ukraine is not the first social media war, but it is the most viral. The Economist. 2022. URL: <https://www.economist.com/international/theinvasion-of-ukraine-is-not-the-first-social-media-warbut-it-is-the-most-viral/21808456>.
5. Відбудувати Україну після війни планують 80 % громадських і благодійних організацій : опитування / Укрінформ. 21 лют. 2023. URL: <http://surf.li/prqefq>.
6. Потапенко В., Двігун А. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Київ : центр внутрішньополітичних досліджень НІСД, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>.
7. Запровадження громадського бюджету в умовах воєнного стану: роз'яснення експертів U-LEAD. ГО «Освітньо-аналітичний центр розвитку громад». URL: <https://activitycenter.org.ua/novyny/zaprovadzhennya-gromadskogo-byudzhetu-v-umovah-voennogo-stanu-rozysnennya-ekspertiv-u-lead/>.
8. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
9. Онлайн-презентація освітніх серіалів для публічних службовців. 13.03.2023. URL: <https://nads.gov.ua/news/komanda-natsionalnoho-ahentstva-ukrainy-z-pytan-derzhavnoi-sluzhby-za-pidtrymky-ministerstva-tsyfrovoi-transformatsii-zapuskaie-novi-osvitni-serialy-dlia-publichnykh-sluzhbovtziv>.
10. Тренди розвитку громадянського суспільства 2024 / ІСАР Єднання. URL: https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12580-trendi-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-2024?utm_source=pulse&utm_medium=email&utm_campaign=naitskavsh-novini-konkursi-ta. URL: .
11. Цифрова грамотність держслужбовців на базі Google: частина I. Базові безплатні інструменти Google, які зроблять життя і роботу зручнішими. ДІЯ. Освіта. <https://osvita.diiia.gov.ua/courses/civil-servants>.

References:

1. Afanasiev, I., Novokhatko, L., Sinko, A. (2023). Information and communication activities and analytics during the Russian-Ukrainian war (on the example of social networks). Communications and Communicative Technologies, Issue 23. URL: https://www.researchgate.net/publication/373894315_Information_and_communication_activities_and_analytics_during_the_Russian-Ukrainian_war_on_the_example_of_social_networks/fulltext/6501baf68d6da36cc877b904/Information-and-communication-activities-and-analytics-during-the-Russian-Ukrainian-war-on-the-example-of-social-networks.pdf .

Ukrainian_war_on_the_example_of_social_networks/fulltext/6501baf68d6da36cc877b904/Information-and-communication-activities-and-analytics-during-the-Russian-Ukrainian-war-on-the-example-of-social-networks.pdf.

2. Magda, Y. V. (2014). Challenges of hybrid warfare: informational dimension. Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, No. 5, pp. 138–142.

3. Benabid, M. (2022). Communication Strategies and Media Influence in the Russia-Ukraine Conflict. Policy Center for the New South. URL: https://www.policycenter.ma/sites/default/files/2022-04/PB_25-22_Benabid%20EN.pdf.

4. The invasion of Ukraine is not the first social media war, but it is the most viral. (2022). The Economist. URL: <https://www.economist.com/international/theinvasion-of-ukraine-is-not-the-first-social-media-warbut-it-is-the-most-viral/21808456>.

5. 80% of public and charitable organizations plan to rebuild Ukraine after the war: survey / Ukrinform. (2023, February 21). URL: <http://surl.li/pqqeq>.

6. Potapenko, V., Dvihun, A. (2022, November). Analysis of Ukrainian volunteering based on the methodology of new social movements. Kyiv: NISS. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>

7. Introduction of the public budget under martial law: U-LEAD experts' explanations. NGO "Educational and Analytical Center for Community Development". URL: <https://activitycenter.org.ua/novyny/zaprovadzhennya-gromadskogo-byudzhetu-v-umovah-voyennogo-stanu-roz'yasnennya-ekspertiv-u-lead/>.

8. Horbulin, V. P. (2017). World hybrid war: Ukrainian front: monograph. / ed. by V.P. Horbulin. Kyiv: NISS.

9. Online presentation of educational series for public servants. (2023, March 13). URL: <https://nads.gov.ua/news/komanda-natsionalnoho-ahentstva-ukrainy-z-pytan-derzhavnoi-sluzhby-za-pidtrymky-ministerstva-tyfrovoi-transformatsii-zapuskaie-novi-osvitni-serialy-dlia-publichnykh-sluzhbovtziv>.

10. Trends in the development of civil society 2024 / ISAR Ednannia. URL: https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12580-trendi-rozvitku-gromadyanskogo-suspilstva-2024?utm_source=sendpulse&utm_medium=email&utm_campaign=naitskavsh-novini-konkursi-ta.

11. Digital literacy of civil servants based on Google: Part I. Basic free Google tools that will make life and work more convenient. Diia. Education. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/civil-servants>.

Kornievskyy O. Communication between Authorities and the Public during the Russia-Ukraine War

Communication between authorities and the public in Ukraine during the Russia-Ukraine war is critically important for maintaining stability and trust. This article explores various mechanisms and strategies used to ensure effective communication in crisis conditions. Key aspects include the use of the internet and social media, official statements and briefings, cooperation with international organizations, local initiatives and public organizations, as well as countering disinformation. The aim of the study is to analyze and evaluate the effectiveness of communication between authorities and the public in Ukraine during the war. Research methods include document analysis, media content analysis, interviews and surveys, case studies, and comparative analysis. The main objectives of the study are to identify key communication mechanisms and strategies, assess the level of public trust and satisfaction, and develop recommendations for improving communication. The study emphasizes the importance of transparency and timely information to prevent panic and disinformation, as well as to maintain public morale. Educational initiatives for public officials play a crucial role in enhancing their competence in crisis communication. Public organizations actively monitor the use of budget funds and advocate for transparency, contributing to effective resource management. The author examines how these processes can be improved and how to ensure more active citizen participation in decision-making. The research aims to identify best practices and recommendations for improving this aspect. The author analyzes which communication strategies can be most effective for this, including information campaigns and educational initiatives. The study considers how these processes can be improved for more effective interaction. Additionally, the author shows how these technologies can be integrated to enhance communication efficiency. The author emphasizes the importance of a comprehensive approach to communication and management in crisis conditions, as well as the significance of cooperation between authorities, public organizations, and the public to achieve common goals.

Keywords: communication, authorities, public, war, transparency, trust, disinformation, crisis strategies, social media, public organizations.

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.6

УДК 316.77:323.2:32(477)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4606-9188>

Гордійчук О. О., Державний університет «Житомирська політехніка»

ВПЛИВ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ПОЛІТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНЦІВ НА ЗМІСТ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті проаналізовано зміст та завдання політичної комунікації. Обґрунтовано, що ментальність та політичні традиції мають суттєвий вплив на зміст й ефективність сучасних політичних комунікацій, оскільки відображають історичний досвід державотворення, взаємодії між владою і народом, визначають рівень довіри між учасниками комунікації, суспільні настрої (симпатії/антипатії) та прагнення, особливості сприйняття інформації, маркери її важливості (насамперед, це стосується актуальних історично чутливих дискусійних тем), схильність громадян до певних форм політичної участі тощо. Досліджено й обґрунтовано особливості ментальності та політичних традицій українського суспільства, які доцільно враховувати при вибудові сучасних політичних комунікацій, здійсненні взаємодії між громадянами та політичними інститутами, суб'єктами політики різних рівнів: слабкість раціонального компоненту й високий рівень емоційного сприйняття інформації та прийняття рішень значної частини українського суспільства; низький рівень довіри до влади, політичних інститутів, політиків; високу чутливість до соціальних проблем (бідність, нерівність, зловживання владою); місцеві традиції та регіональні відмінності; патерналістичні настрої, досить високий рівень толерування корупції та зловживань владою, комплекс меншовартості (насамперед у старших поколіннях, пов'язаних з перебуванням у складі СРСР); популярність харизматичних лідерів з популістичними гаслами й обіцянками та ін. Після повномасштабної військової агресії РФ на масовому рівні простежується глибокий патріотизм українців, бажання зберегти національну ідентичність, власну державність у поєднанні з мужністю та відвагою захищати Батьківщину, продовжуючи традиції козацької боротьби, воїнів УПА, усіх, хто боровся за незалежність та самобутність Української держави.

Ключові слова: політичні комунікації, ментальність, політична ментальність, політичні традиції.

Постановка проблеми. Ключовою характеристикою сучасної політичної епохи є те, що політика та медіа не просто тісно пов'язані між собою, вони нероздільні [6]. Медіа стали основним каналом для поширення політичних ідей, поглядів, програм, що суттєво впливають на громадську думку, політичні процеси. Політична комунікація охоплює широкі аудиторії, формує імідж політичних лідерів, впливає на результати виборів, ба більше – вона творить суспільно-політичну реальність, надаючи значення подіям, особам чи темам, підсилюючи/ послаблюючи увагу до певної інформації, збільшуючи/ применшуючи значення подій, процесів тощо. Через медіа політики можуть активно взаємодіяти з громадськістю [7], а громадяни мають можливість споживати політичну інформацію, коментувати, обговорювати, дискутувати, поширювати у своєму середовищі. Таким чином політика стає все більш залежною від медіа, а медіа стають важливим інструментом для реалізації політичних цілей.

Значення політичних комунікацій під час війни, зокрема в контексті війни РФ проти України значно зростає [1; 3; 5]. У таких умовах політичні комунікації відіграють ключову роль у інформуванні та підтримці населення, зміцненні національної єдності, мобілізації громадян, а також мають надважливе значення для залучення підтримки на міжнародній арені.

Дослідження впливу ментальності та політичних традицій українців на зміст і ефективність політичної комунікації є важливим для розуміння того, як саме культурні, історичні й соціальні фактори формують політичні процеси в Україні, які особливості сприйняття інформації в українському суспільстві (симпатії/антипатії, чутливі теми тощо), ставлення до влади та інститутів, способи реагування на політичні ініціативи та ін.

Політичні традиції мають глибоке історичне коріння й суттєво впливають на усі сфери життєдіяльності, визначають політичні відносини, комунікаційну взаємодію між громадянами та політичними елітами, іншими політичними гравцями. Знання цих особливостей дозволяє краще зрозуміти, чому певні політичні повідомлення і стратегії успішні, а інші навпаки – не дієві, тож не знаходять відгуку в суспільстві; що сприяє підвищенню ефективності політичних кампаній, допомагає зменшити ризик помилок у комунікації, підсилює суспільство та зміцнює Україну на шляху до перемоги над агресором; а що не слугує і навіть шкодить конструктивному діалогу, співпраці, процесам реформування, допомагає ворогам української державності.

Соціально-політичний досвід нації значною мірою визначає сучасні політичні процеси, стан політичних інститутів, співвідношення політичних сил. Узгодження політичних меседжів, комунікаційної риторики з культурними особливостями й традиціями, що панують у суспільстві, розуміння настроїв та прагнень громадян, конструктивний діалог і взаємодія для вибудови порозуміння, досягнення необхідних результатів – усе це підвищує рівень довіри до політичних інститутів, сприяє суспільній консолідації, підсилює українське суспільство у надскладні сучасні часи.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Загальнотеоретичним проблемам комунікації та її впливу на політику присвячені дослідження таких політологів, соціологів та філософів як Д. Белл, Е. Бенрайз, П. Брегер, Н. Вінер, Ч. Кулі, Г. Лассуел, К. Леві-Строс, В. Ліпман, Т. Лукман, Дж. Г. Мід, Ю. Хабермас, Дж. Б. Уотсон та ін. Тема політичних комунікацій є маловивченою в Україні, певні аспекти вже були розглянуті у дослідженнях вітчизняних науковців, серед них: С. Барматов, В. Бебик, Ю. Ганжуров, О. Гриценко, С. Денисюк, О. Дубас, О. Картунов, С. Качавцева, В. Недбай, М. Соколов, Є. Тихомирова та інші. Трансформацію політичних комунікацій в інформаційному просторі, зміни у способах поширення політичної інформації та вплив новітніх медіа на політичні процеси вивчають українські вчені: Г. Агафова, А. Акайомова, Ю. Данько, Ж. Денисюк, Т. Єжижанська, Ю. Кокарча, О. Мельникова-Курганова, М. Остапенко, Г. Почепцов, І. Проноза, В. Різун, Н. Ротар, Т. Шлемкевич, Д. Яковлев та ін.

Дослідженню української ментальності загалом та окремих аспектів політичної ментальності, політичних традицій присвятили праці науковці Г. Ващенко, М. Грушевський, М. Драгоманов, М. Костомаров, О. Кульчицький, В. Липинський, І. Лисяк-Рудницький, Б. Цимбалістий та інші. Серед сучасних українських дослідників можна виокремити роботи В. Бебика, О. Бондаренко, М. Головатого, В. Горбатенка, І. Грабовської, О. Донченко, Я. Калакури, М. Козловця, В. Кривошеїна, С. Кримського, Л. Нагорної, І. Поліщука, М. Поповича, Ю. Романенка, М. Томенка, О. Рудакевича, О. Стадніченко та ін.

Метою статті є аналіз впливу ментальності й політичних традицій українців на процеси політичної комунікації в Україні, їх зміст та ефективність. Завданням є визначення ролі ментальних установок у сприйнятті й реагуванні на політичні повідомлення, виявлення впливу політичних традицій на політичну комунікацію в контексті сучасних політичних процесів.

Методологія дослідження охоплює низку методів, серед яких ключовими є методи системного та структурно-функціонального аналізу, синтез, порівняння, узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Комунікація відрізняється від інформування тим, що передбачає взаємодію та обмін повідомленнями, вимагає активної участі і комунікаторів, і реципієнтів. Не кожна інформація може створювати комунікацію, адже цей процес потребує наявності спільного комунікативного простору (поля), обміну повідомленнями, зворотного зв'язку. Важливим є не просто сприйняття інформації, але й її осмислення та взаємний вплив партнерів за допомогою символів. Комунікація здійснюється на різних рівнях, зокрема на індивідуальному, груповому, міжгруповому, масовому, інституційному, міжурядовому та глобальному рівнях, і включає різні комунікаційні мережі, які забезпечують рух інформації через різні канали [20, с. 138].

Політична комунікація за своєю суттю є процесом передачі та обміну політичною інформацією, яка структурує політичну діяльність, формує громадську думку, сприяє політичній соціалізації громадян з урахуванням їхніх інтересів та потреб [21, с. 162]. Здійснюється через широкий спектр суб'єктів, серед них представники влади, політичні інститути, партії, урядові та громадські організації, громадяни; в різних формах (офіційній (формальній)/ неофіційній (неформальній), вербальній/ невербальній; у різних місцях (державних, приватних); через низку каналів засобів масової інформації. Включає різні види комунікації: вертикальні (взаємодію між різними ієрархічними рівнями, як-от між урядом і громадянами) та горизонтальні (між рівними інституціями

або групами) рівні взаємодії. Охоплює створення політичних повідомлень політичними акторами, їх передачу через прямі або непрямі канали, сприйняття цих повідомлень аудиторією, зворотній зв'язок.

Включаючи різні рівні й маючи масовий характер, політична комунікація традиційно асоціюється з масовою комунікацією – систематичним розповсюдженням спеціально підготовлених повідомлень через технічні засоби (телебачення, пресу, інтернет, радіо, відео-, звукозаписи та ін.), що є суспільно важливими, оскільки впливають на думки й погляди, поведінку людей. Поширюючи інформацію, масова комунікація може по-різному впливати на різні аудиторії: конструктивно, нейтрально, деструктивно; об'єднувати суспільство чи навпаки провокувати конфронтації, суперечки тощо. Це залежить від її змісту та характеру, а також від особливостей суспільних груп, з якими здійснюється комунікація.

Процес політичної комунікації є безперервним, однак його інтенсивність особливо зростає під час виборів, коли для здобуття підтримки електорату використовуються різноманітні ресурси (засоби масової інформації, організовані політичні структури, неформальні канали комунікації) [23, с. 79]; а також міра впливу суттєво збільшується під час надзвичайних ситуацій, в умовах військових дій.

На сьогодні основними каналами масових комунікацій для суспільства виступають медіа та соціальні мережі. Один із важливих аспектів електоральної комунікації полягає у переміщенні обговорень з традиційних ЗМІ у соціальні мережі, зокрема на сторінки «Фейсбук» цих медіа, а також на особисті сторінки відомих політичних діячів, лідерів думок, експертів. Важливо зазначити, що за останні 7–10 років вплив віртуальних мережевих технологій суттєво зріс, перейшовши від локального до глобального масштабу, ставши пріоритетним у способах і частоті використання, що яскраво продемонстрував хід виборчих кампаній 2019 року [25].

На сьогодні значна частина комунікаційних процесів перемістилася в інтернет-простір, зокрема в соціальні мережі, такі як Facebook, Telegram, Viber, X (колишній Twitter) та TikTok. Як показують результати соціологічного дослідження, проведеного Громадською мережею «Опора», для майже 80% українців основним джерелом інформації є саме соціальні мережі [26].

Такі тенденції переміщення значної частини комунікаційних процесів в онлайн-простір суттєво вплинули на стратегії політичної комунікації. Для того, щоб охопити більшу аудиторію й забезпечити якісну взаємодію з нею, політичні кампанії та комунікації інтенсивно розгортаються в онлайн-просторі, на різних платформах і в соціальних мережах, як під час виборчих кампаній, так і в період між ними. Запити аудиторії у постійному доступі до інформації та взаємодії спричиняють більш відкриту й прямолінійну комунікацію на всіх рівнях.

Наприклад, на початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну був започаткований марафон «Єдині новини», водночас для інформування населення почали дуже активно використовуватися такі канали як Telegram, Instagram, Facebook. Президент України В. Зеленський почав щодня публікувати звернення на цих платформах. Таким чином, окрім традиційних медіа, які завжди були важливою частиною політичних комунікацій, все більше уваги приділяється онлайн-платформам і соціальним мережам. Це зумовлено високою потребою в ефективній і швидкій комунікації і цифрові технології дають такі можливості. Однак є й проблеми, пов'язані з відсутністю належного регулювання контенту, що поширюється через соціальні мережі, що створює високий ризик маніпуляцій та дезінформації [25, с. 45].

Політичну комунікацію цікаво розглядати й через призму маркетингу, адже сигнали від громадськості вказують на існуючий попит на певні ідеї та дії, а політики, у свою чергу, виступають з пропозицією. Політичний маркетинг є механізмом, який допомагає визначити, на який попит реагувати, і найефективніші способи «продати» політичну партію на ринку політичних ідей, використовуючи різноманітні методи переконання, а також техніки нейролінгвістичного програмування [17, с. 43].

Кожен акт політичного спілкування, створений політичними діячами, групами інтересів або медіа, орієнтований на громадян з метою інформування та впливу на їхню поведінку. Взаємодія між цими трьома групами є ключовою в політичній комунікації. У межах політичного процесу комунікаційні потоки рухаються в різних напрямках: від органів влади до громадян, горизонтально між політичними акторами, включаючи засоби масової інформації, та знизу вгору від громадян і груп до політичних інститутів [4, с. 43].

Функціонування політичної комунікації у форматі діалогу залежить від типу політичної системи, політичної культури суспільства та легітимних норм, що регулюють взаємини між владою, громадськістю та медіа. У сучасному швидко змінюваному інформаційному середовищі політичні

чинники сприяють встановленню нових форм взаємодії та контактів, що змінюють стиль комунікації між громадянами та владою. До того ж, влада та її інститути трансформуються, освоюючи новітні технології піар-комунікації, політичної реклами та інші методи взаємодії з громадським суспільством, партнерами й опонентами, наприклад, відео блогінг [10]. Традиційні політичні інститути, зокрема партії, поступаються місцем медіа та іншим організаціям, які формують інформаційний простір, у якому діє влада [8].

У демократичній державі панує двостороння політична комунікація та забезпечується високий рівень відкритості інформації. Влада отримує сигнали від суспільства через незалежні медіа, організації громадянського суспільства, групи тиску, протести, неупереджені опитування громадської думки, реакцію опозиції тощо. В результаті має об'єктивний зворотній зв'язок про свою діяльність, реагує на ці сигнали і це дозволяє підтримувати більш ефективну взаємодію між державою та громадянами. Демократичні вибори дають можливість оцінювати діяльність політиків, впливати на політичний процес [23, с. 76]. Натомість у недемократичній державі реалізується одностороння політична комунікація через офіційні канали: лише від влади до суспільства. У таких умовах існує державна монополія на інформацію: засоби масової інформації належать державі та підлягають цензурі, активно застосовується пропаганда.

Суспільний діалог у посткомуністичних країнах значною мірою піддається впливу тоталітарних цінностей та традицій, що закріплені в політичній мові тоталітарних режимів (позиції залякування, насилля, примусу тощо). Це ускладнює перехід до демократичного політичного дискурсу, який є важливим джерелом легітимності інститутів розвиненого громадянського суспільства [16, с. 24].

Україна є демократичною державою, однак, запроваджений через повномасштабну військову агресію РФ, військовий стан вимагає низки обмежень в усіх сферах життєдіяльності включно зі ЗМІ. Окрім військових дій ворог веде інформаційну війну для послаблення та дезорієнтації українського суспільства. В цих надскладних умовах важко переоцінити важливість якісної ефективної політичної комунікації для інформування, підтримки, артикуляції суспільних інтересів, консолідації та мобілізації громадян. Щоб така комунікація була ефективною та конструктивною, знаходила розуміння й підтримку в суспільстві, доцільно враховувати настрої, цінності, особливості світогляду, що визначаються ментальними особливостями, пануючими культурно-політичними традиціями.

Для висвітлення впливу ментальності та політичних традицій на політичні комунікації необхідно проаналізувати поняття, якими ми оперуємо – ментальність, політичну ментальність, політичні традиції.

Ментальність можна визначити як специфічний соціокультурний феномен, що включає в себе історично сформовані риси світовідчуття, світорозуміння й світоперетворення загалом характерні для певної спільноти (народу). Вона охоплює образи і уявлення, типові реакції на соціальні виклики, що базуються на системі цінностей та патернів поведінки, особливостях практичної діяльності, вироблених на основі історичного досвіду. Впливає на своїх представників через мову, традиції, культуру. Оскільки способи діяльності у кожного народу унікальні, їх поєднання впродовж історії створює неповторну духовну парадигму, яка містить в собі й загальнолюдські цінності [12, с. 99].

Сприйняття й аналіз політичної дійсності, інтерпретація певних повідомлень здійснюється через ментальну призму культурних цінностей, емоцій, переконань, соціальних норм, традицій. Залежно від того, чи є суспільство індивідуалістичним чи колективістським, традиційним чи модерністським, змінюється й ефективність політичної комунікації. Наприклад, у суспільствах, де панують колективістські цінності, важливим є акцент на групову солідарність, соціальні зв'язки та загальний добробут, тоді як у більш індивідуалістичних суспільствах акцент робиться на особисту свободу, права, досягнення. Ментальність народу формується протягом століть під дією низки чинників і суттєво впливає як на свідомому, так і на підсвідомому рівні на його цінності, вподобання, прагнення, світогляд загалом. Поняття ментальності українського суспільства має узагальнений характер, оскільки є суттєві відмінності у світогляді й цінностях, симпатіях та пріоритетах тощо різних соціальних груп, територіальних регіонів.

Політичну ментальність можемо визначити як систему поглядів, установок, емоцій та стереотипів, які визначають ставлення індивіда чи соціальної групи до політичного життя, влади, власних прав і обов'язків тощо. Ці установки, сформовані на основі особистого досвіду й досвіду попередніх поколінь, впливають на сприйняття політичної реальності, визначають політичну поведінку. Політична ментальність є результатом впливу історичних політичних умов і формує унікальні способи світосприйняття та політичної поведінки в межах певної етнокультурної спільноти

[13, с. 29], є системою соціально-політичних орієнтирів, своєрідною призмою, через яку людина сприймає світ політики [9, с. 28–29].

Сучасна політична ментальність українців є поєднанням історично сформованих традиційних і новітніх модерних установок, де нові елементи, як правило, є розвитком настанов, закріплених на підсвідомому рівні і переданих через покоління [22, с. 94].

Політичні традиції нації є важливою складовою її політичної культури. Базуючись на історичній пам'яті, вони надають перевірені часом алгоритми дій, досвід попередніх поколінь, включаючи норми поведінки, симпатії/ антипатії, стереотипи та схильності, як на свідомому, так і на підсвідомому рівнях. Кожна нація формує свою унікальну модель традиціоналізму як стратегію виживання, ґрунтуючись на накопиченому досвіді. Це доцільно вивчати та враховувати. Водночас, національні політичні традиції повинні регулярно адаптуватися до змін, перебуваючи у взаємодії з інноваційною діяльністю політичних акторів [24, с. 298]. Модернізаційні зміни передбачають впровадження реформ та нововведень, вони повинні бути адаптовані до існуючих політичних традицій, підсилюючи конструктивні елементи і поступово коригуючи деструктивні.

Політичні помилки можуть бути наслідком або незнання політичних традицій, їх ігнорування, або ж надмірного і догматичного дотримання застарілих традицій. Соціально-політичний досвід нації має суттєвий вплив на нинішні політичні процеси. Інколи важко пояснити певні явища, беручи до уваги тільки сучасний стан політичних інститутів, співвідношення сил тощо. Політичні традиції, сформовані на основі стійких елементів історичного досвіду, визначають вироблення норм, цінностей у масовій свідомості, мотивації політичної поведінки. Вони є важливим чинником для стабільності й розвитку політичної системи [18, с. 159].

Українські політичні традиції виражаються у підтримці демократичних цінностей та свобод, волелюбності, прагненні до справедливості, неприйнятті авторитаризму й диктатури, а також у здатності до самоорганізації, створення ефективних горизонтальних зв'язків, що сприяло історичному збереженню української нації, її самобутньої культури [13, с. 35]. Індивідуалізм та гідність особистості є основними принципами, яких дотримуються українці, подібно до європейців [2, с. 59]. Насильство є неприйнятним в українському суспільстві, тому російсько-білоруський наратив, що обґрунтовує право держави застосовувати силу проти своїх громадян, в Україні не працює. Протягом всенародних революцій останніх десятиліть, під час сучасної повномасштабної війни з рф українці відстоюють свою свободу, навіть за умови великих жертв.

Ці принципи є важливими для формування української політичної нації. Вони поєднуються з козацькими військовими традиціями, досвідом УПА та діяльністю низки патріотичних організацій, що допомогли Україні вистояти у боротьбі з окупантами наших територій та стати незалежною державою.

Водночас важливо визнавати й враховувати, що історичний досвід перебування українських земель під владою інших державних утворень, наклав свій відбиток на цінності та настрої громадян, їх політичні погляди, прагнення, симпатії тощо. Ці періоди бездержавності сприяли формуванню низки патернів поведінки, які сьогодні є деструктивними та гальмують процеси модернізації країни. Особливо руйнівним для українського народу був вплив радянської влади, що намагалася стерти українську ідентичність, фізично та морально знищуючи еліту, активістів та їх родини, забороняючи українську культуру та мову. Пропаганда була спрямована на витіснення української національної свідомості (яка подавалася меншовартісною, заборонялася) свідомістю *homo soveticus* – людини безправного «гвинтика у державній машині» [11; 14]. Тоталітарна система нав'язувала комуністичну ідеологію. Альтернативи не було. Тривалий період бездержавності, виживання та адаптації мають закономірні наслідки: низький рівень політичної свідомості та культури значної частини українського суспільства, найактивніші елементи якого систематично винищувалися впродовж століть; недовіру до влади, небажання виконувати її закони та сумніви у їх справедливості тощо [13, с. 33]. Багатьом українцям досі важко прийняти ліберальні цінності західних країн через глибоко вкорінену психологію патерналізму, яка вбачає народ у ролі «дитини», що потребує «батьківської турботи» від влади. Звільнення від такого радянського спадку є складним комплексним процесом. Війна з рф стала потужним каталізатором таких змін, сприяючи відродженню національної гідності та мужнього військового опору.

Ігнорування суспільних настроїв та симпатій, політичних традицій, догматичне дотримання застарілих моделей призводять до помилок у політичній комунікації. Врахування та розуміння наслідків історичних факторів є необхідними для покращення політичних комунікацій, досягнення

ефективних і конструктивних результатів.

Отже, при побудові сучасних політичних комунікацій доцільно враховувати:

- слабкість раціонального компоненту та високий рівень емоційності значної частини українського суспільства. Даються взнаки ознаки комплексу меншовартості, патерналістичні настрої, досить високий рівень толерування корупції та зловживань владою у старших поколіннях, пов'язаних з перебуванням у складі СРСР. В Україні, на відміну від Балтійських країн і держав Східної Європи, переосмислення й відторгнення радянської спадщини на масовому рівні відбулося не після проголошення незалежності, а після подій Революції Гідності та у зв'язку з гібридною, а з 2022 р. повномасштабною війною РФ проти України. Тут простежується вплив тривалого періоду бездержавності, винищення панівними державними утвореннями української політичної еліти, патріотично налаштованих інтелектуалів, активістів. У 90-тих рр. ХХ ст. колишня партійно-державна еліта УРСР разом з керівництвом силових структур (КДБ, армії, судів, прокуратури), адміністративним апаратом і «червоними директорами» перефарбувалася на нову еліту, щоб зберегти контроль над політичною владою й державною власністю. У результаті, перші десятиліття незалежності України стали не періодом активного розвитку, а етапом розграбування радянського спадку, перебування під впливом РФ. Протягом більшої частини часу новітньої незалежності Україна залишалася пострадянською державою з нереформованою економікою, старою управлінською системою, без чітко сформованих нових цінностей, без акцептованої на загальнодержавному рівні проукраїнської національної ідеї;

- низький рівень довіри до політичних інститутів, політиків. Ця особливість української політичної ментальності є результатом століть бездержавності, довготривалої історії зловживань владою, корупції, маніпуляцій, масових репресій зі сторони влади. В українців немає досвіду, коли при владі професійні політики, що відповідально діють на благо суспільства. Це знижує ефективність традиційних каналів політичної комунікації, таких як виступи політиків на телебаченні чи в прес-релізах. Для подолання такого бар'єру суб'єкти політики мають бути фахівцями своєї справи, діяти ефективно і результативно, показуючи, що вони варті довіри й підтримки, знаходити нові форми взаємодії з громадянами, наприклад, через соціальні мережі або громадські ініціативи, які дозволяють відчувати більш персоналізований прозорий підхід, викликають довіру;

- глибокий патріотизм та бажання зберегти національну ідентичність, власну державність, що є складовими української ментальності на фоні тривалої історичної боротьби за незалежність. Відповідно, напрочуд ефективними є політичні послання, які апелюють до національних цінностей, збереження та розвитку української культури, мови, історії;

- високу чутливість до соціальних проблем, таких як бідність, нерівність, зловживання владою (колективні травми трагічних періодів перебування у складі СРСР, коли треба було фізично вижити й зберегти/врятувати родину – панували цінності виживання, а не цінності самореалізації, як в сприятливих умовах розвинених держав). Сьогодні до надзвичайно чутливих тем додалися військового характеру, насамперед, питання мобілізації, реабілітації військових, соціальних виплат. Тож політичні комунікації, які піднімають питання соціальної справедливості, підвищення соціальних стандартів, ефективної боротьби з корупцією, мають високий рівень суспільної підтримки (і якщо вони адекватно відповідають на реальні потреби й інтереси населення, і навіть якщо це відвертий популізм);

- місцеві традиції та регіональні відмінності, що мають велике значення для українського суспільства. Загалом традиційно південний та східний регіони України більш орієнтовані на економічний промисловий розвиток, західні та центральні частини більш чутливі до питань національної ідентичності, культури, демократичних цінностей, необхідності євроатлантичної інтеграції. Війна суттєво змінила такі настрої, консолідувавши український народ у прагненні перемогти РФ, відстояти власну державність і вступити до ЄС та НАТО як гарантії подальшого розвитку та національної безпеки [15, с. 171]. Тож політичні комунікації повинні враховувати регіональні відмінності українського суспільства та використовувати різні підходи, водночас сприяти консолідації українців, знаходити спільні теми та рішення на користь усього українського народу;

- залежність від особистісного фактору, високий рівень популярності харизматичних лідерів. Вибори та політичні процеси часто пов'язані з харизмою і репутацією конкретних політиків, що впливає на ефективність комунікації. Якщо лідер має сформований привабливий імідж, він визначально впливає на свій електорат, навіть якщо його програма чи політичні меседжі не є чітко сформульовані (і навіть відверто популістичні, нереальні для виконання). Це неабияк сприяє

популізму, маніпулюванню громадською думкою за допомогою емоційних та часто поверхневих меседжів, «обіцянок-цяцянок»;

- зростаючу впливовість соціальних мереж. Українці активно їх використовують для отримання новин, вираження своїх політичних поглядів, симпатій чи навпаки. Це відкриває нові можливості для політичної комунікації, дозволяючи неформальним лідерам та активістам безпосередньо взаємодіяти з громадянами, обійшовши традиційні канали медіа. Проте цей фактор також має негативний аспект, оскільки соціальні мережі часто стають майданчиком для поширення фейкових новин та маніпуляцій, що підриває ефективність політичних комунікацій і сприяє поляризації суспільства.

Розуміння та врахування цих факторів є ключовим для вдосконалення політичних комунікацій та досягнення конструктивних результатів.

Висновки. Українська ментальність, особливо її політичний компонент, сформовані історично політичні традиції є відображенням багатовікового розвитку правової свідомості українського суспільства й суттєво впливають на процес та результативність політичних комунікацій, оскільки визначають, як сприймаються та інтерпретуються політичні повідомлення, які стратегії комунікації є найбільш прийнятними для різних верств населення, а також які соціокультурні фактори сприяють або перешкоджають ефективному діалогу між політичними інститутами та громадянами.

При вибудові сучасних політичних комунікацій в Україні доцільно враховувати низку історично сформованих аспектів (особливостей): слабкість раціонального компоненту та високий рівень емоційності значної частини українського суспільства; глибокий патріотизм та бажання зберегти національну ідентичність, власну державність; комплекс меншовартості, патерналістичні настрої, досить високий рівень толерування корупції та зловживань владою (переважно у старших поколіннях, пов'язаних з перебуванням у складі СРСР); низький рівень довіри до політичних інститутів, політиків; високу чутливість до соціальних проблем, таких як бідність, нерівність, зловживання владою, порушення справедливості тощо; місцеві традиції та регіональні відмінності; популярність харизматичних лідерів й зловживання популістичними гаслами й обіцянками.

Помилки в політичній комунікації часто виникають через незнання або ігнорування цих чинників, політичних традицій, або ж через догматичне слідування застарілим традиціям. Тож вказані аспекти необхідно враховувати при виборі стратегій політичних комунікацій (формуванні її цілей та завдань, при аналізі аудиторії, змісту та форм інформаційних повідомлень (меседжів), виборі каналів передачі та способів сприйняття інформації, забезпеченні зворотнього зв'язку, моніторингу й оцінці ефективності), при здійсненні взаємодії між громадянами та політичними інститутами, суб'єктами політики різних рівнів.

Бібліографічний список:

1. Hordiichuk O. The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East, Tyranny versus Democracy. *ETHICS IN PROGRESS*. 2023. Vol. 14 (1). P. 4–23. DOI: <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Hordiichuk O., Dekert T., & Lysetska Y. Polityczne i mentalne aspekty integracji Ukrainy z Europą. *Przegląd Politologiczny*. 2024. № 2. P. 59–75. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2024.29.2.5>
3. Hordiichuk O., Halapsis A., & Kozlovets M. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*. 2023. №16. P. 345–362. DOI: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
4. Johnson-Cartee K. S. *Strategic Political Communication: Rethinking Influence, Persuasion, and Propaganda*. Lanham: Rowman&Littlefield. 2004. 229 p.
5. Mishalova O., Hordiichuk O., Sokolovskyi O. Russia's War in Ukraine as a “War for Identity” and Appropriation of Cultural Tradition. *ETHICS IN PROGRESS*. 2024. Vol. 15(1). P. 73–94.
6. Perloff R. M. *The Dynamics of Political Communication: Media and Politics in a Digital Age* (3rd ed.). Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429298851>
7. Wolfsfeld G. *Making Sense of Media and Politics: Five Principles in Political Communication* (2nd ed.). Routledge, 2022. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003176657>
8. Акайомова А. Політична комунікація як процес взаємодії політичних суб'єктів. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 87–91. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/akaiomova_politychna.pdf
9. Балтаджи П. Поняття «ментальність» у сучасних наукових дослідженнях. *Актуальні проблеми політики*. Одеса: Фенікс. 2012. Вип. 45. С. 21–28.
10. Вітман К., Кормич А. Відеоблоги як інноваційний засіб політичної комунікації. *Актуальні проблеми політики*. Видавничий дім «Гельветика». 2021. Вип. 68, С. 52–57. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/68_2021/68-2021.pdf#page=52

11. Гордійчук О. Вплив комуністичної ідеології та радянської дійсності на ментальність українців: соціально-філософський аналіз. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. № 24. С. 25–31.
12. Гордійчук О. *Ментальність у добу глобалізації*: монографія. Житомир, Вид-во "НОВОград". 2021. 372 с.
13. Гордійчук О. Еволюція політичних традицій та ментальності українського суспільства. *Society and Security*. 2024. № 2–3 (3). С. 28–35. URL: <https://sas.ztu.edu.ua/article/view/311294/302518>
[https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-28-35](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-28-35)
14. Гордійчук О. Трансформація політичної ментальності українського суспільства у період перебування в складі СРСР. *Society and Security*. 2024. №4 (4), С. 34–40. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-4\(4\)-34-40](https://doi.org/10.26642/sas-2024-4(4)-34-40)
15. Гордійчук О., Мосієнко О. Національна безпека України: виклики та пріоритети. *"Вісник НІОУ імені Ярослава Мудрого"*. Серія: *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2024. № 3(62). С. 158–172. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310882>
16. Дяченко О. Основні моделі політичної комунікації та їх прояви в сучасну епоху. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки*. 2022. №7. С. 23–27. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2022.7.4>
17. Єжижанська Т. Корпоративні комунікації як стратегічний напрям діяльності організації. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Сер.: *Культура і соціальні комунікації*. 2009. Вип. 1. С. 43–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaksk_2009_1_7
18. Заславська О. Політичні традиції як важливий соціокультурний інститут розвитку сучасного суспільства. *Політикус*. 2016. Вип. 2. С. 159–163.
19. Мак-Квейл Д. *Теорія масової комунікації*. Переклади з англ. О. Возьна, Г. Сташків. Львів : Літопис. 2010. 538 с.
20. Остапенко М. Політична комунікація: теоретичні аспекти дослідження. *Політичний менеджмент*. 2012. № 3. С. 135–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ПоМе_2012_3_17
21. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищ.навч.закладів. К.: Генеза. 1997. 396 с.
22. Поліщук І. Модерна політична ментальність українського народу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2018. № 2 (37). С. 93–106.
23. Проноза І. Роль політичних комунікацій у сучасному інформаційному просторі. *Політикус: наук. журнал*. 2021 № 3. С. 75–81. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/12406/1/Pronoza.pdf>
24. Рудакевич О. Традиції як базовий елемент національної політичної культури. *Політологічний вісник* : зб. наук. праць. К. : ІНТАС, 2010. Вип. 49. С. 291–299.
25. Шлемкевич Т. Політичні комунікації в українському інформаційному просторі. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Випуск 16. С. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-6>
26. Чорна О. «Опора»: Основним джерелом інформації майже 80% українців є соціальні мережі. (2023). *Детектор медіа*. Офіційний вебсайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-оросновnym-dzherelom-informatsii-mayzhe-80-ukraintsiv-ie-sotsialni-merezhi/>

References:

1. Hordiichuk O. (2023). The Ideological and Ontological Causes of Russia's War on Ukraine. West versus East; Tyranny versus Democracy. *ETHICS IN PROGRESS*. Vol. 14. № 1. P. 4–10.
2. Hordiichuk O., Dekert T., & Lysetska Y. (2024). Polityczne i mentalne aspekty integracji Ukrainy z Europą. *Przegląd Politologiczny*. № 2. P. 59–75. DOI: <https://doi.org/10.14746/pp.2024.29.2.5>
3. Hordiichuk O., Halapsis A., Kozlovets M. (2023). How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*. № 16. P. 345–362. DOI: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
4. Johnson-Cartee K. S. (2004). *Strategic Political Communication: Rethinking Influence, Persuasion, and Propaganda*. Lanham: Rowman&Littlefield
5. Mishalova O., Hordiichuk O., Sokolovskyi O. (2024). Russia's War in Ukraine as a "War for Identity" and Appropriation of Cultural Tradition. *ETHICS IN PROGRESS*. № 15 (1). P. 73–94.
6. Perloff R. M. (2021). *The Dynamics of Political Communication: Media and Politics in a Digital Age* (3rd ed.). Routledge, 2021. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429298851>
7. Wolfsfeld G. (2022). *Making Sense of Media and Politics: Five Principles in Political Communication* (2nd ed.). Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003176657>
8. Akayomova A. (2011). Politychna komunikatsiya yak protses vzayemodiyi politychnykh sub'yektiv [Political communication as a process of interaction between political subjects]. *Politychnyy menedzhment*. № 1. P. 87–91. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/akaiomova_politychna.pdf.
9. Baltadzyh P. (2012). Ponyattya «mental'nist'» u suchasnykh naukovykh doslidzhennyakh [The concept of "mentality" in modern scientific research]. *Aktual'ni problemy polityky*. Odesa: Feniks. Vyp. 45. P. 21–28.

10. Vitman K., Kormych A. (2021). Videoblohy yak innovatsiynyy zasib politychnoyi komunikatsiyi [Video blogs as an innovative means of political communication]. *Aktual'ni problemy polityky*. Vydavnychyy dim «Hel'vetyka». № 68. P. 52–57. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/68_2021/68-2021.pdf#page=52.
11. Hordiichuk O. (2019). Vplyv komunistychnoyi ideolohiyi ta radyans'koyi diysnosti na mental'nist' ukrayintsiv: sotsial'no-filosofs'kyy analiz [The influence of communist ideology and Soviet reality on the mentality of Ukrainians: socio-philosophical analysis]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya filsofs'ko-politohichni studiyi*. № 24. P. 25–31.
12. Hordiichuk O. (2021). *Mental'nist' u dobu hlobalizatsiyi: monohrafiya* [Mentality in the era of globalization: a monograph]. Zhytomyr, Vyd-vo "NOVOhrad", 372 p.
13. Hordiichuk O. (2024). Evolyutsiya politychnykh tradytsiy ta mental'nosti ukrayins'koho suspil'stva [Evolution of political traditions and mentality of Ukrainian society]. *Society and Security*, 2–3 (3). P. 28–35. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3\(3\)-28-35](https://doi.org/10.26642/sas-2024-2-3(3)-28-35)
14. Hordiichuk O. (2024). Transformatsiya politychnoyi mental'nist' ukrayins'koho suspil'stva u period perebuvannya v skladi SRSR [Transformation of the political mentality of Ukrainian society during its stay in the USSR]. *Society and Security*, 4 (4), P. 34–40. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-4\(4\)-34-40](https://doi.org/10.26642/sas-2024-4(4)-34-40)
15. Hordiyenko O., Mosiyenko O. (2024). Natsional'na bezpeka Ukrayiny: vyklyky ta priorityety [National Security of Ukraine: Challenges and Priorities]. *"Visnyk NYUU imeni Yaroslava Mudroho". Seriya: Filsofiya, filsofiya prava, politolohiya, sotsiolohiya*. 3(62). P. 158–172. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.62.310882>
16. Dyachenko O. (2022). Osnovni modeli politychnoyi komunikatsiyi ta yikh proyavy v suchasnu epokhu [Main models of political communication and their manifestations in the modern era]. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu imeni Vasylya Stusa, Ser.: Politychni nauky*. № 7. P. 23–27. DOI: <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2022.7.4>
17. Yezhyzhans'ka T. Korporatyvni komunikatsiyi yak stratehichnyy napryam diyal'nosti orhanizatsiyi [Corporate communications as a strategic direction of the organization's activity]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya". Ser.: Kul'tura i sotsial'ni komunikatsiyi*. 2009. Vyp. 1. P. 43–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaksk_2009_1_7
18. Zaslavs'ka O. (2016). Politychni tradytsiyi yak vazhlyvyi sotsiokul'turnyy instytut rozvytku suchasnoho suspil'stva [Political traditions as an important socio-cultural institute of the development of modern society]. *Politykus*. Vyp. 2. P. 159–163.
19. Mak-Kveyt D. (2010). *Teoriya masovoyi komunikatsiyi* [Theory of mass communication] Pereklady z anhl. O. Voz'na, H. Stashkiv. L'viv: Litopys.
20. Ostapenko M. (2012). Politychna komunikatsiya: teoretychni aspekty doslidzhennya [Political Communication: Theoretical Aspects of Research]. *Politychnyy menedzhment*. № 3. P. 135–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2012_3_17
21. Politolohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk: Navch.posibnyk dlya studentiv vyshch.navch.zakladiv [Political Science Encyclopedic Dictionary: A Textbook for Students of Higher Education Institutions] (1997). K.: Heneza.
22. Polishchuk I. (2018). Moderna politychna mental'nist' ukrayins'koho narodu [Modern political mentality of the Ukrainian people]. *Visnyk Natsional'noho universytetu Yurydychna akademiya Ukrayiny imeni Yaroslava Mudroho*. № 2 (37). P. 93–106.
23. Pronoza I. (2021). Rol' politychnykh komunikatsiy u suchasnomu informatsiynomu prostori [The role of political communications in the modern information space]. *Politykus: nauk. zhurnal*. № 3. P. 75–81. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/12406/1/Pronoza.pdf>
24. Rudakevych O. (2010) Tradytsiyi yak bazovyy element natsional'noyi politychnoyi kul'tury [Traditions as a basic element of national political culture]. *Politolohichnyy visnyk : zb. nauk. prats'*. K.: INTAS. Vyp. 49. P. 291–299.
25. Shlemkevych T. (2024). Politychni komunikatsiyi v ukrayins'komu informatsiynomu prostori [Political communications in the Ukrainian information space]. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Seriya: Politolohiya*. Vyp. 16, P. 42–47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-2-6>
26. Chorna O. (2023). "Opora": The main source of information for almost 80% of Ukrainians is social networks [The main source of information for almost 80% of Ukrainians is social networks]. *Media Detector*, July 10, 2023. URL: <https://detector.media/infospace/article/213998/2023-07-10-oporaosnovnym-dzherelom-informatsii-mayzhe-80-ukrayintsiv-ie-sotsialni-merezhi/>

Hordiichuk O. The Influence of Mentality and Political Traditions of Ukrainians on the Content and Effectiveness of Political Communication

The article analyzes the content and tasks of political communication. Mentality and political traditions have a significant impact on the content and effectiveness of modern political communications, as they reflect the historical experience of state-building, interaction between the government and the people, determine the level of trust between communication participants, public sentiment (likes/ dislikes) and aspirations, peculiarities of information perception, markers of its importance (primarily, this applies to current or historically sensitive discussion topics), the propensity of citizens to certain forms of political

participation, etc is substantiated. The article examines the peculiarities of the mentality and political traditions of Ukrainian society, which should be taken into account when building modern political communications, interaction between citizens and political institutions, political actors at different levels. The main ones are justified: weakness of the rational component and high level of emotional perception of information and decision-making of a significant part of Ukrainian society; low level of trust in the government, political institutions, politicians; high sensitivity to social problems (poverty, inequality, abuse of power); local traditions and regional differences; paternalistic attitudes, a rather high level of tolerance for corruption and abuse of power, inferiority complex (primarily among older generations associated with being part of the Soviet Union). After the full-scale military aggression of the Russian Federation, the deep patriotism of Ukrainians, the desire to preserve national identity and statehood, combined with courage and bravery to defend the Motherland, continuing the traditions of the Cossack struggle, the UPA soldiers, and all those who fought for the independence and identity of the Ukrainian state, can be observed on a mass level.

Keywords: *political communications, mentality, political mentality, political traditions.*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.7

УДК 32:01

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2933-3186>

Осін В. В., НТУ «Дніпровська політехніка»

СПОЖИВАННЯ НАУКОВИХ СТУПЕНІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТОЛОГІЇ

Стаття присвячена описові (нових) патернів отримання ступенів кандидата та/або доктора політичних наук пошукувачами з-за меж системи вищої освіти в період 1999-2022 років. Робота виконана в теоретичних рамках політики політичної науки, спрямованої на з'ясування впливу політичних умов на інституціоналізацію дисципліни та особливості її знання. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що неопатримоніальна наука, режим і креденціалізм (загальна тенденція сучасних суспільств забезпечувати формальні докази компетенції) спричинили споживання наукових ступенів в Україні. Емпірична основа роботи – 1735 кандидатські дисертації з політології, з яких 428 (24,66 відсотки) були захищені здобувачами поза Академією. Головним досягненням статті є верифікація тези про те, що споживання наукових ступенів є соціально та політично селективним процесом, де початковий патерн встановлюється референтними групами вищих чиновників. У рамках неопатримоніальної науки отримання наукового ступеня вважається проявом успіху між- та внутрішньоелітної конкуренції на регіональному та/або центральному рівнях. Відповідно, процеси статусної диференціації обмежуються наблизеними до влади групами, які вирізняються своєю здатністю контролювати адміністративні засоби накопичення академічного капіталу і, таким чином, отримання пребендального доходу. Цей патерн згодом копіюється і відтворюється нижчими рангами. Незважаючи на значну символічну складову наукового ступеня, відтворення патерну пов'язане з (економічно) сприятливими умовами, що обумовлюють переведення академічних регалій із розряду предметів розкоші в предмети споживання. Сам процес має свої особливості для різних груп здобувачів поза межами Академії, де значимими обставинами є посада та ранг здобувача, регіональна структура політичного режиму та стать здобувача.

Ключові слова: неопатримоніальна наука, науковий ступінь, політологія, споживання, креденціалізм.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В одній із статей, присвячених освітньому бекграунду парламентаріїв різних країн світу, Економіст повідомив своїм англomовним читачам, що саме в Україні спостерігається найвищий відсоток народних обранців з науковим ступенем (майже чверть від складу Верховної Ради) та що в принципі «академічні звання (academic titles) давно допомагають українській політиці» [1]. Несподівана для західної аудиторії обставина є, тим не менш, лише частиною усталеного українського патерну влади/знання, коли наукові ступені масово отримують представники виконавчої, законодавчої та судової влади, так само як «силовики» або бізнесмени. Це явище було названо «неопатримоніальною наукою», тобто системою значимих та здебільшого перформативних взаємодій вчених з невченими, детерміновану неопатримоніальним політичним режимом [2]. Ця стаття спрямована на опис практик отримання наукових ступенів в конкретній науковій галузі, а її **актуальність** обумовлена можливістю систематичного вивчення специфічного досвіду взаємодії влади та знання в пострадянській Академії, відмінного від того, що переживають та досліджують західні вчені.

Мега даної роботи полягає в описі (нових) патернів отримання ступенів кандидата та/або доктора політичних наук пошукувачами з-за меж системи вищої освіти в період 1999-2022 рр. Робота виконана в теоретичних рамках політики політичної науки (див., зокрема, [3; 4; 5]), спрямованої на з'ясування впливу політичних умов на інституціоналізацію дисципліни та особливості її знання.

Головна **гіпотеза** полягає в тому, що неопатримоніальна наука, режим і креденціалізм (загальна тенденція сучасних суспільств забезпечувати формальні докази компетенції) спричинили споживання наукових ступенів в Україні. В її основі лежить спостереження Арарата Осіп'яна, який, проаналізувавши гіпотетичну продуктивність 46 фірм, що пропонували написати дисертацію за гроші

в 2016 році, визначив приблизну кількість «нелегітимних» дисертацій в Україні від однієї чверті до однієї третини всіх захищених [6]. Навіть такі скромні підрахунки дають шокуючі цифри: за даними Держкомстату України протягом 2013–2015 рр. було захищено понад 22 тис. кандидатських дисертацій, тобто щонайменше 5,5 тис. кандидатських ступенів отримали переважно здобувачі з-за меж Академії та в обхід існуючих правил. Неважко зрозуміти, що в Україні просто немає такої кількості вищих посадовців, акторів неопатримоніальної науки, а тому можна припустити, що врешті-решт мовиться не про «вузьконішеву» практику, а про ширшу зацікавленість соціальних груп в купівлі наукових ступенів.

Виклад основного матеріалу. Оскільки вплив політичного режиму на процеси української академічної сертифікації простежено в [7], слід зупинитись на тезі, що креденціалізм підвищує ймовірність отримання наукового ступеня здобувачами з-за меж академічної сфери. Це можливо, насамперед, через високий рівень престижу науки та вчених в Україні протягом останніх двох десятиліть. Так, у середині 2000-х «понад 70% українців були готові схвалити вибір своїх близьких, якщо вони вирішать стати науковцем» [8, с. 140], і цей тренд тривав до 2014 року, коли «частка тих, хто підтримав би рішення своїх родичів стати вченим, впала з 71% у 2014 році до 55% у 2017 році» [9, р. 396]. Тетяна Петрушина також зазначає, що «показник довіри до вітчизняних учених», «незважаючи на хронічну тотальну недовіру до головних офіційних інститутів функціонування суспільства, залишається дуже високим упродовж усіх років спостережень». Зокрема, «за даними моніторингу 2014 р. ученим НАН України довіряли 35% населення, що було набагато вище рівня довіри громадян до Уряду, Верховної Ради, ЗМІ тощо» [10, с. 426–427]. Також високою є престижність професії вченого в Україні: «у переліку з 31 різної професій “науковець”... займає п’яте місце (разом з юристом)» [9, р. 384–385]. Схожі дані були отримані Світланою Оксамитною та Сергієм Стукало [11, с. 431], які до того ж виявили позитивну динаміку індексу престижності професії викладача та вченого в Україні в 1994–2012 рр. [12, с. 396–397].

Я припускаю, що вказана вище привабливість науки в Україні передбачає інтерес до наукових ступенів з боку багатьох соціальних груп, а не лише чиновників та бізнесменів. В підсумку це може призвести до ситуації, коли кількість наукових ступенів перестане корелювати з внутрішньоакадемічними процесами, зокрема, кількістю студентів і викладачів [13]. На Рис. 1 представлено співвідношення наукового ступеня (кандидатського та докторського) на 1000 студентів, аспірантів і докторантів (1993–2015 рр.). Кількість студентів, аспірантів і докторантів були обчислені автором статті на підставі даних сайту Державної служби статистики України, в той час як відомості про кількість наукових ступенів на особистий запит були надані Міністерством освіти і науки України.

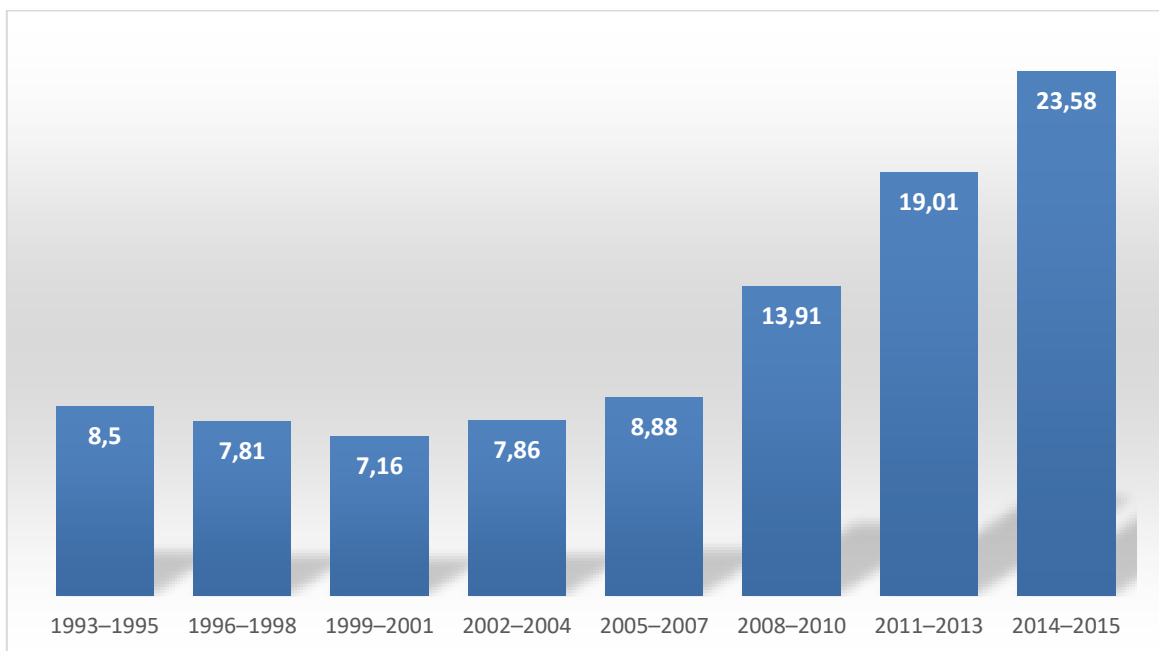

Рисунок 1. Науковий ступінь на 1000 студентів, аспірантів і докторантів, 1993–2015

Очевидна тенденція полягає в тому, що починаючи з 2005 року кількість наукових ступенів зростає швидше, ніж кількість «громадян» української Академії. Ба більше, українська дисертаційна машина фактично не створює робочих місць поза Академією. Так, в 2016 р. серед працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, було 7,091 докторів і 20,208 кандидатів наук [14, с. 37], з яких лише 226 доктора і 1,086 кандидати наук (3,2 % та 5,4 % від загальної кількості відповідно) були задіяні в підприємницькій діяльності, тим самим засвідчуючи справжній попит на наукові кадри в економіці [14, с. 39]. При цьому, основна кількість кандидатів та докторів наук, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок в державному секторі економіки, припадає на установи НАН України: 3,862 доктора з 4,159 (92,85 %) та 10,304 кандидата наук з 11,156 (92,36 %) [14, с. 55]. Загалом ці дані добре вписуються в теорію кренціалістського суспільства з її наголосом на інфляції освітніх атестатів, спричиненою тим самим фактом, що «технологічні зміни не є рушійною силою зростання вимог до атестатів» [15, р.Х].

Я вважаю, що опосередкована режимом взаємодія неопатримоніальної науки та кренціалізму обумовлює перехід до споживання, тобто ієрархічно організованого масового отримання наукових ступенів здобувачами поза Академією, які безпосередньо не задіяні в задоволенні її основних соціальних потреб. Я дотримуюся тлумачення споживання Жана Бодріяра, яке виходить з наступного: «Ви ніколи не споживаєте об'єкт сам по собі (у його споживчій вартості); ви завжди маніпулюєте об'єктами... як знаками, які вирізняють вас або через приналежність до вашої власної групи, прийняту за ідеальний орієнтир, або через відокремлення від вашої групи через посилення на групу з вищим статусом» [16, р. 61]. Відповідно, споживання – це «процес означення та комунікації, заснований на кодї, до якого вписуються практики споживання і з якого вони отримують своє значення», та водночас – це «процес класифікації та соціальної диференціації...» [16, р. 60–61].

Однією з переваг концепції споживання є те, що вона дає змогу усвідомити, що раптове бажання великої кількості різних людей стати дипломованими вченими не є випадковим, а пов'язане із внутрішньо- та /або міжгруповими процесами самих здобувачів. Інтерпретація споживання передбачає ієрархічний спосіб розрізнення соціальних груп [16, р. 62–63], де є відповідальні за встановлення патерну споживання, і ті, хто його відтворює. На споживання впливають чинники, аналогічні отриманню наукових ступенів у неопатримоніальній науці: посада (ранг) і регіон. Отже, перевірити гіпотезу про (селективність) споживання означає звернути увагу на три елементи: посаду (або місце роботи), її ранг і регіон.

У цій статті я планую на прикладі дисертацій з політології, захищених протягом 1999–2022 рр., виявити закономірності отримання наукових ступенів здобувачами поза Академією. Нижня часова межа обумовлена тим, що 1999 став першим роком, коли в повідомленнях про майбутні захисти почали вказувати місце роботи здобувача. Вибір верхньої часової межі спричинений тим, що після російського вторгнення в Україну захист дисертацій з політології практично припинився. У результаті було розглянуто 1,735 кандидатські дисертації, з яких 428 (24,66%) були захищені здобувачами поза Академією.

Перш за все слід з'ясувати: отримання наукових ступенів є однаковим для здобувачів з Академії та поза нею або інтенсивність процесу коливається від групи до групи? У першому випадку йтиметься про те, що отримання наукових ступенів визначається спільним фактором, а в другому про різні процеси, притаманні Академії та контексту її функціонування. Я розрахував темпи приросту для двох обраних груп здобувачів. Застосовувався ланцюговий метод, коли кожен період порівнюється з попереднім. Загалом приріст здобувачів з-за меж Академії в 6–7 разів перевищує темп приросту здобувачів з Академії (аспіранти, наукові співробітники, професорсько-викладацький склад тощо), хоча для останніх він є від'ємним протягом зазначеного періоду. Іншими словами, темпи приросту представників системи вищої освіти демонструють негативну динаміку, що дозволяє говорити про «нормальну» та прогнозовану залежність процесів професійного відтворення від зовнішніх факторів, починаючи з демографічних (зменшення кількості випускників шкіл) або політичних (різний попит на політологів залежно від режимних циклів) і закінчуючи мінливими рівнями престижу професії та оплати праці. В той же час здобувачі, які не входять до Академії, виявляють більшу незалежність від вказаних обставин, що визначають масштаби виробництва дисертаційної машини. Ба більше, темпи приросту здобувачок поза Академією майже в 12 разів перевищують темпи приросту здобувачів у цій групі, що можна розглядати як прямий виклик неопатримоніалізму з його акцентом на маскулітності, владі та багатстві. Ці висновки загалом вимагають нової теоретичної основи. У Таб. 1 наведено дані про кандидатські дисертації з політичних наук, захищені в Україні протягом 1999–2022 рр.

чоловіками і жінками (слід зазначити, що навіть якщо гендерна ідентичність може бути небінарною, офіційні дані дозволяють лише цю спрощену версію).

Таблиця 1

Темпи приросту кандидатських дисертацій з політичних наук в Україні (1999–2022), %

Часові періоди	Стать	Ступінь кандидата наук		
		З Академії	З-за меж Академії	Всього
1999–2001	Чоловіча			
	Жіноча			
2002–2004	Чоловіча	17,50	64,29	29,63
	Жіноча	77,14	800,00	97,22
2005–2007	Чоловіча	110,64	86,96	102,86
	Жіноча	50,00	88,89	54,93
2008–2010	Чоловіча	-7,07	34,88	5,63
	Жіноча	63,44	158,82	78,18
2011–2013	Чоловіча	-9,78	24,14	3,33
	Жіноча	-3,95	20,45	1,53
2014–2016	Чоловіча	-19,28	-9,72	-14,84
	Жіноча	-15,07	-15,09	-15,08
2017–2019	Чоловіча	-29,85	-47,69	-38,64
	Жіноча	-51,61	11,11	-34,91
2020–2022	Чоловіча	-76,60	-67,65	-72,84
	Жіноча	-76,67	-58,00	-68,18
1999–2022	Чоловіча	-2,06	12,17	2,16
	Жіноча	6,18	143,74	16,24

Відштовхуючись від ідей Жана Бодрійяра, я виділяю, радше аналітично, ніж емпірично, три стадії споживання наукового ступеня.

1. *Встановлення патерну*, що починається з перетину символічних кордонів, які раніше були відносно закритими для влади та товарно-грошових відносин. Цей етап пов'язаний з діяльністю акторів неопатримоніальної науки (прем'єр-міністрів, міністрів, депутатів тощо) до початку 2000-х років. Їх статус во владній ієрархії дозволяє їм (остаточно) зруйнувати кордони між наукою та владою, внаслідок чого вони закладають основи патерну споживання, демонструючи саму можливість споживання наукового ступеня та перетворення його на один із символів свого статусу.

2. *Комодифікація* – це перетворення наукового ступеня на товар, коли усі етапи його здобуття отримують грошову оцінку. Значення комодифікації виходить за рамки простого факту оплати наукового ступеня; це скоріше питання про те, щоб гроші здобувачів з-за меж Академії були помітні на кожному етапі, таким чином підтримуючи роботу дисертаційної машини на прийнятному (для відтворення) рівні. Грошей сотень акторів неопатримоніальної науки виявилось недостатньо, проте поява (десятків) тисяч нових здобувачів остаточно перетворила науковий ступінь із символічної нагороди у дуже вузькій сфері на товар, доступний усім членам/споживачам суспільства.

3. *Відтворення патерну* – це залучення до процесу споживання нових соціальних груп, а також менш рангових членів тих соціальних груп, еліта яких вже отримала (або почала отримувати) наукові ступені.

Таблиця 2 складена на основі 428 випадків отримання ступеня кандидата політичних наук і показує залежність споживання від регіону, рангу, статі та посади здобувачів. Я усвідомлюю, що політологія, швидше за все, буде більш популярною серед представників виконавчої влади та громадянського суспільства, тоді як інші групи можуть більше схилитися до наукових ступенів з економіки чи права. Я припускаю, що в цьому випадку визначення очікуваних патернів споживання можна вважати вагомим аргументом на користь повсюдного характеру споживання наукових ступенів.

Таблиця 2

Регіон, ранг та посада здобувачів/здобувачок ступеня кандидата політичних наук з-за меж Академії (1999–2022), %

	Президентство	Леонід Кучма- II		Віктор Ющенко		Віктор Янукович		Петро Порошенко		Володимир Зеленський		Всього
	Стать	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	Ч	Ж	
СУДОВА ВЛАДА	Центр – високий ранг											
	Центр – середній ранг			0,47	0,23							0,7
	Центр – низький ранг											
	Периферія – високий ранг											
	Периферія – середній ранг											
	Периферія – низький ранг				0,23				0,23			
Всього				0,7	0,23			0,23				1,17
ЗАКОНОДАВЧА ВЛАДА	Центр – високий ранг					0,23						0,23
	Центр – середній ранг	0,23	0,23	0,23		0,7		0,23				1,65
	Центр – низький ранг	0,7		0,47	0,47	0,47	0,23	0,94	0,47			3,75
	Периферія – високий ранг											
	Периферія – середній ранг											
	Периферія – низький ранг											
Всього		0,94	0,23	0,7	0,47	1,4	0,23	1,17	0,47			5,62
ВИКОНАВЧА ВЛАДА	Центр – високий ранг	0,23		0,23				0,23				0,7
	Центр – середній ранг	0,47		1,17	0,23	0,7	0,7	0,47	0,47		0,47	4,68
	Центр – низький ранг	2,34	0,94	1,64	2,1	2,34	1,4	0,7	1,17		0,7	13,33
	Периферія – високий ранг											
	Периферія – середній ранг	0,47	0,23	0,94		0,7	0,47	0,7			0,23	3,75
	Периферія – низький ранг			0,23		0,23	0,23	0,23	0,23			1,17
Всього		3,51	1,17	4,21	1,17	3,97	2,8	2,34	1,87	1,4		23,61
“ СИЛОВИКИ”	Центр – високий ранг					0,23						0,23
	Центр – середній ранг	0,47		0,23		0,47		1,17	0,47	0,23		3,04
	Центр – низький ранг	0,47		1,17		1,17		0,47	0,23		0,23	3,75
	Периферія – високий ранг											
	Периферія – середній ранг					0,7		0,23		0,23		1,17
	Периферія – низький ранг			0,94		1,17	0,23	1,64	0,7	0,7	0,47	5,85
Всього		0,94		2,34		3,74	0,23	3,51	1,4	1,17	0,7	14,04
ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО	Центр – високий ранг	0,47		0,94		0,7		0,7				2,82
	Центр – середній ранг	0,47		0,7	0,47	0,47	0,23	0,47	0,7			3,51
	Центр – низький ранг	0,7		0,47	0,7	0,47	0,94	0,94	1,17	0,23	0,47	6,1
	Периферія – високий ранг				0,23	0,47		0,23			0,23	1,17
	Периферія – середній ранг				0,23	0,94		0,47	0,23			1,88
	Периферія – низький ранг			0,23	0,7	0,23	0,7	0,47	1,17	0,47		3,98
Всього		1,64		2,34	2,34	3,28	1,87	3,28	3,28	0,7	0,7	19,43
МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ	Центр – високий ранг			0,23				0,23				0,47
	Центр – середній ранг					0,23						0,23
	Центр – низький ранг			0,23		0,23						0,47
	Периферія – високий ранг											
	Периферія – середній ранг			1,17		0,7	0,23	0,23		0,23	0,23	2,82
	Периферія – низький ранг				0,47	0,23	0,94				0,23	1,88
Всього			1,64	0,47	0,47	1,4	1,17	0,47	0,23	0,47	0,47	5,85
СУБЪЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	Центр – високий ранг	0,47		0,47	0,47	0,47	0,23	0,23	0,23	0,23		2,82
	Центр – середній ранг	0,23		0,94	0,94	1,4	0,94	0,47	0,94		0,23	6,1
	Центр – низький ранг			0,47	0,7	0,7	1,4	0,47	0,47		0,47	4,68
	Периферія – високий ранг	0,23		1,17		1,64	0,23	0,7	0,23		0,23	4,45
	Периферія – середній ранг	0,23		0,47		1,17	0,23	0,94	0,7	0,23	0,23	4,2
	Периферія – низький ранг		0,23		0,7	1,17	1,17	1,64	2,1	0,47	0,94	8,43
Всього		1,17	0,23	3,52	2,82	6,55	4,2	4,45	4,67	0,93	2,1	30,64

Відповідно до гіпотези про селективний характер споживання наукових ступенів, перші два етапи передбачають велику кількість здобувачів із «політичної» сфери, особливо вищого рангу (у центрі та/або на периферії). Третій етап ідентифікується, коли домінуючими тенденціями є: (а) повномасштабні захисти здобувачів поза «політичною сферою»; (б) гендерно марковане отримання наукових ступенів здобувачами середнього та особливо нижчого рангу; (в) переважання отримання ступенів на периферії, ніж у центрі. Таблиця 2 показує справедливість цих очікувань.

Таким чином, за встановлення патерну, мабуть, відповідає відносно невелика кількість акторів неопатримоніальної науки, пов'язаних із політичною сферою («ядро» споживання), тоді як відтворення забезпечується ширшим колом соціальних груп. Відповідно, відтворення має відображати особливості політичного режиму та менш специфічні соціальні імпульси. Серед останніх – гендер, важливість якого очевидна через патріархальність українського суспільства, внаслідок чого споживання супроводжуватиметься концентрацією здобувачок на нижчих ланках, а здобувачів – на вищих і середніх. Що стосується впливу політичного режиму, то він проявлятиметься насамперед в структуруванні споживання: «ядро» сигналізує про триваючу приватизацію вищої освіти та можливість отримання ступеня без занурення до «нормальної» науки. Вважаю, що найбільш сприйнятливими до цих сигналів є найменш рангові представники первинної групи, яка ініціювала отримання наукових ступенів. Члени інших соціальних груп засвоюють сигнал(и) з певним запізненням і значною мірою тому, що «ядро» виступає для них референтною групою. Тому я припускаю, по-перше, що чим більше соціальна група віддалена від влади, тим пізніше буде спостерігатися споживання в її рамках. По-друге, асиміляція сигналу і, як наслідок, комодифікація з відтворенням патерну відбувається зверху вниз, тому нижчі ранги будуть споживати наукові ступені пізніше, ніж вищі (та/або середні).

Верифікація гіпотези передбачає вимірювання посади (або місця роботи) здобувачів, їхнього рангу і регіону. Я виділив 7 груп посад (місць роботи), що відображають різний ступінь залученості в політичну, економічну та інші суспільні сфери. Це «виконавча» (прем'єр-міністр, міністри, губернатори...), «законодавча» (народні депутати, голови Верховної Ради, її комітетів і комісій), «судова» (судді) гілки влади, «місцеве самоврядування» (голови та/або депутати районних, міських та обласних рад...), «силовики» (СБУ, Головне управління розвідки, Збройні Сили України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, МВС...), «громадянське суспільство» (громадські організації, профспілки, ЗМІ...) та «суб'єкти підприємницької діяльності» (представники малого, середнього та великого бізнесу). Що стосується рангу у (владній) ієрархії, я виділив три ранги (вищий, середній і нижчий). Класифікацію цю легше здійснити з державними та/або владними структурами з їх усталеною системою рангів і важче реалізувати в усіх інших випадках. Тому був прийнятий такий принцип: керівник будь-якої установи чи підприємства і його заступники вважаються вищим рангом, керівники різних відділів та їх заступники належать до середнього рангу, а звичайні працівники – до нижчого рангу. Щодо регіонального виміру, то я обмежився протиставленням центру (Києва) периферії (всім іншим регіонам). Встановлення патерну та його відтворення простежується через дисбаланс в отриманні наукових ступенів здобувачами та здобувачками різних посад, рангів та регіонів.

У 1999–2022 рр. переважали нижчі ранги (32,08% з центру та 21,79% з периферії), за ними йшли середні (19,92% з центру та 13,82% з периферії), а потім вищі (7,28% з центру та 5,62% з периферії). Ці цифри узгоджуються з гіпотезою ієрархічного споживання, згідно з якою відтворення патерну передбачає насамперед залучення до процесу низькорангових здобувачів. Те саме можна стверджувати щодо статі: передбачалося, що в міру того, як все більше і більше людей залучаються до споживання, частка здобувачок нижчого рангу зростатиме. Протягом 1999–2022 рр. жінки становлять трохи менше третини від загальної кількості здобувачок поза Академією (32,77%), але їх кількість поступово зростає від вищого до середнього, а потім і до нижчого рангу як у центрі (0,94%, 6,8% та 12,39% відповідно), так і на периферії (0,7%, 2,34% та 9,6%, відповідно).

Внутрішньогрупові патерни також свідчать на користь ієрархічного споживання. Так, за другої каденції Кучми та президентства Ющенка більшість здобувачів з-за меж Академії були вихідцями з виконавчої влади (4,68% та 6,54% відповідно). Домінуюча позиція Києва, а також переважання нижчих рангів зберігалися не лише в згадані періоди, а й протягом 1999–2022 рр. Це відповідає очікуванням, оскільки патерн споживання було створено протягом 1990-х рр., в першу чергу, представниками виконавчої влади. Поступове зростання кількості здобувачок (за абсолютними та відносними показниками) аж до абсолютного домінування за президентства Зеленського також

підтверджує відрядну гіпотезу.

Схожі патерни споживання демонструють «силовики», зокрема, йдеться про домінацію нижчих рангів протягом 1999–2022 рр. При цьому центр домінує під час другого терміну Кучми та президентства Ющенка, але після цього попереду вже була периферія. Подібну динаміку можна спостерігати і щодо гендерного виміру, за винятком того, що фемінізація в цій групі почалася пізніше – за президентства Януковича, – що не завадило домінуванню (як у випадку з виконавчою владою) здобувачок під час каденції Зеленського.

Очікувалося також, що споживання ступенів, ініційоване акторами неопатримоніальної науки, призведе до відтворення патернів не лише всередині державних інституцій, а й поза ними, залучаючи до цього процесу інші соціальні групи. Дійсно, за часів президентства Ющенка зросла кількість здобувачів від «суб'єктів підприємницької діяльності» та «громадянського суспільства», а з часів Януковича вони починають домінувати. Вказані дві групи демонструють патерни отримання наукових ступенів, які суттєво відрізняються від патернів виконавчої влади та «силовиків». Зокрема, у «суб'єктів підприємницької діяльності» за президентства Ющенка домінував центр, а в інші періоди (за винятком другої каденції Кучми, коли між центром і периферією був повний паритет) – вже периферія. Щодо ієрархії, то вищі ранги «суб'єкти підприємницької діяльності» досягли свого найкращого становища за другої каденції Кучми; за часів Ющенка стали переважати середні ранги, яких, починаючи з президентства Януковича, випередили нижчі ранги. Зрештою, у групі «громадянського суспільства» здобувачі з центру переважали весь час аж до каденції Зеленського, коли встановився паритет із периферією. Явною відмінністю є відрядне домінування нижчих рангів паралельно з ослабленням високих рангів і посиленням середніх.

У заключній частині варто зупинитися на економічній основі споживання. Очевидно, що (справжні) актори неопатримоніальної науки діють в умовах менших структурних обмежень, ніж інші групи. Одним із найважливіших обмежень є купівельна спроможність, яку можна визначити за кількома непрямими показниками. Можна демонструвати приклад споживання будь-якого товару, але якщо у значній кількості людей немає грошей на його покупку, то цей товар залишиться предметом розкоші та ознакою певного стилю життя, але ні в якому разі не товаром споживання. Відповідно, я припускаю, що споживання наукових ступенів здобувачами вищого рангу (як у центрі, так і на периферії) менше пов'язане з економічно сприятливими умовами, але більше пов'язане з ними, коли йдеться про здобувачів із середнім і нижчим рангом. Для перевірки цієї гіпотези було розраховано коефіцієнт кореляції Пірсона для двох змінних: кількістю отриманих наукових ступенів в Києві та регіонах, з одного боку, та рядом економічних показників, таких як номінальна середня заробітна плата, інфляція та номінальний ВВП (Табл. 3) – з іншого. Використовувався статистичний пакет IBM SPSS Statistics (версія 28.01.1.1.1).

Таблиця 3

Коефіцієнт кореляції Пірсона (кількість отриманих наукових ступенів, ранг, регіони, стать, економічні показники)

Регіон – ранг	Стать	Інфляція	Номінальна середня заробітна плата	Номінальний ВВП
Центр – високий ранг	Ч	-0,03	0,72	0,72
	Ж	0,31	0,94	0,94
Центр – середній ранг	Ч	0,44	0,97	0,97
	Ж	0,50	0,99	0,99
Центр – низький ранг	Ч	0,48	0,99	0,99
	Ж	0,46	0,99	0,99
Периферія – високий ранг	Ч	0,00	0,77	0,77
	Ж	0,03	0,77	0,77
Периферія – середній ранг	Ч	0,39	0,98	0,98
	Ж	0,38	0,98	0,98
Периферія – низький ранг	Ч	0,06	0,82	0,81
	Ж	0,42	0,98	0,98

Загалом гіпотеза про зв'язок між споживанням, економічною ситуацією в країні та рангом здобувачів підтвердилася. Три обрані змінні мають найменший вплив на кількість отриманих наукових ступенів здобувачами вищого рангу і найбільший вплив на поведінку середніх та нижчих рангів. Інфляція не так сильно пов'язана з процесами отримання наукового ступеня, як номінальна середня заробітна плата або ВВП. Крім того, відмінності між рангами в центрі та периферії всередині змінних мінімальні. Нарешті, захист здобувачок, як правило, більше визначається економічними факторами, ніж здобувачів особливо у випадку вищих рангів у центрі.

Висновки. У цій роботі досліджено трансформацію практик отримання наукових ступенів з політичних наук в Україні здобувачами та здобувачками з-за меж Академії. Моя гіпотеза полягала в тому, що неопатримоніальна наука, політичний режим і кренціалізм породили споживання наукових ступенів в Україні. Неопатримоніальна наука та споживання мають спільні риси через вплив політичного режиму та поведінку акторів у просторі символічної економіки. По-перше, вони ієрархічні та передбачають впровадження патерну вищими соціальними групами; по-друге, вони не є егалітарними, оскільки отримання наукових ступенів є знаками влади, статусу чи авторитету. Відмінності між ними полягають насамперед у кількості та характері задіяних соціальних груп. Споживання орієнтоване на масове відтворення патерну максимально можливою кількістю професійних груп, що робить все суспільство ареною обміну, комунікації та диференціації.

Споживання наукових ступенів є соціально та політично селективним процесом, де початковий патерн встановлюється референтними групами вищих чиновників. У рамках неопатримоніальної науки отримання наукового ступеня вважається проявом успіху між- та внутрішньоелітної конкуренції на регіональному та/або центральному рівнях. Відповідно, процеси статусної диференціації обмежуються наблизеними до влади групами, які вирізняються своєю здатністю контролювати адміністративні засоби накопичення академічного капіталу і, таким чином, отримання пребендального доходу. Цей патерн згодом копіюється і відтворюється нижчими рангами. Незважаючи на значну символічну складову наукового ступеня, відтворення патерну пов'язане з (економічно) сприятливими умовами, що обумовлюють переведення академічних регалій із розряду предметів розкоші в предмети споживання. Сам процес має свої особливості для різних груп здобувачів з-за меж Академії, де значимими обставинами є посада та ранг здобувача, регіональна структура політичного режиму та стать.

Відзначу момент, важливий для подальшого розуміння досліджуваних проблем. Всупереч думці багатьох науковців, я не схильний розглядати стосунки між здобувачами з-за меж та всередині Академії за дихотомічною нормативною шкалою, де одним відводиться виключно позитивна роль постачальників справжніх наукових знань, тоді як інші виконують роль втілення всього девіантного в науці. Насправді межі між цими двома явищами є проникними та рухливими, і справжня природа їхнього взаємозв'язку потребує спеціального вивчення. Очевидним напрямком майбутніх досліджень є розвиток ідеї про те, що егоїзм і особистий інтерес зазвичай призводять до формування суспільно корисної системи. Іншими словами, необхідно простежити вплив неопатримоніальної науки та споживання наукових ступенів на фінансову стабільність (соціальних) наук в Україні, їх престиж і легітимність.

Бібліографічний список:

1. Which countries have the most-educated politicians? *The Economist*. URL: <https://www.economist.com/interactive/graphic-detail/2024/11/14/which-countries-have-the-most-educated-politicians> (date of access: 02.01.2025).
2. Осин В. Академия и политический режим: неопатримонияльная наука в Украине (и Молдове). *Ab Imperio*, 2014. №3. С. 295–360. <https://doi.org/10.1353/imp.2014.0091>
3. The development of political science: a comparative survey / Easton D., Gunnel J., Graziano L. (editors). London: Routledge, 1991. 306 p.
4. Regime and discipline: democracy and the development of political science / Easton D., Gunnel J., Stein M. (editors). Ann Arbor: University of Michigan Press, 1995. 293 p. <https://doi.org/10.3998/mpub.13123>
5. Ravecca P. Politics of political science: re-writing Latin American experiences. New York: Routledge, 2019. 292 p. <https://doi.org/10.4324/9781351110556>
6. Осипян А. Українські політики й фальшиві дисертації. *Дзеркало Тижня*, 16 червня 2017. URL: https://zn.ua/ukr/science/ukrayinski-politiki-y-falshivi-disertaciyi-245793_.html (дата звернення: 15.12.2024).
7. Осин В., Зеленски А., Шуляк С. Власть и знание на постсоветском пространстве: политический режим, научная степень, идеология и карьера в Украине и Молдове. Вильнюс: ЕГУ, 2014. 376 с.
8. Мартынюк И., Соболева Н. Академическая наука в общественном мнении и в оценках экспертов.

Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2006. №1. С. 134–152.

9. Petrushyna T. Public views on science in Ukraine. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*, 2017. №4 (18). С. 384–399.

10. Петрушина Т. Стан і роль науки в українському суспільстві за оцінками громадян. *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін*, 2015. №2(16). С. 418–428.

11. Оксамитна С., Стукало С. Престиж професій та занять у соціальному просторі міста. *Українське суспільство 1999–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг*. Київ: Інститут соціології НАН України, 2012. С. 429–435.

12. Стукало С., Оксамитна С. Динаміка престижності професій і занять в українському суспільстві. *Соціальні виміри суспільства*, 2013. №5(16). С.392–406.

13. Kohler R. The Ph.D. machine: building on the collegiate base. *Isis*, 1990. Issue 81. Pp. 639–662.

14. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. *Статистичний збірник*. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 140 с.

15. Collins R. *The credential society: a historical sociology of education and stratification*. New York: Columbia University Press. 2019. 328 p.

16. Baudrillard J. *The consumer society: myths and structures*. London: Sage Publications, 1998. 208 p. <https://doi.org/10.4135/9781526401502>

References:

1. Which countries have the most-educated politicians? *The Economist*. URL:

<https://www.economist.com/interactive/graphic-detail/2024/11/14/which-countries-have-the-most-educated-politicians> (date of access: 02.01.2025).

2. Osin V. (2014). Akademija i politicheskiy rezhim: neopatrimonial'naja nauka v Ukraine (i Moldove). *Ab Imperio*. №3. S. 295–360. <https://doi.org/10.1353/imp.2014.0091>

3. The development of political science: a comparative survey (1991) / Easton D., Gunnel J., Graziano L. (editors). London: Routledge. 306 p.

4. Regime and discipline: democracy and the development of political science (1995) / Easton D., Gunnel J., Stein M. (editors). Ann Arbor: University of Michigan Press. 293 p. <https://doi.org/10.3998/mpub.13123>

5. Ravecca P. (2019). Politics of political science: re-writing Latin American experiences. New York: Routledge. 292 p. <https://doi.org/10.4324/9781351110556>

6. Osy`pyan A. Ukrayins`ki polity`ky` j fal`shy`vi dy`sertaciyi. *Dzerkalo Ty`zhnya*, 16 chervnya 2017. URL: https://zn.ua/ukr/science/ukrayinski-politiki-y-falshivi-disertaciyi-245793_.html (data zvernennya: 15.12.2024).

7. Osin V., Zelenski A., Shuljak S. (2014). Vlast' i znanie na postsovetskom prostranstve: politicheskiy rezhim, nauchnaja stepen', ideologija i kar'era v Ukraine i Moldove. *Vil'njus: EGU*. 376 s.

8. Martynjuk I., Soboleva N. (2006). Akademicheskaja nauka v obshhestvennom mnenii i v ocenkah jekspertov. *Sociologija: teorija, metody, marketing*. №1. S.134–152.

9. Petrushyna T. (2017). Public views on science in Ukraine. *Ukrayins`ke suspil`stvo: monitory`ng social`ny`x zmin*. №4 (18). S. 384–399.

10. Petrushy`na T. (2015). Stan i rol` nauky` v ukrayins`komu suspil`stvi za ocinkamy` gromadyan. *Ukrayins`ke suspil`stvo: monitory`ng social`ny`x zmin*. №2(16). S. 418–428.

11. Oksamy`tna S., Stukalo S. (2012). Presty`zh profesij ta zanyat`u social`nomu prostori mista. *Ukrayins`ke suspil`stvo 1999–2012. Stan ta dy`namika zmin. Sociologichny`j monitory`ng*. Ky`yiv: Insty`tut sociologiyi NAN Ukrayiny`. S. 429–435.

12. Stukalo S., Oksamy`tna S. (2013). Dy`namika presty`zhnosti profesij i zanyat`v ukrayins`komu suspil`stvi. *Social`ni vy`miry` suspil`stva*. №5(16). S.392–406.

13. Kohler R. (1990). The Ph.D. machine: building on the collegiate base. *Isis*. Issue 81. Pp. 639–662.

14. Naukova ta innovacijna diyal`nist`v Ukrayini. (2017). *Staty`sty`chny`j zbirny`k*. Ky`yiv: Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrayiny`. 140 с.

15. Collins R. (2019). *The credential society: a historical sociology of education and stratification*. New York: Columbia University Press. 328 p.

16. Baudrillard J. (1998). *The consumer society: myths and structures*. London: Sage Publications. 208 p. <https://doi.org/10.4135/9781526401502>

Osin V. Consumption of academic degrees in Ukrainian political science

The article describes the (new) patterns of obtaining PhD and/or doctoral in political science by applicants from outside the higher education system during 1999-2022. The work is carried out within the theoretical framework of politics of political science aimed at describing the impact of political regime on the institutionalization of the discipline and the features of its knowledge. The hypothesis is that neopatrimonial science, regime and credentialism (the general tendency of modern societies to provide formal evidence of competence) have led to the consumption of academic degrees in Ukraine. The empirical basis is 1,735 PhD

theses in political science, of which 428 (24.66%) were defended by applicants outside the Academy. The main achievement of the article is the verification of the thesis that the consumption of academic degrees is a socially and politically selective process, where the initial pattern is set by reference groups of top officials. Within neopatrimonial science, obtaining an academic degree is considered as a manifestation of the success in inter- and intra-elite competition at the regional and/or central levels. Accordingly, the processes of status differentiation are limited to groups close to power which are distinguished by their ability to control the administrative means of accumulating academic capital and thus obtaining prebendal income. This pattern is subsequently copied and reproduced by lower ranks. Despite the significant symbolic component of the academic degree, the reproduction of the pattern is associated with (economically) favorable conditions that determine the transfer of academic regalia from the category of luxury items to consumer goods. The process itself has its own peculiar features for different groups of applicants from outside the Academy, where the position and rank of the applicant, the regional structure of the political regime, and gender are significant.

Keywords: *neopatrimonial science, academic degree, political science, consumption, credentialism*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.8

УДК 32.019:004.738.5

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2433-5836>**Кравець А. Ю., Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»**

ПОЛІТИЧНИЙ ІНТЕРНЕТ ПРОСТІР: ПОТЕНЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ ТА РЕАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Тематика впливу інтернет-технологій на політичний та соціальний комунікативний простір залишається однією з провідних тем досліджень вітчизняних і закордонних науковців. Підкреслимо, що наявні публікації, зазвичай, присвячені окремому аспекту такого впливу або особливостям використання соціальних медіа у політичному процесі. Метою статті є систематизація та поглиблення наявного наукового знання щодо потенційних можливостей та реальних викликів політичного інтернет-простору. Серед можливостей виокремлено, насамперед, демократизацію процесу взаємодії громадян та представників політичного істеблішменту; індивідуальна обізнаність користувачів, їх вільний доступ до будь-якої політичної інформації в будь-який час; можливість проведення інтернет-виборів тощо. Систематизовано ключові характеристики політичного інтернет-простору, які також демонструють його переваги, а саме: охоплення різних рівнів (від локального до глобального); різний характер (від масового до міжособистісного), а також інтерактивність, анонімність, швидкість, відсутність меж і кордонів тощо. Підкреслено, сучасний інтернет-простір несе у собі й певні ризики, зокрема, маніпуляцію, дезінформацію, нарративи, інформаційні вкиди, кібератаки, інформаційне перенавантаження, ігнорування загальноприйнятих норм спілкування тощо. Отже, спілкування в інтернет-просторі, в тому числі політичному, вимагає як самоконтролю (критичного мислення) від самих користувачів, так і контролю з боку держави. Констатовано відсутність чіткого визначення ключових термінів. Запропоновано розглядати інтернет-комунікацію одночасно й як частину загального комунікативного простору, й як частину віртуального простору. Відповідно, політичний інтернет-простір є частиною інтернет-простору який, в свою чергу є складовою соціального комунікативного простору. При цьому, політичний інтернет-простір не обмежується соціальним медіа, а охоплює більш широке поле комунікації.

Ключові слова: інтернет-простір, комунікативний простір, політичний інтернет-простір, політична комунікація, політична маніпуляція.

Серед останніх публікацій, присвячених тематиці інтернет-простору та соціальних медіа, варто виокремити статтю С. Булої, присвячену соціальним мережам як інструменту політичної маніпуляції (Була, 2020), О. Гоцур, яка розглядає соціальні мережі та політичний PR в українських і закордонних виборчих кампаніях (Гоцур, 2021). П. Чеканову та її статтю: «Social networks as a tool of political manipulation and propaganda» (Чеканова, 2021). А також А. Янченко та його працю «Соціальні медіа як елемент політичної комунікації» (Янченко, 2023).

Перед тим як переходити до аналізу політичного інтернет-простору, пропонуємо розглянути наявні визнання Інтернету та інтернет-простору як нового комунікативного середовища, яке поступово витісняє традиційні засоби комунікації. Отже, Ю. Данько зазначає, що: «У сучасному світі мережа Інтернет становить собою абсолютно нову комунікативну середу зі своїми специфічними особливостями. Ступінь розвитку, популярності та поширеності Інтернету дозволяє говорити про значущість цього каналу комунікації» [5]. Не можемо не погодитись з тезою про те, що: «Дедалі більше число тих, хто переконаний у комунікативній перевазі Інтернету в порівнянні з традиційними засобами масової комунікації» [5].

Н. Чижова вважає «Інтернет універсальним соціокультурним і комунікативним простором, в якому запускаються механізми віртуалізації соціальності» [10].

М. Сидоров М. і Д. Табаков підкреслюють: «Інтернет вже набув такого розвитку, що став одним із найпотужніших різновидів комунікації і засобів впливу як на думки (свідомість), так і на дії

індивідів і груп людей» [8].

Складніше з визначенням терміну «Інтернет-простір». М. Сидоров М. і Д. Табаков надають наступне визначення: «Інтернет-простір є засобом формування специфічного різновиду комунікацій (Інтернет-комунікації)» [8]. Тобто розглядають його як різновид комунікації. Проте, як влучно зазначає А. Краснякова: «У сучасних дослідженнях проблем комунікативної діяльності людини в мережі Інтернет простежуємо різні підходи щодо визначення терміну «інтернет-комунікація» [6, с.3]. Деякі дослідники зазначають у множині «комунікації», деякі – в однині «комунікація». До того ж використовуються різні терміни для позначення цього явища, на кшталт, «інтернет-комунікація», «віртуальна комунікація», «мережева комунікація» тощо.

Отже, виникла проблема визначення самого терміну «інтернет-комунікація». Пропонуємо розглядати її одночасно й як частину загального соціального комунікативного простору, й як частину віртуального простору. Аргументація полягає у тому, що соціальна комунікація у сучасному світі не обмежується виключно мережею Інтернет, а віртуальний простір значно ширший, ніж комунікативна взаємодія.

Відповідно, постає проблема визначення поняття «політичний інтернет-простір», адже у наявних наукових публікаціях міститься його перелік характеристик, проте немає чіткого визначення.

Щодо характеристик, то їх, на нашу думку, можна розділити на декілька блоків. Перший з них стосується рівнів комунікації, а саме: локальний, національний та глобальний [1, с.51]. Другий блок стосується характеру комунікації. Комунікація в інтернет-просторі може бути: а) масовою (направлена на охоплення максимальної аудиторії, яка не обмежується виключно прихильниками тієї чи іншої партії або кандидата); б) обмеженою або внутрішньо груповою (наприклад, внутріпартійною); в) міжособистісною (наприклад, між світовими лідерами). А. Янченко виокремлює в якості характеристик: диджитальність, модульність, автоматизацію, інтерактивність, транскодуювання, анонімність, мережевість, конвергентність, ущільнення часу [11].

Ці характеристики стосуються як інтернет-простору в цілому, так і політичного інтернет-простору зокрема. Звідси випливає закономірний висновок про те, що політичний інтернет-простір є частиною загального інтернет-простору який, в свою чергу є складовою соціального комунікативного простору. При цьому, політичний інтернет-простір не обмежується соціальним медіа: сайтами, блогами, сторінками у соціальних мережах, а охоплює більш широке поле, включаючи онлайн зустрічі, конференції тощо.

Не можемо не погодитись з тезою Ю. Данько про те, що: «Інтернет як засіб політичний комунікації ще не до кінця освоєний, але має великий потенціал [5].

Як і, власне, і з наступною тезою А. Янченко: «Сьогодні суперечки навколо визначення соціальних медіа в наукових колах стихли, полеміка ведеться скоріше навколо їх характеристик та можливостей [11, с.154]. Єдине, як зазначено вище, не обмежуємо політичний інтернет-простір виключно соціальними медіа та пропонуємо проаналізувати не лише можливості, а й виклики.

До безперечних переваг варто віднести демократизацію процесу взаємодії громадян та представників політичного істеблішменту. На цій перевазі зосереджують увагу вітчизняні науковці, зокрема, О. Яременко, Ю. Данько та А. Янченко. Так, О. Яременко вважає, що: «Інтернет-середовище засноване на базових цінностях демократичного суспільства, таких, як свобода слова, політичний плюралізм, вільний доступ до інформації, свобода організацій та зібрань» [12].

Ю. Данько наголошує на тому, що «сучасні інформаційно-комунікаційні технології істотним чином підтримують і розвивають демократичні процеси навіть в умовах авторитарних систем, і що в умовах, коли комп'ютер розширив могутність особистості, громадяни можуть більш ефективно стежити за діями своїх урядів, ніж уряди можуть стежити за діями громадян» [5]. На думку О. Яременко, «такі принципи дають змогу постійно отримувати альтернативу власній думці, і порівнювати її з офіційною позицією політичної влади» [12].

В свою чергу, «така взаємодія певною мірою здатна привести або хоча б створити враження можливості подолання ієрархізму владних структур і цим зняти деяку залежність громадян від інституціональних посередників, партійних і державних організацій, і навіть дозволити впливати на них» [5].

А. Янченко зазначає: «Ієрархічна комунікативна структура суспільства (як в демократичних, так і в авторитарних країнах) трансформується в бік нарощування горизонтальних зв'язків, демократизується, несучи нові можливості та виклики [11]. Це відбувається за рахунок того, що: «Інтернет у багатьох країнах залишається переважно вільним від цензури з боку влади і тому дозволяє

транслявати відмінну від продукованої традиційними ЗМІ інтерпретацію політичної дійсності» [11].

Наступна перевага полягає в тому, що «нові комунікаційні технології істотно розвивають індивідуальну обізнаність, будучи соціально-інтеграційною силою і відіграючи істотну роль у взаємодії людей» [5].

З ним погоджується і А. Янченко, який стверджує, що: «Громадяни-користувачі за допомогою мережі Інтернет транслюють свої думки про зміни, що відбуваються в політичній системі, обмінюються інформацією, взаємодіють з органами влади, проводять моніторинг діяльності урядів, створюють віртуальні спільноти, займаються організацією за допомогою онлайн-спілкування різноманітних офлайн-заходів тощо» [11]. Відповідно, окремі політичні діячі, партії, уряди «навчилися використовувати канал соціальних медіа для самопрезентації, інформування, діалогу, отримання зворотного зв'язку, контролю, рекрутування та мобілізації електорату» [11].

О. Яременко виокремлює ще низку безперечних переваг Інтернету, зокрема: «легкість та практичність доступу та розміщення будь-якої інформації, можливість дискусій, відсутність меж, як у часі так і в просторі» [12]. А також можливість «висловити свою думку про те чи інше явище і тим самим підвищити свою політичну активність» [12].

О. Яременко та Ю. Данько звертають увагу на ще одним спірний аспект, а саме – онлайн вибори. Так, О. Яременко, зазначає: «Хотілось би відмітити практику з закордону, яка ще не є легальною в Україні, ще одну позитивну сторону, таку, як голосування on-line на державному рівні, що дає змогу забезпечити врахування голосу кожного громадянина» [12].

Ю. Данько також зосереджує увагу на існуючій у світі практиці проведення виборів – інтернет-виборах: «Один із способів електронного голосування, що становить собою проведення частини або повністю голосування на виборах і референдумі з використанням мережі Інтернет» [5].

Проте, не можемо не погодитись з його тезою про те, що: «У світі відбуваються суперечки про можливість практичного проведення інтернет-виборів і їх безпеки для таємності волевиявлення громадян і достовірності отриманих у результаті таких виборів результатів» [5]. Вважаємо, що наразі, на національному ґрунті вони несуть потенційні ризики та загрози, які, на наш погляд, переважають зручності. Регулярні кібератаки з боку російських хакерів на державні реєстри та сервіси унеможливають безпечність цього процесу.

Відповідно, закономірним буде перейти до аналізу потенційних загроз. Так, О. Яременко серед негативних сторін називає: «спотворення інформації, тобто приховання реальності та надання дезінформації; досить велике значення естетичних форм впливу; розподіл єдиної проблеми на мілкі частини таким чином, щоб користувач не зміг її осмислити; суспільна думка дуже часто визначається виборчою увагою» [12].

О. Радченко акцентує увагу на тому, що сьогодні завдяки формуванню особливого символічного Інтернет дискурсу відбувається «пропагандистське супроводження політичних кампаній» і цей процес «набуває глобального, загальносвітового характеру та ознак особливої влади в умовах інформаційного суспільства» [7].

Отже, до загроз сміливо можна віднести свідому дезінформацію та пропаганду. С. Була звертає увагу на те, що: «Такий вплив є не тільки небезпечним, але й дедалі потужнішим, оскільки ми поступово входимо в один суцільний потік інформації, щоразу інший, змінюючий власне наповнення, наратив, інформаційно виснажуючи нас і поступово роблячи ще більш беззахисними перед маніпуляцією» [2]. Не можемо не погодитись з тим, що «соціальні мережі залишаються одним із потужних засобів розповсюдження власної версії історії, можливості створювати власний наратив, розповідати власну правду або ж маніпулювати політичною свідомістю чи змінювати хід політичної гри, впливаючи на глобальну міжнародну думку» [2].

Якщо вийти за межі соціальних мереж і поглянути, наприклад, на новинні ресурси, ми побачимо, що: «Швидкість і постійна зміна інформаційних потоків, які замінили короткі змістові повідомлення, сприяють тому, що звичайний індивід практично не в змозі захистити себе від інформаційного перенасичення» [2]. Це, в свою чергу, створює ситуацію, коли інтернет-юзери «дедалі частіше читають тільки заголовки новин, не вникаючи в суть самого повідомлення, поступово втрачаючи бажання відслідковувати правдивість інформаційного навантаження» [2].

Отже, ми маємо ситуацію, коли користувач має вільний доступ до будь-якої політичної інформації, при цьому, навіть, не докладаючи особливих зусиль для її пошуку, при цьому має постійно вмикати так зване критичне мислення для її фільтрації та усвідомлення. Звісно, це створює додаткове навантаження та розширює можливості для політичної маніпуляції.

Відповідно у сучасному світі: «Дедалі частіше провідну роль відіграють саме наративи, а контролює інформацію радше не той, хто володіє нею правдивою, а швидше за все той, хто формує і контролює наратив, поширений серед певного контингенту» [2]. При цьому, на думку, С. Булої: «Наратив досконаліший тоді, коли здобуває прихильність віртуальної маси, а досягти цього можна тільки шляхом маніпулювання емоціями (чим потужнішими, тим краще), використовуючи при цьому всі засоби вірусного маркетингу» [2].

На цю важливу загрозу звертає увагу і Ю. Данько, зазначаючи наступне: «Широкий набір форм і методів політичної комунікації в мережі спрямовані на більш динамічний вплив на свідомість і поведінку аудиторії в мережі Інтернет у порівнянні з іншими засобами масової інформації» [5].

Проте, не слід забувати й про ще одну важливу характеристику, яку ми б виділили окремо, а саме анонімність або відносна анонімність користувачів. Як влучно зазначають Сидоров М. і Табаков Д.: «Електронний простір, де індивід – це набір технічних даних, зафіксованих у ір-адресі, накладає свої властивості на реальний світ. Ця ж уявна анонімність є і засобом впливу на думки людей» [8]. Безперечно, ця анонімність може формувати деструктивні явища, такі як «невмотивована (тому що непокарана) агресія, ігнорування загальноприйнятих правил культури, мови, листа» [8]. Окрім цього, звичайним методом політичної боротьби сьогодні є так званий «викид компромату» в мережу [8].

На даний момент маємо ситуацію самоконтролю: «Коли ж людина не дотримується правил, встановлених адміністратором, то вона може бути покарана. Вона отримує обмеження доступу до ресурсу. Це може бути тимчасове обмеження або ж суцільне, наприклад, блокування номера ІР» [8].

Однак, цього, на наш погляд, не достатньо. Мають бути більш ефективні методи контролю над змістом контенту в політичному інтернет-просторі. Окрім критичного мислення, яке вимагається від самих користувачів та сумлінності адміністратор сайтів і соціальних мереж.

Такої ж думки притримуються вітчизняні науковці М. Сидоров та Д. Табаков зазначаючи: «Звісно, Інтернет-простір, в тому числі політичний надає безпрецедентні можливості для окремих політичних діячів, партій, органів влади щодо розповсюдження власного контенту з метою інформування / впливу на громадян. З іншого боку, негативні наслідки не контрольованості контенту змушують замислитись над потенційною можливістю введення певних обмежень» [8].

Відповідно постає питання не тільки означення потенційних можливостей і реальних викликів, а й надання практичних рекомендацій щодо їх нівелювання або, хоча б, обмеження наявних загроз.

М. Сидоров та Д. Табаков наводять приклад США, «де є максимальний досвід у цій галузі», і де, вже сьогодні, «політика «вільного від держрегулювання Інтернету» починає піддаватися серйозній критиці» [8].

Окрім цього, вони підіймають ще одне важливе питання, а саме: «випадки несанкціонованого використання особистих даних, що почастишали, починають викликати тривогу у різних організацій з охорони громадянських свобод і прав споживачів» [8].

У якості можливого вирішення цього проблемного питання наводиться приклад Європи: «Багато незалежних оглядачів позитивно відгукуються про вельми жорсткі європейські закони стосовно охорони приватної інформації» [8]. Якщо порівнювати американський і європейський досвід, останній, безперечно, є більш успішним. Науковці зазначають наступне: «У США, на відміну від Європи, прийнято кодекси поведінки в мережі добровільного характеру, проте розширення використання інформаційних технологій Інтернету в повсякденному житті примушує урядові кола по-новому поглянути на це питання» [8].

Підсумуємо розгляд питання можливостей та загроз наступною тезою О. Яременко: «Використання мережі Інтернет у діяльності суб'єктів політики є необхідною умовою модернізації та вдосконалення самої політичної системи... але як засіб масової комунікації [Інтернет] потребує державного втручання у вигляді прийняття законів, що регулюють діяльність, пов'язану з поширенням нових технологій та інформації загалом» [12].

Підсумовуючи вище викладене зазначимо, що сучасний комунікативний простір, в тому числі політичний, не можливо уявити без Інтернет-технологій. Ця проблематика залишається однією з провідних тем досліджень вітчизняних і закордонних науковців. Проте, наявне наукове знання потребує систематизації та подальшого поглиблення, особливо в контексті потенційних можливостей та реальних викликів. Серед можливостей політичного інтернет-простору виокремлено: демократизацію процесу взаємодії громадян та представників політичного істеблішменту; індивідуальна обізнаність користувачів, їх вільний доступ до будь-якої політичної інформації в будь-який час; можливість проведення інтернет-виборів тощо. Окрім цього, систематизації потребували й

основні характеристики політичного інтернет-простору, а саме: охоплення різних рівнів (від локального до глобального); різний характер (від масового до міжособистісного), а також інтерактивність, анонімність, швидкість, відсутність меж і кордонів тощо. Підкреслимо, що сучасний інтернет-простір несе у собі й певні ризики, зокрема, маніпуляцію, дезінформацію, наративи, інформаційні вкиди, кібератаки, інформаційне перенавантаження, ігнорування загальноприйнятих норм спілкування тощо. Відповідно, спілкування в інтернет-просторі, в тому числі політичному, вимагає як самоконтролю (критичного мислення) від самих користувачів, так і контролю з боку держави. У процесі дослідження постала ще одна проблема, а саме – відсутність чіткого визначення ключових термінів. Отже, виникла необхідність визначення самого терміну «інтернет-комунікація». Пропонуємо розглядати її одночасно й як частину загального соціального комунікативного простору, й як частину віртуального простору. Аргументація полягає у тому, що соціальна комунікація у сучасному світі не обмежується виключно мережею Інтернет, а віртуальний простір значно ширший, ніж комунікативна взаємодія. Відповідно, постає проблема визначення поняття «політичний інтернет-простір», адже у наявних наукових публікаціях міститься його перелік характеристик, проте немає чіткого визначення. Вважаємо за доцільне розглядати політичний інтернет-простір як частину загального інтернет-простору який, в свою чергу є складовою соціального комунікативного простору. При цьому підкреслимо, що політичний інтернет-простір не обмежується соціальним медіа, а охоплює більш широкий контекст.

Бібліографічний список:

1. Бебик В. Інформаційно-комунікативний менеджмент у глобальному суспільстві: психологія, технології, публік рілейшнз. К.2005. 50-52.
2. Була С. Соціальні мережі як інструмент політичної маніпуляції. НЖ «Політикус». 2020. Вип. 4. 21-25. URL: http://politicus.od.ua/4_2020/5.pdf
3. Воротинський В.В. Інтернет як простір політичного впливу та маніпулювання. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»* 2015. № 4 (27).
4. Гоцур О. Соціальні мережі і політичний PR в українських та закордонних виборчих кампаніях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика*. 2021. №2 (2). 53-57.
5. Данько Ю. Соціальні мережі як засіб політичної комунікації. *European political and law discourse*. 2015. Volume 2. Issue 2. С. 204-209. 7
6. Краснякова А.О. Інтернет-комунікація як чинник становлення політичної суб'єктності особистості. *Проблеми політичної психології*, 2015. Вип. 2. С. 243-253.
7. Радченко О. Роль інтернет-комунікацій в політичній взаємодії в Україні. Автореферат. Одеса, 2012. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594656.pdf>
8. Сидоров М., Табаков Д. Інтернет як засіб соціальної комунікації та соціального впливу. 2018. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sydorov_internet.pdf.
9. Чеканова П. Social networks as a tool of political manipulation and propaganda. *Polit. challenges of science today. International relation. Abstracts of XXI International conference of higher education students and young scientists*, Kiev, 2021, 103-105. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/04/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82-2021.pdf#page=103>
10. Чижова Н. Інтернет як комунікативний та соціальний простір інформаційного суспільства. 2013. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4975/Chyzhova.pdf;jsessionid=006A304A379129AAC8FD5E45B5421909?sequence=1>
11. Янченко А. Соціальні медіа як елемент політичної комунікації. *Політичний менеджмент*. 2023. №1. С. 153-157.
12. Яременко О. О. Інтернет як засіб політичної комунікації. Національний університет «Одеська юридична академія». URL:<https://studies.in.ua/tezis/3939-nternet-yak-zasb-poltichnoyi-komunkacyi.html>

References:

1. Bebyk V. (2005). Informatsiino-komunikatyvnyi menedzhment u hlobalnomu suspilstvi: psykholohiia, tekhnolohii, publik rileishnz. K. 50-52.
2. Bula S. (2020). Sotsialni merezhi yak instrument politychnoi manipuliatsii. *Politykus*. V.4. 21-25. URL: http://politicus.od.ua/4_2020/5.pdf
3. Vorotynskyi V. (2015). Internet yak prostir politychnoho vplyvu ta manipuliuvannia. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. № 4 (27).
4. Hotsur O. (2021). Sotsialni merezhi i politychnyi PR v ukrainskykh ta zakordonnykh vyborchych kampiniakh. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»: zhurnalistyka*. №2 (2). 53-57.
5. Danko Yu. (2015). Sotsialni merezhi yak zasib politychnoi komunikatsii. *European political and law discourse*. Volume 2. Issue 2. 204-209.

6. Krasniakova A.O. (2015). Internet-komunikatsiia yak chynnyk stanovlennia politychnoi subiektnosti osobystosti. *Problemy politychnoi psykholohii*. Vyp. 2. S. 243-253.
7. Radchenko O. (2012). Rol internet-komunikatsii v politychnii vzaiemodii v Ukraini. Avtoreferat. Odesa. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594656.pdf>
8. Sydorov M., Tabakov D. (2018). Internet yak zasib sotsialnoi komunikatsii ta sotsialnoho vplyvu. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sydorov_internet.pdf.
9. Chekanova P. (2021). Social networks as a tool of political manipulation and propaganda. Polit. challenges of science today. *International relation. Abstracts of XXI International conference of higher education students and young scientists*. Kiev. 103-105. URL: <http://fmv.nau.edu.ua/wpcontent/uploads/2021/04/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82-2021.pdf#page=103>
10. Chyzhova N. (2013). Internet yak komunikatyvnyi ta sotsialnyi prostir informatsiinoho suspilstva. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4975/Chyzhova.pdf;jsessionid=006A304A379129AAC8FD5E45B5421909?sequence=1>
11. Yanchenko A. (2023). Sotsialni media yak element politychnoi komunikatsii. *Politychnyi menedzhment*. №1. 153-157.
12. Yaremenko O. O. Internet yak zasib politychnoi komunikatsii. Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia». URL: <https://studies.in.ua/tezis/3939-internet-yak-zasib-poltichnoyi-komunkacyi.html>

Kravets A. Political Internet Space: Potential Opportunities and Real Challenges

The topic of the influence of Internet technologies on the political and social communicative space remains one of the leading research topics of domestic and foreign scientists. It should be emphasized that the available publications are usually devoted to a separate aspect of such influence or the features of the use of social media in the political process. The purpose of the article is to systematize and deepen the existing scientific knowledge regarding the potential opportunities and real challenges of the political Internet space. Among the opportunities, the following are highlighted: first of all, the democratization of the process of interaction between citizens and representatives of the political establishment; individual awareness of users, their free access to any political information at any time; the possibility of holding online elections, etc. The key characteristics of the political Internet space are systematized, which also demonstrate its advantages, namely: coverage of different levels (from local to global); different nature (from mass to interpersonal), as well as interactivity, anonymity, speed, absence of borders and boundaries, etc. It is emphasized that the modern Internet space also carries certain risks, in particular, manipulation, disinformation, narratives, informational insertions, cyberattacks, information overload, ignoring generally accepted norms of communication, etc. Therefore, communication in the Internet space, including political, requires both self-control (critical thinking) from the users themselves and control from the state. The lack of a clear definition of key terms is noted. It is proposed to consider Internet communication simultaneously as part of the general communicative space and as part of the virtual space. Accordingly, the political Internet space is part of the Internet space, which, in turn, is a component of the social communicative space. At the same time, the political Internet space is not limited to social media, but covers a wider field of communication.

Keywords: *internet space, communicative space, political internet space, political communication, political manipulation*

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.9

УДК 327:32.01

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6864-4425>

Поліщук І. О., Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АВТОРИТАРИЗМ ЯК ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті розглядаються геополітичний контекст та основні характеристики і приклади основних сучасних світових автократій як суб'єктів протистояння демократичній західній цивілізації. Геополітичний закон фундаментального дуалізму: основним механізмом світової історії є зіткнення та протиборство між телурократією - суходольною автократичною цивілізацією та таласократією - морською демократичною цивілізацією набув чинності в ході нового етапу розвитку людства у 20х рр. XXI ст. Через це у політичних дослідженнях зміщується фокус уваги на всебічне вивчення особливостей провідних сучасних авторитарних режимів як головного виклику існуючому міжнародному порядку. У сучасному розумінні телурократія трактується як форма державної організації, яка спрямована на освоєння великих материкових просторів з метою приєднання сусідніх держав і колонізації регіонів суходолу. Авторитаризм поряд із демократією та тоталітаризмом є одним з основних видів політичного режиму сучасності. Автократія є інструментом здійснення державної влади, що характеризується лише формальною декларацією політичних прав і свобод громадян, звуженням дії демократичних інститутів і норм, ігнорування громадської думки та волі більшості. У 52 країнах світу майже 20 останніх років розвивається тенденція до авторитаризації політичного режиму. На 2023 р. 38% населення світу живе за умов авторитаризму. Робиться висновок, що провідні автократії світу – Китай, росія, Північна Корея переживають транзит від авторитаризму до тоталітаризму. Сучасний етап розвитку світового геополітичного процесу характеризується спробою провідних автократій змінити світовий порядок на свою користь, для цього висувається теза про багатоплярний світ. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані з вивченням феномену «цифрового авторитаризму».

Ключові слова: авторитаризм, геополітика, політичний режим, світовий порядок, телурократія, авторитаризація

Постановка проблеми. Сьогоднішні драматичні події у світовій геополітиці, пов'язані з намаганням найбільш впливових на земній кулі автократій кинути виклик демократичній західній цивілізації та переглянути існуючий міжнародний лад, що сформувався після Другої світової війни, задають принципово новий поряток денний у міждержавних відносинах. Особливу роль тут відіграє масштабна агресія авторитарної росії проти початкової української демократії (з 2014 року по теперішній час). Вона виступає «титальною сторінкою» у книзі сучасної світової політики. Головний геополітичний закон фундаментального дуалізму, який полягає у тому, що основним механізмом світової історії є протистояння морської демократичної цивілізації (таласократії) та суходольної автократичної цивілізації (телурократії), проявляється на новому вітку розвитку людства. У зв'язку з цим у політичній науці актуалізується проблема додаткового ґрунтового вивчення природи сучасних авторитарних режимів як основної загрози демократичному анклаву країн та теперішньому світовому порядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Численні модерні дослідження політичного феномену авторитаризму основну увагу приділяють визначенню сутності та характеристикам публічно-політичних механізмів його реалізації. У вітчизняному науковому дискурсі дану проблему

досліджують В.Бєбик, М.Примуш, М.Вєгєш, В.Лук'янюк, Г.Єгоров, С.Гур'єв, О.Скрипнюк, О.Бєрезовська-Чміль, К.Сонін, Я.Ярош та ін. Серед іноземних досліджень виділяються роботи Х.Арелендт, М.Восленського, Х.Лінца, А.Шедлера, Ф.Фукуями, С.Хантінгтона, Г.Підхема та ін.

Як бачимо, проблеми розвитку та існування авторитарних режимів посідають чільне місце у дослідженнях політологів. Проте спостерігається наочний брак вивчення саме геополітичного аспекту функціонування провідних автократій світу та сучасних реалій їхнього функціонування.

Звідси **головна мета даної статті** – розглянути геополітичний контекст та основні сутнісні характеристики і приклади основних сучасних світових автократій як суб'єктів протистояння демократичній західній цивілізації.

Виклад основних положень. Слід наголосити на тому, що геополітичний контекст розгляду авторитарних режимів обов'язково передбачає застосування такої категорії, як «телурократія» По суті телурократія знаходиться в основі сучасних авторитарних режимів та є їхньою історичною підоймою. Вважається, що першими державами-телурократіями були стародавні Рим і Спарта, які будували військово-авторитарну цивілізацію. Сьогодні телурократія (від лат. tellūris - суша та гр. κρατία - влада) трактується як державний устрій, пов'язаний з освоєнням материкових просторів, прагненням до приєднання суміжних держав і колонізації великих сухопутних регіонів, послідовним проникненням вглиб материкового простору [1].

Для телурократії характерні чітко визначені кордони, фіксований простір, способи життєдіяльності населення, стабільність, що проявляється в осілості, консерватизмі, стійких моральних нормах і юридичних законах, яким підпорядковується все населення. Для мешканців телурократичної держави притаманне почуття колективізму...[2, с.240].

У класичному розумінні авторитарний політичний режим (поняття походить від латинського *autoritas* - влада, вплив) представляє з себе проміжний напівдиктаторський тип політичного режиму, який має низку спільних ознак як з тоталітаризмом (концентрація влади в руках однієї особи або невеликої групи осіб; суттєві обмеження прав та свобод громадян; застосування насильства в управлінні суспільством, відсутність електорального механізму спадкоємності влади), так і з демократією (наявність обмеженого поля громадянського суспільства у позаполітичних сферах суспільного життя). При цьому політичному режимі наявна лише формальна, недієздатна опозиція.

Х.Лінц акцентує увагу на тому, що авторитаризм ознаменувався відчуженням народу від влади. Практикується звужена або зведена нанівець сфера застосування принципів виборності державних органів і посадових осіб, гласності їх діяльності, підзвітності та підконтрольності їх населенню [3, с.19].

Авторитаризм виступає інструментом здійснення державної влади, що характеризується лише формальним проголошенням політичних прав і свобод громадян, наявністю багатьох обмежень демократичних норм та інститутів, реалізація влади без врахування громадської думки більшості. Це один з основних видів політичного режиму (поряд із демократичним і тоталітарним). Авторитаризм має перехідний та сембіотичний сенс.

Комплексні характеристики авторитарного режиму є такими: 1) скасування народовладдя як режиму політ. стосунків, фактичне знищення суверенітету народу, яке часто прикривається псевдodemocr. конституційними деклараціями. Як наслідок виникає серйозне обмеження і приниження місця і ролі насамперед представницьких органів влади, а то й пряме їх придушення. Виникає повне відчуження народу від державної влади; 2) державна влада займається в основному питаннями забезпечення власної безпеки, громадського порядку, оборони, зовнішньої політики, хоча вона може впливати і на стратегію економічного розвитку, проводити досить активну соціальну політику, не руйнуючи при цьому механізми ринкового самоврядування; 3) висока централізація державного управління; панування командно-адміністративних методів здійснення влади; фактична відмова від місцевого самоврядування та елементів автономії регіональних інститутів державної влади; 4) рекрутування (формування) політичної еліти, як правило, відбувається шляхом введення до складу виборного органу нових членів без проведення додаткових виборів, призначенням зверху, а не в результаті конкурентної електоральної боротьби; 5) широке застосування репресивних, примусових, насильницьких, здебільшого неправових методів і способів владарювання; ігнорування у діяльності державної влади права та закону, нерідке втручання армії у внутрішнє життя суспільства; 6) заперечення політичного та ідеологічного плюралізму або його серйозне обмеження; панування нав'язаної однодумності і недопущення альтернативних ідеологій, які виступають проти основ панівного ладу; 7) відмова від справжнього розподілу і рівноваги гілок влади за можливого

формального їх визнання; гіпертрофовані місце і роль виконавчої влади за рахунок зменшення впливу представницької і судової влади, які практично позбавляються незалежності й опиняються в підлеглому, залежному становищі; фактична передача частини законодавчих функцій виконавчій владі, коли акти глави держави стають прирівняними або навіть вищими за рішення законодавчої влади; 8) демократичні інститути є формальними та декларативними, реальної сили в суспільстві не мають; 9) порядок, сильна влада та підпорядкування цінуються більше, ніж свобода, згода й участь народу в політичному житті. Як слушно зауважує О.Скрипнюк, авторитаризм завжди пов'язаний із політичним лідерством, із особою правителя, його особистісними якостями та досвідом, здатністю приймати вольові рішення та нести відповідальність за їх реалізацію [4,с.18].

Таблиця 1

Огляд провідних авторитарних режимів сучасності

Держава	Історія існування	Лідер, головний зміст, особливості
Азербайджан	1993 – т.ч.	І.Алієв. Класичний пострадянський режим на базі мусульманської ментальності та світосприйняття. Проступає тенденція до спадковості влади між представниками клану Алієвих.
Білорусь	1994 – т.ч.	О.Лукашенко. Класичний пострадянський режим на основі неосоціалістичних, неорадянських цінностей та денаціоналізації населення.
Китай	1949 – т.ч.	Сі Цзінпін. Панування оновленої комуністичної ідеології та еліти Комуністичної партії Китаю. Ґрунтується на патріархальній національній політичній культурі. Намітилася тенденція до згорання ринкових реформ та формування антизахідного курсу через продовження правління Сі Цзінпіна на третій термін.
Куба	1959 – т.ч.	Д.-К. Мігель. Домінування Комуністичної партії Куби, однопартійна система. Відбувається поступове пом'якшення режиму після правління Фіделя та Рауля Кастро.
Єгипет	2014 – т.ч.	А.Ф. Ас-Сісі. Військовий авторитаризм.
Угорщина	2010 – т.ч.	В.Орбан. Постсоціалістичний режим, що ґрунтується на протиставленні особистості та національної ідентичності європейським цінностям. М'який авторитаризм.
Іран	1981 – т.ч.	Аятола Хаменеї. Класичний теократичний авторитаризм, що ґрунтується на крайніх трактуваннях ісламської релігії. Радикальний авторитаризм, що межує з тоталітаризмом. Ісламський фашизм.
Об'єднані Арабські Емірати	1971 – т.ч.	Мухаммад Аль Нагаян. Абсолютистська монархія
Казахстан	1991 – т.ч.	Касим-Жомарт Токаєв. Пострадянський, етнократичний режим із акцентом на казахську державність та відновлення національної ідентичності.
Північна Корея	1947 – т.ч.	Кім Чен Ін. Правління династії Кімів. Тоталітарна спадкова диктатура. Побудова соціалізму заснованого на вождізмі та ідеології Чучхе.
Росія	2001 – т.ч.	В.Путін. Мілітаристський авторитаризм заснований на неоміперських амбіціях. Проступають тоталітарні тенденції розвитку. Взята на озброєння ідея «руського миру» як підойма для відновлення у певному форматі колишнього Радянського Союзу. Війни проти Чечні, Грузії, України використовуються кримінальною клікою Путіна як головне джерело легітимації. Ґрунтується на антидемократичній та антизахідній політичній риторичі та традиції. Державний тероризм. Російський фашизм.
Сирія	1963 – 2024 р.	Б.Асад, Асадити. Авторитарний режим орієнтований на формування панарабської державності. Існував завдяки постійній військової підтримки колишнього СРСР, а потім Росії.
Таджикистан	1994 – т.ч.	І. Рахмонов. Пострадянський режим заснований на вождізмі та національній патріархальній політичній культурі.
Туреччина	2003 – т.ч.	Р.Т. Ердоган. Поміркований авторитаризм. Ґрунтується на ідеї мусульманського неоімперіалізму та пантюркізму.

Разом з тим авторитарна влада не втручається у ті сфери життя, які безпосередньо не пов'язані з політикою. Відносно незалежними можуть залишатися економіка, культура, міжособистісні відносини, тобто в доволі обмежених рамках функціонують інститути громадянського суспільства. Певною перевагою авторитарного режиму є його висока здатність забезпечувати політичну стабільність та громадський порядок, мобілізувати основні ресурси на вирішення важливих для суспільства завдань, долати політичний хаос, а також здатність вирішувати прогресивні завдання, пов'язані з виходом країни з кризи. Наприклад, авторитаризм показав високу ефективність у деяких країнах після Другої світової війни, на тлі існуючих у світі гострих економічних та соціальних суперечностей.

Після закінчення холодної війни кількість авторитарних режимів, які проводять вибори, різко зросла. А.Шедлер винайшов назву «виборчий авторитаризм», щоб пояснити ситуацію в тих країнах, де багатопартійні вибори використовувалися для легітимізації авторитарних режимів [5, с.19].

У двадцять першому столітті авторитарні режими вміло скористалися тривогою громадян як у сформованих демократіях, так і в країнах, що розвиваються, становлячи величезний виклик демократичним системам [6, с.955].

Якщо сконцентрувати увагу на сучасних політичних реаліях, то слід звернутися до розробок авторитетної американської аналітичної структури «Freedom house». За даними її дослідників, у 2023 р. лише у 21 країні мало місце поліпшення ситуації, тоді як у 22 країнах стан справ погіршився. Рівень свободи у світі характеризувався зниженням вже 18-й рік поспіль, причому у 52 країнах, на які припадає 20% населення земної кулі, погіршився стан справ у галузі політичних прав та громадянських свобод. Це погіршення справ мало поширений і важкий характер, затьмаривши собою поліпшення ситуації в двадцяти одній країні. Ключовими причинами погіршення справ у світі є маніпуляції виборами, військові дії та атаки на принцип плюралізму, що полягає у мирному співіснуванні людей з різними політичними поглядами, релігійними сповіданнями та етнічною приналежністю. Нині майже 38% світового населення проживають у країнах із рейтингом «невільні країни», 42% – у країнах із рейтингом «частково вільні країни» і лише 20% – у країнах з рейтингом «вільні країни» [7]. Після світової фінансової кризи 2007–2008 рр. спостерігалася криза демократій і повернення до авторитарних тенденцій насамперед у сфері економіки. Хоча багато з авторитарних держав усе ще проводять вибори, справедливість і конкурентоспроможність цих виборчих процесів скомпрометована, залишаючи чимало сумнівів щодо правдивості їх результатів [8]. Це призводить до подальшої еволюції даних режимів у бік диктатури та тиранії. Як слушно зауважує О. Березовська-Чміль, у таких країнах, як КНР, РФ і КНДР, можемо спостерігати перехід від авторитарного до тоталітарного типу політичного режиму [9, с.15]. Тут відіграє значну роль партійний фактор. М. В. Примуш та Я. Б. Ярош справедливо підкреслюють, що сучасне демократичне суспільство не може повноцінно функціонувати без політичних партій [10, с.26]. Натомість авторитарний режим, якщо і має багатопартійність, то вона відзначається фіктивним та імітаційним характером. Реальна влада завжди належить правлячій групі під прапором партії влади (КПК, «Єдиної Росії», Трудової партії Кореї тощо).

Висновки. 1. Сучасний етап світового геополітичного процесу характеризується спробою провідних автократій змінити світовий порядок на свою користь. 2. Телурократія виступає історичною та геополітичною основою сучасних авторитарних режимів. 3. Майже 20 років триває тенденція до авторитаризації у 52 країнах світу. 38% населення світу живе за умов авторитаризму (на 2023 р.). 4. Провідні автократії світу – Китай, росія, Північна Корея переживають транзит від авторитаризму до тоталітаризму. Перспективи подальших розвідок у даному напрямку пов'язані з вивченням феномену «цифрового авторитаризму» та застосування у політичному арсеналі Штучного Інтелекту.

Бібліографічний список:

1. Лук'янюк В. Словник іншомовних слів. 2001-25. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=17895&action=show>
2. Політична наука. за заг. ред. М. М. Вегеша; відп. за вип. М. Токар; рец. : В. Климончук, В. Марина, Ю. Сливка. ДВНЗ "Ужгор. нац. ун-т", каф. політології. Ужгород: Говерла, 2009. 444 с.
3. Линц Х. Тоталитарные и авторитарные режимы. *Неприкосновенный запас*. 2018. №4, С.16–62.
4. Скрипнюк О. О. Сучасний авторитарний режим: характерні риси та прояви. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 2 (12). С. 18-23.
5. Schedler A. Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition. Boulder : Lynne Rienner Publishers, 2006. 267 p.

6. Pridham G. EU Enlargement and Consolidating Democracy in Postcommunist States. *Journal of Common Market Studies*, 2002. № 40, P. 953-973.
7. Свобода у світі - 2024: зростаюча негативна дія фальсифікованих виборів та збройних конфліктів. *Щорічна аналітична доповідь «Freedom house»*. 2024. Вип.51. URL: <https://freedomhouse.org/ru/article/novyy-doklad-manipulyacii-vyborami-i-vooruzhennye-konflikty-osnovnye-prichiny-snizheniya>
8. Єгоров Г., Гур'єв С., Сонін К. Свобода ЗМІ, бюрократичні стимули та ресурс. *Робота Центру демократії, розвитку та верховенства права (CDRL)*. 2006.№ 71.
9. Березовська-Чміль О. Порівняльний аналіз демократичного та авторитарного політичних режимів. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2023. Вип. 15. С. 11-17.
10. Примуш М. В., Ярош Я. Б. Політичний дискурс щодо функціонування політичних партій в Україні. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2020. № 5. С. 22-28.

References:

1. Luk'yanyuk V. (2001-25). Slovník inšomovnykh sliv.. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=17895&action=show>
2. Politychna nauka. (2009). za zah. red. M. M. Vehesha; vidp. za vyp. M. Tokar; rets. : V. Klymonchuk, V. Maryna, YU. Slyvka. DVNZ "Uzhhor. nats. un-t", kaf. politolohiyi. Uzhhorod: Hoverla. 444 s.
3. Lynts Kh. (2018). Totalyarnye y avtorytarnye rezhymy. *Neprykosnovenny zapas*. №4, S.16–62.
4. Skrypnyuk O. O. (2020). Suchasnyy avtorytarnyy rezhym: kharakterni rysy ta proyavy. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. № 2 (12). S. 18-23.
5. Schedler A. (2006). Electoral Authoritarianism: The Dynamics of Unfree Competition. Boulder : Lynne Rienner Publishers. 267 p.
6. Pridham G. (2002). EU Enlargement and Consolidating Democracy in Postcommunist States. *Journal of Common Market Studies*. № 40, P. 953-973.
7. Svoboda u sviti - 2024: zrostayucha nehatyvna diya fal'syfykovanykh vyboriv ta zbroynykh konfliktiv. *Shchorichna analitychna dopovid' «Freedom house»*. (2024). Vyp.51. URL:<https://freedomhouse.org/ru/article/novyy-doklad-manipulyacii-vyborami-i-vooruzhennye-konflikty-osnovnye-prichiny-snizheniya>
8. Yehorov H., Hur'yev S., Sonin K. (2006). Svoboda ZMI, byurokratychni stymuly ta resurs. *Robota Tsentru demokratiyi, rozvytku ta verkhovenstva prava (CDRL)*. № 71.
9. Berezovs'ka-Chmil' O. (2023). Porivnyal'nyy analiz demokratychnoho ta avtorytarnoho politychnykh rezhymiv. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Seriya: Politolohiya*. Vyp. 15. S. 11-17.
10. Prymush M. V., Yarosh Y. B. (2020). Politychnyy dyskurs shchodo funktsionuvannya politychnykh partiy v Ukraini. *Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu imeni Vasylya Stusa. Seriya politychni nauky*. № 5. S. 22-28.

Polishchuk I. Authoritarianism as a geopolitical phenomenon

The article examines the geopolitical context and the main characteristics and examples of the main modern world autocracies as subjects of opposition to democratic Western civilization. The geopolitical law of fundamental dualism: the main mechanism of world history is the collision and confrontation between tellurocracy - a terrestrial autocratic civilization and thalassocracy - a maritime democratic civilization came into force during a new stage of human development in the 20s. 21st century. Because of this, the focus of attention in political research is shifting to a comprehensive study of the features of the leading modern authoritarian regimes as the main challenge to the existing international order. In the modern understanding, tellurocracy is interpreted as a form of state organization, which is aimed at the development of large continental spaces with the aim of joining neighboring states and colonizing regions of the land. Along with democracy and totalitarianism, authoritarianism is one of the main types of modern political regime. Autocracy is a tool for the exercise of state power, which is characterized only by the formal declaration of political rights and freedoms of citizens, the narrowing of the influence of democratic institutions and norms, and the disregard of public opinion and the will of the majority. In 52 countries of the world, for almost 20 years, the trend towards authoritarianization of the political regime has been developing. By 2023 38% of the world's population lives under authoritarianism. It is concluded that the world's leading autocracies - China, Russia and North Korea - are undergoing a transition from authoritarianism to totalitarianism. The current stage of development of the world geopolitical process is characterized by the attempt of the leading autocracies to change the world order in their favor, for this the thesis of a multipolar world is put forward.

Keywords: authoritarianism, geopolitics, political regime, world order, tellurocracy, authoritarianization

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.10

УДК 94(73):323.2:327"1986/1987"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-1524-9915>

Войтович О. І., Одеський національного університету імені І.І. Мечникова

ПРИЧИНИ «ІРАНГЕЙТУ» ХХ СТОЛІТТЯ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ ЙОГО УРОКІВ ДЛЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Досліджується внутрішньополітичний розвиток і зовнішня політика США в один із гострих періодів президентства Р. Рейгана. Метою статті є висвітлення політичної кризи 1986–1987 рр. в Сполучених Штатах, відомої під назвами «Іран–контрас» та «Ірангейт». При цьому автором, покладаючись на аналіз мемуарної літератури як основного та унікального джерела дослідження, вирішувались завдання: проаналізувати розвиток політичної кризи і зробити порівняльний аналіз поглядів на проблему учасників і сучасників подій. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань було застосовано порівняльно-історичний та системний методи, які дають можливість об'єктивного висвітлення предмету наукової розробки. Ключовим в афері «Іран–контрас», на думку автора, було наступне - починаючи з 1950-х років, Сполучені Штати бажали доступної для себе нафти близькосхідного регіону. Забезпечення американської економіки доступною для неї нафтою близькосхідного регіону залишатиметься імперативом діяльності наступних адміністрацій. Благе бажання президента Р. Рейгана покінчити з практикою взяття терористами в заручники співвітчизників мало широку підтримку серед американських громадян. Але реалізовувалось воно в умовах політичного життя, коли мало місце жорстке протистояння виконавчої і законодавчої гілок влади, в умовах відомчої боротьби за вплив на президента, а ключові діючі особи та їх оточення, яке отримало необмежену владу, не хestували принципом: мета виправдовує засоби, що врешті-решт вилилось в політичну кризу. Разом з тим політична криза середини 1980-х років була породженням курсу американського керівництва на відновлення домінуючих позицій країни в зоні Перської затоки та в цілому політики посилення глобального лідерства Сполучених Штатів. Правлячі кола країни не вважали недоречним використання незаконних засобів для захисту своїх економічних і реалізації стратегічних інтересів, як вони їх розуміли.

Ключові слова: «Іран–контрас», політична криза, політичне життя, політичний скандал, влада, стратегічні інтереси, економічні інтереси, політика, лідерство, ЗМІ, тероризм, заручники, переговори.

Постановка проблеми. З перших днів перебування у Білому домі президент Р. Рейган, який виправдовував всіх правих диктаторів Латинської Америки, став ініціатором підтримки контрреволюційних сил в Нікарагуа. Він помилково порівнював контрреволюціонерів з борцями за незалежність США, у той час, як американські журналісти, за його словами, «не бажали змальовувати «контрас» у позитивному світлі» [14, р. 477, 480]. Віце-президент, а потім і президент Дж. Буш згадував, що президента у цьому питанні не підтримували і американські законодавці [3, р. 135]. Більшість Конгресу на чолі зі спікером Т. О'Нілом, яка належала Демократичній партії, борючись з президентом-республіканцем, упродовж 1984–1986 рр. посилювала кампанію проти «контрас», позбавляючи їх всього життєво необхідного [14, р. 483–484].

5 жовтня 1986 р. сандіністи – революційні сили Нікарагуа – знищили у повітряному просторі країни літак з військовими припасами. Американець з літака, який вижив, зізнався, що він працював на ЦРУ США, яке таємно здійснювало допомогу нікарагуанським «контрас» [6, р. 179]. Ця подія стала початком скандалу «Іран–контрас», який публічно розгорівся у листопаді того ж року.

Метою статті є висвітлення політичної кризи 1986–1987 рр. в Сполучених Штатах, відомої під назвами «Іран–контрас» та «Ірангейт». При цьому автором, покладаючись на аналіз мемуарної літератури як основного та унікального джерела дослідження, вирішувались завдання: проаналізувати розвиток політичної кризи і зробити порівняльний аналіз поглядів на проблему учасників і сучасників подій.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань було застосовано порівняльно-

історичний та системний методи, які дають можливість об'єктивного висвітлення предмету наукової розробки.

Результати. В день інаугурації Р. Рейгана 20 січня 1981 р. іранська сторона звільнила американських громадян, яких вона захопила у якості заручників після повалення проамериканського шахського режиму. «Утримування американських заручників, – згадував Дж. Картер, – затьмарювало моє власне життя й життя американського народу з 4 листопада 1979 року» [4, р. 6]. Для американців і особисто для Рейгана ця проблема залишалась актуальною, оскільки не раз їх співвітчизники брались в заручники на Близькому Сході тамтешніми екстремістськими угрупованнями. Не дивлячись на те, що Сполучені Штати мали потужні збройні сили і розвідку, американський президент, за словами Рейгана, залишався безсилим у випадку, коли потрібно було «найти й звільнити американського громадянина, якого утримують у полоні далеко від Америки» [14, р. 491].

Влітку–восени 1986 р. декілька американських заручників було звільнено. А 4 листопада у бейрутському журналі «Al Shīraa» з'явився матеріал, в якому йшлося про те, що американська сторона поставляла сучасну зброю і військово обладнання іранській на десятки мільйонів доларів в обмін на звільнення нею заручників [9, р. 510]. Цей факт, оскільки він став відомий світовій громадськості, сприяв розгортанню «Ірангейту». Також стало відомо, що у вересні того ж року Тегеран таємно відвідав, як приватна особа, направлений Білим домом, колишній радник президента з національної безпеки Р. Макфарлейн у супроводі декількох співробітників РНБ, серед яких був і О. Норт [17, р. 784]. А раніше, у травні, Макфарлейн перебував у Бейруті [14, р. 527]. Американські ЗМІ звинувачували Рейгана не тільки в тому, що він продавав зброю іранцям в обмін на заручників, а ще й у нібито ведені справ безпосередньо з лідером Ірану аятолою Хомейні [14, р. 527]. Про ці події державний секретар у 1982–1989 рр. Дж. Шульц згадував: «В чотирьох великих битвах між серединою 1985 та осінню 1986 року я боровся, щоб зупинити таку угоду, і кожного разу я відчував, або був упевнений, що моя точка зору перемогла. Але ця змія так і не померла, скільки б я її не кремсав» [17, р. 784].

Спогади учасників і сучасників «Ірангейту» дають можливість розібратись у справі багатій сенсаціями і, яка одразу ж обросла фантазіями. Однозначно, що внутрішньополітичне життя у Сполучених Штатах різко загострилось. «Це був 1987 рік, – згадував У. Мондейл, віце-президент у 1977–1981 рр. – Рональд Рейган, популярний президент під час першого терміну, забрався у болото «Іран–контрас» і з усіх сил намагався повернути довіру американського народу» [11, р. 1]. А. Хейг, державний секретар у 1981–1982 рр., назвав кризу «Іран–контрас» «самою руйнівною подією» президентства Рейгана [7, р. 548]. Події осені 1986 р., які вразили країну та світ і мали величезний потенціал, здатний зруйнувати президентство Рейгана, держсекретар Дж. Шульц порівняв з «уотергейтським скандалом» [17, р. 783]. Керівник апарату Білого дому у 1981–1985 і міністр фінансів у 1985–1988 рр. Дж. Бейкер писав, що цей скандал «потряс адміністрацію» президента, паралізував її і «завдав шкоди нашій країні, як в середині країни, так і за її межами» [1, р. 202–203]. Д. Куйел, віце-президент у 1989–1993 рр., згадував, що восени 1986 р. адміністрація Рейгана–Буша «опинилась у такій гарячій воді через «іран–контрас», що у нього – сенатора – виникла спокуса балотуватись на посаду президента країни у 1988 році [13, р. 18]. Р. Гейтс, співробітник ЦРУ, а у 1991–1993 рр. його директор, назвав події листопада 1986 р. «катастрофою». Скандал «Іран–контрас», на його думку, «ледь не зруйнував адміністрацію Рейгана і зірвав моє призначення на посаду директора центральної розвідки на початку 1987 року» [6, р. 179, 327]. К. Райс, радник президентів у 1989–1993 і 2001–2005 рр., а у 2005–2009 рр. держсекретар США, писала що справа «Іран–контрас» мала «катастрофічні наслідки», які «ледь не позбавили Рейгана президентства» [15, р. 15].

У перші дні скандалу Білий дім не дав публічно чіткої відповіді на питання, як це сталось. Один з провідних конгресменів-республіканців Р. Чейні згадував атмосферу Білого дому, коли він прибув туди з керівництвом Конгресу 12 листопада 1986 р., що «ось-ось спалахне криза» [5, р. 143]. Радник президента з національної безпеки Дж. Пойндекстер повідомив їх, що це була таємна ініціатива адміністрації з метою встановити робочий контакт з поміркованими силами в Ірані, припинити терор і звільнити американських заручників [5, р. 143]. На зустрічі виступив Рейган, заявивши (і в цьому він залишався переконаним до кінця), що діяв в межах закону і своїх президентських повноважень. Він жалкував, що йому не вдалось переконати в цьому американських громадян [14, р. 532]. Ще він поділився мотивами такої ініціативи. Рейган вважав відновлення дружніх відносин з Іраном – «цією стратегічно важливою країною» дуже привабливим, оскільки воно давало б американцям можливість вести боротьбу з радянською стороною з території Ірану, як це було за часів шаха. «Ми хотіли гарантувати, – писав він у спогадах, – що наступний уряд в Тегерані буде поміркованим і

дружелюбним» [14, р. 504].

Офіційне роз'яснення, зроблене Білим домом, не задовольнило законодавців. В діяльності адміністрації вони вбачали порушення чинного законодавства і взагалі намагались представити справу як другий «уотергейтський скандал» [5, р. 144]. «Звільнення заручників, – згадував Р. Чейні, – безумовно, було гарною справою, але мені було зрозуміло, що ця ініціатива непродумана» [5, р. 143]. За його словами, вона порушувала ембарго на постачання зброї, яке Сполучені Штати ввели проти Ірану і дотримування якого вони вимагали від інших країн, а також підірвала тверду політику Америки проти ведення переговорів із терористами. Конгрес не повідомили про операцію, як належало б [5, р. 143]. Незадоволений роз'ясненнями був і державний секретар Дж. Шульц. Він вважав, що «президент у великій біді» [17, р. 818]. Публічна заява глави держави про справу по національному телебаченню 13 листопада не викликала довіри. «Те, що Рейган сказав американському народу, – писав Шульц, – було правдою для нього (Рейгана. – О.В.), хоча й не було реальністю» [17, р. 819]. Перед собою держсекретар поставив завдання боротись за те, щоб «вернути президентство Рейгана на шлях істинний», а якщо не зможе – то подасть у відставку [17, р. 820]. Різко висловились про іранську операцію й колишні президенти Дж. Форд і Дж. Картер [17, р. 824].

Ситуація погіршилась наприкінці листопада 1986 р., коли генеральний прокурор Е. Міз повідомив спочатку президента, а потім і на прес-конференції, що прибуток від продажу зброї перенаправлявся через приватні банки нікарагуанським «контрас». Свого часу Конгрес Сполучених Штатів здійснив заходи (поправка Боланда), що не дозволяли президенту проведення політики підтримки збройної опозиції в Нікарагуа. Звістка від Міза, за словами Рейгана, була шоком. Виявилось, згадував він, що «Олівер Норт, працюючи з іранцями над звільненням заручників, передав частину коштів, отриманих від них за зброю, на підтримку борців за свободу Нікарагуа, і що Пойндекстер знав про це» [14, р. 530]. Генерал К. Пауелл, який був причетний до передачі зброї ЦРУ, писав, що він сам, ні президент, ні уряд, ні Конгрес не знали про таку «диверсію» Пойндекстера–Норта [12, р. 329]. Рейган визнав все, що сталось, як помилку [1, р. 204].

2 грудня президент провів зустріч з керівництвом Республіканської партії і запевнив, що йому нічого не було відомо про перенаправлення коштів «контрас», а потім заявив про це у телевізійному виступі. Він був готовий вітати призначення спеціального прокурора й підтримав розслідування Конгресом цієї справи. Наступного дня Рейган ще раз зустрівся з республіканським керівництвом в Овальному кабінеті. Президент підкреслив, що адміністрація не обмінювала зброю на заручників; терористи, які брали людей в неволю, нічого не отримали. Він пояснив, що зброю отримали помірковані іранці, які в свою чергу допомогли переконати терористів звільнити заручників. Про те, що кошти від продажу зброї перенаправлялись «контрас» президент не знав [5, р. 144]. У спогадах він писав, що з самого початку існування програми таємних операцій у Центральній Америці, він наполягав, щоб підтримка «контрас», створених ЦРУ, не виходила за межі законності і був переконаний у тому, що його підлеглі суворо дотримуються цього [14, р. 477, 485].

Невдовзі було відправлено у відставку Дж. Пойндекстера та звільнено О. Норта і створено президентську комісію з розслідування справи «Іран–контрас» на чолі із сенатором Дж. Тауером. А на початку січня 1987 р. Сенат і Палата представників Конгресу США офіційно створили слідчі комітети зі справи.

Мемуаристика тою чи іншою мірою сприяє аналізу причини скандалу. Окрім політичних поглядів президента, варто звернути увагу на компетентність Р. Рейгана, як президента, його стиль керівництва та фізичний стан, на його відносини з підлеглими і навпаки: їхнє ставлення до нього. Президент Дж. Картер, якого приваблювали деталі справ і були для нього обов'язковими, згадував свого наступника, як неука. Він був вражений і стурбований тим, що запрошений для обговорення ключових питань, обраний президент Рейган нічого не запитував, не коментував і не записував, а під кінець зустрічі попросив лише зробити копію з малозрозумілих для нього поміток Картера для бесіди [4, р. 586–588]. Про стиль роботи Р. Рейгана й прийняття рішень М. Тетчер писала, як про «явно відсторонений і приблизний», який принципово відрізнявся від її власного. «Він роздавав ясні загальні вказівки своїй адміністрації, – згадувала вона, – й очікував від своїх підлеглих їх виконання з усіма деталями» [19, р. 157]. Радник президента з національної безпеки у 1987–1989 рр. К. Пауелл зазначав, що президент Рейган «не любив вставати між впливовими членами свого кабінету й робити важкий вибір» [12, р. 332]. Про свої перші дні роботи в РНБ під началом Ф. Карлуччі Пауелл писав: «Пасивний стиль управління президента ліг на нас важким тягарем», а після отримання ними чергового завдання Карлуччі простогнав: «Боже мій, ми не підписувались на управління цією країною» [12, р. 334]. Пасивність президента певною мірою була пов'язана зі станом його здоров'я:

президент переніс тоді операцію. Втім, як згадував Дж. Бейкер, вже з 1985 р. ходили чутки, що у президента проявились симптоми ранньої стадії хвороби Альцгеймера, а у 1994 р. Рейган заявив, що він хворіє на нею [1, р. 234].

Аналіз спогадів свідчить, що сам президент створив умови, в яких його найближче оточення отримало необмежену владу, яка вийшла за межі його уваги. Дж. Шульц писав, що співробітники РНБ, апарат Білого дому в цілому поведився «пихато і незалежно», у тому числі щодо Держдепартаменту і особисто до нього, у той час, як «власний статус РНБ падав» [17, р. 826]. Байдужість Рейгана і брак політичного досвіду відкрили шлях інтригам з боку підлеглих, які намагались нав'язувати йому свою волю, за що вони й боролись між собою. Але, як з'ясувалось, всі вони поділяли пристрасть до таємних операцій. К. Пауелл зазначав, що довіра президента тим, хто на нього працював і делегування ним повноважень їм, в основному спрацьовували, але й бувало наражали на неприємності, про що свідчить «Іран-контрас» [12, р. 176]. Дж. Бейкер згадував, що Рейган був «дуже сентиментальною людиною», тому погодився на «гамбіт «зброя в обмін на заручників» і натякнув йому, що якби Бейкер був радником президента з національної безпеки, а не Макфарлейн і Пойндекстер, скандалу і не було б [1, р. 202].

Р. Рейган визнавав свою відповідальність за дії підлеглих, але вважав, що президент не в силах здійснювати щільний контроль за ними всіма, оскільки був зайнятий безліччю проблем поза межами, наприклад, Центральної Америки. Завдання президента, писав він, окреслити головні напрямки політики і підібрати здібних людей здатних втілити її в життя. І він не мав часу занурюватись в деталі діяльності співробітників РНБ, тому, на жаль, не обходилося без накладок [14, р. 487].

На думку К. Райс, причиною політичної кризи «Іран-контрас» було те, що Рада національної безпеки по суті перетворилась на самостійний центр влади, а її співробітники взяли на себе завдання розробляти, а потім втілювати політику, «яку багато хто вважав у кращому випадку ризикованою і, ймовірно, незаконною» [15, р. 14–15]. Ще раніше аналогічну думку висловив К. Пауелл. Він писав, що «під керівництвом Макфарлейна, Пойндекстера, Норта і компанії РНБ з'їхала з рейок», і це стало можливим тому, що вони працювали на президента, якого не цікавили деталі реалізації завдань з визволення заручників і надання допомоги «контрас» [12, р. 332]. Його висновок: «РНБ заповнила вакуум влади і стала власним Міністерством оборони, яке вело невеликі війни, своїм Держдепартаментом, який здійснював свою власну таємну дипломатію і своїм власним ЦРУ, яке здійснювало таємні операції. Результатом стало фіаско «Іран-контрас» [12, р. 333]. На думку Г. Кіссінджера, радника президентів Р. Ніксона і Дж. Форда з національної безпеки і держсекретаря, цей випадок доводить, що іншого результату і не могло бути, коли оперативний контроль попадає в руки «романтиків», а не «стратегів» [10, р. 342]. Після провалу «Іран-контрас» Р. Гейтс вважав втручання РНБ в оперативні питання «анафемою» [6, р. 422]. Сам Р. Рейган намагався виправдовувати Р. Макфарлейна, Дж. Пойндекстера, директора ЦРУ У. Кейсі і О. Норта. Вони діяли так, писав він, бо знали його позитивне ставлення до «контрас» і були переконані в необхідності надання їм допомоги, а ще тому, що президента дратувала негативна позиція Конгресу щодо «контрас», а відтак діяли таємно навіть від самого президента [14, р. 486–487].

Р. Рейган високо цинив У. Кейсі на посаді директора ЦРУ, і зроблене ним для відродження американської розвідки, яка, за його словами, була однією з кращих у світі [14, р. 486]. Але Кейсі і кероване ним управління не завжди залишались на висоті. А. Хейг згадував, що у 1981 р. Кейсі виклав йому – державному секретарю – ідею таємних операцій проти Нікарагуа з метою повалення існуючого там режиму. Але Хейг не підтримав його, оскільки вважав, що цю проблему можна було вирішити лише у контексті відкритої боротьби з радянською зовнішньою політикою в Західній півкулі. «Очевидно, – писав колишній держсекретар, – що мої поради не взяли гору, і зв'язок продажу зброї Ірану зі спрагою таємної операції з фінансування породив справу «Іран-контрас» [7, р. 549–550]. Дж. Тенет, директор ЦРУ у 1997–2004 рр., писав, що співробітники управління, відповідальні за Іран, не розглядали іранського посередника з купівлі зброї Манучера Горбаніфара, який вийшов на таємний контакт з Олівером Нортом, як «шахрая і фальсифікатора» [18, р. 311]. Дж. Шульц припустив, що ЦРУ відіграло назад і в аналітичних матеріалах, зроблених в листопаді 1986 р., довело, що у поміркованих іранців, навіть у гіпотетичній боротьбі за владу в Ірані, не було ніякого шансу на успіх. «Ось вам і залицяння до поміркованих іранських політиків», – такий сумний висновок зробив держсекретар [17, р. 824]. А міністр оборони К. Уайнбергер сказав з цього приводу, що „єдині помірковані в Ірані знаходяться на кладовищі» [12, р. 305]. З розгоранням «Ірангейту», у якому Кейсі, як видно, був замішаний, він почав здавати фізично і в січні 1987 р. пішов у відставку. Співробітник, а у 2013–2017 рр. директор ЦРУ Дж. Бреннан спостерігав Кейсі наприкінці жовтня 1986 р., коли

доповідав свою оцінку становища в арабських країнах Перської затоки, які він відвідав у серпні того ж року. Кейсі «виглядав дуже старим і втомленим, – писав Бреннан. – Мені було важко його зрозуміти, коли він говорив... Його коментарі, які я зміг відрізнити, свідчили, що його розум усе ще був гострим, і що він засвоїв мої аналітичні висновки оцінки. Я був схвилюваний, коли він назвав у своїх висновках оцінку «гарно написаною» і «реалістичною». У всякому разі, я думаю, що він так сказав» [2, р. 80].

26 лютого 1987 р. комісія Тауера оприлюднила свій звіт зі справи «Іран-контрас», в якому президент був зображений розгубленим і необізнаним, а його стиль управління невтручанням був причиною того, що він не знав, що коїлось під час його власного президентства [12, р. 335]. Р. Рейган писав, що лише після розслідування комісії Тауера він узнав, що деякі співробітники РНБ без його відому зробили кроки назустріч «контрас», які виходили за межі дозволеного [14, р. 485]. Потім він був змушений визнати факти незаконних дій ЦРУ на чолі з Кейсі щодо Нікарагуа [14, р. 486].

Справі «Іран-контрас» передували наступні події і рішення. У 1985 р., в умовах ембарго на постачання озброєння Ірану, Тегеран таємно запросив у уряду США зброї [1, р. 202]. Р. Макфарлейн, який за словами К. Пауелла, «претендував на безсмертя Кіссінджера» [12, р. 305], запросив у президента Р. Рейгана повноважень на переговори з іранцями, аргументуючи тим, що це покращить відносини з Іраном і, можливо, сприятиме звільненню американських заручників у Лівані, на який Іран мав вплив [1, р. 202]. Макфарлейн виклав президенту варіант звільнення американських заручників через угоду між Ізраїлем та поміркованими іранцями, як щось таке, що не мало прямого відношення до Сполучених Штатів, хоча США повинні будуть відмінити заборону на перепродаж американської зброї Ірану. За свідченням Рейгана, він відповів на цю пропозицію категоричною відмовою, оскільки Сполучені Штати не співробітничать з країнами, які підтримують тероризм [14, р. 505–506].

У цій справі Ізраїль мав свій інтерес. А. Хейг назвав його «неоднозначним». Виходячи з того, що відносини між персами і євреями були напруженими з давніх часів і такими залишались за часів Хомейні, ізраїльський уряд, допомагаючи Ірану (він це робив таємно за часів шаха), отримував можливість захистити іранських євреїв і тому був зацікавлений у позитивній відповіді американської сторони [7, р. 551].

Президент Р. Рейган погодився після того, як отримав запевнення з боку Ізраїлю про надійність іранських партнерів. «Але я висунув одну умову, – згадував він, – щоб помірковані іранці використали свій вплив на «Хезболла» і добилась звільнення наших заручників» [14, р. 506–507]. Президент «широко вірив», писав Дж. Бейкер, що співробітництво з поміркованими іранцями позитивно вплине на політику Ірану після смерті Хомейні. У Кейсі думав так само [1, р. 202].

17 червня 1985 р. засекречений проект Директиви про національну безпеку і оборону під назвою «Політика США щодо Ірану», був направлений Дж. Шульцу і К. Уайнбергеру. В ньому пропонувалось розпочати діалог з Іраном, який включав відправку американської зброї іранському уряду. К. Пауелл згадував, що документ «викликав приголомшливе враження» [12, р. 304–305]. Дж. Шульц і К. Уайнбергер, які нечасто погоджувались один з одним, дали різко негативну відповідь. Шульц був переконаний, що питання, таким чином, закрилось [17, р. 793–794]. Але на початку серпня Макфарлейн у присутності президента і держсекретаря знову торкнувся теми постачання зброї Ірану в обмін на заручників. «Я також рішуче доводив президенту і Макфарлейну, – згадував Шульц, – що продаж зброї Ірану буде серйозною помилкою і що обговорення цієї можливості слід припинити» [17, р. 796]. Дж. Бейкер потім напише, що президент врешті-решт погодився, «сентименти взяли гору на здоровим глуздом», і Макфарлейн отримав дозвіл на переговори з іранцями [1, р. 203]. Під час американсько-радянської зустрічі на найвищому рівні у Женеві 19–21 листопада 1985 р. Дж. Шульц узнав від Макфарлейна про можливість операції і, що вона узгоджена з президентом! Він був розгніваний і не мав можливості вплинути на її припинення [17, р. 797–798]. Але операція провалилась.

4 грудня 1985 р. Р. Макфарлейн пішов у відставку, а 5 грудня радником президента з національної безпеки був призначений Дж. Пойндекстер.

7 грудня 1985 р. у Білому домі відбулась нарада з питання продажу зброї Ірану в обмін на заручників за участю Р. Рейгана, Дж. Шульца, К. Уайнбергера, Дж. Пойндекстера, Д. Рігана, Р. Макфарлейна і Дж. Макмахона з ЦРУ. Президент доводив, що через Ізраїль, якому Сполучені Штати не безкоштовно відшкодують продану ним Ірану зброю, вона «потрапить тим, хто хоче змінити режим в Ірані» і покращити відносини з Америкою. З надходженням зброї – звільнятимуться і заручники [14, р. 510]. Уайнбергер і Шульц виступили проти такої угоди, оскільки Конгрес забороняв продаж зброї

Ірану чи будь-якій іншій країні з метою перепродажу її Ірану. Держсекретар також вважав, що Сполучені Штати порушують власний принцип відмови від заохочення тероризму. І президент вирішив зачекати [14, р. 512–513]. «У мене виникло таке відчуття, – згадував цю нараду Шульц, – що точка зору, яку відстоювали Кеп (Уайнбергер. – О.В.) і я, перемогла» [17, р. 799]. Але президент не хотів відступати [17, р. 800].

Шульц писав, що після наради, упродовж місяця, він нічого не чув про контакти з Іраном. А 7 січня 1986 р. його раптово викликали на зустріч з президентом в Овальному кабінеті Білого дому з цього питання. Присутніми були всі ключові гравці: Дж. Буш, Д. Ріган, К. Уайнбергер, У. Кейсі, Е. Міз і Дж. Пойндекстер. Шульц знову доводив свою точку зору, але у нього виникло відчуття, що він і Уайнбергер ізольовані. «У мене було тривожне, жакливе відчуття, – згадував держсекретар, – що зустріч була не справжньою, що все «зарання приготовлено». У мене було відчуття, що рішення вже давно прийнято» [17, р. 803]. А через рік, за його словами, він узнав, що рішення дійсно було прийнято 6 січня 1986 р. [17, р. 803]. Президент підписав, підготовлений Пойндекстером документ про таємний продаж Ірану зброї, як такий, що відповідає інтересам США, не сповістивши відповідні комітети Конгресу. Таким чином, продаж був поза законом тим більше, що кошти від нього перенаправлялись «контрас», а відповідальні учасники цієї угоди до того ж давали Конгресу неправдиві свідчення [17, р. 803; 12, р. 311].

Р. Рейган писав після 7 січня 1986 р., що він не розглядав цю операцію як обмін зброї на заручників, і що він не міг дозволити собі проігнорувати шанс звільнити заручників. У разі провалу угоди він був готовий нести відповідальність [14, р. 516–517]. А ще він наголошував, що продана зброя не потрапляла терористам, що утримували американських заручників [14, р. 523]. Іншої думки був Дж. Бейкер. Він писав, що небезпечна зброя потрапила до рук спонсорів терористів, підвищила ринкову ціну заручників, і аргументи на користь допомоги „контрас” від цього не зміцніли, а послабшали [1, р. 203].

А потім були збитий сандіністами літак і публікація в журналі «Al Shiraа».

5 травня 1987 р. розпочались слухання в Конгресі США зі справи «Іран–контрас», які більше нагадували традиційну боротьбу між Демократичною і Республіканською партіями у законодавчому органі влади і боротьбу між Капітолійським пагорбом і Білим домом за вплив на зовнішню політику США.

Однак ключовим в афері «Іран–контрас», на наш погляд, було наступне. Починаючи з 1950-х років, Сполучені Штати бажали доступної для себе нафти близькосхідного регіону. С. Венс, держсекретар у 1977–1980 рр., писав, що попередніми адміністраціями, зокрема Ніксона і Форда, а також, певною мірою, – Картера «Іран розглядався, як головна сила стабільності в багатій нафтою Перській затоці»; його військова могутність забезпечувала країнам Заходу доступ до нафти, а вплив в ОПЕК робив Іран «важливим для американської економіки» [20, р. 314].

Забезпечення американської економіки доступною для неї нафтою близькосхідного регіону залишатиметься імперативом діяльності наступних адміністрацій. Так, адміністрація Рейгана деякий час таємно підтримувала в ірано-іракській війні 1980–1988 рр. обидві воюючі сторони. Співробітник ЦРУ Р. Гейтс назвав такий підхід «безжально реалістичним» [6, р. 178]. А через те, що Іран, за оцінкою Сполучених Штатів, підтримував міжнародний тероризм, вони в останні два роки адміністрації Рейгана протистояли йому [6, р. 178–179]. У Вашингтоні не були зацікавлені у перемозі Тегерану, оскільки, за оцінкою співробітника ЦРУ Дж. Бреннана (наприкінці серпня 1986 р. він відвідав Багдад та інші арабські столиці), це «зміцнить сили ісламського фундаменталізму» і «імовірно вплине на надійний потік нафти з Перської затоки» [2, р. 79–80]. І хоча спеціальний посол президента Рейгана Д. Рамсфельд заперечуватиме, що під час його зустрічі з С. Хусейном наприкінці грудня 1983 р. у Багдаді не було укладено ніякої таємної нафтової угоди, про що говорилось в політичних «плітках», однак питання про нафту все-таки обговорювалось [16, р. 3, 7]. З точки зору його однодумця і давнього соратника Р. Чейні, міністра оборони у 1989–1993 і віце-президента у 2001–2009 рр., регіон Перської затоки, через нафту, ніколи не втрачав стратегічного значення для США [5, р. 181]. А тому, як здається, не було щирим занепокоєння Д. Рамсфельда, міністра оборони США у 2001–2006 рр., що після «звільнення Іраку» у 2003 р. від режиму С. Хусейна «люди у всьому мусульманському світі повірять, що Сполучені Штати намагаються встановити окупацію колоніального типу з метою захопити іракську нафту» чи вкрасти її [16, р. 493, 676].

Щодо постачання зброї «контрас». Дж. Буш писав, що адміністрація президента Рейгана розглядала будь-які вибори в Латинській Америці (і особливо перемогу там лівих сил) виключно «крізь призму американо-радянського суперництва й побоювань розповсюдження впливу чи

оточення» [3, р. xi]. Сам Рейган розцінював свою діяльність як «рішучу протидію втручанням європейських націй у справи американських континентів», тобто як реалізацію «доктрини Монро» 1823 року [14, р. 471]. Варто зазначити, що дух доктрини вже давно відрізнявся від її букви на користь США. За словами Рейгана, «Радянський Союз двічі порушив «доктрину Монро» і залишився безкарним: спочатку на Кубі, потім в Нікарагуа» [14, р. 471]. Він намагався покласти цьому кінець. Рейган неодноразово закликав усунути уряд Ф. Кастро на Кубі і завжди вважав, що Дж. Кеннеді зробив «трагічну помилку», коли залишив «кубинських борців за свободу під час їх вторгнення в затоку Свиней у 1961 році» [14, р. 472]. Сам Рейган не бажав припуститись такої «трагічної помилки», тому у жовтні 1983 р. за його наказом американські війська висадились в Гренаді з метою «врегулювати» політичну кризу в країні. На думку президента, ситуація, що склалась на острові, могла б створити «загрозу» безпеці Сполучених Штатів. А от на думку британського лейбориста Д. Хілі, Рейган просто «використав вторгнення в Гренаду, щоб очистити Америку від травм, нанесених В'єтнамом» [8, р. 495].

Висновки. Політична криза середини 1980-х років була породженням курсу американського керівництва на відновлення домінуючих позицій країни в зоні Перської затоки та в цілому політики посилення глобального лідерства Сполучених Штатів. Правлячі кола країни не вважали недоречним використання незаконних засобів для захисту своїх економічних і реалізації стратегічних інтересів, як вони їх розуміли. Причини й уроки «ірангейту» залишаються актуальними і для сучасної Америки.

Бібліографічний список/ References:

1. Baker III J.A. with St. Fiffer. "Work Hard, Study... and Keep Out of Politics!" Adventures and Lessons from an Unexpected Public Life. New York: G.P. Putnam's Sons, 2006. xvii, 460 p.
2. Brennan J.O. Undaunted: My Fight Against America's Enemies, at Home and Abroad. New York: Celadon Books, 2020. xii, 446 p.
3. Bush G. and B. Scowcroft. A World Transformed. New York: Vintage Books, 2011. xviii, 590 p.
4. Carter J. Keeping Faith: Memoirs of a President. Fayetteville: The University of Arkansas Press, 1995. xiv, 633 p.
5. Cheney D. with L. Cheney. In my Time. A Personal and Political Memoir. New York: Threshold Editions, Simon & Schuster, 2012. 565 p.
6. Gates R.M. Duty: Memoirs of a Secretary at War. New York: Alfred A. Knopf, 2014. x, 618 p.
7. Haig A.M. with Ch. McCarry. Inner Circles: How America Changed the World: A Memoir. New York: Warner Books, 1992. x, 610 p.
8. Healey D. The Time of My Life. London: Michael Joseph, 1989. xiv, 607 p.
9. Howe G. Conflict of Loyalty. London: Macmillan, 1994. xiii, 736 p.
10. Kissinger H. Years of Renewal. New York: Simon & Schuster, 1999. 1151 p.
11. Mondale W.F. with D. Hage. The Good Fight: A Life in Liberal Politics. New York: Scribner, 2010. vii, 375 p.
12. Powell C.L. with J.E. Persico. My American Journey. New York: Random House, 1995. x, 643 p.
13. Quayle D. Standing Firm: A Vice-Presidential Memoir. New York: HarperCollins Publishers, 1994. xiv, 402 p.
14. Reagan R. An American Life. London: Hutchinson, 1990. 748 p.
15. Rice C. No Higher Honour. A Memoir of My Years in Washington. London: Simon & Schuster, 2011. xvii, 766 p.
16. Rumsfeld D. Known and Unknown. A Memoir. New York: Penguin Group, 2012. xviii, 813 p.
17. Shultz G.P. Turmoil and Triumph: My Years at Secretary of State. New York: Scribners, 1993. xiii, 1184 p.
18. Tenet G. with B. Harlow. At the Center of the Storm: My Years at the CIA. London: HarperCollins Publishers, 2007. xxii, 549 p.
19. Thatcher M. The Downing Street Years. London: HarperCollins Publishers, 1993. xiv, 914 p.
20. Vance C. Hard Choices: Critical Years in America's Foreign Policy. New York: Simon & Schuster, 1983. 541 p.

Voytovych O. The causes of the 20th century «Irangate» and the relevance of its lessons for the foreign policy strategy of the United States of America

The article examines the domestic political development and foreign policy of the United States during one of the acute periods of the presidency of R. Reagan. The purpose of the article is to highlight the political crisis of 1986–1987 in the United States, known as «Iran-Contra» and «Irangate». At the same time, the author, relying on the analysis of memoir literature as the main and unique source of research, solved the following tasks: to analyze the development of the political crisis and to make a comparative analysis of the views on the problem of the participants and contemporaries of the events. To achieve the

set goal and solve the tasks, comparative-historical and systemic methods were used, which allow for objective coverage of the subject of scientific development. The key to the Iran-Contra affair, according to the author, was this: starting in the 1950s, the United States wanted accessible Middle Eastern oil. Securing the American economy with accessible Middle Eastern oil will remain an imperative for subsequent administrations. The good desire of President R. Reagan to put an end to the practice of taking compatriots hostage by terrorists had wide support among American citizens. But it was implemented in the conditions of political life, when there was a fierce confrontation between the executive and legislative branches of power, in the conditions of departmental struggle for influence on the president, and key figures and their entourage, who received unlimited power, did not neglect the principle: the end justifies the means, which ultimately resulted in a political crisis. At the same time, the political crisis of the mid-1980s was a product of the course of the American leadership to restore the country's dominant positions in the Persian Gulf and, in general, the policy of strengthening the global leadership of the United States. The country's ruling circles did not consider it inappropriate to use illegal means to protect their economic and strategic interests, as they understood them.

Keywords: *«Iran-Contra», political crisis, political life, political scandal, power, strategic interests, economic interests, politics, leadership, media, terrorism, hostages, negotiations.*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.11

УДК 327(73+477) (045)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4273-2181>

Пашков В. О., Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

**ПРАГМАТИЗМ VERSUS ДЕМОКРАТІЯ: УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ
ВІДНОСИНИ ЗА ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ЯНУКОВИЧА**

У статті висвітлено та проаналізовано розвиток двосторонніх відносин США та України за часів президентства В. Януковича (2010-2013). Визначено, що від початку Київ і Вашингтон прагнули до налагодження конструктивної та практичної співпраці та деполітизації порядку денного відносин. У цей період пріоритет надавався таким питанням як енергетика, ядерна безпека, інвестиції та торгівля, економічні реформи, нерозповсюдження ЗМЗ, охорона здоров'я. Незважаючи на зменшення інтенсивності двостороннього діалогу, відносини із Сполученими Штатами розглядалися українським керівництвом як один з головних зовнішньополітичних пріоритетів у рамках геополітичного балансування між Росією та Заходом. У свою чергу адміністрація Б. Обама у 2010-2013 рр. діяла вкрай пасивно на пострадянському просторі та не запропонувала своє бачення українсько-американських відносин, що було результатом політики перезавантаження відносин з РФ. Наприкінці цього періоду Україна де-факто випала із поля зовнішньополітичної уваги Вашингтону. На офіційному рівні США відтворювали традиційну риторику щодо стратегічних відносин з Україною, прагнучи утримати українське керівництво від зближення з Москвою, так і від авторитарного відкату у внутрішній політиці, але при цьому уникали будь-яких практичних дій з протидії тиску Росії на Київ. Головним бар'єром для розвитку двосторонніх відносин країн за президентства В. Януковича стало прогресуюче погіршення ситуації з демократією в Україні, що не могло не впливати на ставлення демократичної адміністрації США до нової української влади. Поворотним моментом у цьому зв'язку стало ув'язнення у жовтні 2011 р. колишнього прем'єр-міністра та лідера опозиції Ю. Тимошенко. Як результат, з середини 2011 р. українсько-американські відносини почали розвиватися по низхідній, супроводжуючись постійною критикою з боку Вашингтону відходу української влади від демократії, а після парламентських виборів в Україні у жовтні 2012 р., які відзначилися численними порушенням, США поставила на паузу відносини з Україною, які втратили навіть видимість стратегічного партнерства. Натомість адміністрація В. Януковича намагалася використати участь великих американських компаній «Chevron» і «Exxon Mobil» у спільних проєктах в енергетиці як буфер від критики США щодо проблем з демократією у країні, але без успіху.

Ключові слова: українсько-американські відносини, проблеми з демократією, стратегічне партнерство, адміністрація В. Януковича, політичні репресії, енергетичні проєкти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Через авторитарні методи правління та криваві події «Революції Гідності» період президентства В. Януковича (2010-2013), зокрема його зовнішня політика, у вітчизняній політичній літературі переважно висвітлюються або поверхнево, або у негативній конотації. Разом із тим, цей суперечливий етап є досить повчальним і цікавим з точки зору спроб реалізації принципів багатовекторності та балансування в зовнішній політиці, а також помилок у вибудовуванні відносин із геополітичними центрами сили (США, росія, ЄС). За часів першої каденції Б. Обама США нейтрально ставилися і не перешкоджали певному дистанціюванню та політиці балансування нового українського керівництва. На початку обидві сторони прагнули перевести двосторонні відносини на більш практичну основу з акцентом на проєктах у сфері енергетики. Також нова влада у Києві за рахунок рішення щодо відмови від запасів високозбагаченого урану змогла створити сприятливу політичну атмосферу для налагодження співпраці із Вашингтоном. І лише подальші кроки щодо гальмування європейської інтеграції, відхід адміністрації В. Януковича від демократії призвели до суттєвого погіршення українсько-американських відносин.

У цьому контексті об'єктивний аналіз двосторонніх відносин України та США за каденції В.

Януковича є актуальним і корисним як з точки зору їх теоретичного осмислення, так і практичних потреб, щоб не повторити помилок минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі українсько-американські відносини за часів президентства В. Януковича недостатньо вивчені у вітчизняній науковій літературі. Більшість наявних праць висвітлюють цей період або поверхнево у рамках більш широкого огляду, або лише окремі аспекти, які пов'язані з двосторонніми відносинами України та США, наприклад, питання співробітництва з НАТО, програм американської допомоги Україні, політики адміністрації Б. Обама щодо Росії та її впливу на пострадянський простір. Серед вітчизняних розвідок варто виділити роботи таких авторів як М. Белесков [1], О. Манчуленко [7], О. Моцик [9], О. Потехін [10], Н. Ржевська [11]. Зокрема М. Белесков і Н. Ржевська фокусуються на можливостях, проектах і проблемах у реалізації відносин стратегічного партнерства Україна-США після президентських виборів 2010 р. в Україні. О. Моцик, тодішній посол України в США, подає огляд стану двосторонніх відносин і пріоритетних сфер співробітництва. М. Васильєва [2] розкриває мотивацію та інтереси США у наданні Україні економічної та технічної допомоги.

Окрім того, у відкритому доступі представлені першоджерела, що стосуються розвитку українсько-американських відносин у цей період, – спільні заяви засідань Комісії стратегічного партнерства Україна-США та президентів країн, а також заяви адміністрації Б. Обама, що дозволяє робити самостійні висновки.

Формулювання мети статті. Метою роботи є висвітлення та аналіз розвитку українсько-американських відносин у 2010-2013 рр. Для досягнення поставленої мети слід виконати ряд завдань: розкрити підходи, пріоритети та міркування адміністрацій В. Януковича та Б. Обама щодо двосторонніх відносин;

висвітлити трансформацію українсько-американських відносин у цей період, чинники та події, які вплинули на характер і спрямованість цих відносин;

проаналізувати основні суперечності та проблеми у взаємодії країн.

Виклад основного матеріалу. Розуміючи, що діючий президент В. Ющенко не мав шансів на переобрання, Сполучені Штати дистанціювалися від президентської компанії 2010 р. в Україні, щоб не бути втягненими у внутрішньополітичні розборки. У Вашингтоні обидва головні кандидати – лідер опозиції В. Янукович і чинний прем'єр-міністр Ю. Тимошенко – сприймалися як прийнятні фігури, з якими можна вести діалог. Попри проросійський імідж В. Януковича серед американських дипломатів і експертів домінувало стійке переконання, що у разі перемоги його зовнішня політика буде сильно відрізняться від передвиборчої риторики. Основними спонсорами президентської компанії Януковича були представники великого бізнесу, підприємства яких були зав'язані на внутрішній та західні ринки. Відповідно вони не були зацікавлені у посиленні російських позицій в Україні. Тому американські експерти вважали, що під впливом спонсорів Янукович у зовнішній політиці буде балансувати, уникаючи занадто тісної дружби з Кремлем. Більш того, у контексті політики «перезавантаження» американо-російських відносин в очах адміністрації Обама В. Янукович видавався більш вдалою фігурою, оскільки був схильний до пошуку компромісів з Москвою, але не за рахунок втрати незалежності України.

Офіційною позицією Державного Департаменту щодо українських виборів була теза, що США готові співпрацювати з будь-яким з переможцем, якщо вибори будуть відображати волю українського народу, відбудуться за демократичними стандартами. Сама президентська компанія відзначалася жорсткістю боротьби та поляризацією політичних сил. 7 лютого 2010 р. відбувся другий тур президентських виборів, за підсумками якого перемогу здобув В. Янукович. 11 лютого, ще до офіційного рішення ЦВК, американський президент Б. Обама привітав його з обранням на посаду.

Разом із тим, його перемога була непереконливою – 48,95% голосів виборців проти 45,5% у Ю. Тимошенко. В. Янукович став першим президентом України, який у другому турі виборів не зміг набрати понад 50% підтримки/

Американську делегацію на інавгурації В. Януковича 25 лютого очолив радник президента США з питань національної безпеки Дж. Джоунс, що було високим рівнем представництва та свідчило про прагнення Вашингтону до налагодження відносин з новою українською владою.

5 березня 2010 р. Сенат США ухвалив резолюцію, подану сенаторами Дж. Керрі та Р. Лугаром, яка відзначила суттєвий прогрес Україна на шляху до демократії, що проявилось у мирних президентських виборах і зміцненні демократичних інститутів. Сенатори пообіцяли і надалі підтримувати розвиток вільної і відкритої демократичної системи в Україні та підтвердили прагнення

США розвивати двосторонні відносини у рамках Комісії зі стратегічного партнерства.

Ознакою нового етапу у двосторонніх відносинах також стала ротація послів у цей період. Напередодні президентських виборів, 20 листопад 2009 р. вірчі грамоти президенту В. Ющенко вручив новий американський посол Дж. Теффт, який до того працював послом у Грузії та на посаді помічника заступника Державного секретаря. 11 червня 2010 р. В. Янукович призначив новим послом України в США О. Моцика.

Ставши президентом, В. Янукович, враховуючи розколотість суспільства після виборів і проросійський імідж, шукав шляхи зміцнення своїх позицій на міжнародній арені, прагнув заручитися підтримкою впливових держав.

12-13 квітня 2010 р. у Вашингтоні мав відбутися глобальний саміт з ядерної безпеки, ініційований президентом США Б. Обамою. Цей захід був спрямований на формування нових міжнародних інструментів протидії ядерним загрозам і засвідчити американське лідерство у цій сфері. За масштабом і рівнем представництва саміт став одним з найбільших зібрань лідерів держав з 1945 р. У підсумку у Вашингтонському саміті прийняли участь представники 47 країн (38 з яких були представлені главою держави або уряду) та керівники ООН, ЄС та МАГАТЕ [12, с. 101].

За місяць до саміту Україна дипломатичними каналами повідомила про власну ініціативу відмовитись від запасів високозбагаченого урану під гарантії, передбачені Будапештським меморандумом. Пропозиція Києва була вкрай позитивно сприйнята у Вашингтоні. Напередодні саміту Б. Обама потребував прикладів успіху свого курсу з посилення ядерної безпеки у світі, й українська ініціатива виглядала таким. Окрім того, це могло стати гарним прецедентом для інших країн. Таким чином українська дипломатія обрала вдалий момент для ініціативи.

Після завершення процесу ядерного роззброєння у середині 1990-х рр. Україна залишила у себе до 90 кг високозбагаченого урану для наукових потреб. Теоретично цієї кількості урану вистачало на декілька ядерних боєзарядів. Запаси зберігалися у лабораторіях ННЦ «Харківський фізико-технічний інститут» та Севастопольського національного університету ядерної енергії та промисловості, де використовувалися для проведення досліджень і створення медичних ізотопів.

Американці домагалися вивозу цих ядерних матеріалів з України від початку 2000-х рр. Вперше уряд США зробив пропозицію українській стороні викупити 75 кг високозбагаченого урану, який зберігався в Харкові, у жовтні 2002 р. У Вашингтоні на фоні «кольчужного» скандалу» опасалися, що ці матеріали можуть потрапити до рук режиму С. Хусейна або Ірану. Однак тоді адміністрація Л. Кучми відмовилась від пропозиції. Пізніше, за часів президентства В. Ющенко, американські урядовці також піднімали це питання, але безрезультатно. Ідею як «сподобатися» очільнику Білого Дому В. Януковичу на початку 2010 р. підказав керівник МЗС К. Грищенко, який у 2000-2003 рр. працював послом України в США і знав нюанси історії з ураном.

Під час Вашингтонського саміту президент В. Янукович пообіцяв, що Україна до квітня 2012 р. (дати наступного саміту у Сеулі) повністю позбудеться всіх запасів високозбагаченого урану в обмін на технічну та фінансову допомогу США у цьому питанні. За домовленістю президентів, Сполучені Штати мали надати Києву не лише допомогу у вивезенні ядерних матеріалів, а й профінансувати будівництво в Україні центру ядерних досліджень і надати для його роботи низькозбагачений уран. Спершу мова йшла про допомогу у розмірі \$25 млн. на ці цілі.

Як бонус, президент В. Янукович провів 30-хвилинну зустріч з американським лідером. Під час цієї розмови президенти країн обговорили домовленості щодо урану, основні напрямки двосторонніх відносин, а також питання співпраці України з МВФ.

Після зустрічі президенти України і США ухвалили спільну заяву, у якій підтвердили стратегічне партнерство між країнами та заявили про наміри вибудувати відносини на основі Хартії про стратегічне партнерство 2008 р. та спільної комісії. У документі «обидва лідери відзначили спільні інтереси та цінності їх країн, відображені у Хартії, а саме: демократію, економічну свободу, добробут, безпеку, територіальну цілісність, енергетичну безпеку, співпрацю в оборонній сфері, верховенство права і міжособистісні контакти» [15]. На початку червня 2010 р. Б. Обама у листі українському президенту ще раз висловив високу оцінку рішенню Києва вивезти з країни всі запаси високозбагаченого урану, що зміцнить міжнародну ядерну безпеку.

Такий жест Києва створив сприятливу атмосферу для налагодження співпраці з адміністрацією Б. Обами та продемонстрував прихильність нової української влади стратегічному партнерству з США, відкривши на початку «вікно можливостей».

У червні 2010 р., напередодні приїзду Держсекретаря Х. Клінтон, посол США Дж. Теффт

виступив з програмною промовою [4], в якій виділив п'ять пріоритетних сфер для розвитку стратегічного партнерства між країнами:

□ підтримка економічних реформ. США разом з МВФ підтримують проведення в Україні системних реформ для подолання наслідків світової кризи, зокрема реформу системи оподаткування, дерегуляцію економіки, автоматичне відшкодування ПДВ, захист прав інтелектуальної власності, збільшення прозорості.

□ зміцнення демократії та свободи преси. Цей напрямок передбачав надання технічної допомоги для реформування судової системи та правоохоронних органів, а також підтримку свободи ЗМІ як необхідних умов забезпечення демократії.

□ енергетика та торгівля. США задекларували пріоритетну підтримку ринковим реформам у газовій галузі, співпраці в атомній енергетиці, стимулюванню іноземних інвестицій в енергетичний сектор, модернізації української ГТС, а також заявили про фінансування трирічної програми модернізації муніципальних опалювальних систем в Україні для покращення енергозбереження.

У сфері торгівлі адміністрація Б. Обама закликала українську владу працювати над покращенням інвестиційного клімату у країні. Перспективними сферами для залучення американських інвестицій були названі енергетика та аграрна галузі.

□ зміцнення оборони та безпеки. США у цій сфері підтримують розвиток тісної співпраці з Україною у таких питаннях як нерозповсюдження ЗМЗ, зокрема ядерних матеріалів, спільні військові навчання та наближення ЗСУ до стандартів НАТО.

□ боротьба з корупцією. США розглядали боротьбу з корупцією як необхідну умову економічного процвітання та зміцнення демократії в Україні. У цьому зв'язку США наголошували на необхідності судової реформи, прозорих адміністративних процедур, реформування системи державних закупівель і дерегуляції економіки, що мали зменшити можливості для корупції. У цих питаннях США продовжать надавати технічну допомогу уряду України.

2 липня 2010 р. Київ з візитом відвідала Державний секретар США Х. Клінтон, під час якого вона зустрілася з президентом В. Януковичем, очільником МЗС К. Грищенком і лідером опозиції Ю. Тимошенко, а також виступила перед студентами «Київської політехніки». Тоді ж відбулося друге засідання двосторонньої Комісії стратегічного партнерства під співголовуванням Х. Клінтон і К. Грищенко. Напередодні її візиту Верховна Рада прийняла закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», яким членство в НАТО було виключено з переліку основних завдань у сфері зовнішньої політики та національної безпеки України.

Під час спілкування зі ЗМІ американська дипломатка охарактеризувала новий зовнішньополітичний курс Києва як політику стратегічного балансування та заявила, що Сполучені Штати підтримують європейську інтеграцію України та її прагнення збалансувати інтереси між Росією, США та ЄС. На її думку, конструктивна співпраця Києва та Росії з одного боку, і з європейськими партнерами – з іншого, не суперечать один одному. Коментуючи законопроект про позаблоковий статус України, Клінтон відзначила, що поважає це рішення, підкресливши, що «двері Північноатлантичного альянсу для України залишаються відчиненими, але вона має сама це вирішувати. Ви самі маєте обирати це чи інший шлях для вашої безпеки» [3, с. 15]. Також Державний секретар подякувала Києву за відмову від високозбагаченого урану та заявила про підтримку розпочатих українською владою економічних реформ.

У свою чергу В. Янукович зазначив, що Україна прагне стати європейською позаблоковою країною, а курс на європейську інтеграцію є безальтернативним, і він розраховує на підтримку США на цьому шляху.

За словами Х. Клінтон, головними питаннями стратегічного партнерства США та України були енергетика, інвестиції та торгівля, зміни клімату та безпека, особливо акцентувавши увагу на енергетичних питаннях. Симптоматично, що у Києві у складі американської делегації був присутній спеціальний посланник Державного секретаря з питань енергетики в Євразії Р. Морнінгстар. На засідання КСП обговорювалися залучення американських компаній до видобування сланцевого газу і метану, буріння на шельфі Чорного моря, розвиток співпраці у ядерної енергетики, аверсне використання нафтопроводу «Одеса – Броди» для поставок каспійської нафти.

У спільній заяві за підсумками другого засідання КСП декларувалося прагнення сторін розширити співпрацю з широкого спектру взаємних пріоритетів. Наголошувалося на необхідності покращення інвестиційного клімату та боротьби з корупцією в Україні для зростання двосторонньої торгівлі та інвестицій [14]. Були визначені важливі питання у енергетиці для подальших обговорень

– підвищення енергоефективності економіки України, модернізація її ГТС, диверсифікації джерел постачання ядерного палива, розвиток звичайних та нетрадиційних енергоресурсів, завершення проекту «Укриття» на ЧАЕС. Також було досягнуто домовленості щодо створення ще трьох робочих груп у рамках діяльності КСП – з питань мирної атомної енергетики; з питань політичного діалогу та верховенства права; науки та технологій. Окрема увага була приділена обговоренню дій з реалізації квітневих домовленостей президентів країн щодо вивозу всіх запасів високозбагаченого урану з України.

США висловили підтримку співпраці України та МВФ, здійснення системних реформ у країні та прогресу у переговорах України та ЄС щодо Угоди про асоціацію. Американська сторона також підтвердила свої зобов'язання щодо ліквідації твердого ракетного палива, яке зберігалось у м. Павлоград.

Показовим моментом у візиті Державного секретаря США Х. Клінтон до Києва стала відсутність конкретних угод, підписаних за підсумками. Прориву у відносинах не сталося, але американська сторона показала прагнення перевести їх на більш практичну основу, акцентувавши увагу на енергетичних і економічних питаннях. При цьому під час візиту Х. Клінтон уникала різких висловлювань з питань демократії та свободи ЗМІ, щоб не обмежувати можливостей для співробітництва.

Виступаючи перед студентами, Х. Клінтон відзначила, що Україна є важливим партнером для США та демократичним прикладом у регіоні. Серед потенційних сфер, де країни могли поглибити співпрацю, були названі економічні реформи, інвестиції та торгівля, модернізація енергетичного сектору України, освіта, охорона здоров'я та гендерні питання, а також спільні зусилля для вирішення глобальних проблем.

15 лютого 2011 р. у Вашингтоні відбулося третє засідання КСП Україна-США, яке виявилось останнім на рівні голів МЗС за часів президентства В. Януковича. Під час засідання був обговорений широкий спектр питань – реалізацію домовленостей лідерів країн щодо урану, будівництво у Харкові нейтронної установки, енергетичну співпрацю, проекти з утилізації пального до ракет РС-22 і «СКАД», сприяння безпеці на Чорнобильській АЕС, відносини України з НАТО, військову співпрацю, діяльність американських компаній в Україні, розробку плану дій з захисту прав інтелектуальної власності, візову лібералізацію та ін. Також була підписана п'ятирічна програма з надання технічної допомоги українським аграріям на \$20 млн.

Центральною темою засідання Комісії зі стратегічного партнерства стала енергетика. Урядовці обговорили розробку угоди щодо виробництва та розподілу продукції між Кабінетом Міністрів України та компанією «Chevron» та підписали меморандум з геологорозвідки запасів сланцевого газу в Україні. У підсумку ці кроки дозволили у 2012-2013 р. наблизитись до підписання угоди з «Chevron» щодо видобутку сланцевого газу у Західній Україні.

Також Держсекретар Х. Клінтон акцентувала увагу на необхідності проведення реформ в енергетичному секторі України – запровадженні ринкового ціноутворення на газ і прийняття закону про принципи функціонування ринку газу. Між сторонами була досягнута попередня домовленість провести наступне засідання КСП у Києві.

У спільній заяві за підсумками третього засідання КСП США підтвердили свої зобов'язання надати технічну та фінансову допомогу Україні у розмірі \$50 млн. на проекти, пов'язані з вивозом урану, готовність сприяти реалізації інституційної та правової реформ в Україні та підтримувати завершення проєктів на ЧАЕС у рамках фонду «Укриття», розвивати співпрацю у енергетичній сфері [13]. Також американська сторона підтвердила гарантії безпеки України згідно з Будапештського меморандуму та погодилися провести двосторонні безпекові консультації.

У свою чергу українська сторона у заяві запевнила, що розвиток стратегічного партнерства з США залишається одним із її ключових зовнішньополітичних пріоритетів, заявила про намір розвивати співпрацю в енергетиці, перша за все щодо видобутку нетрадиційного газу. Окрім того, Київ наголосив, що його стратегічною метою є проведення реформ для зміцнення демократії.

Результати засідань КСП у 2010-2011 рр. і тональність дипломатичної риторики сторін свідчать до повернення українсько-американських відносин до практики часів існування УАМК у другій половині 1990-х рр. Українські урядовці під час зустрічей брали на себе зобов'язання щодо заходів і кроків у конкретних питаннях, при цьому саботуючи їх виконання, що створювало ефект «руху по колу». Більш того, значна частина питань порядку денного (реформи в економіці та енергетиці, інвестиційний клімат, боротьба з корупцією) періодично обговорювалися з кінця 1990-х рр., але по

суті не вирішувалися. Головною причиною був брак політичної волі Києва.

Як і УАМК, Комісія стратегічного партнерства у 2010-2011 рр. за функціоналом слугувала інституційним майданчиком для обговорення поточних питань і галузевих проєктів, а тому цей формат діалогу не міг забезпечити якісний прогрес у відносинах на стратегічному рівні і реалізацію масштабних програм співпраці.

Українсько-американські відносини у 2010-2013 рр. відзначились звуженням порядку денного. За часів президенства В. Ющенко він формувався вісьмома сферами – політичний діалог, європейська та євроатлантична інтеграція, регіональна безпека, військова співпраця, енергетика, підтримка реформ, підтримка демократії, торгово-економічні питання. Після приходу до влади В. Януковича вже до середини 2011 р. порядок денний двосторонніх відносин звузився до шести сфер – політичний діалог, європейська інтеграція, ВТС, енергетика, підтримка реформ, підтримка демократії. При цьому в майже в усіх них, окрім енергетики, спостерігалась стагнація або регрес.

Адміністрація В. Януковича в 2010-2012 рр., хоч і дистанціювалася від США, разом із тим розглядала Вашингтон як важливого партнера у рамках геополітичного балансування між Росією та Заходом. Обіцянка розвивати стратегічне партнерство з США містилася у передвиборчих програмах В. Януковича на президентських виборах 2010 р. і Партії регіонів на парламентських виборах 2012 р. Іншими опорами «збалансованого» курсу Києва у міжнародній політиці покликані були стати відносини стратегічного партнерства з Туреччиною та Китаєм, проголошені у 2011 р. Тому українські урядовці прагнули розвивати конструктивні відносини з США, спираючись на прагматичні засади. При цьому Київ намагався винести внутрішньополітичні проблеми за рамки двосторонніх відносин, замістивши їх привабливими енергетичними проєктами.

У свою чергу офіційною метою політики США щодо України було збереження статус-кво. Вашингтон прагнув утримати адміністрацію В. Януковича як від занадто тісного зближення з Москвою, так і від скачування в авторитаризм у внутрішній політиці. Заради конструктивного діалогу з Москвою, адміністрація Обама фактично зняла з порядку денного питання вступу України до НАТО [8, с. 132]. Американська сторона також прагнула деполітизувати порядок денний відносин з Києвом, сконцентрувавши увагу на таких питаннях як нерозповсюдження ЗМЗ, боротьби з тероризмом, ядерна безпека, енергетика, співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями.

За український напрямок у Державному департаменті відповідали помічник заступника Державного секретаря з питань демократії, прав людини та праці Т. Мелія (займався внутрішньополітичними процесами) і помічник заступника Державного секретаря з питань Європи та Євразії Д. Рассел (зовнішня політика).

На практиці у 2009-2013 рр. Вашингтон по відношенню до України проводив дві політичні лінії: формальну і реальну. На офіційному рівні американські представники заявляли про стратегічний характер відносин з Україною та невизнання претензій Росії на власну сферу впливу на території колишнього СРСР. Водночас адміністрація Б. Обама не здійснила жодних практичних дій з протидії тиску Росії на Україну, що сильно контрастувало з політикою адміністрації Дж. Буша-молодшого.

Головними темами двосторонніх обговорень стали розвиток співпраці у сфері енергетики, європейська інтеграція та проблеми з демократією в Україні. Публічна риторика сторін значно відрізнялася. Українські урядовці постійно наголошували на розвитку стратегічного партнерства між країнами з акцентом на спільних проєктах у сфері енергетики. У свою чергу американські представники на перше місце ставили проблеми з гальмуванням Києва на шляху європейської інтеграції та демократичним регресом у цей період, паралельно розвиваючи енергетичний діалог.

При збереженні у цей період формально-дипломатичної тональності та формули стратегічного партнерства у риторичі сторін атмосфера українсько-американських відносин була прохолодною. Суперечність українського (дистанціювання від США, спроби відкупитися від американської критики щодо згортання демократії проєктами в енергетиці) та американського (збереження Києва в орбіті свого впливу, його руху до Європи та демократичної системи в Україні) бачень двосторонніх відносин стало головним джерелом напруженості між Києвом і Вашингтоном у 2010-2013 рр. Разом із тим, адміністрація Б. Обама проявляла значну терпимість до української влади, не застосовуючи жорсткі економічні та політичні методи тиску. Це зумовлювалося тим, що Україна опинилася на периферії зовнішньополітичних інтересів США.

Через переорієнтацію на Східну Азію та політику переважання відносин з Росією Сполучені Штати де-факто усунулися від справ на пострадянському просторі. Відтворюючи у 2009-2013 рр. риторичу попередньої республіканської адміністрації щодо стратегічних відносин з Україною, у

реальності адміністрація Б. Обама так і не змогла сформулювати власне бачення їх розвитку. Варто відзначити, що така ситуація не була виключно провиною Києва. Аж до початку російської агресії проти України адміністрація Б. Обама також майже не звертала увагу на Центрально-Східну Європу [6, с. 441]. У свою чергу політику перезавантаження американо-російських відносин від початку критикувала значна частина урядовців нової адміністрації, зокрема тодішні помічник заступника Держсекретаря з питань Європи та Євразії Д. Рассел і помічниця заступника міністра оборони США С. Волландер, вбачаючи у ній небезпеку та підрив тісних відносин з пострадянськими країнами, які США досягли з 1991 р.

Політичний діалог України та США у 2010-2013 рр. був вкрай суперечливим і складним, і з середини 2011 р. розвивався по низхідній, супроводжуючись постійною критикою та розчаруванням Вашингтону в новій українській владі.

Протягом 2010-2013 рр. Україну відвідав ряд американських високопосадовців – Державний секретар Х. Клінтон (2 липня 2010 р.), заступник Державного секретаря з політичних питань В. Шерман, чотири рази помічник заступника Держсекретаря з питань демократії, прав людини та праці Т. Мелія, чотири рази помічники заступника Держсекретаря з питань Європи та Євразії (тричі Д. Рассел і один раз Ф. Гордон), три рази спеціальний посланник Держсекретаря з питань енергетики в Євразії Р. Морнінгстар, посланник президента США з питань енергетичної безпеки К. Паскуаль, заступник міністра оборони з міжнародної безпеки А. Вершбоу, заступник міністра оборони з питань ядерного, хімічного та біологічного захисту Е. Вебер, директор ФБР Р. Мюллер. Окремо від цього переліку слід розглядати візити в Україну у листопаді 2013 – лютому 2014 рр. заступника Державного секретаря з питань Європи та Євразії В. Нуланд під час протестів у Києві. Таким чином, найбільш високопоставленим представником США, який відвідав Україну у цей період, стала Державний секретар Х. Клінтон (2010). Ні президент Б. Обама, ні віце-президент Дж. Байден не відвідали Київ за каденцію В. Януковича.

Слід також відзначити, що динаміка двосторонніх контактів була нестабільною. Активний розвиток і підйом у 2010-2011 рр. змінився значним спадом у політичному діалозі у 2012 р., що було результатом ув'язнення Ю. Тимошенко. Протягом 2013 р. інтенсивність політичних контактів зросла, але це було викликано не покращенням двосторонніх відносин, а намаганням США переконати В. Януковича не піддаватися тиску Москви та підписати угоду про асоціацію з ЄС.

Американська дипломатія налагодила контакти з усіма впливовими групами у Києві як всередині влади, так і в опозиційному таборі. Американці швидко зрозуміли нову конфігурацію владних суб'єктів в Україні, у якій зовнішня політика практично повністю визначалася президентом Януковичем, а внутрішня – його адміністрацією та фінансово-промисловими групами. Роль РНБО, уряду та МЗС була номінальною, а Верховна Рада відігравала роль «машини для голосування» правлячої партії. Тому американські дипломати надавали перевагу спілкуванню з топ-функціонерами адміністрації президента та урядовцями, особисто близькими до президента.

Паралельно вагоме місце відводилося контактам з опозиційними силами. Так Державний секретар Х. Клінтон під час візиту до Києва у липні 2010 р. зустрілася не лише з президентом Януковичем і урядовцями, а й з лідером опозиції Ю. Тимошенко. У квітні 2011 р. з нею у Києві зустрівся помічник заступника Державного секретаря США Д. Рассел. У травні 2012 р. помічник заступника Державного секретаря Т. Мелія та посол США Дж. Теффт відвідали Ю. Тимошенко у лікарні. У березні 2013 р. Київ відвідала заступник Державного секретаря В. Шерман, яка окрім зустрічей з вищим керівництвом України провела тригодинну зустріч з лідерами опозиційних партій «Батьківщина», «УДАР» і «Свобода» А. Яценюком, В. Кличком і О. Тягнибоком.

Офіційний Київ у 2010-2013 рр. традиційно намагався демонструвати значну дипломатичну активність на американському напрямку. У цей період США відвідали: двічі президент В. Янукович (2010, 2012), чотири рази міністри закордонних справ (тричі К. Грищенко і один раз Л. Кожара), тричі міністри енергетики (двічі Ю. Бойко і один раз Е. Ставицький), тричі перші віце-прем'єри А. Ключев (2011) та С. Арбузов (у січні та жовтні 2013 р.), віце-прем'єр-міністр Р. Богатирьова (2012), віце-прем'єр-міністр Б. Колесніков (2012), голова СБУ В. Хорошковський (2010), міністр аграрної політики М. Присяжнюк, міністр фінансів Ю. Колобов, голови митної та податкової служб України, міністр соціальної політики С. Тігіпко.

Прикметно, що за часів каденції В. Януковича ані прем'єр-міністр М. Азаров, ані голови Верховної Ради В. Литвин і В. Рибак не відвідували США з візитами. Сам В. Янукович здійснював поїздки в США та зустрічався з Б. Обамою лише у рамках участі у міжнародних заходах (2010 р. –

глобальний саміт з ядерної безпеки, 2012 р. – саміт НАТО в Чикаго). Офіційного запрошення від Б. Обами відвідати Вашингтон у рамках повноцінного двостороннього візиту він так і не отримав. До прикладу, під час саміту з ядерної безпеки у Сеулі у березні 2012 р. попри те, що Україна виконала усі зобов'язання з вивезення урану, американський лідер відмовився від повноцінної зустрічі з В. Януковичем через погіршення стану демократії в Україні [1].

У червні 2013 р. голова партії «Батьківщина» А. Яценюк відвідав Вашингтон, де провів зустрічі з заступником Держсекретаря В. Шерман, старшим директором з питань Європи Ради національної безпеки США К. Донфрід, лідерами республіканців і демократів у Конгресі, першим заступником директора МВФ Д. Ліптоном. Вже тоді американські урядовці, зокрема віце-президент Дж. Байден, симпатизували Яценюку, вбачаючи у ньому перспективного політика з прозахідною орієнтацією.

У 2012-2013 рр. якісний стан українсько-американських відносин погіршився. Власне ускладнення двостороннього діалогу розпочалося ще з середини 2011 р., коли у Києві намітилось згорання демократичних процесів. У квітні 2011 р. Державний департамент США опублікував традиційний щорічний звіт про стан дотримання прав людини у світі, в якому ситуація у цій сфері в Україні була охарактеризована як вкрай критична [11, с. 229]. Американські експерти звернули увагу на збільшення випадків обмеження свободи зібрань з боку влади, тиску на ЗМІ та посилення корупції в урядових органах. У документі також містилася критика неефективної та корумпованої судової системи та стану захисту прав людини в Україні.

Початок судових процесів над лідерами української опозиції Ю. Тимошенко та Ю. Луценком влітку 2011 р. викликав негативні оцінки американських представників. Виступаючи 1 липня у Вільнюсі, Державний секретар Х. Клінтон заявила, що вважає судовий процес проти Ю. Тимошенко політично заангажованим. У вересні Х. Клінтон і Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики та безпеки К. Ештон надіслали В. Януковичу приватного листа, в якому висловили стурбованість арештом Ю. Тимошенко та відходом від демократії в Україні [10, с. 75].

Каталізатором погіршення двосторонніх відносин Києва та Вашингтону стало ув'язнення Ю. Тимошенко, що було сприйнято на Заході як розправа над політичним опонентом. 11 жовтня 2011 р. Печерський районний суд м. Києва засудив колишнього прем'єр-міністра до 7 років тюремного ув'язнення за перевищення повноважень при підписанні газових домовленостей у Москві у 2009 р.

Реагуючи на рішення суду, того ж дня Білий Дім опублікував спеціальну заяву: «Сполучені Штати глибоко розчаровані засудженням і вироком колишньому прем'єр-міністрові Ю. Тимошенко за політично мотивованим кримінальним переслідуванням. Звинувачення проти неї і хід судового процесу, а також переслідування інших лідерів опозиції та членів попереднього уряду, викликали серйозні побоювання з приводу прихильності української влади демократії та верховенству права. США залишаються прихильником зміцнення двостороннього співробітництва, заснованого на спільних цінностях та інтересах. Враховуючи це, США закликають звільнити Тимошенко та інших політичних лідерів і колишніх урядовців, і вважають, що вони не повинні бути обмеженими в можливостях повноцінно брати участь у політичному житті, зокрема і в парламентських виборах наступного року» [18].

Розчарування США у внутрішньополітичному курсі В. Януковича мало вагомні наслідки для двосторонніх відносин. На фоні посилення у політичному житті України авторитарних тенденцій (концентрації влади в руках президента та його оточення, тиску на ЗМІ, політичних репресій проти опозиційних діячів) адміністрація Б. Обами прийняла рішення різко скоротити контакти з Києвом на високому рівні. Після вироку Ю. Тимошенко МВФ, де вплив США є високим, призупинив переговори з Україною щодо відновлення програми співпраці. Також Вашингтон вирішив відмовитися від проведення четвертого засідання КСП, яке мало відбутися наприкінці 2011 р. у Києві.

Протягом 2012-2013 рр. спостерігалось наростання критики з американського боку порушень адміністрацією В. Януковича стандартів демократії та верховенства права. Представники США практично на всіх зустрічах послідовно підкреслювали стурбованість політично мотивованим переслідуванням колишніх урядовців, тиском на ЗМІ, обмеженням свободи зібрань, зволіканням з судовою реформою. Разом із тим, продукуючи багато заяв щодо занепокоєння та невдоволення діями української влади, Вашингтон не здійснював жодних практичних кроків, щоб змінити ситуацію.

Другою і останньою зустріччю В. Януковича та Б. Обами стали коротку розмову у кулуарах саміту НАТО 21 травня 2012 р. в Чикаго. Американський лідер висловив вдячність колезі за виконання обіцянки вивезти з України високозбагачений уран, за збереження присутності українських військовослужбовців у складі Міжнародних сил сприяння безпеці в Афганістані та

відмову Києва від продажу Ірану зварювальних технологій, які, на думку американців, мали подвійне призначення.

Окрім того, Б. Обама наголосив на важливості збереження відданості України демократії шляхом забезпечення вільних і чесних парламентських виборів у жовтні та висловив занепокоєння переслідуваннями політичної опозиції в Україні.

Влітку 2012 р. в американському Конгресі та ЗМІ почали активно обговорювати можливість запровадження санкцій проти українських високопосадовців, причетних до переслідування опозиції та порушення демократії.

22 вересня 2012 р. напередодні виборів до Верховної Ради Сенат США схвалив резолюцію щодо звільнення Ю. Тимошенко та покарання причетних до її ув'язнення. Сенатори визнали колишнього українського прем'єра політичним в'язнем та засудили дії адміністрації В. Януковича з її утримання під вартою. Документ закликав негайно звільнити всіх політично засуджених і запровадити візові й інші санкції до причетних до здійснення політичних переслідувань в Україні.

У жовтні 2012 р. Сполучені Штати анулювали п'ятирічну американську візу першому заступнику Генерального прокурора України Р. Кузьміну. Коментуючи це рішення, заступник Державного секретаря В. Нуланд заявила, що США за допомогою дипломатичного впливу намагаються змінити курс українського керівництва, а саме припинити політичні переслідування, звільнити экс-прем'єр-міністра Ю. Тимошенко та краще захищати демократичну репутацію країни. За її словами, рішення щодо візи Р. Кузьміну було ухвалене в індивідуальному порядку. Візові обмеження можливі, але на даному етапі у Вашингтона немає «чорного списку» українських урядовців [5, с. 274].

Парламентські вибори в Україні, які відбулися 28 жовтня 2012 р., відзначилися численними порушеннями та маніпуляціями і були розкритиковані спостерігачами від ОБСЄ, ПАРЄ та США за непрозорість процесу підрахунку голосів і тиск на виборчі комісії на місцях з боку влади. Окрім того, у п'яти мажоритарних округах результати виборів так і не вдалося встановити. За результатом виборів правляча Партія регіонів отримала 30% голосів виборців за партійними списками (72 мандати), її представники перемогли в 115 з 220 мажоритарних округів. У підсумку більшість у новій Верховній Раді сформували фракції Партії регіонів (210 депутатів) і комуністів (32 депутата), що лише зміцнило позиції президента В. Януковича у владній ієрархії. Опозиційні партії «Батьківщина», «УДАР» і «Свобода», які отримали 178 мандатів у парламенті, у 2012-2013 рр. були позбавлені будь-якого впливу на формування порядку денного у країні та ухвалення політичних рішень. Іншим наслідком виборів стало посилення у владних колах позицій «Сім'ї» і проросійського лобі.

За підсумками парламентських виборів 28 жовтня 2012 р. Державний секретар США Х. Клінтон виступила з заявою, в якій назвали вибори кроком назад у розвитку української демократії, розкритикувавши масові порушення та непрозорість процесу підрахунку голосів. Також у заяві очільниця американської дипломатії знову задала політично вмотивовані переслідування опозиційних лідерів, зокрема Ю. Тимошенко, які завадили їм взяти участь у виборчій компанії, та закликала владу України негайно припинити ув'язнення політичних опонентів. У листопаді-грудні 2012 р. Х. Клінтон на різних публічних заходах і у колонці в «New York Times» знову висловила занепокоєність переслідуванням опозиціонерів і відкатом демократії в Україні.

Адміністрація Б. Обама на фоні ігнорування Києвом закликів Заходу вирішити проблему з Ю. Тимошенко у 2012-2013 рр. поставила на паузу відносини з Україною, які втратили навіть видимість стратегічного партнерства. У цьому зв'язку показово, що найбільш високопоставленим американським представником, який відвідав Київ у 2011-2013 рр. (до початку масових протестів) стала заступник Держсекретаря з політичних питань В. Шерман (20 березня 2013 р.). Свідченням втрати інтересу США до України стало рішення адміністрації Б. Обама зменшити на 2013 р. фінансування проєктів з підтримки демократії в Україні на чверть. Також США де-факто усунулися від процесу переговорів України та ЄС щодо Угоди про асоціацію.

Представники республіканською більшості в Палаті представників США у 2012-2013 рр. періодично висували пропозиції відкликати американського посла з України, призупинити всі види співпраці НАТО з нею, відкласти її головування в ОБСЄ, заборонити в'їзд до США президенту В. Януковичу, доки українська влада не звільнить Ю. Тимошенко. І хоча адміністрація Б. Обама була більш стриманою, подібні заяви з Конгресу були яскравим маркером погіршення двосторонніх відносин.

У липні 2013 р. Вашингтон припинив дію загальної системи преференцій США (GSP) щодо України через порушення прав інтелектуальної власності американських компаній-виробників

програмного забезпечення. Однак враховуючи невеликі об'єми двосторонньої торгівлі у рамках GSP (\$70-200 млн. щорічно) цей крок мав переважно політико-символічне значення.

У свою чергу адміністрація В. Януковича, зіштовхнувшись з критикою США та ЄС переслідування політичних опонентів, на початку намагалася ігнорувати численні заклики звільнити Ю. Тимошенко, однак це лише сприяло зростанню напруженості. Тому весною 2012 р. Київ вирішив спробувати використати для поліпшення відносин залучення західних компаній до проєктів видобутку газу в Україні. Участь провідних американських енергетичних компаній «Chevron» і «Exxon Mobil», на думку оточення В. Януковича, мала пом'якшати позицію США щодо проблем з демократією у країні. У травні 2012 р. «Chevron» виграла конкурс на розробку покладів сланцевого газу на Олеській ділянці у Західній Україні, а у серпні «Exxon Mobil» – на розробку Скіфської нафтогазоносної ділянки на чорноморському шельфі. У подальшому Київ використовував затягування процесу підписання угод про розподіл продукції з компаніями як інструмент торгу з Вашингтоном.

Протягом 2012-2013 рр. президент В. Янукович декілька разів зустрічався з керівниками компаній «Exxon Mobil» і «Chevron». Президент останньої Дж. Джонсон відвідав Київ для переговорів з урядовцями у червні 2013 р.

На фоні різкого зменшення двосторонніх контактів на високому рівні взаємодія на рівні робочих груп у рамках КСП залишалась доволі інтенсивною. У 2010-2013 рр. група з питань політичного діалогу та верховенства права провела шість засідань (останнє 21-25 жовтня 2013 р. у Києві), група з питань енергетичної безпеки – п'ять (останнє 4 лютого 2013 р. у Києві), група з питань нерозповсюдження та експортного контролю – п'ять (останнє 15-16 травня 2013 р. у Вашингтоні), група з науки і технологій – три (останнє 12 грудня 2012 р. у Києві).

Таблиця. 1.

Українсько-американські робочі групи у рамках КСП у 2010-2013 рр.

назва групи	СПІВГОЛОВИ		строки діяльності
	Україна	США	
група з питань енергетичної безпеки	міністри енергетики та вугільної промисловості Ю. Бойко / Е. Ставицький	спеціальний посланник Державного секретаря з питань енергетики в Євразії Р. Морнінгстар	жовтень 2010 р. – лютий 2013 р.
група з питань політичного діалогу та верховенства права	заступник глави Адміністрації Президента України А. Портнов	помічник заступника Державного секретаря з питань демократії, прав людини та праці Т.Меліа	листопад 2010 р. – жовтень 2013 р.
група з питань нерозповсюдження та експортного контролю	заступники міністра закордонних справ О. Горін / П. Клімкін	помічник Державного секретаря з питань міжнародної безпеки та нерозповсюдження Венн Ван Діпен.	березень 2011 р. – травень 2013 р.
група з науки і технологій	голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації В. Семиноженко	директор управління науково-технічного співробітництва Державного департаменту США Д. Дердеріан	листопад 2010 р. – грудень 2012 р.

Паралельно торгово-економічні питання обговорювались сторонами у рамках Українсько-Американської ради з торгівлі і інвестицій – інституційного механізму, створеного на виконання Угоди про співпрацю у сфері торгівлі та інвестицій (2008). Її перші засідання відбулися ще за часів президенства В. Ющенка. Згідно угоди, вони мали бути щорічними, однак у 2010-2013 рр. відбулося лише два засідання. 14 жовтня 2010 р. у Києві відбулося третє засідання, а 31 липня 2012 р. у Вашингтоні – четверте. У 2011 р. адміністрація Б. Обама відмовилася від проведення засідання Українсько-Американської ради з торгівлі і інвестицій через судові процеси у Києві над лідерами опозиції Ю. Тимошенко і Ю. Луценко, а в 2013 р. – через політичну кризу в Україні.

Після парламентських виборів 2012 р. відносини України з ЄС і США стали ще більш прохолодними. Окрім того, економічне ситуація в Україні погіршувалася через припинення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. Цим вирішила скористатися Москва, посиливши енергетичний та економічний тиск на Київ. Метою Кремля був зрив підписання Україною Угоди про

асоціацію з ЄС та її залучення до Митного Союзу.

У Москві сприйняли політику «перезавантаження», яку просував Б. Обама, як фактичне визнання Вашингтоном домінування Росії на пострадянському просторі та згоди понизити рівень відносин з країнами регіону заради поступок Кремля з більш важливих міжнародних питань, використовували цю можливість для зміцнення свого становища у регіоні. Створення Митного союзу, активізація процесів євразійської інтеграції стала пріоритетним проектом третього президентського терміну в. путіна.

У квітні 2010 р. РФ сприяла поваленню нелояльного президента К. Бакієва у Киргизстані. У 2010-2013 рр. ініціювала торговельні війни з Молдовою та Грузією, чинила тиск на Білорусь і Казахстан для прискорення інтеграційних процесів у рамках новоствореного Митного Союзу, на Вірменію та Україну щодо їх приєднання до нього. Для прикладу, у вересні 2013 р. під тиском Москви Вірменія відмовилася підписувати Угоду про асоціацію з ЄС [17, с. 628].

Текст Угоди про асоціацію між Україною та ЄС був парафований сторонами у березні 2012 р., але її підписання ставилося ЄС в залежність від виконання Україною низки попередніх умов («19 пунктів Фюле»), які стосувалися судової реформи, питань вибіркового правосуддя, візової лібералізації, виборчого законодавства, фіскальної політики. У першій половині 2013 р. Київ демонстрував повільний рух назустріч ЄС.

15 травня, незважаючи на слабкий прогрес за більшістю вимог, Європейська Комісія схвалила рішення про підписання Угоди про Асоціацію. Її підписання планувалося на саміті Східного партнерства у Вільнюсі 28-29 листопада 2013 р. Формальна позиція США у цій ситуації полягала у підтримці угоди, однак як і у випадку проблеми «вибіркового правосуддя», Вашингтон не здійснював жодних практичних дій.

Паралельно Москва у липні-жовтні 2013 р. почала здійснювати відкритий тиск на Київ, блокуючи український експорт і схиляючи Київ до вступу до Митного союзу. Зрештою, найбільш складним для української влади у переговорах виявилася питання звільнення Ю. Тимошенко. У якості поступок В. Янукович 7 квітня 2013 р. помилував і звільнив від відбування покарань колишніх міністрів внутрішніх справ Ю. Луценко та охорони навколишнього природного середовища Г. Філіпчука. Але у питанні щодо звільнення свого головного опонента не був готовий до поступок.

4 листопада Київ з візитом відвідала заступник Держсекретаря США з питань Європи та Євразії В. Нуланд. Центральними питаннями на переговорах з президентом В. Януковичем стали підписання Угоди про Асоціацію з ЄС та перспективи співпраці України з МВФ. За результатами двогодинної розмови В. Янукович підтвердив свою прихильність курсу на європейську інтеграцію, а В. Нуланд закликала його підписати на саміті у Вільнюсі Угоду про Асоціацію з ЄС. Окрім того, американська дипломатка намагалася переконати українського очільника вирішити «проблему Ю. Тимошенко», що б усунуло політичні бар'єри у відносинах з США, МВФ і ЄС.

18 листопада Сенат США одногосно ухвалив резолюцію із закликом до влади України звільнити колишнього прем'єр-міністра Ю. Тимошенко, щоб наблизитися до Європи. Однак 21 листопада уряд України своїм розпорядженням зупинив процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС. Як реакція, в ніч на 22 листопада на Майдані почалися перші протести проти згортання європейської інтеграції. Саміт у Вільнюсі завершився для України безрезультатно, а чергова пропозиція Януковича провести тристоронні переговори за участю Росії була відкинута. У підсумку це у сукупності з жорстким розгоном студентів на Майдані 30 листопада лише сприяло розгортанню масових протестів у Києві.

У цих умовах В. Янукович намагався використовувати для пом'якшення реакції Вашингтону укладання угод щодо видобутку газу в Україні з американськими компаніями. 5 листопада 2013 р. «Chevron» і українська компанія «Надра Олеська» у Києві підписали угоду про розподіл продукції від видобутку сланцевого газу. Згідно з УРП, «Chevron» зобов'язалася інвестувати у розвідку Олеської площі \$350 млн. При цьому угода містила чимало економічних преференцій американській компанії з боку держави. На 24 листопада планувалося підписання аналогічної угоди з «ExxonMobil» щодо видобутку природного газу на шельфі Чорного моря, але через початок масових протестів у Києві церемонія підписання була скасована. Вигідні для американських компаній контракти, на думку української влади, мали змусити адміністрацію Обама зайняти у цій ситуації більш м'яку позицію, однак ця ставка не спрацювала.

Погіршення українсько-американських відносин за часів В. Януковича також відобразилося у зменшенні обсягів допомоги від уряду США. У 2010 р. адміністрація Б. Обама виділила Україні

\$118,9 млн. на проекти технічної та економічної допомоги. Порівняно з показником попереднього року (\$86,5 млн.) розмір допомоги зріс на 37%. Це пояснювалося як тим, що у 2009 р. відбулося помітне скорочення витрат США на програми міжнародної допомоги, викликане економічною кризою, так і прагненням Вашингтону підтримати стратегічне партнерство після зміни влади у Києві.

На 2011 р. на фоні рішення адміністрації В. Януковича про відмову від запасів високозбагаченого урану уряд США збільшив обсяг допомоги Україні до \$124,4 млн. Влітку 2011 р. напередодні нового бюджетного року в США адміністрація Б. Обами надіслала у Конгрес пропозицію виділити Україні на 2012 р. \$126,4 млн., але після ув'язнення Ю. Тимошенко Сенат зменшив розмір допомоги до \$114 млн. [7, с. 371].

У подальшому тенденція до зменшення обсягів американської допомоги продовжилась, що було результатом негативної внутрішньополітичної динаміки в Україні. У 2013 р. її розмір становив \$104,4 млн., а на 2014 р. Сенат схвалив виділення Києву ще менше – \$95,3 млн. допомоги.

Таким чином, у 2010-2013 рр. Україна отримала від США понад \$461 млн. на проекти технічної та економічної допомоги, але розмір допомоги на 2014 р. порівняно з 2010 р. зменшився на 20%. Цікаво, що ця ситуація корелювалася з аналогічною політикою США щодо Грузії. Після приходу до влади в США адміністрації Б. Обами американська допомога Тбілісі у 2009-2012 рр. також дещо зросла: \$67 млн. – 2009 р., \$78 млн. – 2010 р., \$87 млн. – 2011 р., \$85 млн. – 2012 р. Але після парламентських виборів 2012 р., на яких перемогла партія «Грузинська мрія» проросійського олігарха Б. Іванішвілі, Державний секретар США Дж. Керрі заявив про зменшення допомоги Грузії в 2013 р. на 24% [16, с. 408].

Американська допомога Україні за часів правління В. Януковича фокусувалась на чотирьох основних напрямках: 1) забезпечення безпеки; 2) підтримка демократії, прав людини та ефективного управління; 3) програми охорони здоров'я; 4) проекти економічного розвитку. На них сукупно припадало до 95% коштів і проектів.

Таб. 2.

Обсяг та структура американської допомоги Україні у 2010-2013 рр., у млн. \$

напрямок	2010	2011	2012	2013
забезпечення безпеки	44,5	44,6	38,4	34
підтримка демократії, прав людини та ефективного управління	31,7	28,8	28,3	21,4
програми охорони здоров'я	15,5	24	38,1	35,1
проекти економічного розвитку	16,9	25,1	13,5	13,1
гуманітарна допомога	1,2	1,3	1,2	0,8

Власне підтримка економічних реформ у цей період у структурі американської допомоги займала невелику частку. Протягом 2010-2013 рр. на цей напрямок щороку виділялося від \$13 млн. до \$25 млн. Проекти технічної допомоги були спрямовані на підтримку розробки реформ з дерегуляції економіки, реформування газового сектору, зокрема НАК «Нафтогаз України», розвиток ринкових процесів в аграрній галузі, впровадження електронної системи контролю імпорту на кордоні, підтримку малих і середніх сільськогосподарських виробників.

Одним з головних пріоритетів у наданні Україні американської допомоги у цей період стали програми охорони здоров'я. При загальному зменшенні у 2010-2013 рр. обсягів допомоги фінансування програм з охорони здоров'я навпаки зросло. Якщо на ці цілі у 2010 р. уряд США виділив \$15,5 млн., то у 2011 р. – \$24 млн., у 2012 р. – \$38 млн., у 2013 р. – \$35 млн. Частка цього напрямку у загальній обсязі допомоги США зросла з 13% (2010) до 33,6% (2013).

Програми з охорони здоров'я під егідою USAID охоплювали широке коло цілей і проектів – протидію ВІЛ/СНІД, туберкульозу, іншим інфекційним захворюванням в Україні, охорону здоров'я матері і дитини, зміцнення системи санітарного контролю, експертну допомогу в розробці нормативно-правової бази, необхідної для реалізації медичної реформи, підвищення кваліфікації медиків, підвищення біологічної безпеки лабораторій МОЗ, використання ядерних технологій в медицині.

15 лютого 2011 р. у Вашингтоні керівник МЗС К. Грищенко та координатор США з питань СНІД посол Е. Гузбі підписали міждержавну угоду про співробітництво у сфері протидії ВІЛ/СНІД у 2011-2015 рр. [2, с. 17].

Щодо підтримки демократичних процесів в Україні політика США у цей період мала подвійний характер. З одного боку, починаючи з 2011 р. американські урядовці та неурядові організації

послідовно критикували українську владу за погіршенням ситуації з демократією. З іншого боку, на практичному рівні адміністрація Б. Обама демонструвала пасивність. Протягом 2010-2013 рр. уряд США послідовно скорочував фінансування програм підтримки демократії та громадянського суспільства для України: 2010 р. – \$31,7 млн., 2011 р. – \$28,8 млн., 2012 р. – \$28,3 млн., 2013 р. – \$21,4 млн. На 2014 р. було заплановано виділити на ці цілі \$22,7 млн. В цілому це свідчило про небажання адміністрації Б. Обама прискорювати демократизаційні процеси та тісно залучатися в українську внутрішню політику.

Відповідні програми з підтримки демократії традиційно охоплювали питання верховенства права, захисту прав людини, боротьби з корупцією, гендерної рівності, підтримки незалежності засобів масової інформації слова, протидії торгівлі людьми. У рамках цих програм надавалась експертна допомога у розробці реформ судочинства та прокуратури, нового Кримінально-процесуального кодексу (КПК), вдосконаленню антикорупційних законів, процедур державних закупівель. У 2010-2012 рр. особлива увага приділялася розвитку виборчого законодавства (робота над новим законом про вибори народних депутатів) для парламентських виборів 2012 р.

Висновки. У 2010-2013 рр. українсько-американські відносини пережили один із найбільш складних періодів за понад тридцятилітню історію. На початковому етапі обидві сторони прагнули до вибудовування відносин на практичній основі з акцентом на енергетичні та економічні питання, деполітизації порядку денного, підтримуючи риторику стратегічного партнерства. Більш того, адміністрація В. Януковича одразу на старті за рахунок вчасного жесту у вигляді відмови від запасів високозбагаченого урану змогла створити сприятливу політичну атмосферу для двостороннього діалогу. Водночас підхід адміністрації Б. Обама до відносин з Україною у цей період підпорядковувався її політиці перезавантаження відносин із росією, яка передбачала зменшення інтенсивності політичного діалогу з Києвом та увагу до пострадянського простору, зняття з порядку денного питання вступу України до НАТО при збереженні взаємовигідної співпраці. Як результат, Вашингтон демонстрував на українському напрямку інертність і пасивність, делегувавши такі питання як регіональна безпека та європейська інтеграція України європейцям. Разом із тим, з середини 2011 р. українсько-американські відносини почали розвиватися по низхідній, що було пов'язано із відходом адміністрації В. Януковича від демократії та переслідуванням політичних опонентів. Поворотним моментом у цьому контексті стало засудження до семи років ув'язнення лідера опозиційної партії «Батьківщина» Ю. Тимошенко у жовтні 2011 р. З цього моменту відносини України та США поступово погіршувалися, супроводжуючись критикою Вашингтону дій української влади у внутрішній політиці: були скорочені двосторонні контакти на високому рівні, зменшувалися обсяги американської допомоги, припинена програма співпраці України з МВФ і дія загальної системи преференцій США (GSP) щодо України. Разом із тим, Сполучені Штати утримувалися від будь-яких силових дій, обмежуючись критичними заявами. У 2012-2013 рр. Україна фактично із поля зовнішньополітичної уваги Вашингтону. Цією ситуацією вирішила скористатися Москва, яка влітку-восени 2013 р. різко активізувала політичний і економічний тиск на адміністрацію В. Януковича з метою примушення України до приєднання до власного інтеграційного утворення, Митного Союзу, та відмови від підписання угоди про асоціацію з ЄС.

Бібліографічний список:

1. Белесков М. Стратегічне партнерство Україна-США – спроба №3? Інститут світової політики. 28 березня 2018 р. URL: <http://iwrp.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Strategichne-partnerstvo-Ukrayina-SSHA.pdf> (дата звернення: 10.10.2024).
2. Васильєва М. О. Зарубіжна допомога уряду США Україні: мотивація і результати. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 107. Ч. II. С.10-20.
3. Гладенко В. Україно-американські відносини у контексті євроатлантичної інтеграції. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 107. Ч. II. С. 72-77.
4. Дискусія в Інституті світової політики з послом США в Україні Джоном Теффттом. Інститут світової політики. 25 червня 2010 р. URL: <https://glavcom.ua/publications/35535-dzhon-tefft-tse-spekuljatsija-shcho-sshavtratil-interes-do-ukrajini.html> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (2008-2013). Авторський колектив: С. В. Віднянський, О. М. Горенко, А. Ю. Мартинов, В. В. Піскіжова. К.: Інститут історії України НАН України, 2015. 378 с.
6. Леванчук І. В. Еволюція українсько-американських відносин до анексії Криму. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 130. С. 438-443.
7. Манчуленко О. Г. Україна в зовнішній політиці США: аспекти фінансово-технічної допомоги. *Гілея:*

науковий вісник. 2016. Вип. 109. С. 369-373.

8. Мерніков Г. «Перезавантаження» відносин США та РФ: наслідки для України. *Стратегічні пріоритети*. 2010. №4 (17). С. 130-138.

9. Моцик О. Сучасний стан і перспективи розвитку українсько-американських відносин. *Україна дипломатична*. 2014. Вип. XV. С. 451-463.

10. Потехін О. Українсько-американські відносини в контексті проблем сучасної зовнішньої політики України. *Агора*. 2012. Вип. 11. С. 68-77.

11. Ржевська Н. Стратегічне партнерство Україна-США: становлення та прогноз. *Політичний менеджмент*. 2013. Вип. 1-2. С. 226-233.

12. Рябінін Є. В. Зовнішня політика України під час першого року президентства В. Ф. Януковича: політологічний аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Історія. Політологія»*. 2011. Вип. 1. С. 99-105.

13. Спільна заява за результатами третього засідання українсько-американської Комісії стратегічного партнерства. 15 лютого 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_154#Text (дата звернення: 2.10.2024).

14. Joint Statement of the Second Session of the United-States-Ukraine Strategic Partnership Commission. July 2, 2010. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/4791-shhodo-drugogo-zasidannya-ukrajinsyko-amerikansykoji-komisiji-zi-strategichnogo-partnerstva-pid-golovuvannyam-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-kgrishhenka-ta-derzhavnogo-sekretaryu-ss> (дата звернення: 1.10.2024).

15. Joint Statement by President Obama and President Yanukovich. Office of the Press Secretary of the White House, April 12, 2010. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/joint-statement-president-obama-and-president-yanukovich> (дата звернення: 2.10.2024).

16. Kuzio T. Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*. 2012. Vol. 21. Issue 3. p. 395-413.

17. Lane D. The International Context: Russia, Ukraine and the Drift to East-West Confrontation. *International Critical Thought*. 2016. Vol. 6. Issue 4. p. 623-644.

18. Statement by the Press Secretary on Ukraine. Office of the Press Secretary of the White House, October 11, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/11/statement-press-secretary-ukraine> (дата звернення: 11.10.2024).

References:

1. Byelyeskov M. Strategichne partnerstvo Ukrayina-SShA – sproba #3? (Strategic partnership Ukraine-USA - attempt number 3?) Insty`tut svitovoyi polity`ky`. 28 bereznya 2018 r URL: <http://iwp.org.ua/wp-content/uploads/2018/03/Strategichne-partnerstvo-Ukrayina-SSHA.pdf> (Access date: 10.10.2024).

2. Vasy`lyeva M. O. (2012). Zarubizhna dopomoga uryadu SShA Ukrayini: moty`vaciya i rezul`taty` (Foreign assistance of the US government to Ukraine: motivation and result). *Aktual`ni problemy` mizhnarodny`x vidnosy`n*. Vy`p. 107. Ch. II. S.10-20.

3. Gladenko V. (2012). Ukrayino-amery`kans`ki vidnosy`ny` u konteksti yevroatlanty`chnoyi integraciyi (Ukrainian-US relations in the context of Euro-Atlantic integration). *Aktual`ni problemy` mizhnarodny`x vidnosy`n*. Vy`p. 107. Ch. II. S. 72-77.

4. Dy`skusiya v Insty`tuti svitovoyi polity`ky` z poslom SShA v Ukrayini Dzhonom Tefftom (Discussion at the Institute of World Policy with US Ambassador to Ukraine John Tefft). Insty`tut svitovoyi polity`ky`. 25 chervnya 2010 r. URL: <https://glavcom.ua/publications/35535-dzhon-tefft-tse-spekuljatsija-shcho-ssha-vtratili-interes-do-ukrajini.html> (Access date: 10.10.2024).

5. Zovnishnya polity`ka Ukrayiny` v umovax globalizaciyi. Anotovana istory`chna xronika mizhnarodny`x vidnosy`n (2008-2013) (Foreign policy of Ukraine in the context of globalization. Annotated historical chronicle of international relations). Avtors`ky`j kolekty`v: S. V. Vidnyans`ky`j, O. M. Gorenko, A. Yu. Marty`nov, V. V. Piskizhova. K.: Insty`tut istoriyi Ukrayiny` NAN Ukrayiny`, 2015. 378 s.

6. Levanchuk I. V. (2018). Evolyuciya ukrayins`ko-amery`kans`ky`x vidnosy`n do aneksiyi Kry`mu (Evolution of Ukrainian-American Relations before the Annexation of Crimea). *Gileya: naukovy`j visny`k*. Vy`p. 130. S. 438-443.

7. Manchulenko O. G. (2016). Ukrayina v zovnishnij polity`ci SShA: aspekty` finansovo-texnichnoyi dopomogy` (Ukraine in US foreign policy: aspects of financial and technical assistance). *Gileya: naukovy`j visny`k*. Vy`p. 109. S. 369-373.

8. Mernikov G. (2010). «Perezavantazheniya» vidnosy`n SShA ta RF: naslidky` dlya Ukrayiny` ("Reset" of relations between the USA and the Russian Federation: consequences for Ukraine). *Strategichni priory`tety`.. #4 (17)*. S. 130-138.

9. Mocy`k O. (2014). Suchasny`j stan i perspekty`vy` rozvy`tku ukrayins`ko-amery`kans`ky`x vidnosy`n (The current state and prospects for the development of Ukrainian-US relations). *Ukrayina dy`plomaty`chna*. Vy`p. XV. S. 451-463.

10. Potyexin O. (2012). Ukrayins`ko-amery`kans`ki vidnosy`ny` v konteksti problem suchasnoyi zovnishn`oyi

polityky` Ukrayiny` (Ukrainian-US relations in the context of the problems of the modern foreign policy of Ukraine). *Agora*. Vy`p 11. S. 68-77.

11. Rzhavska N. (2013). Strategichne partnerstvo Ukrayina-SShA: stanovlennya ta prognoz (Strategic partnership Ukraine-USA: formation and forecast). *Politychnyj menedzhment*. Vy`p. 1-2. S. 226-233.

12. Ryabinin Ye. V. (2011). Zovnishnya polityka Ukrayiny` pid chas pershogo roku prezydenta V. F. Yanukovy`cha: politologichnyj analiz (Foreign policy of Ukraine during the first year of the presidency of V.F. Yanukovich: political analysis). *Visnyk Mariupol'skogo derzhavnogo universytetu. Seriya «Istoriya. Politologiya»*. Vy`p. 1. S. 99-105.

13. Spilna zayava za rezul'tatamy` tretogo zasidannya ukrajinsko-amerykanskoji Komisiyi strategichnogo partnerstva. 15 lyutogo 2011 r. (Joint Statement of the Third Session of the United-States-Ukraine Strategic Partnership Commission. February 15, 2011.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_154#Text (Access date: 2.10.2024).

14. Joint Statement of the Second Session of the United-States-Ukraine Strategic Partnership Commission. July 2, 2010. URL: <https://mfa.gov.ua/en/news/4791-shhodo-drugogo-zasidannya-ukrajinsyko-amerikanskyji-komisiji-zi-strategichnogo-partnerstva-pid-golovuvannyam-ministra-zakordonnih-sprav-ukrajini-kgrishhenka-ta-derzhavnogo-sekretarya-ss> (Access date: 1.10.2024).

15. Joint Statement by President Obama and President Yanukovich. Office of the Press Secretary of the White House, April 12, 2010. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/joint-statement-president-obama-and-president-yanukovich> (Access date: 2.10.2024).

16. Kuzio T. (2012). Ukraine's relations with the West since the Orange Revolution. *European Security*. Vol. 21. Issue 3. p. 395-413.

17. Lane D. (2016). The International Context: Russia, Ukraine and the Drift to East-West Confrontation. *International Critical Thought*. Vol. 6. Issue 4. p. 623-644.

18. Statement by the Press Secretary on Ukraine. Office of the Press Secretary of the White House, October 11, 2011. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/10/11/statement-press-secretary-ukraine> (Access date: 11.10.2024).

Pashkov V. Pragmatism versus Democracy: Ukrainian-US relations under the presidency of V. Yanukovich

The article highlights and analyses the development of bilateral relations between the United States and Ukraine during the presidency of Viktor Yanukovich (2010-2013). It is determined that from the beginning Kyiv and Washington sought to establish constructive and practical cooperation and depoliticization of the agenda of relations. During this period, priority was given to issues such as energy, nuclear safety, investment and trade, economic reforms, non-proliferation of weapons of mass destruction and health care. Despite the decline in the intensity of the bilateral dialogue, relations with the United States were considered by the Ukrainian leadership as one of the key foreign policy priorities within the framework of the balancing between Russia and the West. In turn, B. Obama's administration in 2010-2013. acted extremely passively in the post-Soviet space and did not offer its vision of Ukrainian-US relations, which was the result of a policy of restarting relations with the Russian Federation. At the end of this period, Ukraine de facto fell out of Washington's field of foreign policy attention. At the official level, the United States reproduced traditional rhetoric regarding strategic relations with Ukraine, trying to keep the Ukrainian leadership from rapprochement with Moscow and from an authoritarian rollback in domestic politics, but at the same time avoided any practical actions to counter Russia's pressure on Kyiv. The main obstacle to the development of bilateral relations between the countries under the presidency of V. Yanukovich was the gradual deterioration of the democratic situation in Ukraine, which could not but affect the attitude of the democratic US administration towards the new Ukrainian authorities. The turning point in this regard was the arrest in October 2011 of the former Prime Minister and opposition leader Yu. Tymoshenko. As a result, since mid-2011 Ukrainian-US relations have been on a downward trajectory, accompanied by constant criticism from Washington of the Ukrainian authorities' departure from democracy, and after the October 2012 parliamentary elections in Ukraine, which were marked by numerous violations, the United States suspended relations with Ukraine, which even lost the appearance of a strategic partnership. Instead, the Yanukovich administration attempted to use the participation of large American companies Chevron and Exxon Mobil in joint energy projects as a buffer against US criticism of the problems with democracy in the country, but to no avail.

Keywords: : Ukrainian- US relations, problems with democracy, strategic partnership, administration of Viktor Yanukovich, political repressions, energy projects

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.12

УДК 339.9:327]”362/364”

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1180-9784>

Parchevska V., Department of International Cooperation and Regional Development, Vinnytsia Regional Military Administration

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6639-6218>

Panina I., Vasyl' Stus Donetsk National University

FRAGILITY IS REQUIRED: PEACEBUILDING THEORY BRIEF OVERVIEW

A state or territory emerging from an armed conflict undergoes a process of constructing a new reality. The peacebuilding process involves a broad range of measures focused not only on rebuilding territories affected by armed conflict but, more importantly, on identifying and strengthening institutions dedicated to fostering peace and preventing the recurrence of conflict. This article attempts to outline the main theoretical approaches and perspectives in peacebuilding research and its implementation. This study examines the perception of peacebuilding through conflict resolution as a key multidisciplinary approach. The conceptual analysis highlighted distinctive features of peacebuilding compared to related interconnected terms, such as conflict prevention, peacekeeping, peacemaking, postwar reconstruction, statebuilding, nation building, and reconciliation. A structural-functional analysis made it possible to differentiate theoretical approaches to peacebuilding activities involvement. The differences between peacebuilding from above (top-down approach) and peacebuilding from below (bottom-up approach) are analyzed. The essence of the hierarchical approach through the liberal paradigm is revealed in contrast to the idea of a hybrid peace. An exceptional impact of the transformative approach on peacebuilding is highlighted. The current trend of cosmopolitan conflict resolution is described. Emphasis is placed on the prevailing perception of peacebuilding as a viable endeavor during the fragile phase of post-conflict interaction and the state of conflict actors, particularly concerning the capacity for flexibility and adaptability to evolving circumstances and changes. This article does not strive to comprehensively present all existing theoretical frameworks to peacebuilding. Instead, it aims to delineate its distinctive attributes and to serve as a catalyst for further scholarly inquiry in this domain.

Ключові слова: *conflict resolution, peacebuilding, peace and conflict studies, liberal peace, a top-down approach to peacebuilding, a bottom-up approach to peacebuilding, hybrid peace, fragile states.*

Statement of the problem. Today, there are various interpretations of the essence of peacebuilding. In light of this, it is important to identify the main ways to understand this phenomenon from different perspectives. These distinct viewpoints often reflect the complexities of conflict and the unique contexts in which peacebuilding occurs. By examining these interpretations, it is possible to gain deeper insights into the effectiveness and challenges of peacebuilding initiatives. Eventually, understanding the multifaceted nature of peacebuilding is crucial for fostering sustainable solutions in the conflict resolution field.

The article is devoted to addressing the complexities and ambiguities surrounding the concept of peacebuilding and its application in diverse contexts through main theoretical perspectives. **The purpose of the article** is to present a structured theoretical overview of peacebuilding as a significant part of conflict resolution, and peace and conflict studies.

Analysis of the latest research. The latest publications on peacebuilding are mostly focused on specific cases of its applications. Thus, a popular direction of research is peacebuilding through environmental aspects (T. Ide, C. Bruch, A. Carius, K. Conca, G. D. Dabelko, R. Matthew, E. Weinthal) [1]. For a long time remains relevant the topic of the role of civil society in conflict resolution (N. Annan, M. Beseng, G. Crawford, J. K. Kewir) [2]. T. Paffenholz examined peacebuilding as an ever-developing process manifested in a series of (re-)negotiations through the «perpetual peacebuilding» paradigm [3]. Another significant dimension is peacebuilding implementation considered through the prism of urban studies by D. Simangan [4].

The literature review indicates that researchers and practitioners are making significant efforts to expand

the concept of peacebuilding to encompass the complexities of the practical elements involved in fostering peace. Nevertheless, the lack of examination of the feasible environment for peacebuilding and the peculiarities of conditions for its implementation has emerged.

Main provisions. There is often confusion around conflict resolution terminology. It is essential to clarify definitions and interpretations from the outset. This is partly because conflict is a universal feature of conflict society. Therefore, by «conflict» we do not exclusively refer to armed conflict, whether international or non-international. For instance, peacemaking encompasses the use of negotiations to resolve intricate economic challenges, a practice that is frequently employed in various contexts. The authors of this article will not enter the discussion on conflict definition here, giving preference to a broad understanding of this phenomenon as characterised by pursuing disparate goals in the interaction between conflictants. This definition can be applied to any political conflict, whether it is endeavoured by peaceful means or by the use of force. However, in the context of peacebuilding, it mainly refers to a narrower category of armed conflict – a conflict where parties on both sides resort to the use of force. Violent conflict, or deadly conflict, is similar to armed conflict but also includes one-sided violence such as genocides against unarmed civilians and violence associated with domestic and international criminality [5]. In this article, the terms conflict, war and armed conflict are used as interchangeable categories. This is defined specifically to avoid terminological confusion and facilitate the perception of theoretical material.

While conflict prevention can be used at any stage of the conflict, peacekeeping is typically associated with the deployment of international forces or observers to maintain peace and security in post-conflict areas, and peacemaking involves efforts to resolve disputes and conflicts through negotiation and diplomacy, reconciliation focuses on healing relationships and learning to live non-violently with radical differences, peacebuilding underpins the work of peacemaking and peacekeeping and refers to a long-term process of addressing structural issues and relationships between conflictants. Peacebuilding has been at the core of conflict resolution studies. It embraces the activities from the moment when a peace agreement is reached to post-conflict reconstruction and reconciliation.

Post-conflict reconstruction (postwar reconstruction) is a part of peacebuilding efforts aimed at rebuilding and rehabilitating a state in different fields (social, economic, political, security, and cultural) following the end of a conflict (war). This concept is interrelated with so-called postwar peace operations.

Statebuilding is interrelated with postwar reconstruction and refers to the attempt to (re)build self-sustaining institutions of governance capable of delivering the essential public goods required to underpin perceived legitimacy and what it is hoped will eventually become an enduring peace. Stable and lasting peace certainly requires state functions adequate to the needs of the population (effective governance) but also consultation and participation with all stakeholders (legitimate governance). So, the concept of statebuilding, turns out after all to be inseparable from wider issues of peacebuilding, despite the tensions between them.

Nation building as a term was widely used during the period of decolonization to refer mainly to the enterprise of forging national identity out of the diverse populations that made up many of the newer states so that citizenship would transcend subordinate loyalties.

We increasingly discuss peacebuilding in terms of negative and positive peace [6]. Negative peace is that peace is distinguished from violence by the absence of violence. Negative peace means the absence of violence and therefore in that narrower definition peacebuilding is devoted to a set of questions around how to prevent violence from reasserting itself. Positive peace seeks to understand the root causes of the conflict in terms of what gave rise to it, and peacebuilding in that understanding is devoted to addressing the root causes of conflict or violence. Given this, a related idea due to Johan Galtung [7] is the distinction between direct violence (aggression that results in physical injury or death), structural violence (embedded in social structures and institutions, resulting in harm by preventing individuals or groups from meeting their basic needs: systemic inequality, poverty, discrimination, and social injustice), and cultural violence (beliefs, values, and norms that justify or legitimise direct and structural violence).

Considering the aforementioned, several theoretical approaches to implementing peacebuilding have been proposed by researchers. Some of these approaches are interconnected and complement one another, so we aim to clarify any confusion surrounding them.

Peacebuilding from above (top-down approach) is the kind of peacebuilding where international institutions or regional actors are engaged for the most part [8]. Liberal peace and the top-down peacebuilding approach are closely interconnected. Both emphasize the establishment of formal institutions and governance as essential for sustainable peace. Liberal peace advocates for democracy, human rights, and economic development as foundational elements. Similarly, top-down peacebuilding often involves interventions led

by state or international actors focusing on strengthening governance structures. Both approaches prioritise stability in post-conflict societies. They frequently rely on international norms and engage political elites to foster legitimacy. However, this can lead to the marginalisation of grassroots voices and local practices. Critics highlight that elite-driven processes may overlook the needs of local communities. Despite their shared goals, the emphasis on external solutions raises important questions about inclusivity. Ultimately, both concepts underscore the complex dynamics of achieving lasting peace. The United Nations has actively promoted liberal peace through various initiatives and peacekeeping missions. For instance, the UN's efforts in post-conflict countries like Liberia (UNMIL) and Kosovo (UNMIK) exemplify this approach.

The discussion surrounding liberal peace is closely linked to what is known as the democratic peace thesis. While the two concepts are sometimes conflated, they are distinct in significant ways. The liberal peace thesis is broader, encompassing the promotion of liberal values and institutions across various contexts. In contrast, the democratic peace thesis is more specific and originates from Kantian republicanism. It stands out as one of the few empirical theories within peace and conflict studies, based on the proposition that democratic states do not engage in war with one another.

On the contrary, peacebuilding from below (bottom-up approach) emphasises the importance of grassroots participation, local agency, and community involvement in the peacebuilding process. A significant contributor to this concept is John Paul Lederach, who advocated for strategies that empower local actors and foster sustainable peace from the ground up, contrasting with top-down approaches that often overlook community involvement [9]. Peacebuilding from below focuses on grassroots involvement and local ownership, often integrating aspects of both civil society and people-to-people initiatives. All three variants are essential for a comprehensive peacebuilding strategy, each addressing different aspects of conflict and contributing uniquely to sustainable peace. The Civil Society approach tends to be more organised and structured, focusing on advocacy and capacity-building, while people-to-people initiatives prioritise interpersonal relationships and direct dialogue. By involving local actors, the bottom-up approach aims to create more sustainable and contextually relevant peace initiatives. For instance, in Guatemala, indigenous people do not regard the capital city as «their» country, given it represents the dominance of an elite and an international ideology of peacebuilding not commensurate with local approaches. From the Solomon Islands, Timor, Mozambique, to Liberia there have been local attempts to bring customary forms of governance and law into the international blueprint for peacebuilding [10].

There is increasing concern about the inability of the liberal peace experiment in the post-Cold War era to effectively engage with its intended populations. Instead, these populations have begun to reshape the liberal peace model to meet their own local needs. The contradictions inherent in liberal peace have generated numerous tensions, leading to the emergence of a range of previously underexplored local and contextual peacebuilding agencies. These agencies actively renegotiate both the local context and the liberal peace framework, resulting in a hybrid form of peace that integrates local and liberal elements, often referred to as post-liberal peace [11]. The term hybrid peace was notably popularised by Oliver P. Richmond. His research highlights the complexities of peace processes that integrate both traditional practices and modern governance structures, reflecting the evolving landscape of peacebuilding in post-conflict contexts [11]. The idea of hybrid peace highlighted the blend of local and international practices in peacebuilding processes. By integrating local practices and perspectives with international efforts, hybrid peacebuilding aims to create more sustainable and contextually relevant solutions, fostering deeper societal change and resilience in post-conflict environments. Richmond's analysis emphasises how these hybrid approaches can contribute to more sustainable peace by incorporating local governance structures and cultural contexts alongside external interventions.

A significant contribution to peacebuilding theory development is a transformative approach, rooted in conflict transformation theory, whose conceptual foundations can be found in Johan Galtung's theory of violence and peacebuilding [12], and Edward Azar's work on analysis and management of protracted social conflict [13]. This perspective emphasises the importance of addressing the underlying social, political, and economic dynamics of conflict rather than merely seeking to manage or resolve it. According to John Paul Lederach, peacebuilding is a long-term multi-track transformative contribution to social change, helping to create a just and sustainable peace beyond the narrow definition of a post-conflict period [14]. He argues that liberal peacebuilding is primarily preoccupied with the situation of stabilisation; it does not go beyond that to talk about the engagement of the long term in bringing about societal transformation. In addition, the sorts of things that you might want to engage in when talking about elites and peacebuilding are not necessarily the same that you talk about when engaging the grassroots.

Thus, hybrid peace refers to peacebuilding processes that combine local and international approaches, integrating traditional and modern methods of conflict resolution. It often reflects a blend of local practices and global norms, whereas transformative peace focuses on addressing the root causes of conflict and fostering deep societal changes. It aims to create a just and equitable society where relationships are healed, and structural inequalities are dismantled. A peculiar combination of these two approaches is the model of transformative and cosmopolitan peacebuilding, which seeks to privilege local capacity-building while recognizing the necessity of negotiating between local and international actors [5].

Most recent research introduced the cosmopolitan conflict resolution concept [5]. This term indicates the need for an approach that promotes constructive means of handling conflict at local to global levels in the interests of humanity. The concept arose as a counterpart of transnational conflict, which has emerged as a developed extension of Azar's protracted social conflict and has considered global changes that have occurred since the end of the Cold War and the regionalization of conflict that has resulted [5]. From this point of view, peacebuilding and postwar reconstruction concepts become more than a sum of action to create lasting peace. Ultimately, they tend to reflect a global agenda via the proactive promotion of certain values against any sort of violence (direct, structural or cultural).

It could be summarised that the main significant feature for the start of peacebuilding (post-conflict reconstruction) activities is its feasibility during the fragile stage of the post-conflict state of conflictants and the breakable interaction between them when the war ends but the peace is not yet secure. This context requires an acute awareness of the complex interplay between stability and volatility, where the capacity for flexibility and adaptability becomes crucial. Moreover, it is important to be included in the context, directing efforts to transform its foundations, and not to resolve current manifestations as a result of fundamental contradictions.

Fragility, according to the OECD, is the combination of exposure to risk and insufficient coping capacities of the state, system and/or communities to manage, absorb or mitigate those risks. It occurs in a spectrum of intensity across six dimensions: economic, environmental, human, political, security and societal [15]. Since 2015, The States of Fragility reports by OECD have aimed to deepen the understanding of how fragility affects international stability and development, while also examining trends in resource and financial flows that address its underlying causes [16]. Corresponding to the aforementioned analysis of protracted social conflict, addressing fragility as a driver of instability requires a more robust understanding of fragility, seeing it as a deeply political issue centred on the social contract between the state and society, as well as greater consideration of the role of stress factors (internal and external) [17].

The Fragile States Index Annual Report 2023 by The Fund for Peace [18], illustrates that fragility remains a significant global concern, challenging the notion that it is solely a threat arising from poorer countries. Recent events have demonstrated a reverse contagion effect, wherein conflict in Europe has exacerbated inflation, fuel riots, and food insecurity in vulnerable nations worldwide. Additionally, this situation reveals that powers such as China, Russia, and Western democracies may be more susceptible to fragility than previously understood, necessitating a comprehensive approach to addressing this pervasive challenge.

Peacebuilding efforts must account for the fluid nature of conflict environments, recognizing that the needs and motivations of stakeholders may shift rapidly. This adaptability enables peacebuilding initiatives to stay relevant and effective, addressing new challenges and opportunities as they emerge. Furthermore, this dynamic approach fosters greater resilience among local communities, empowering them to navigate the uncertainties inherent in post-conflict settings. Consequently, the integration of adaptive strategies within peacebuilding frameworks enhances the likelihood of achieving sustainable peace.

Conclusions. Conflict resolution approaches to peacebuilding are developing over time in the direction of complementing each other to create new meanings. The linkage between liberal peace and peacebuilding from above (top-down) illustrates a shared focus on formal institutions and international norms, but it also raises important questions about inclusivity and the role of local agencies in achieving sustainable peace. Reflection on this is presented by peacebuilding from below (bottom-up). The concept of hybrid peacebuilding is linked to a transformative approach and emphasises the integration of local and international practices in peacebuilding processes. Current theoretical approaches to peacebuilding and post-war reconstruction as its essential part collectively contribute to a holistic understanding of peacebuilding. Recent research has introduced the concept of cosmopolitan conflict resolution across local and global levels in the interest of humanity. This perspective positions peacebuilding as a global agenda embodiment that actively promotes certain values against various forms of violence. The perception of peacebuilding as a viable

endeavour holds particular significance during the fragile phase of post-conflict interactions and the evolving dynamics among conflict actors.

References/Бібліографічний список:

1. The past and future(s) of environmental peacebuilding (2021). T. Ide et al. *International Affairs*. Vol. 97(1). P. 1-16.
2. Civil society, peacebuilding from below and shrinking civic space: the case of Cameroon's «Anglophone» conflict (2021). N. Annan N. et al. *Conflict, Security & Development*. No.21(6). P. 697-725.
3. Paffenholz T. (2021). Perpetual Peacebuilding: A New Paradigm to Move Beyond the Linearity of Liberal Peacebuilding. *Journal of Intervention and Statebuilding*. No.15(3). P. 367-385.
4. Simangan D. (2024). Challenges and Prospects for Urban Peacebuilding in Post-Siege Marawi City, Philippines: People, Places, and Practices. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*. Vol.43(3). DOI: 10.1177/18681034241251864.
5. Ramsbotham O., Woodhouse T., Miall H. (2016). *Contemporary Conflict Resolution*. 4th edition (fully revised and updated). Cambridge: Polity Press. 604 p.
6. Galtung J. (1976). Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding. *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research*. Copenhagen: Christian Ejlertsen. P. 282-302.
7. Galtung J. (1990). Cultural violence. *Journal of Peace Research*. No.27(3). P. 291-305.
8. Richmond O.P. (2006). The problem of peace: understanding the «liberal peace». *Conflict, Security & Development*. No.3. P. 291-314.
9. Lederach J.P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington, DC: US Institute of Peace Press. 197 p.
10. States Emerging from Hybrid Political Orders – Pacific Experiences / V. Boege et al. The Australian Centre for Peace and Conflict Studies (ACPACS) Occasional Papers Series. September 2008. 41 p. URL: <https://surl.li/tsxgyd>.
11. Richmond O.P. (2011). *A Post-Liberal Peace*. London: Routledge. 288 p.
12. Galtung J. (1969). Violence, Peace and Peace Research. *Journal of Peace Research*. P. 167-191.
13. Azar E. (1991). *The Analysis and Management of Protracted Social Conflict. The Psychodynamics of International Relationships*. Vol.2. Lexington, MA: D.C. Heath. P. 93-120. URL: <https://www.bbau.ac.in/dept/dps/TM/Edward%20Azar.pdf>.
14. Lederach J.P., Appleby S. (2010). *Strategic Peacebuilding: An Overview. Strategies of Peace: Transforming Conflict in a Violent World* / Ed. by D. Philpott and G. F. Powers. New York: Oxford University Press. P. 19-44.
15. What is Fragility? OECD. URL: <https://www.oecd.org/en/blogs/2022/09/what-is-fragility.html>.
16. The States of Fragility. OECD. URL: <https://surl.li/nucgym>.
17. *Fragile States 2013: Resource Flows and Trends in a Shifting World*. DAC (Development Assistance Committee). Paris: OECD, 2014. 105 p. URL: <https://surl.li/skxeza>.
18. *Fragile States Index Annual Report 2023*. The Fund for Peace. URL: https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2023/06/FSI-2023-Report_final.pdf.

Парчевська В. В., Паніна І. Г. Потрібна крихкість: короткий огляд теорії миробудування

Держава або територія після збройного конфлікту є новою реальністю, що конструюється. Процес миробудівництва охоплює велику кількість заходів, спрямованих не лише на відновлення територій, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, а й, насамперед, визначення та укріплення структур, діяльність яких спрямована на посилення та консолідацію мирних зусиль і унеможливлення повторення конфлікту. У цій статті здійснено спробу окреслення основних теоретичних підходів і перспектив у дослідженні та реалізації миробудівництва. Ключовим міждисциплінарним дослідницьким підходом до розуміння зазначеного процесу є його сприйняття через врегулювання конфліктів, що представлено у цій статті. Концептуальний аналіз висвітлив відмінні риси розбудови миру порівняно з дотичними взаємопов'язаними термінами, такими як превенція конфліктів, підтримання миру, встановлення миру, післявоєнна відбудова, державотворення, націєтворення та примирення. Структурно-функціональний аналіз дав змогу диференціювати теоретичні підходи щодо залучення до миротворчої діяльності. Проаналізовано відмінності між розбудовою миру зверху вниз і знизу вгору. Розкрито сутність ієрархічного підходу через ліберальну парадигму на противагу ідеї гібридного миру. Підкреслено винятковий вплив трансформаційного підходу на миробудівництво. Описано сучасну тенденцію вирішення космополітичних конфліктів. Наголошено на переважному сприйнятті розбудови миру як життєздатного заходу під час нестабільної фази постконфліктної взаємодії й такого ж стану учасників конфлікту, особливо в контексті здатності до гнучкості та адаптації до мінливих обставин і змін. У цій статті авторки не прагнуть вичерпно представити всі наявні теоретичні

засади розбудови миру; радше, метою є окреслення відмінних рис миробудівництва, а також сприяння подальшим науковим розвідкам у цій галузі.

Ключові слова: *врегулювання конфліктів, розбудова миру, дослідження миру та конфліктів, ліберальний мир, підхід до миробудівництва зверху вниз, підхід до миробудівництва знизу вгору, гібридний мир, крихкі держави.*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.13

УДК 327(540+477)(043.2)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8682-0848>

Lukash O., State Institution «Institute of World History of the NASU»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7716-085X>

Tykhonenko I., Petro Mohyla Black Sea National University

THE INFLUENCE OF CIVILIZATION FACTORS ON INDIA'S FOREIGN POLICY AND ITS ROLE IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

The article examines the factors determining India's foreign policy, among which a special place is occupied by the foundations of civilization and the specifics of the country's development, formed in the period of ancient India. It is emphasized that over the last decades, India's main goal was to achieve the status of one of the leading countries in the world. In this context, special attention is paid to India's active foreign policy activities aimed at increasing its role and influence on a global scale, as well as in the South Asian region, where the country seeks to become a leader. Indian civilizational principles, formed over thousands of years, became an important basis not only for socio-economic development, but also for the formation of the country's international image. These principles have helped India not only to achieve significant success in the field of economic growth and modernization, but also contributed to the creation of a balanced and calculated foreign policy. The country made a major emphasis on maintaining neutrality and national independence in international affairs, which allows it to maneuver between various global and regional political forces. The article pays special attention to the analysis of India's neutral position regarding the problem of the Russian-Ukrainian war. Such a position is due to the deep civilizational features of India, its historical traditions of neutrality in international conflicts and the desire to maintain a strategic balance in relations with various states. These principles, in turn, should not interfere with the development of a constructive dialogue between India and Ukraine. A balanced approach to foreign policy gives India the opportunity to strengthen its diplomatic relations with various countries, including Ukraine, and promote the further development of bilateral relations, while maintaining neutrality in controversial international issues. Thus, India, relying on its historical and civilizational heritage, is successfully moving towards achieving the status of a global leader. Its foreign policy, based on the principles of neutrality and independence, allows the country to strengthen its position in the international arena without entering into severe global and regional confrontations and actively support peace and stability in the world.

Keywords: *civilizational factors, foreign policy of India, India's position in the Russian-Ukrainian war, prospects for Ukrainian-Indian relations.*

Formulation of the problem. The Republic of India is one of the states that has great respect in the world today, it has proven its commitment to the principles of neutrality and non-interference in the affairs of other countries against the background of successful economic and social development in recent decades. This huge and still successful Asian country is a recognized democracy in the world. It succeeded in the late 20th and early 21st centuries not only to define plans for the further transformation of a pluralistic society, but also to carry out significant socio-economic transformations that contributed to the creation of a new image of the country at the international level, that became an important prerequisite for increasing its role on the world stage.

An important confirmation of the relevance of the presented topic can be explained by the results of official visit of the Prime Minister of the Republic of India to the USA in July 2023. The format of the Indian-American meeting at the highest level, a wide range of international issues discussed (including those concerning Ukraine), a demonstrated tendency to significantly spread and deepen multilateral cooperation and interaction between the two states, the content of bilateral documents, not a formal, but a friendly atmosphere under the time of the meetings of J. Biden and N. Modi at different levels become a vivid evidence of India's high authority on the international arena and its significance, influence on the development of the

most important events of the modern world [3]. It should be noted that in the summer of 2024 N. Modi made a visit to Ukraine, which became a significant event in Ukrainian-Indian relations [7].

At the same time, India's restrained position on the problems of the Russian-Ukrainian war, its non-adherence to Russian economic sanctions, neutrality in the adoption of important international UN resolutions condemning Russian aggression, large purchases of oil and gas in the Russian Federation cause certain concern (and sometimes indignation both in the USA, Ukraine, and in other countries). In this sense, it seems expedient and extremely relevant to single out and analyze the main (leading) factors, features of the formation of the foreign policy of modern India, both in the context of clarifying the peculiarity of its positions on specific international issues (including military conflicts, wars), and in the context of studying the role and significance of its international authority and experience, especially taking into account the growing interest in this topic and the great "confusion" in its interpretation in many modern Ukrainian publications.

The purpose of the study is to analyse the specifics of Indian foreign policy in view of the influence of civilizational factors on the historical formation of the main principles and foundations of India's foreign policy, which are unchanged even in the modern period and determine its global strategy and vision of international relations.

Last researchers' analysis of the problem. It should be emphasizing that India's position in the Russian-Ukrainian war has been very actively discussed recently in the Ukrainian mass media and Internet publications. Publications of well-known scientists, specialists and journalists are devoted to this issue. It is worth noting the publications of O. Vorozhbyt [5], A. Hrytsenko and I. Kusa [8], H. Erman [10], O. Lukash [13], A. Svitlevska [17].

The publications of these authors contain a large and diverse factual material, proposals, considerations. It is observed a very small number of authors and scientific works among Ukrainian studies on the analysis of the influence of leading factors (primarily cultural and civilizational) on the formation of India's foreign policy. Among them deserve attention scientific works of O. Bordilovska [2], P. Ignatiev [12], O. Lukash [14-16] in which this topic is partially and fragmentarily presented. It seems appropriate to generalize and analyze these publications and, relying on the results of the analysis of previous Indological studies, focus on the following aspects of the specified problem. The scientific work of O. Chuvpylo [18] analyses the principles and norms of Gandhism in the socio-political life of India.

In our opinion, a significant contribution was made by a famous Indian scientist J. N. Dixit [20], as well as representatives of the Western scientific school – M. McClish [23], R. Payne [24].

Presenting main material. In conducting research on this topic, it is necessary, first of all, to emphasize the fact that the leading factor in the formation of India's foreign policy course is the task of persistent and active economic development. Its results are well known today: the country is among the five countries in the world with the highest GDP indicators, and according to the UN, it ranks seventh in the rating of the most developed economies in the world in 2022-2023, after such leaders as the United States, China, Japan, Germany, Great Britain, France. This is undoubtedly a huge success and a colossal result of the persistent efforts of India, which from the middle of the 20th to the beginning of the 21st centuries has gone through a difficult path from a colonial country to a leading world power.

In addition, it is worth adding the demographic factor – the population of India is growing rapidly and the latest data indicate that it has reached the mark of 1.4 billion which exceeds the current population of China: according to this indicator, India becomes the first in the world. The tasks of successful economic growth and provision of a rapidly growing population (with a huge percentage of young people) are singled out as the main, leading locomotives of the development of the country's multilateral foreign policy. They determine the development of India's fruitful international relations with countries of various regions of the world in order to provide the Indian economy and society with natural energy carriers (primarily oil and gas, which are limited in the country), raw materials for production, modern equipment and technology, food products and other essential goods. Especially this economic factor leaves a significant mark on the entire complex of India's foreign policy in recent decades and brings a more pragmatic character to the forms and methods of its implementation (where the national interests of development prevail over all other issues of international relations, including determining India's position towards the Russian-Ukrainian war, its neutrality in the adoption of resolutions and the introduction of sanctions regarding this problem).

The second most important factor ("locomotive") of Indian foreign policy appears the international civilizational (global and regional) factor. The main goal of India at the end of the 20th – beginning of the 21st century was the achievement of the status of a leading, great power of the world. An important component of this process was the active activity of India in the direction of increasing its role and importance

in the status of a South Asian regional leader [6]. However, an extremely important feature is that during this period the actualization and modernization of Indian civilizational principles in the country's foreign policy was appeared. These principles traditionally act as the main basis of international relations and background of Gandhism, "pancha-sila", the Non-Aligned Movement, the concepts of "one world" and "unity in diversity". As a result, in a broader sense, the increase of the role and importance of civilizational foundations in India's foreign policy become more and more clear.

Nowadays, the Indian leadership is making significant efforts to realize the main goal of its foreign policy strategy – joining the club of the world's leading states. This is evidenced by the fact that the most important international events and forums are often held with the participation or under the auspices of India or on the territory of India. For instance, the 49th summit of G7 (May 2023, Hiroshima, Japan); a working meeting between V. Zelenskyi and N. Modi, and the discussion by the leaders of the two countries of the "Ukrainian Peace Formula", where the Prime Minister of India clearly expressed his position to the President of Ukraine regarding the Russian-Ukrainian war: "I'm very good understand your pain and the pain of the citizens of Ukraine. I can assure you that India and I personally will do everything in our power to resolve this issue" [9]; it is India's active and careful preparation for G20 summit conducted in New Delhi (September 2023); the historic Indian-American meeting at the highest level between US President J. Biden and Indian Prime Minister N. Modi, which took place in the USA on June 21-23, 2023, and where a range of issues related to situation in Ukraine were discussed; SCO summit held on July 4, 2023 in New Delhi, where India showed a very restrained and cautious position regarding India's acceptance and participation of the "disgraced" Russian leader in the work of this summit in an "off-line" format.

Note that all these important international events are influenced by India as a unique world civilization, where civilizational features are based on the values of traditional Indian religious and philosophical systems (primarily Hinduism, Buddhism, Jainism, and others). These teachings, which have a common basis, still determine the mentality of the nation and absolutely all directions of social life of Indians, including the strategic line of behaviour in the international arena. The concept of ahimsa has been formed in India since ancient times (nonviolence), around which all principles of human life, general social behaviour, including international relations, were built.

When analysing the features and specifics of India's foreign policy, it must be borne in mind that since ancient times, Indian philosophy has considered man as a small particle of the universe, all these particles had no advantages before God and in this sense are equal before him. The tradition of mutual respect and appreciation for the ideas and views of others, the principle of non-violence, tolerance (in our time "balancing") comes from above mentioned Indian philosophy. The priority of peaceful coexistence, non-violence between rivals in Indian foreign policy, which we observe even today, originates from the worldview concepts of ancient Indians, whose religious ceremonies are always accompanied by prayers for peace for all living in the world. It should be noted that almost all important ancient Indian sources dealing with foreign relations and politics proclaim the priority of peace in the settlement of any disputed issues.

It is interesting that in India, for the first time at the national level, the strategy of relations with neighbours, based on the principle of non-violence, was adopted by Emperor Ashoka (about 273-232 BC) he was the third emperor of the largest in the Indian history Mauryan empire.

Indian ancient sources contain known facts that after a bloody war with the neighbouring state of Kalinga, Ashoka completely revised his worldview principles. Influenced by Buddhist teachings, for which the concept of ahimsa is central, he rejected war as a means of resolving international conflicts altogether. In the future, war was traditionally considered by Indians as a last resort in politics, instead, the ability to live in harmony with neighbours, the ability to use the gains of others and teach them using own values, was highly valued in India. Therefore, to nowadays, war as a phenomenon is perceived by Indians very negatively, as the very last resort, which should be avoided as much as possible, extinguished it by methods of diplomacy and negotiations.

It is worth noting that India practically had no territorial ambitions in its history and did not seek military conquests of either its small or large neighbours. For several millennia, it is difficult to find examples of aggression in external activities in India. Of course, Indian history was not without wars, but they were mainly of a local nature, and as a rule, they were a manifestation of a defensive (security) strategy. It should be highlighted an interesting feature: Indian society much more often accepted and absorbed invaders into it. In her time, I. Gandhi noted in this regard that various conquerors invaded India many times with the aim of plundering and seizing territories, but almost all of them remained in the country and brought their share into the Indian peculiar culture, i.e. enriched it, which on practice confirms the viability of the ancient Indian

concept of “unity in diversity”.

Indian civilization for many thousands of years professed the principle of non-violence and this factor should not be underestimated in our time, because this tradition has its continuation in the modern foreign policy strategy of India. The priority of peaceful ways of solving any disputed situations, tolerance to the customs of representatives of other peoples and religions largely determined the traditions of state behaviour of Indians, which can be observed even in the modern period. They are known under the general name of Gandhism, and especially this concept is decisive for understanding the guidelines of the foreign policy of modern India.

Indian experts and political leaders in their works and speeches emphasize that India’s foreign policy course usually demonstrates a rather original combination of humanitarian and pragmatic principles: on the one hand Gandhism, with its traditional for India priority of resolving issues in a non-conflict way, and on the other - care on strengthening the security and defense capabilities of the country, aimed at protecting national interests. As noted by the famous Indian diplomat J. Dikshit, there were two dimensions in Indian foreign policy: the first idealism, and the other “realism” (pragmatism) [20, p. 33]. He also emphasized that these two directions are inherent in the Indian science of interstate relations since ancient times and they were formed at approximately the same time, in the second half of the 1st millennium BC. The first were formed under the influence of the idea of ahimsa, which after the adoption of Buddhism began to be implemented by the above-mentioned Indian emperor Ashoka. The second, pragmatic, had its roots in the so-called political school of the famous ancient Indian figure Kautilya (about 321-297 BC), the chief minister (advisor) of Emperor Chandragupta (Maurya dynasty). Both of these directions, idealism and realism (pragmatism), have a common priority resolving conflicts by non-violent means. In many Indian historical sources, especially Kautilya is considered (although this issue is still not fully clarified) as the author (compiler) of the famous and legendary “Arthashastra”, an ancient Indian political and economic treatise, the name of which is clearly difficult to translate from Sanskrit, but, based on the analysis of its content, this name can be translated as “Science of managing, governing” or “Science of politics” [22; 23; 1].

The well-known Ukrainian specialist L. Haydukov in his researches mentioned that one of the parts of “Arthashastra” has the interesting title “About six methods of foreign policy”, which include: peace, war, campaign, waiting situation, search for help and double policy [6], i.e. already here we see a tendency towards a realistic (pragmatic) nature of foreign policy. However, other, later authors reduce them (quite naturally) to two main ones - peace and war, and most sources - philosophical, religious and legal treatises emphasize the need to find peaceful means of solving any problems [2, p. 56-67].

The peaceful views of Indians on the world and commitment to the idea of non-violence led to an extremely interesting phenomenon in the history of the national liberation movement. The Indian struggle for independence from the colonizers took on a completely unique form and methods that were hardly possible to exist in any other country. This special way of gaining independence is inseparably connected with the activities of an outstanding person not only on the scale of India, but also of the whole world M.K. Gandhi. The phenomenon of Gandhism will continue to attract philosophers and public figures around the world for a long time, many scientists, politicians, writers recognize him as an unsurpassed master of political compromise [24].

In forming his theories and views, he relied not so much on world experience as on the traditions of Indian social and philosophical thought. In this context, the famous Ukrainian Indologist O.O. Chuvpylo rightly noted that, in general, the rather eclectic worldview of M.K. Gandhi was mainly formed under the influence of Indian religious and philosophical thought [18, p. 21]. He managed to implement the ethical norms of the Hindus into political activity, declaring non-violence, he preferred to see his homeland free and prevented bloodshed in every possible way. His method of struggle was called “satyagraha” (persistence in truth) and involved the open declaration of demands, civil disobedience and refusal to cooperate with the opponent and had an exclusively non-violent nature.

Gandhism taught not only tolerance, but also independence of thought and action and taught Indians to realize themselves as a great nation. He returned to Indians a mentality, a sense of self-respect and dignity: a nation with such a great past cannot occupy any secondary places in world affairs, cannot be subdued. The foundations of India’s foreign policy were laid from it, in particular, an independent course in international affairs.

India’s wide use of the five principles of peaceful coexistence “pancha sila” in its foreign policy activities and its active position in the Non-Aligned Movement completely coincide with the Gandhian guidelines, which were creatively, persistently continued and successfully implemented by an outstanding statesman and

politician, Prime Minister of India J. Nehru.

An important factor in creating the image of India as a consistent and peace-loving country was its role in Non-Aligned Movement, where it initiated and actively participated in many important events [16]. Despite the radical changes in the world and the significant reduction of the Non-Aligned Movement's role, which during the three decades of the bipolar world acted as the "third force", many Indians still believe in the expediency of these principles.

In addition to the theory of non-violence, the worldview of Indians presupposes the perception of the world as a whole "one family" (one world), which is a continuation of the traditional Indian philosophical worldview. The concept of "one world" is the basis of modern foreign policy of the Republic of India, according to which the state builds its style and methods of relations with other countries. That is why a unipolar world cannot be accepted from the point of view of traditional Indian political theory. According to the Indian concept of "one world", no country has any reason to rule the world, no matter how powerful it is. However, India has never shared the idea of a bipolar world and that is why it became one of the founders of the Non-Aligned Movement as a certain alternative to the two poles. Only multivariate, the variety of strong regional centres (multipolarity), coincides with the important Indian civilizational principles of the concepts of "one world" and "unity in diversity".

Analysing the leading civilizational factors in the formation of India's foreign policy, it is worth noting that in the more than 70 years since independence, profound changes have taken place in the way of India's perception in the world. It is now respected not only as a country with a great cultural heritage and a tradition of non-violence, but also as a powerful state capable of defending itself and defending its national interests. The religious-political symbiosis, which has traditionally defined the political history of India for a long time, is becoming relevant again. Taking into account the new global threats associated with the development of globalization processes, the threats posed by the Russian-Ukrainian war and other wars, today we are talking about the relevance and importance of civilizational values non-violence, devotion to the truth, mutual understanding, respect for human rights, freedom, courage in the fight against the manifestation of terror and injustice.

The foreign policy of modern Ukraine, which is going through difficult times of Russian aggression, is built on similar, analogous principles and values. In such a difficult situation, international support is extremely important for our country. It is natural that both the leadership of our country and our entire Ukrainian community would very much like a firmer and clearer position of India in supporting the Ukrainian people in such a terrible, cruel war. But categorically condemning India for the traditional policy of neutrality does not seem appropriate. Because in India's case it is a special, active neutrality. It successfully pursues a policy of "balancing" and beneficial "pragmatism" in today's complex international conditions, maintaining business, political, trade and economic contacts with opposite parties, associations, and formats.

Such format of foreign policy gives India the opportunity not only to solve political and economic tasks in its favour, but also to act as a mediator, a negotiator a kind of "bridge" of probable agreements and proposals of opposing parties for the fair solution of the most difficult issues of "war and peace". India does not openly condemn Russian aggression and terrorism, but at all international forums and platforms it actively advocates a peaceful, diplomatic settlement of this problem, provides Ukraine with significant humanitarian aid (the volume of which will continue to increase, and the directions will expand), performs a very important mission in "detering" the Russian Federation, which is clearly observed during recent international summits, forums, and visits.

This policy can be proved by several examples. The actions and statements of the Indian leadership in 2022, during a meeting with the Russian President, N. Modi made the well-known and vivid statement that now is "not the time to wage war", and he also negatively perceived Russian nuclear threats, alluding to "blackmail and escalation" of international tension, which, as was proved above, is completely incompatible with the principles of Indian foreign policy.

India's restrained position towards the Russian Federation and its leader was also clearly manifested during the preparation and holding of the SCO summit in New Delhi on July 4, 2023, which was planned to be held in an "off-line" format, but at the last moment the Indian organizers seem to have made a decision not to invite the "disgraceful" Russian dictator under sanctions and the threat of an international tribunal and decided to hold the SCO summit in an online format. It seems that this decision was very uncomfortable for Russia's president, his speech was broadcasted on the screen and left the impression of the Russian leader's insecurity in his perspective and instability in his state, which was written about by Indian and other foreign experts. It is likely that the Russian "revenge" for such a course of events at the summit, as noted by Indian

authors, was certain technical “pitfalls” of the organizers on the part of the Russian Federation, who tried to technically spoil the speech of the Prime Minister of India during the ceremonial opening of the SCO forum [19].

In the context of India’s approach to participation in solving the problems in Ukraine, serious achievements, as already emphasized, were also the results of N. Modi’s official visit to the USA in June 2023, where the joint Declaration signed between India and the USA (this is an important final document) contains special point “25” concerning Ukraine [21]. It states that India and the US are deeply concerned about the conflict in Ukraine and express sympathy for its dire and tragic consequences, highlighting the growing impact of the war on the global economy, including food and fuel, energy security; the leaders of both countries called on the international community to make more efforts to mitigate the consequences of the war, they also pledged to continue providing humanitarian aid to Ukraine, and also called for respect for international law, the principles of the UN Charter, territorial integrity and sovereignty, both countries agreed on the importance of post-war reconstruction of Ukraine.

2024 was marked by an even more significant event for Ukraine: Indian Prime Minister N. Modi arrived on an official visit to our country. Such a visit at the level of the Indian Prime Minister happened for the first time in more than 30 years of the existence of independent Ukraine and has a very important historical significance for the further development of Ukrainian-Indian relations.

The visit marks India’s attempt to show its neutrality and impartiality to the world after a series of accusations of leaning towards Russia. Thus, an analyst on the problems of the Indo-Pacific region, D. Grossman, emphasized that Modi’s visit, above all, was designed to show the steadfastness of New Delhi’s non-aligned orientation [7].

Despite the fact that the visit was quite short, its results are significant. In half a day, N. Modi managed to meet with V. Zelenskyi, honor the memory of the children killed as a result of the armed aggression of the Russian Federation, hold an important meeting in the Office of the President of Ukraine to discuss the issues of India’s support for the state sovereignty and territorial integrity of Ukraine, as well as the development of strategic partnership. The Ukrainian-Indian dialogue turned out to be productive and was marked by the signing of four documents covering the fields of medicine, agriculture, humanitarian aid and culture [11].

Each of these documents to one degree or another should contribute to the development of Ukraine and cooperation between countries. For example, the purpose of the agreement on cooperation in the fields of agriculture and food industry is to expand mutually beneficial cooperation, create favourable conditions for market relations and strengthen the food security of countries. The memorandum on Indian grant aid provides for the expansion of economic and technical cooperation, and also creates conditions for the provision of assistance to Ukraine, in particular for reconstruction and restoration, and the memorandum in the field of medicine aims to promote the development of cooperation in the pharmacological field, prevent the circulation of low-quality medicines, guarantee safety and the quality of medicines. The signing of the document on cultural cooperation will help to establish ties between collectives and cultural institutions, as well as to conduct joint cultural and artistic events, which will contribute to a wider study of the history and culture of both countries, as well as a deeper study in Ukraine of the civilizational factors of Indian internal and foreign policy [4].

Conclusions. The brief analysis allows to single out the main factors and features of the formation of the modern foreign policy of India, characterized by the following features of its traditional civilizational development:

- preservation of traditional civilizational approaches in international relations, observance of the basic principles defined by the principles of Gandhism and “pancha sila”, above all non-violence, non-alignment, peaceful coexistence;
- the inheritance of a strategic course (regardless of the change of political leaders and parties), which demonstrates a certain independence in foreign policy, and is also characterized by a national consensus in foreign policy issues, a compromise of all political forces and parties;
- awareness of the importance of the development of geo-economics in the conditions of a globalized world for the purpose of further civilizational progress, a clear understanding of the interdependence between the internal socio-economic development of the country and its success in the international arena;
- increasing the role of multilateral diplomacy, intensifying participation in various management mechanisms and institutes at the global and regional level, using the extensive experience of its traditional peaceful foreign policy;
- the growing influence of civilizational factors on the activation of the regional direction of India’s

foreign policy in South Asia and on the Asian continent as a whole that imposes specific features on the processes of formation of new associations and the role of India in the transformation of the Indo-Pacific region (IPR);

- the approval of a foreign policy course for strategic partnership with the leading states of the future world multipolar system (first of all, with the USA, China, the EU, ASEAN countries, etc.), which is also based on the Indian civilizational principle of “one world”;

Drawing attention to the importance for our country of India’s clear position regarding the Russian-Ukrainian war, the following must be taken into account. The study and research of the leading factors and features of the formation of India’s foreign policy, primarily determined by the specifics of its civilizational development, can have a significant importance for Ukraine. The experience of this state, in particular, its own vision of the world and its place in it, the ability to use its civilizational and cultural features in a global strategy and defend the right to an independent foreign policy course should be carefully analyzed in Ukraine. It also seems useful to study the ways of modernization of this country, the practice of combining internal transformation and success in the international arena to change the country’s image.

The successes of the Republic of India, which the whole world is watching today, should prompt the relevant state structures of Ukraine to think about the next steps in foreign policy towards India: 1) importance and necessity of further constructive development of bilateral relations with this country, despite India’s restrained position in the Russian-Ukrainian war; 2) the use of its international authority and influence for the promotion of the interests and demands of Ukraine, the implementation of the “Ukrainian peace formula” in practice, the increase of humanitarian aid to Ukraine; 3) the development of joint plans and projects to restore the economy of our country after the war, taking into account the great positive experience of Ukrainian-Indian cooperation and the assistance of many Ukrainian enterprises and specialists in the development of the Indian economy, science, and education in the difficult years of India’s post-colonial revival.

Prospects for further research are seen in a deeper analysis of the influence of civilizational features and the foundations of India’s foreign policy regarding the study of its implementation in different regional systems of international relations and, in particular, future actions regarding the Russian-Ukrainian war and the development of Ukrainian-Indian relations.

Бібліографічний список:

1. Артхашастра или Наука политики. Пер. с санскрита В. И. Кальянов. Москва. 1959. 707 с.
2. Борділовська О.А. Еволюція зовнішньополітичної стратегії республіки Індія у постбіполярний період: дис. ... док. політол. наук: 23.00.04. Київ, 2010. 456 с.
3. Візит прем’єр-міністра Індії Нарендри Моді до США 21-23 червня 2023 р. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/vizyt-premyer-ministra-indiyi-narendry-modi-do-ssha-21-23> (дата звернення 3.11.2024)
4. Вонс Р. Що передбачають підписані угоди між Україною та Індією: роз’яснення. ГЛАВКОМ. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/poserednytski-zusylyya-indiyi-chy-mozhut-vony-zurynuty-viynu-v> (дата звернення 12.11.2024)
5. Ворожбит О. Нандан Уннікрішнан: «Якщо доведеться обирати між Києвом і Москвою, Індія буде змушена обрати Росію». Український Тиждень. 2020. URL: <https://tyzhden.ua/nandan-unnikrishnan-iaxshcho-dovedetsia-obuyaty-mizh-kyievom-i-moskvoiu-indiia-bude-zmushena-obraty-rosiiu/> (дата звернення 9.11.2024)
6. Гайдуков Л.Ф. “Артхашастра”: мистецтво міждержавних відносин. *Пам’ять століть*. 1998. № 6. С. 38-44.
7. Гірник К. Намагається всидіти на двох стільцях: АР розкрило причини візиту прем’єра Індії в Україну. УНІАН. 2024. URL: <https://www.unian.ua/world/prem-yer-indiji-modi-prijide-v-ukrajinu-ar-rozkryv-prichini-vizitu-12735282.html> (дата звернення 12.11.2024)
8. Гриценко А., Куса І. Війна в Україні: позиція та інтереси зовнішніх гравців. Індія. Український інститут майбутнього. 2022. URL: <https://uifuture.org/publications/vijna-v-ukrayini-pozycziya-ta-interesy-zovnishn/> (дата звернення 3.11.2024)
9. Гриценко А. Результати саміту G7 в Хіросімі: Україна – в центрі уваги. LB.ua. 2023. URL: https://lb.ua/world/2023/05/23/556513_rezultati_samitu_g7_hirosimi.html (дата звернення 7.11.2024)
10. Ерман Г. Індійці про Україну нічого не знають. Чому Індія лишається нейтральною та як це можна змінити. BBC. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63746368> (дата звернення 3.11.2024)
11. Заклінська Р. Україна та Індія підписали 4 угоди: Зеленський розкрив перші результати візиту Моді. ГЛАВРЕД. 2024. URL: <https://glavred.net/ukraine/ukraina-i-indiya-podpisali-4-soglasheniya-zelenskiy-raskryl-pervye-rezultaty-vizita-modi-10591043.html> (дата звернення 12.11.2024)
12. Ігнат’єв П.М. Індія на шляху до лідерства в Південній Азії. Чернівці, 2006. 504 с.

13. Лукаш О. Про позицію Індії щодо російсько-української війни. Інститут всевітньої історії НАН України. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rt-proty-ukrainy/pro-pozytsiui-indii-shchodo-rosiiskoukrainskoi-viiny.html> (дата звернення 4.11.2024)
14. Лукаш О.І. «Єдність у різноманітності» як головна особливість розвитку індійської цивілізації. Цивілізаційні чинники світобудови: джерела походження, потенціал взаємодії та виміри конструктивізму (країни Азії та Африки): зб. наук. праць. НАН України, ДУ «Ін-т всевіт. історії НАН України»; редкол.: В.О. Швед, О.І. Лукаш, Н.Д. Городня та ін. К., 2015. С. 51-60.
15. Лукаш О.І. Регіональна політика Індії в умовах глобалізації на рубежі ХХ–ХХІ ст. Індологія в Україні (*Всеукраїнські конференції індологів: тези, доповіді, промови, статті*): зб. наук. праць / від. наук. ред. О. І. Лукаш; НАН України, Всеукр. асоц. індологів; Посольство Республіки Індія в Україні. К., 2018. С. 270-284.
16. Лукаш О. Індія в Русі неприєднання: історія і сучасність. Індія: давнина і сучасність: зб. наук. праць. Вип. І. 2-ге вид., доп. та уточ. / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України, ДУ «Ін-т всевіт. історії НАН України», Всеукр. асоц. індологів. К., 2016. С.41-62.
17. Світлевська А. Вбивча нейтральність: чи змінять Китай та Індія ставлення до війни в Україні. УНІАН. 2022. URL: <https://www.unian.ua/politics/vbivcha-neutralnist-chi-zminyat-kitay-ta-indiya-stavlennya-do-viyni-v-ukrajini-12013344.html> (дата звернення 3.11.2024)
18. Чувпило О. До питання про морально-етичні погляди М.К.Ганді. *Індія: давнина і сучасність*: зб. наук. праць. Вип. І. 2-ге вид., доп. та уточ. / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України, ДУ «Ін-т всевіт. історії НАН України», Всеукр. асоц. індологів. К., 2016. С. 18-29.
19. Diminishing returns: On India and its Shanghai Cooperation Organisation engagement. 2023. The Hindu. URL: <https://www.thehindu.com/opinion/editorial/diminishing-returns-the-hindu-editorial-on-india-and-its-shanghai-cooperation-organisation-engagement/article67045791.ece> (дата звернення 9.11.2024)
20. Dixit J.N. Makers of Indian foreign policy. New Delhi: Harper Collins Publishers India, 2004. 328 p.
21. Joint Statement from the United States and India. The White House. 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/06/22/joint-statement-from-the-united-states-and-india/> (дата звернення 9.11.2024)
22. King, Governance, and Law in Ancient India: Kautilya's Arthaśāstra / A New Annotated Translation by P. Olivelle. New York: Oxford University Press, 2013. 784 p.
23. McClish M. The History of the Arthaśāstra: Sovereignty and Sacred Law in Ancient India. Cambridge : Cambridge University Press, 2019. 285 p.
24. Payne R. The Life and Death of Mahatma Gandhi. New York, 1994. 703 p.

References:

1. Artkhashastra ili Nauka politiki (Arthashastra or Science of Politics) (1959). Per. s sanskrita V.I.Kalyanov. Moskva. 707 s.
2. Bordilovska O.A. (2010). Evoliutsiia zovnishnopolitychnoi stratehii respubliky Indii u postbipoliarnyi period: dys. ... dok. politol. nauk: 23.00.04. (Evolution of the foreign policy strategy of the Republic of India in the post-bipolar period... PhD in Political Science) Kyiv, 2010. 456 s.
3. Vizyt premier-ministra Indii Narendry Modi do SSHA 21-23 chervnia 2023 r. (Indian Prime Minister Narendra Modi's visit to the United States June 21-23, 2023) Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen (National Institute for Strategic Studies.). 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/vizyt-premyer-ministra-indiyi-narendry-modi-do-ssha-21-23> (Access date: 3.11.2024)
4. Vons R. (2024). Shcho peredbachaiut pidpysani uhody mizh Ukrainoiu ta Indiiu: roziasnennia (What are the provisions of the signed agreements between Ukraine and India: clarification). HLAVKOM. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/poserednytski-zusylyia-indiyi-chy-mozhut-vony-zupynyty-viynu-v> (Access date: 12.11.2024)
5. Vorozhbyt O. Nandan Unnikrishnan: «Iakshcho dovedetsia obyraty mizh Kyievom i Moskvoiu, Indiiia bude zmushe obraty Rosiiu». (Nandan Unnikrishnan: «If you have to choose between Kyiv and Moscow, India will be forced to choose Russia»). Tyzhden. 2020. URL: <https://tyzhden.ua/nandan-unnikrishnan-iakshcho-dovedetsia-obyraty-mizh-kyievom-i-moskvoiu-indiia-bude-zmushe-obraty-rosiiu/> (Access date: 9.11.2024)
6. Haidukov L.F. (1998). «Artkhashastra»: mystetstvo mizhderzhavnykh vidnosyn. («Arthashastra»: the art of interstate relations). *Pamiat stolit.* № 6. P. 38-44.
7. Hirnyk K. (2024). Namahaietsia vsydyty na dvokh stiltiakh: AR rozkrylo prychny vizytu premiera Indii v Ukrainu (Trying to sit on two chairs: AR revealed the reasons for the Indian Prime Minister's visit to Ukraine). UNIAN. URL: <https://www.unian.ua/world/prem-yer-indiji-modi-prijide-v-ukrajinu-ar-rozkryv-prichini-vizitu-12735282.html> (Access date: 12.11.2024)
8. Hrytsenko A., Kusa I. (2022). Viina v Ukraini:pozytsiia ta interesy zovnishnykh hravtsiv. Indiiia. (The war in Ukraine: the position and interests of external players. India). Ukrainskyi instytut maibutnoho. URL: <https://uifuture.org/publications/vijna-v-ukrayini-pozycziya-ta-interesy-zovnishn/> (Access date: 3.11.2024)
9. Hrytsenko A. (2023). Rezultaty samitu G7 v Khirosimi: Ukraina – v tsentri uvahy (The results of the G7

summit in Hiroshima: Ukraine is in the center of attention). LB.ua. URL:

https://lb.ua/world/2023/05/23/556513_rezultati_samitu_g7_hirosimi.html (Access date: 7.11.2024)

10. Erman H. (2022). «Indiitsi pro Ukrainu nichoho ne znaiut». Chomu Indiiia lyshaietsia neitralnoiu ta yak tse mozhna zminyty («Indians know nothing about Ukraine». Why India remains neutral and how it can be changed). BBC. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63746368> (Access date: 3.11.2024)

11. Zaklinska R. (2024). Ukraina ta Indiiia pidpysaly 4 uhody: Zelenskyi rozkryv pershi rezultaty vizytu Modi (Ukraine and India signed 4 agreements: Zelensky revealed the first results of Modi's visit). HLAVRED. URL: <https://glavred.net/ukraine/ukraina-i-indiya-podpisali-4-soglasheniya-zelenskiy-raskryl-pervye-rezultaty-vizita-modi-10591043.html> (Access date: 12.11.2024)

12. Ihnatiev P.M. (2006). Indiiia na shliakhu do liderstva v Pivdennii Azii (India is on the way to leadership in South Asia). Chernivtsi. 504 p.

13. Lukash O. Propozytsiiu Indii shchodo rosiisko-ukrainskoi viiny (About India's position regarding the Russian-Ukrainian war). Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy (Institute of World History of the NAS of Ukraine). URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/pro-pozytytsiiu-indii-shchodo-rosiiskoukrainskoi-viiny.html> (Access date: 4.11.2024)

14. Lukash O.I. «Yednist u riznomanitnosti» yak holovna osoblyvist rozvytku indiiiskoi tsyvilizatsii. Tsyvilizatsiini chynnyky svitobudovy: dzherela pokhodzhennia, potentsial vzaiemodii ta vymiry konstruktyvizmu (krainy Azii ta Afryky) (“Unity in diversity” as the main feature of the development of Indian civilization. Civilizing factors of the world structure: sources of origin, potential for interaction and dimensions of constructivism (countries of Asia and Africa): zb. nauk. prats. NAN Ukrainy, DU «In-t vsesvit. istorii NAN Ukrainy»; redkol.: V.O. Shved, O.I. Lukash, N.D. Horodnia ta in. Kyiv, 2015. P. 51–60.

15. Lukash O.I. (2018). Rehionalna polityka Indii v umovakh hlobalizatsii na rubezhi KhKh–KhKhI st. (India's regional policy in the context of globalization at the turn of the 20th-21st centuries) Indolohiia v Ukraini (Vseukrainski konferentsii indolohiv: tezy, dopovidi, promovy, statti): zb. nauk. prats / vid. nauk. red. O. I. Lukash; NAN Ukrainy, Vseukr. asots. indolohiv; Posolstvo Respubliki Indiiia v Ukraini. Kyiv. P. 270-284.

16. Lukash O. (2016). Indiiia v Rusi nepryiednannia: istoriia i suchasnist (India in non-aligned Russia: history and modernity). Indiiia: davnyina i suchasnist (India: antiquity and modernity): zb. nauk. prats. Vyp. I. 2-he vyd., dop. ta utoch. / vidp. nauk. red. O.I. Lukash; NAN Ukrainy, DU “In-t vsesvit. istorii NAN Ukrainy”, Vseukr. asots. indolohiv. Kyiv. P. 41-62.

17. Svitlevska A. (2022). Vbyvcha neitralnist: chy zminiat Kytai ta Indiiia stavlennia do viiny v Ukraini (Deadly Neutrality: Will China and India Change Their Attitudes to the War in Ukraine). VHIAH. URL: <https://www.unian.ua/politics/vbyvcha-neytralnist-chi-zminyat-kitay-ta-indiya-stavlennya-do-viyni-v-ukrajini-12013344.html> (Access date: 3.11.2024)

18. Chuvpylo O. (2016). Do pytannia pro moralno-etychni pohliady M.K.Handi (To the question of the moral and ethical views of M.K. Gandhi). Indiiia: davnyina i suchasnist (India: antiquity and modernity): zb. nauk. prats. Vyp. I. 2-he vyd., dop. ta utoch. / vidp. nauk. red. O.I. Lukash; NAN Ukrainy, DU “In-t vsesvit. istorii NAN Ukrainy”, Vseukr. asots. indolohiv. Kyiv, 2016. C 18-29.

19. Diminishing returns: On India and its Shanghai Cooperation Organisation engagement. 2023. The Hindu. URL: <https://www.thehindu.com/opinion/editorial/diminishing-returns-the-hindu-editorial-on-india-and-its-shanghai-cooperation-organisation-engagement/article67045791.ece> (Access date: 9.11.2024)

20. Dixit J.N. (2004). Makers of Indian foreign policy. New Delhi: Harper Collins Publishers India. 328 p.

21. Joint Statement from the United States and India. The White House. 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/06/22/joint-statement-from-the-united-states-and-india/> (Access date: 9.11.2024)

22. King, Governance, and Law in Ancient India: Kauṭilya's Arthaśāstra / A New Annotated Translation by P. Olivelle. New York: Oxford University Press, 2013. 784 p.

23. McClish M. (2019). The History of the Arthaśāstra: Sovereignty and Sacred Law in Ancient India. Cambridge: Cambridge University Press. 285 p.

24. Payne R. (1994). The Life and Death of Mahatma Gandhi. New York. 703 p.

Лукаш О. І., Тихоненко І. В. Вплив цивілізаційних чинників на зовнішню політику Індії та її роль у сучасних міжнародних відносинах

У статті розглядаються чинники, що визначають зовнішню політику Індії, серед яких особливе місце займають цивілізаційні засади та специфіка розвитку країни, сформовані ще в період стародавньої Індії. Окремо наголошується, що за останні десятиліття основною метою Індії було досягнення статусу однієї з провідних держав світу. В цьому контексті особливу увагу приділено активній зовнішньополітичній діяльності Індії, спрямованій на підвищення її ролі і впливу в глобальному масштабі, а також у регіоні Південної Азії, де країна прагне стати лідером. Індійські цивілізаційні принципи, що сформувалися протягом тисячоліть, стали важливою основою не лише для соціально-економічного розвитку, а й для формування міжнародного іміджу країни. Ці

принципи допомогли Індії не тільки досягти значних успіхів у сфері економічного зростання та модернізації, але й сприяли створенню збалансованої та прорахованої зовнішньої політики. Країна зробила основний акцент на підтримці нейтралітету та національної незалежності у міжнародних справах, що дозволяє їй маневрувати між різними глобальними і регіональними політичними силами. Особлива увага в статті приділяється аналізу нейтральної позиції Індії щодо проблеми російсько-української війни. Така позиція значною мірою обумовлена глибокими цивілізаційними особливостями Індії, її історичними традиціями нейтралітету в міжнародних конфліктах і прагненням зберегти стратегічну рівновагу у відносинах з різними державами. Ці принципи, у свою чергу, не повинні заважати розвитку конструктивного діалогу між Індією та Україною. Збалансований підхід до зовнішньої політики дає Індії можливість зміцнювати свої дипломатичні відносини з різними країнами, включаючи Україну, і сприяти подальшому розвитку двосторонніх відносин, зберігаючи при цьому нейтралітет у спірних міжнародних питаннях. Таким чином, Індія, спираючись на свою історичну і цивілізаційну спадщину, успішно рухається до досягнення статусу глобального лідера. Її зовнішня політика, заснована на принципах нейтралітету та незалежності, дозволяє країні зміцнювати свої позиції на міжнародній арені, не вступаючи в жорсткі глобальні та регіональні протистояння та активно підтримувати мир і стабільність у світі.

Ключові слова: *цивілізаційні чинники, зовнішня політика Індії, позиція Індії у російсько-українській війні, перспективи українсько-індійських відносин.*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.14

УДК 355.02(480+485): 327(1-622 НАТО)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8814-7480>

Sokur N., Military Academy (Odesa)

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2885-1192>

Gniezdilova S., Odesa Maritime Academy National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7461-5508>

Ostapchuk T., Military Academy (Odesa)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5753-3623>

Ostapchuk L., Military Academy (Odesa)

FINLAND AND SWEDEN'S ACCESSION TO NATO: SECURITY RISKS AND PROSPECTS

According to the general opinion, a certain geopolitical balance was established in the Northern European region during the Cold War. History has proved that most military operations in the Baltic region require access to what is today Finland's air, sea, and land. Of particular importance is the control of the Åland Islands, which border Swedish waters and serve as the "eastern gateway" to the Baltic Sea. Russia's proposals (demands) on security guarantees which were sent by the Russian Foreign Ministry for discussion on the 15th of December 2021 and made public on the 17th of December 2021, are often mentioned as the main reason for Finland and Sweden's official and decisive accession to NATO. Allegedly the draft agreements on security guarantees proposed by Russia to the United States and NATO, and in particular, on the non-expansion of the Alliance to the East and the limitation of any forward presence, were perceived by Finland and Sweden as an unacceptable attempt to infringe on their national sovereignty and the right to determine how to ensure their security. Ultimately, the full-scale military conflict in Ukraine that began on the 24th of February 2022 is often claimed to be the main rationale behind Finland's and Sweden's accession to NATO. This very conflict is said to have highlighted significant military and political tensions and threats from the side of the Russian Federation and finally convinced the governments of Finland and Sweden, as well as the governments of NATO member states, of the necessity to expand the North Atlantic Alliance on the basis of Finland and Sweden. However, the problem is much broader and deeper, and its genesis is not limited to Russia's recent (ultimatum) proposals for security guarantees and/or a military conflict in Ukraine. Moreover, Finland's and Sweden's accession to NATO does not necessarily mean greater security for these countries and the NATO bloc overall.

Keywords: Finland, Sweden, NATO, security risks, security perspectives.

Introduction. From the end of World War II until the end of the Cold War the security policies (and in particular "freedom from any alliances") of Finland and Sweden were usually considered separately due to the different historical experiences of both countries, as well as their involvement in cooperation with different great powers and military-political blocs. In Sweden's case, it was interaction with the North Atlantic Alliance, and in Finland's case - with the USSR to which Finland had significant military and political (and other) obligations.

In the context of the balance of military and political forces in the North of Europe, the defence policy of Finland and Sweden during the Cold War was usually described within the framework of the concept of the "Nordic balance". This concept was developed and first substantiated by the Norwegian researcher Arne Olav Brundtland [4] and used by Scandinavian authors [10,32] as an analytical tool to explain the specifics of security relations in the Nordic region. The so-called northern balance was generally recognised by Soviet authors [16,23,26,30], and among other things, it assumed that the reaction to Sweden's accession to NATO would be a military shift of the USSR towards Finland, and vice versa.

The end of the Cold War resulted in a decisive breakdown of the "balance of power" in Central and Eastern Europe, as well as in the Baltic region and Northern Europe. This changed not only the nature of Finland's and Sweden's defence policies (and their interaction with NATO), but also the way researchers assessed these policies. For three consecutive decades, three approaches were to dominate. The first one, in particular, presented in L. Michel's "Sweden, Finland and NATO: From "Virtual" to Formal Allies" [28], as well as in M. Holmström's monograph "The Hidden Alliance: Sweden's Secret Relations with NATO" [20] and K. Korhonen's "A Transfer Treaty: In This Way Finland is Being Dragged" [24], was to argue that Sweden and Finland, even without formal membership in NATO, had been significantly integrated into its structure for a long time and actively participated in its activities. The second approach was based on the idea of regional cooperation between the two countries in the field of defence policy, both with each other and with their neighbours, regardless of their bloc affiliation, and with Sweden and Finland retaining "freedom from any alliances". This approach has been advocated by, among others, G. Åselius [2], H. Ojanen [33], Z. Sliwa [37], J. Tarkka [41], T. Forsberg [14], and others. At the same time, the third approach, presented in particular by U. Möller & U. Bjereld [29], as well as T. Forsberg & V. Tapani [15], relied on the concept of "post-neutrality" which was understood as the concept and strategy of formal non-alignment, which allegedly gradually evolve and are constantly redefined in both political and ideological terms.

In late 2021 and early 2022, due to the urgency of the problem itself, the issue of Finland and Sweden's accession to NATO came into the focus of attention of an even greater number of scholars, journalists, politicians, etc. Still, we believe that most of these works lack a historical perspective and consistency.

Russia's proposals (demands) on security guarantees which were sent by the Russian Foreign Ministry for discussion on the 15th of December 2021 and made public on the 17th of December 2021, are being often mentioned as the main reason for Finland and Sweden's official and decisive accession to NATO [3]. Allegedly the draft agreements on security guarantees proposed by Russia to the United States and NATO, and in particular on the non-expansion of the Alliance to the East and the limitation of any forward presence, were perceived by Finland and Sweden as an unacceptable attempt to infringe on their national sovereignty and the right to determine how to ensure their security. Ultimately, the full-scale military conflict in Ukraine that began on the 24th of February 2022 is often claimed to be the main rationale behind Finland's and Sweden's accession to NATO. This very conflict is said to have highlighted significant military and political tensions and threats from the side of the Russian Federation and finally convinced the governments of Finland and Sweden, as well as the governments of NATO member states, of the necessity to expand the North Atlantic Alliance on the basis of Finland and Sweden [18, 8,9,38].

However, the authors assume that the problem is much broader and deeper, and its genesis is not limited to Russia's recent (ultimatum) proposals for security guarantees and/or a military conflict in Ukraine. Moreover, Finland's and Sweden's accession to NATO does not necessarily mean greater security for these countries and the NATO bloc overall.

Thus, these issues require detailed and systematic study, which will ultimately enable a clearer assessment of security risks and security prospects for Finland and Sweden's accession to NATO.

The aim of the study. The study intends to definition the security risks and security prospects of Finland and Sweden's accession to NATO.

In view of the goal, the following research tasks are **defined**:

- analyze the security policy of Finland and Sweden during the Cold War. "Northern Balance";
- justify the security policy of Finland and Sweden after the end of the "Cold War". Integration into the EU and NATO;
- to substantiate the ways of formation and effectiveness of the geopolitical aspects of the accession of Finland and Sweden to NATO.

Research Methodology. The approaches that were applied to achieve the goal of the study are systematic and interdisciplinary.

In addition, common academic research methods were employed, including induction and deduction, analysis and synthesis, comparison and analogy, generalisation and abstraction, as well as specific research methods, including descriptive, prognostic, problem-chronological, and content analysis, etc.

The results. During the Cold War, a certain geopolitical equilibrium was established in the Northern European region which is known in the academic literature as the Northern Balance.

In the classical concept of the "Northern Balance" A.O. Brundtland foresaw the following operational factors that demonstrate the dynamics of the theory.

1. Membership of Norway and Denmark in NATO on the basis of "minimum conditions". In Norway's

case, it meant (a) that through a note to the Soviet Union in 1949, the government pledged "not to have bases for the military forces of foreign countries on Norwegian territory as long as Norway is not under attack or threat of attack" and (b) involved the decision of the Norwegian parliament in 1961 declaring that the country would not allow nuclear weapons to be stored on Norwegian soil in peacetime.

2. Sweden's policy of "freedom from any alliances", based on strong traditions of national defence.

3. Finland's policy of neutrality under the Treaty of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance with the Soviet Union.

By the Northern Balance, A.O. Brundtland argued that the Treaty of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance between the Soviet Union and Finland "in certain aspects" should be considered a potential military alliance. This potential Soviet-Finnish alliance in the East balanced the membership of Norway and Denmark in NATO, with Sweden acting as a so-called neutral buffer between them [32, p.44].

Consequently, if military cooperation within NATO increased, it could be counterbalanced by the Soviet Union's strengthening of military cooperation with Finland. And vice versa, Norway could influence Soviet policy towards Finland by reassessing its defence policy (for example, by allowing NATO to deploy military bases and nuclear facilities on its territory). This ensured a certain balance of global forces and regional stability in the region [40, p.226].

But, in fact, not only the Scandinavian region, as in A.O. Brundtland's classic concept, but also the Baltic region could be divided into three parts: The USSR and its Eastern Bloc allies (the GDR and Poland), NATO member states (Germany, Denmark and, to some extent, Norway), and (conditionally) neutral states such as Finland and Sweden. It was generally believed that this geopolitical configuration ensured stability in the Baltic and Northern Europe due to the balanced interests of the USSR and NATO in the region. The issue of Finland and Sweden's membership in NATO was certainly not on the agenda, as it would have undermined confidence in the neutrality policy of both states, would have guaranteed to cause concern among the Soviet leadership, and, ultimately, significantly aggravated the situation in the region.

At the same time, despite the formally neutral status of both countries and their regional neighbourhood and interaction, Finland's and Sweden's foreign policy during the Cold War was somewhat different.

During the Cold War, both in theory and practice, the Finnish version of neutrality was linked to the confrontation between the US and the USSR, where Finland was considered a small state [35, p.29]. After World War II (and as a result of it) Finland was quite dependent on the USSR, in particular, in 1948, the two states signed the Treaty of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance (Dogovor o druzhbe...). The most important thing for Finland was the preamble of the agreement in which the Soviet Union recognized Finland's determination to stay out of the conflict of the great powers and Finnish politicians considered this interpretation as a Soviet recognition of Finland's neutrality [45, p.12].

At the same time Sweden, while formally declaring neutrality or "freedom from alliances", was so-called "secret member of NATO" [14, p.1166] through close (mostly bilateral) ties and agreements. Specifically, in 1952, Stockholm and Washington signed a mutual assistance agreement, according to which Sweden undertook to provide NATO with its airspace and military infrastructure, if necessary. In return, the United States committed to defend Sweden in the event of an attack by the USSR. Sweden also actively developed defence cooperation with Norway and Denmark which had been NATO members since the Alliance's founding, but Sweden itself did not maintain official contacts with NATO until the early 1990s [21, p.66-67].

During the Cold War Finland and Sweden were wary of European integration, believing that such policies would potentially undermine the credibility of their neutral positions. However, in 1995, a few years after the collapse of the global bipolar order, Finland and Sweden simultaneously became full members of the EU. The simultaneous accession of Finland and Sweden to the European Union brought the standpoints of the states closer in many ways. And since (according to the Maastricht Treaty of 1992) EU member states have a common foreign and security policy, by joining the EU, Finland, and Sweden have, in fact, lost the status of "neutral" states that independently determine their foreign and security policy [5,27,31]. Finland and Sweden are among the states that support the development of the European Security and Defence Policy (ESDP), in particular, through their participation in EU battlegroups [27,28].

In early 1992. The Russian Federation and Finland signed a treaty that replaced the former Treaty of Friendship, Cooperation, and Mutual Assistance between the USSR and Finland. According to the new treaty, Finland no longer had any obstacles to entering into political or military alliances with a third party (Dogovor mezhdru Rossijskoj...). In other words, Finland regained full sovereignty and opened the way to a new interpretation of neutrality. After a lengthy debate on whether joining the EEC (later the EU) was consistent

with the principle of neutrality, in 1992 the Finnish government defined the country's foreign policy strategy as a combination of independent defence and military non-alignment, which generally opened the way for Finland to join Western political structures and blocs [45]. "Military non-alignment" (as a substitute for "neutrality") was adopted as an official formulation by the Finnish parliament in March 1997. The other two fundamental principles of Finnish foreign policy were an independent defence policy and Finnish membership in the European Union [35].

In the early 1990s, the expanding concept of security and the emergence of new threats made Sweden hesitate to join the EU. At the same time, the Conservatives, led by Carl Bildt, came to power in Sweden for the first time in many years. The political declaration of the new government stated that full participation in European cooperation was Sweden's priority. Under such circumstances, Sweden's neutrality policy had to undergo certain transformations [19]. The Swedish policy of neutrality was considered to be incompatible with EU membership, but the political will of the new government to join the EU was stronger than the desire to maintain state neutrality. Such an erosion of the neutrality principle, which was generally recognised by the Swedish government itself, was seen as a logical consequence of Sweden's entry into an organisation based on solidarity. The updated wording of 1991 sounded like "non-participation in alliances in peacetime, aimed at neutrality in war" [19,35].

Finland's and Sweden's foreign policy bias towards neutrality was once again brought into question when they co-joined the Partnership for Peace (PfP) programme, which was launched at the NATO Brussels Summit in January 1994. The Partnership for Peace became an effective platform for rapprochement between Finland and Sweden and the North Atlantic Alliance, although formally, according to the leadership of these states, PfP (as well as subsequent programmes to deepen military cooperation with NATO) did not contradict the policy of Finland and Sweden's nonalignment with military alliances [35].

Finland's and Sweden's accession to PfP was considered acceptable as it supported the transformation of military capabilities and improved interoperability with NATO member states without the obvious risk of joining the Alliance. It was believed that the PfP offered the necessary freedom to individually decide in which areas and how to cooperate with NATO. Finland and Sweden have consistently strengthened their relations with NATO and participated in many of its conflict management operations (e.g., in Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Afghanistan, Libya, counter-piracy, etc.) [45,27].

In the early 1990s, Finland and Sweden expressed their interest in cooperating with NATO, but did not officially inform NATO of any intention to join the Alliance. At the same time, Finland and Sweden (represented by their leadership) have repeatedly emphasised that although they did not seek NATO membership then, they did not exclude such a possibility in the future [31,35].

Thus, after the end of the Cold War, Finland and Sweden actively sought opportunities to join the Euro-Atlantic security system, but at the same time tried to minimise their permanent commitments.

One of these "palliatives" was the establishment of the Nordic Defence Cooperation (NORDEF) in late 2009, which brought together the supposedly non-aligned Sweden and Finland and three NATO member states: Norway, Denmark, and Iceland. This organisation covered, among other things, strategy development and cooperation (including planning and execution) in NATO- and EU-led operations, and potentially UN-led operations. NORDEF acted as a channel for Finns and Swedes to access information on NATO activities and thinking, etc. [1,28].

The annexation of Crimea in 2014 prompted Finland and Sweden to reassess their defence capabilities on a practical level and opened new public discussions on the feasibility of these countries' accession to NATO [9]. The NATO Summit in Wales, held in September 2014, was crucial in terms of qualitatively reinforcing Sweden and Finland's cooperation with the North Atlantic Alliance. At the summit, Sweden and Finland were granted the status of Enhanced Opportunities Partnership and signed Host Nation Agreements with the Alliance, which facilitated NATO military exercises on their territory [25,31].

These decisions became the legal basis for the mutual integration of the member states of the bloc into the military training activities of Finland and Sweden, as well as for the participation of the latter in the combat training of the Alliance forces (primarily the Rapid Reaction Force and especially its naval component). These decisions identified the course of Finland and Sweden to establish multidirectional (particularly institutionalised in a number of fields) military and political cooperation with the Alliance. For example, as soon as in 2016-2017, Sweden and Finland engaged their strike forces (from all branches of the armed forces) in the process of training NATO's rapid reaction forces [42].

According to the documents, the political elites of Finland and Sweden were in principle ready for their countries' official accession to NATO long before 24 February 2022, but were waiting for the right moment

"taking into account changes in the international security environment". In particular, the document titled "Government Report on Finnish Foreign and Security Policy" (2020) stated that: "NATO is a key player in promoting transatlantic and European security and stability. ... In the changed security environment, the strategic importance of Northern Europe has increased, and NATO has opened up new opportunities for cooperation for Finland and Sweden. ... Retention of national space for manoeuvre and freedom of choice are also integral parts of Finland's foreign, security, and defence policy. This preserves the option of joining a military alliance and applying for NATO membership. Decisions are always reviewed in real time, keeping in mind changes in the international security environment. The interoperability achieved through cooperation ensures that any practical obstacles confronting potential membership are removed" [17].

The right moment for changes in Finland's and Sweden's official policy on NATO membership came at the end of 2021 when Russia launched large-scale military exercises on Ukraine's border. The Russian leadership sought assurances that NATO (and its infrastructure) would no longer expand eastwards [3]. In return, Finnish President Sauli Niinistö made it clear that Finland reserved the right to join NATO. Niinistö later stated that the impetus for starting the membership application process was that Russia tried to deny Finland and Sweden's right to freedom of choice, but the final decision came only after Russia had invaded Ukraine [31].

On the 18th of May 2022, Finland and Sweden simultaneously submitted their applications to join NATO to NATO Secretary General Jens Stoltenberg. On the 29th of June 2022, at the NATO Summit in Madrid, NATO Heads of State and Government formally invited Finland and Sweden to join the Alliance. On the 5th of July 2022, the Protocols of Accession of both countries to NATO were signed. On the 4th of April 2023, following the ratification of the relevant Protocol by all Allies, Finland officially became the 31st member of NATO (RATIFICATION OF FINLAND...).

On the 5th of March 2024, the President of Hungary Tomas Szuk signed the Protocol of Ratification of Sweden's Accession to NATO (approved by the Hungarian Parliament on the 26th of February 2024). Hungary became the last country to ratify the protocol, thus removing the last obstacle to Sweden's membership in the North Atlantic Alliance (Uhorshchyna zavershyla ratyfikatsiiu...). On the 7th of March 2024, Sweden officially became the 32nd member of NATO (Sweden officially joins...).

Since the end of the Cold War (and as a result of it), the defence (and more broadly, security) policies of Finland and Sweden have changed dramatically, and their contours have become more similar than ever before. Specifically, on the path to NATO, Finland and Sweden have tried to act within the framework of the "together and at the same time" principle [21]. However, despite all the similarities, there were some differences in the security policies of Finland and Sweden, primarily due to the differences in (pre)histories and geopolitics of Finland and Sweden.

While Finland has a difficult experience of wars with Soviet Russia and the USSR in the twentieth century and a long land border with Russia (almost 1300 km), Sweden is separated from Russia by a kind of buffer zone, namely Finland. Finnish diplomat and journalist Max Jacobson offered the following perspective on the geopolitical situation in the region: "On a higher level Finland and Sweden are closer than ever before, but on a deeper level the geopolitical border has not disappeared. Finland is still a border country, a buffer to Sweden to the east" (Jacobson, 1998, as cited in Forsberg & Vaahtoranta, 2001). On this basis Christer Wahlbäck described Finland as a "threatened country" in contrast to "protected" Sweden (Wahlbäck, 1999, as cited in Forsberg & Vaahtoranta, 2001).

Even though Sweden is geographically distant from Russia and has no common land border with it, its geographical location (especially in terms of confrontation with Russia) can hardly be overestimated. The geographical location of the Swedish island of Gotland and the deployment of combat systems there allows it to control sea and air routes through the Baltic Sea, and above all to control its central part which is directly related to the security of the Baltic republics [6].

Finland is also of strategic importance for the security of the Baltic States and the Baltic region in general. As history has shown, most military operations in the Baltic region require access to what is currently Finland's air, sea, and land. In particular, control over the Åland Islands, which border Swedish waters and serve as the "eastern gateway" to the Baltic Sea, is important [7].

In addition, Finland (together with Estonia) can geostrategically control the Gulf of Finland, and through it - the key "waterway" between Russia's semi-exclave in the Baltic - the Kaliningrad region - and the rest of Russia.

On the 13th of August 2022, in his interview with the Finnish newspaper Iltalehti, Estonian Defence Minister Hanno Pevkur stated that "the Baltic Sea will become NATO's inland sea when Finland and Sweden

join NATO". He said that Estonia and Finland intend to integrate their coastal defence systems. And since "the range of Estonian and Finnish missiles exceeds the width of the Gulf of Finland, it means that we [Estonia and Finland] can connect our anti-missile defences and share all the information between us" [22].

Roughly the same logic can be seen in Estonia's attempts to introduce a maritime "contiguous zone" in the Gulf of Finland. The Estonian leadership believes that this will allow Estonia to inspect Russian warships and civilian vessels, and eventually block unwanted Russian shipping through the Gulf (Estoniaa mozhе perekryty...). As a result, the Russian naval headquarters in St. Petersburg may be cut off (at least by sea) from the Russian Baltic Fleet. And the Kaliningrad region will become Russia's only access to this important body of water [22].

Thus, the establishment of NATO's geostrategic control over the Gulf of Finland through Finland's accession to the Alliance (and its further military integration with Estonia), puts Russia's key "waterway" in the Baltic at risk [7,22].

The Kaliningrad region is a small Russian semi-exclave on the Baltic Sea bordering Lithuania and Poland, but its role in Russia's military strategy in the Baltic cannot be overstated. The Kaliningrad region is the base of Russia's Baltic Fleet where advanced S-400 air defence systems and even Iskander missile systems are deployed. The Iskander missiles can carry nuclear or conventional warheads and have a range of 250 miles, allowing them to reach Riga, Vilnius, and Warsaw. At the same time Russia is keeping its navy and naval forces in the region on alert, particularly by conducting naval exercises, modernising runways at Chernyakhovsk and Donskoye air bases in Kaliningrad region, etc. [7,44].

At the same time, the Kaliningrad region is a double-edged sword for Russia (and, ultimately, for the entire region). Although Kaliningrad is Russia's forward bastion in the Baltic, which is supposed to ensure the implementation of Russia's defence and security strategy in the region, it is also vulnerable in terms of its possible defence [34]. For the authors, this means that the risks for Finland and Sweden, and especially the Baltic states, are only growing.

Finland's and Sweden's accession to NATO significantly strengthens the Alliance's military capabilities, both on the northern and eastern borders and in general. Sweden has relatively small but well-equipped and trained armed forces, as well as a developed military-industrial complex, while Finland retains a large mobilisation potential, a system of universal military service, and an effective territorial defence system [28].

The significant military potential of Finland and Sweden can be effectively used in the Scandinavian, Baltic or even Arctic theatre. In the context of the reduction in the quantitative characteristics (number of personnel, weapons, and military equipment) of the armed forces of NATO member states, which has been observed in recent decades, Finland's and Sweden's accession to the Alliance is of paramount importance [28].

In any case, considering the geopolitical location of forces in the Baltic, NATO's increased presence in the region (by bringing Finland and Sweden into the Alliance) gives NATO more effective control over the region. Most importantly, it expands the Alliance's ability to respond quickly and effectively to a possible Russian military aggression against the three Baltic republics - Estonia, Latvia, and Lithuania [7].

At the same time, the expansion of NATO (and its capabilities) through the accession of Finland and Sweden does not automatically mean greater security in the Baltic region. Although the Russian leadership has made numerous claims to the contrary, NATO's expansion in Northern Europe is seen as a serious challenge and potential threat to Russia [38].

Conclusion. According to the general opinion, a certain geopolitical balance was established in the Northern European region during the Cold War, which is called the "Northern Balance" in the academic literature. The classic concept of A.O. Brundtland referred to the Scandinavian region, but, as a matter of fact, the Baltic region might fit into this concept.

The Baltic region could be divided into three parts: The USSR and its Eastern Bloc allies (the GDR and Poland), NATO member states (Germany, Denmark, and, to some extent, Norway), and (conditionally) neutral states such as Finland and Sweden. It was generally believed that this geopolitical configuration ensured stability in the Baltic and Northern Europe due to the balanced interests of the USSR and NATO in the region. Of course, the issue of Finnish and Swedish membership in NATO was not raised, as it would have undermined confidence in the neutrality policy of both states, guaranteed to cause concern for the Soviet leadership, and, as a result, fundamentally aggravated the situation in the region.

The situation changed fundamentally after the end of the Cold War when Finland and Sweden began to actively seek opportunities to join the Euro-Atlantic security system, but at the same time tried to minimise their long-term commitments.

Yet in the early 1990s, Finland and Sweden expressed their interest in cooperating with NATO, and repeatedly made it clear that while they did not aspire to NATO membership at that point, they still did not rule out the possibility in the future.

Assisted by European security initiatives (the EU Battlegroups) and regional security structures (NORDEFECO), Finland and Sweden had gradually deepened their cooperation with NATO and adopted its standards.

As the documents attest, the political elites of Finland and Sweden were in principle ready for their countries' official accession to NATO long before 24 February 2022, but they were waiting for the right moment to "take into account changes in the international security environment". The appropriate situation arose in late 2021 and early 2022 when the Russian leadership resolutely demanded guarantees that NATO (and its facilities) would no longer expand to the East, especially after Russia invaded Ukraine.

Although Sweden is geographically distant from Russia and has no common ground border with it, its geographical location (especially in terms of confrontation with Russia) cannot be overestimated. The geographical location of the Swedish island of Gotland and the deployment of combat systems there allow it to control sea and air routes across the Baltic Sea, and above all to control its central part, which is directly related to the security of the Baltic republics.

Finland is also of strategic importance for the security of the Baltic States and the Baltic region as a whole. History has proved that most military operations in the Baltic region require access to what is today Finland's air, sea, and land. Of particular importance is the control of the Åland Islands, which border Swedish waters and serve as the "eastern gateway" to the Baltic Sea.

In any case, considering the geopolitical location of forces in the Baltic, increasing NATO's presence in the region (by bringing Finland and Sweden into the Alliance) gives NATO more effective control over the region. Most importantly, it enhances the Alliance's ability to respond quickly and effectively to a possible Russian military aggression against the three Baltic republics - Estonia, Latvia, and Lithuania.

At the same time, the expansion of NATO (and its capabilities) by adding Finland and Sweden does not automatically mean greater security in the Baltic region. Although the Russian leadership has made numerous claims to the contrary, NATO's expansion in Northern Europe is seen as a serious challenge and potential threat to Russia.

References/Бібліографічний список:

1. About NORDEFECO. NORDEFECO. Retrieved from <https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco> [in English]
2. Åselius, G. (2005). Swedish strategic culture after 1945. *Cooperation and conflict*, 40(1), 25-44. [in English]
3. Bereznyi, S. (December 17, 2021). Rossiia opublikovala vymohy Putina do NATO ta SSHA: povnyi tekst [Russia published Putin's requirements to NATO and the USA: full text]. Retrieved from <https://news.liga.net/ua/politics/news/rossiya-pokazala-chego-hochet-ot-ssha-po-garantiyam-bezopasnosti-tekst-dokumentu> [in Ukrainian]
4. Brundtland, A.O. (1966). Nordisk balance far og nå [Nordic balance before and now]. *Internasjonal Politikk [International Politics]*, Oslo. 5. 491-541. [in Norwegian]
5. Buruhina, E. N. (2017). Evolyuciya partnerstva Finlyandii i NATO (konec XX — nachalo XXI vv.) [Evolution of the Partnership between Finland and NATO in the late 20th - early 21st century]. Kandydats'ka dysertatsiia [Candidate's dissertation], Saint-Petersburg, 159 p. (in Russian).
6. Chang, Felix K. (September 28, 2017). Sweden's Importance to NATO's Defense of the Baltics. *Geopoliticus*. Retrieved from <https://www.fpri.org/2017/09/swedens-importance-natos-defense-baltics/> [in English]
7. Coffey, L., Kochis, D., (2016). The Role of Sweden and Finland in NATO's Defense of the Baltic States. The Heritage Foundation. Retrieved from <https://www.heritage.org/europe/report/the-role-sweden-and-finland-natos-defense-the-baltic-states> [in English]
8. DİNÇER, M. (2022). THE APPROACH OF FINLAND TO RUSSIAN OCCUPATION OF UKRAINE: SECURITISATION OF THE PUTIN REGIME [Rusya'nın Ukrayna'yı İşgaline Finlandiya'nın Yaklaşımı: Putin Rejiminin Güvenikleştirilmesi]. *Uluslararası Ekonomi İşletme Ve Politika Dergisi [International Journal of Economics, Business and Politics]*, 6(2), 397-424. [in English]
9. Dinicu, A. (2022). Nato's Nordic Expansion, A Decision at Stake. Consequences Upon the European Security Landscape. *International conference KNOWLEDGE-BASED ORGANIZATION*, 28(1), 21-28. [in English]
10. Döfrer, I. (1968). Stalins Nordiska Balans [Stalin's Nordic Balance]. *Internasjonal Politikk [International Politics]*, 2, 19-27. [in Norwegian]
11. Dogovor mezhdru Rossijskoj Federaciej i Finlyandskoj Respublikoj ob osnovah otnoshenij [Treaty between the Republic of Finland and the Russian Federation on the basis for relations]. Retrieved from <https://docs.cntd.ru/document/1901000> [in Russian]

12. Dogovor o družbe, sotrudnichestve i vzaimnoj pomoshi mezhdru Soyuzom Sovetskih Socialisticheskikh Respublik i Finlyandskoj Respub-likoj [Agreement of Friendship, Cooperation and Mutual Assistance between the Union of Soviet Socialist Republics and the Republic of Finland]. Retrieved from <https://docs.historyrussia.org/ru/nodes/136180-dogovor-o-druzhbe-sotrudnichestve-i-vzaimnoj-pomoschi-mezhdru-soyuzom-sovetskih-sotsialisticheskikh-respublik-i-finlyandskoj-respub-locale-nil-likoy-moskva-6-aprelya-1948-goda#mode/inspect/page/1/zoom/4> [in Russian]
13. Estoniia mozhe perekryty Finsku zatoku dlia rosiiskykh suden (karta) [Estonia can block the Gulf of Finland for Russian ships (map)]. (January 23, 2023). Focus [Focus]. Retrieved from <https://focus.ua/uk/world/546493-estoniya-mozhet-perekryt-finskiy-zaliv-dlya-rossiyskih-sudov-karta> [in Ukrainian]
14. Forsberg, T. (2013) The rise of Nordic defense cooperation: a return to regionalism? *International affairs*. 89(5), 1161-1181. [in English]
15. Forsberg, T. and Tapani, V. (2001). Inside the EU, Outside NATO: Paradoxes of Finland's and Sweden's Post-neutrality. *European Security*, 10(1), 68-93. [in English]
16. Goloshubov, Y.I. (1971). Skandinaviya I evropeyskaya bezopasnost [Scandinavia and European security]. *Mezhdunarodnyye otnosheniya* [International relations], M., 171 p. [in Russian]
17. Government Report on Finnish Foreign and Security Policy (2020). Publications 2020:32. Helsinki, The Finnish Government. Retrieved from https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162515/VN_2020_32.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in English]
18. Gunter, M. (2022). Some Implications of Sweden and Finland Joining NATO. *The Commentaries*. 2(1), 91-100. [in English]
19. Herasimova, H., Frotveit, M. (2020). Bezpekova polityka Korolivstva Shvetsiia [Security policy of the Kingdom of Sweden]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva. Donetskyy natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stusa* [Bulletin of the student scientific society. Vasyl' Stus Donetsk National University], 2020. 2(12), 39-44. [in Ukrainian]
20. Holmström, M. (2011). Den dolda alliansen [The Hidden Alliance]. Atlantis, Stockholm, Sweden. 659 p. [in Swedish]
21. Kilin, Yu. (2017). Neutral'nye gosudarstva na rasput'e: problema vstupleniya v NATO Finlyandii i Shvetsii [Neutral states at the crossroad: the issue of Sweden and Finland's membership in NATO]. *Sovremennaya Evropa* [Contemporary Europe], 2 (74), 65-76. [in Russian]
22. King, Ch. (August 15, 2022). Estonia and Finland to sign a missile deal giving them control over the Gulf of Finland. Euro Weekly News. Retrieved from <https://euroweeklynews.com/2022/08/15/estonia-and-finland-to-sign-a-missile-deal-giving-them-control-over-the-gulf-of-finland/> [in English]
23. Komissarov, Y.D. (1985) Problema mira I bezopasnosti na Severe Evropy [Problem of peace and security in the North of Europe]. *Mezhdunarodnaya zhizn* [International life], 6, 65-74. [in Russian]
24. Korhonen, K. (2015). Luovutussopimus [A Transfer Treaty], in Näin Suomea viedään [In This Way Finland is Being Dragged], VS-Kustannus, Alajärvi, Finland, 17-24. [in Finnish]
25. Kotlyar, O.V. (2019). Rehionalna spivpratsia derzhav Pivnichnoi Yevropy u sferi bezpeky ta obrony [Regional cooperation of the Nordic states in the security and defense sphere]. *Politychne zhyttia* [Political life], 3, 107-113. [in Ukrainian]
26. Lavrov, Y.V. (1989). Severoevropeyskiy variant politiki bezopasnosti [Northern European variant of security policy]. *Mirovaya ekonomika I mezhdunarodnyye otnosheniya* [World economy and international relations], 11, 112-120. [in Russian]
27. Lundquist, D. (2013). Swedish Security & Defence Policy 1990-2012, The transformation from neutrality to solidarity through a state identity perspective, Royal Military Academy, Brussels, 62 p. [in English]
28. Michel, Leo G. (February 2011). Sweden, Finland, and NATO: from "Virtual" to Formal Allies? Strategic Forum, National Defense University, Institute for National Strategic Studies, and Institute for National Strategy, 265, 1-20. [in English]
29. Möller, U., Bjereld U. (2010). From Nordic Neutrals to post-neutral Europeans: Differences in Finnish and Swedish policy transformations. *Cooperation and conflict*, 45(4), 363-386. [in English]
30. Morgachev, S. K. (1988). K voprosu o "severnomy balance" [Towards the "Nordic balance" question]. *Mirovaya ekonomika I mezhdunarodnyye otnosheniya* [World economy and international relations], 1, 104-108. [in Russian]
31. Nokkala, A. (2022). It Is About Protection. Defence in Finland's Steps to NATO. *Studia Europejskie-Studies in European Affairs*, 4, 39-72. [in English]
32. Noreen, E. (1983). The Nordic Balance: A Security Policy Concept in Theory and Practice. *Cooperation and Conflict*, 18(1), 43-56. [in English]
33. Ojanen, H. (2016). Ruotsin ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikka [Sweden's Foreign, Security and Defense Policy]. in Blomberg F. (ed.), Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia [Starting Points of Finland's Security Policy Solution], National Defence University, Helsinki, Finland, 131-165. [in Finnish]
34. Pynnöniemi, K., Saloniemi-Pasternak, Ch. (June 2016)/ Security in the Baltic Sea Region: activation of risk

potential, The Finnish Institute of International Affairs, FIIA Briefing Paper 196, 10 p. [in English]

35. Pyykönen, J. (2016). Nordic Partners of NATO: How similar are Finland and Sweden within NATO cooperation? Helsinki, Finnish Institute of International Affairs, 138 p. [in English]

36. RATIFICATION OF FINLAND AND SWEDEN'S ACCESSION TO NATO. NATO Parliamentary Assembly. Retrieved from <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession> [in English]

37. Sliwa, Z. (2021). Defence cooperation between Sweden and Finland. Brothers in arms in the Nordic and beyond. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa [Public Administration and Security Studies]*, 10(10), 123-144. [in English]

38. Sukhankin, S., Lackenbauer, P. Whitney, Lajeunesse, A. (July 2023) Russian Reactions to NATO's "Nordic Expansion", NAADSN, 22 p. [in English]

39. Sweden officially joins NATO. NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION. Retrieved from https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_223446.htm [in English]

40. Talagaeva, D.A. (2013). Severnyj balans i usloviya uchastiya Norvegii v NATO v gody Holodnoj vojny [Northern balance and conditions for Norway's participation in NATO during the Cold War]. *Vestnik MGIMO*, 1, 225-229. [in Russian]

41. Tarkka, J. (2015). Venäjän vieressä – Suomen turvallisuusilmasto 1990–2012 [Close to Russia – Finland's Security Climate 1990–2012], Otava, Helsinki, Finland. [in Finnish]

42. Trunov, Ph. (2018). SEVEROEVIROPEJSKOE IZMERENIE DEYATEL'NOSTI NATO NA SOVREMENNOM ETAPE [NORTHERN EUROPEAN DIMENSION OF THE NATO ACTIVITY DURING THE MODERN PERIOD]. *Problemy evropejskoj bezopasnosti [European security problems]*, INION RAN, Moscow, 3, 129-149. [in Russian]

43. Uhorschchyna zavershyla ratyfikatsiiu vstupu Shvetsii v NATO [Hungary completed the ratification of Sweden's accession to NATO] (March 5, 2024). *Yevropeiska pravda [European pravda]*. Retrieved from <https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/03/5/7181098/> [in Ukrainian]

44. V Baltijskom more nachalis ucheniya s uchastiem 30 boevyh korablej VMF Rossii [Exercises involving 30 Russian Navy warships began in the Baltic Sea] (August 17, 2023). *Vedomosti [Statements]*. Retrieved from <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2023/08/17/990699-v-kaliningradskoi-ucheniya-iskander-m> [in Russian]

45. Zimmermannová, L., Kříž, Z., Doleželová, E. (2020). Thinking of Russia: Finnish Neutrality after the Cold War and the Influence of Russian Neighborhood on Finnish Cooperation with NATO. *Central European Journal of International and Security Studies*, 14(1), 9-30. [in English]

Сокур Н., Гнезділова С., Остапчук Т., Остапчук Л. Вступ Фінляндії та Швеції до НАТО: ризики та перспективи безпеки

Дослідження присвячено визначенню ризиків та перспектив вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. Прийнято вважати, що у період холодної війни в північноєвропейському регіоні встановився певний геополітичний баланс. Історія довела, що для більшості військових операцій у Балтійському регіоні потрібен доступ до повітря, моря та землі Фінляндії. Особливо важливим є контроль над Аландськими островами, які межують зі шведськими водами та служать «східними воротами» до Балтійського моря. Пропозиції (вимоги) Російської Федерації щодо гарантій безпеки, які були направлені МЗС Росії для обговорення 15 грудня 2021 року та оприлюднені 17 грудня 2021 року, часто називають головною причиною офіційного та рішучого вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. Тобто, запропоновані Російською Федерацією США та НАТО проекти угод про гарантій безпеки, зокрема про нерозширення Альянсу на схід і обмеження будь-якої передової присутності, були сприйняті Фінляндією та Швецією як неприйнятна спроба посягати на їхній національний суверенітет і право визначати, як забезпечити свою безпеку. Зрештою, повномасштабний військовий конфлікт в Україні, який розпочався 24 лютого 2022 року, часто називають основною причиною вступу Фінляндії та Швеції до НАТО. Саме цей конфлікт підкреслив значну військово-політичну напругу та загрози з боку Російської Федерації та остаточно переконав уряди Фінляндії та Швеції, а також уряди держав-членів НАТО в необхідності розширення Північноатлантичного альянсу на основі Фінляндії та Швеції. Однак проблема є набагато ширшою та глибшою, і її генезис не обмежується нещодавніми (ультиматумними) пропозиціями Російської Федерації щодо гарантій безпеки та/або військового конфлікту в Україні. Крім того, вступ Фінляндії та Швеції до НАТО не обов'язково означає підвищення безпеки для цих країн і блоку НАТО в цілому.

Ключові слова: Фінляндія, Швеція, НАТО, ризики безпеки, перспективи безпеки.

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.15

УДК 327.5(47+57):[911.3:32]:94'06(100)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0728-3635>

Фуад Хамід Халіль, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ГЕОПОЛІТИЧНІ НЕБЕЗПЕКИ ПОСТРАДЯНСЬКОГО СВИТОПОРЯДКУ: ПРИПУЩЕННЯ З. БЖЕЗИНСЬКОГО ТА СУЧАСНІ ТРЕНДИ

У статті розглядається те як у своєму прагненні продовжити «американське століття» в Євразії З. Бжезинський тверезо оцінював ймовірні загрози американському домінуванню та нові глобальні зсуви. Дилеми, що стоять перед американським керівництвом, істотно ускладнюються самим характером світової ситуації, що склалася: пряме і глобальне застосування військової сили стає тепер все вкрай ризикованою справою, про що свідчить кривавий досвід російсько-української війни. Останнім обмежувачем тут є ядерні озброєння. Додатковим обмежувачем є економічна взаємозалежність держав, що продовжується майже у часи військових зіткнень. Це робить малоуспішним використання у політичних цілях економічного шантажу. Суб'єкти «санкційної стратегії», які завдають удари по «об'єкту економічних санкцій», теж зазнають чималих втрат. Порівнюючи геополітичний підхід З. Бжезинського, особливо виражений в його роботі «Стратегічний погляд» з підходом І. Валлерстайна, якій базується на принципах світ-системного аналізу та з цивілізаційним підходом С. Хантінгтона, якій найбільш переконливо презентований в його роботі «Зіткнення цивілізацій», можна зробити висновок про те, що при всій різниці цих методологій всі вони сходяться в одній точці, – в точці констатації фундаментальної зміни світового порядку, появи нових трендів світового розвитку, початку фази гостроконфліктних перетворень протягом тривалого часу. Ця позиція знаходить своє підтвердження і в новітніх дослідженнях нової генерації дослідників першої чверті XXI століття. Починається епоха запаморочливого політичного «дрифту» великих держав з поперемінним натисканням то на акселератор то на гальма військово-силової політики. Починається небезпечна гра «всіх проти всіх», гра за те, щоб стати новим «царем гори» - ризикована багатохорова гра на межі фолу.

Ключові слова: З. Бжезинський, І. Валлерстайн, С. Хантінгтон, світовий порядок, світ-система, війна, Євразія, США, Китай, Росія.

Постановка проблеми. Жахлива за своїми масштабами та наслідками російсько українська війна стала тригером глибоких геополітичних змін, що саме по собі вимагає дуже серйозного та ретельного аналізу як за допомогою сучасних методик, так і на основі фундаментальних методологій, що добре зарекомендували себе. Ця стаття є спробою осмислення того, як невирішені геополітичні проблеми та ризики, що виникли після розвалу СРСР, переросли у гострі протиріччя та криваві конфлікти першої чверті XXI століття.

Тому **актуальність** теми не викликає сумнівів, оскільки безпосередньо пов'язана з найгострішими проблемами сучасної політики, пошуками політичних засобів подолання епохи війн і соціальних катастроф.

Безпосередньою **методологічною основою дослідження** стали теоретичні положення Дж. Ная [8] про співвідношення м'якої та жорсткої сили стосовно глобального політичного процесу взагалі і Російсько-Української війни в особливості; висновки І. Валлерстайна стосовно історичної динаміки світ-системи та її впливу на характер світового порядку у першій чверті XXI ст. [13; 14; 15; 16; 17]. Задіяні теоретичні розвідки З. Бжезинського стосовно ролі США в розподілі світової могутності [1; 2; 3]. Також за основу були взяті концепти цивілізаційної динаміки Е. Тоффлера [12] та теорія «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона [6].

Викладання. Майже всі основні роботи З. Бжезинського присвячені проблематиці світопорядку. При цьому він головним чином був націлений на вирішення центральної проблеми свого життя - встановленню, зміцненню та утриманню американоцентричного світопорядку. Автора «Великої шахівниці» можна розглядати як послідовного продовжувача англо-саксонської (А. Мехен, Х.

Маккіндер, тощо) геополітичної школи з її наративом про безперервну боротьбу цивілізацій Моря проти цивілізацій Суші.

У своєму дослідженні [1] З. Бжезинський відзначав екстраординарну роль Євразійського континенту, цієї платформи «Цивілізацій Суші» (за Маккіндером) у світовій політиці. І в цьому він мав рацію. Справді, Євразія є найбільшим континентом на Земній кулі, яка до того ж займає центральне становище у глобальному масштабі. Тут мешкає близько 75% населення світу і перебуває більша частина світового матеріального багатства. На Євразію припадає, за даними Бжезинського, понад 60% ВВП всього світу. За оцінками фахівців, там зосереджено близько 3/4 розвіданих світових енергетичних запасів. На Євразійському геополітичному плацдармі діють найбільш активні держави світу, що дуже динамічно розвиваються.

Шість наступних за США найбільших економік також перебувають у Євразії. І одна з них (КНР) сьогодні претендує на світове лідерство. Ці шість країн (КНР, Індія, Росія, ФРН, Франція, Туреччина, Пакистан, КНДР) мають найбільші (після США) військові потенціали. Усі крім однієї (США) держави, які легально мають ядерну зброю, знаходяться знову ж таки в Євразії. На цьому континенті розташовані два найбільш густонаселені претенденти на регіональну гегемонію та глобальний вплив (КНР, Індія). І саме з Євразії виходять усі потенційні та актуальні виклики Сполученим Штатам (як економічні, так і політичні).

Ще з часів Маккіндера зберігає силу твердження: держава, яка досягне панування в Євразії, контролюватиме світ, а якщо говорити про сьогоднішній день, то принаймні зможе контролювати два з трьох найбільш розвинених та економічно продуктивних світових регіонів. Це ЄС на Заході, і так звані «Далекосхідні Тигри» (Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг, а, потенційно, і В'єтнам) – на Сході. Це, у свою чергу, неминуче спричинить підпорядкування Африканського континенту. За такого результату Західна півкуля, з одного боку, і Океанія, – з іншого, – перетворяться (на думку З. Бжезинського), на геополітичну периферію потужного євро-афро-азіатського комплексу.

На основі проведеного ним аналізу З. Бжезинський визнає, що євразійська могутність у своєму сумарному вираженні значно перевищує американський потенціал. Однак, на щастя для США, Євразія, як і раніше, надто велика і надто роз'єднана політично, щоб системно реалізувати свою чисельну перевагу. Особливістю «Євразійської шахівниці» є те, що на ній ведуть гру не два, а кілька незалежних гравців, кожен з яких має свій набір інструментів впливу та влади. І лінії їхньої поведінки далеко не когерентні одне з одним. Якщо говорити про провідних гравців, то вони розташовані у чотирьох різних секторах: західному (ФРН, Франція, Британія); східному (Китай, Японія); центральному (Росія) та південному (Індія, Пакистан, Індонезія). Відповідно, вони формують свої зони впливу в чотирьох сегментах «шахівниці».

Бжезинський справедливо наголошує на різноякісності та різнокаліберності учасників євразійського «шахового турніру». Він констатує, що як у західній, так і у східній частинах «шахівниці» є густонаселені регіони, що належать кільком могутнім державам, а також об'єднанням держав (країни ЄС, ШОС, Китай, Індія). У азійських держав на відміну від атлантичних держав часів «холодної війни» довгий час не було регіонального союзу. Вони певною мірою нагадують європейські приатлантичні країни епохи спочатку колоніального, а потім і континентального суперництва за геополітичну перевагу [1]. Азійське суперництво може створити загрозу регіональній стабільності, особливо якщо взяти до уваги величезне населення азійських країн та наявність деяких з них (КНР, Індія, Пакистан) ядерної зброї.

На невеликій площі західної частини Євразії (ЄС) розгорнуті американські збройні сили. На далекосхідному фланзі височить все більш потужний і незалежний гравець, який має величезне населення (Китай). При цьому територія його енергійного суперника (Японія) обмежена лише кількома довколишніми островами. Якщо говорити про далекосхідний «коустленд», то лише половина невеликого далекосхідного півострова (Південна Корея) продовжують залишатися в орбіті американського геополітичного впливу.

У проміжку між західним та східним краями Євразії знаходиться простір, який, як зазначає Бжезинський, має невелику густину населення (Росія). Наприкінці 90-х Бжезинський визначав цей простір як «політично нестійкий» та «організаційно розчленований». Раніше його займав СРСР, «потужний суперник американської гегемонії», який постійно прагнув «видавити» Америку з Євразії.

На півдні центрально-євразійського плато розташувався політично дисоційований, але багатий на енергетичні ресурси регіон (Центральна Азія). Він представляє велику важливість як для західних, так і для східних держав і виходить у своїй південній частині на кордон з густонаселеною Індією, а

на Південному Сході - з густонаселеним Китаєм.

З. Бжезинський розглядав Євразію як головний «геополітичний бонус» США. Він вважав феноменальною ту ситуацію, за якої далека, причому не євразійська заокеанська держава почала домінувати над цим безмежним континентом. Однак американський політолог тверезо усвідомлював, що ця ситуація — недовговічна. Його турботою було питання про те, як довго триватиме американська гегемонія у Євразії. Також його хвилювало питання про те, що саме станеться за виходом США з євразійського «ігрового поля».

На відміну від багатьох недалеких політиків і політологів, він передбачав сходження Америки з «вершини гори» не тільки в євразійському, а й у глобальному плані. Це, на його думку, може статися або з внутрішніх причин, або внаслідок появи більш успішного і сильного суперника, але, швидше за все, при поєднанні першого і другого факторів. Нинішня ситуація дуже нагадує третій варіант.

Підсумком цього «відходу» Америки, на думку Бжезинського, може стати спільна міжнародна дестабілізація. У цій ситуації, як зазначав С. Хантінгтон [6], США не отримують жодної можливості ні домінувати у світі, ні відгородитися від нього. Ні інтернаціоналізм, ні ізоляціонізм, ні багатосторонність, ні однобічність не здатні якнайкраще послужити інтересам США.

У своєму прагненні якнайдовше продовжити «американське століття» в Євразії З. Бжезинський сформулював дві стратегічні цілі: 1) глибше інтегруватися в «серединну частину» Євразії (Росія) і включити її залишки в орбіту Заходу, що має розширюватися; 2) не допустити до панування у цьому макрорегіоні будь-якого нового не-західного гравця, який займе те місце, яке раніше займав СРСР (імовірно Китай).

Водночас політолог розсудливо оцінював ймовірні загрози американському домінуванню. По-перше, у стратегічному плані він бачив небезпеку консолідації Сходу, здатного змусити Америку залишити свої заморські позиції. По-друге, він передбачав потенційну здатність «серединної частини» (Росії) стати активним єдиним цілим, що агресивно націлюватиметься на Захід, та встановить контроль над Півднем (Середня Азія, Афганістан) і сформує союз за участю великої східної держави (Китай). По-третє, він побоювався можливості стратегічного об'єднання двох великих східних гравців Японія – Китай (що не підтвердилося). По-четверте, допускав недружню активізацію західноєвропейських партнерів США у їхніх спробах «зигнати Америку з її сідала» (вираз З. Бжезинського) на західному фланзі Євразії. Це, на його думку, автоматично позначатиме кінець участі Америки у грі на «Євразійській шахівниці» та поступовий перехід Західної Європи під контроль «східного гегемону».

Крім того, З. Бжезинський бачив цілий набір зовнішніх та внутрішніх обмежувачів американської глобальної гегемонії. Першим таким обмежувачем є, на його думку, сам характер американської геостратегії. Величезний розмір і яскраве розмаїття Євразії, а також міра могутності деяких її гравців обмежують глибину американського проникнення вглиб континенту і масштаб контролю за перебігом подій. Тут дуже багато залежить від рівня геостратегічної майстерності, ретельності вибору та правильності розміщення американських ресурсів на величезній євразійській «шахівниці». Помилки в цьому плані загрожують США великим стратегічним програшом (що, зокрема, виявилось у військовому поваленні проамериканського режиму президента Афганістану Ашрафа Гані збройними силами Талібану в серпні 2021 р.).

Другим суттєвим обмежувачем гегемонії є сама модель американської політичної системи. На думку З. Бжезинського, Америка «занадто демократична вдома, щоб бути диктатором за кордоном» [1]. Це обмежує застосування американської могутності, «зв'язує руки» прихильникам військового залякування. Популістська демократія, вважає Бжезинський, яка досягла міжнародного панування, сповнена внутрішніх проблем. Зовнішньополітична експансія США найчастіше не викликала ентузіазму американського народу. Винятком були такі випадки, коли американському суспільству загрожувала екзистенційна безпека. Необхідність економічного самозречення та людської самопожертви завжди були предметом гострих дебатів в американському суспільстві. На думку З. Бжезинського, принцип демократії насправді протилежний принципу імперської мобілізації.

В даний час тема ослаблення американської рішучості до активного вирішення глобальних проблем, що накопичилися, виходить на перші сторінки суспільного дискурсу. Так у статті «The Atrophy of American Statecraft. How to Restore Capacity for an Age of Crisis» Ф. Зеліков підкреслює, що світ вступив у період сильної кризи. Війни вирують у Європі та на Близькому Сході, а загроза війни нависла над Східною Азією. На прикладі Росії, Китаї та Північній Кореї Сполучені Штати стикаються з трьома ворожими державами, які мають ядерну зброю, а Іран перебуває на межі її набуття. США

знають невдачі в Африці, Латинській Америці та Південно-Західній Азії. Там відбуваються величезні міграції.

Щойно переживши пандемію, яка стала найдорожчою кризою з 1945 року, Сполучені Штати тепер мають боротися з іншими невідкладними транснаціональними проблемами, такими як енергетичний перехід в умовах клімату, який погіршується, швидкий розвиток штучного інтелекту і глобальна капіталістична система в умовах тиску, що невблаганно зростає. Причому у цих умовах Сполучені Штати не мають тієї широти та глибини компетенції – можливостей та ноу-хау – у своєму сучасному уряді. Нинішній період кризи кидає виклик Сполученим Штатам та іншим країнам вільного світу більше, ніж будь-що ще за останні 60 років [18].

Новий глобальний статус після перемоги США у холодній війні породив в американському суспільстві жваву дискусію. У ній позначилося два основні тренди: з одного боку, думка, що закінчення холодної війни виправдовує значне зниження американської активності у світі, незважаючи на неминучі втрати репутації (логіка Д. Трампа); з іншого боку, заяви, що виправдовують необхідність активізації глобальної та багатосторонньої діяльності, заради якої Америка має піти на певні жертви (образ «країни з ідеалами» (логіка Д. Байдена).

Дилеми, які стоять перед американським керівництвом, істотно ускладнюються самим характером світової ситуації, що склалася: пряме і масштабне застосування військової сили стає тепер все більш проблемною справою. Істотним обмежувачем тут є ядерні озброєння та інші супер-модернізовані засоби масової поразки, які піддали сумніву доцільність застосування глобальної ядерної війни як ефективного інструменту політики. (Хоча нині, з урахуванням реалій російсько-української війни табу на застосування зброї масової поразки похитнулося).

Як зазначає П. Шредер у статті «The Real Russian Nuclear Threat. The West Is Worried About the Wrong Escalation Risks», застосування Росією ядерної зброї не є неминучим. Але якщо Путін справді ескалює війну, наприклад, нападаючи на НАТО з використанням звичайних озброєнь, він, швидше за все, діятиме дуже швидко, щоб не дати Сполученим Штатам шансу уникнути кризи. Вашингтону буде важко стримати настільки посмілілий Кремль. Україна надто важлива для амбіцій Кремля (і надто другорядна для Сполучених Штатів), щоб Путін міг повірити в будь-які американські погрози. Зрештою, Путін чекатиме, що Сполучені Штати відступлять, перш ніж розпочати ядерний конфлікт заради території, яка розташована так далеко від дому [10].

Третім обмежувачем гегемонії є економічна взаємозалежність держав, що зростає. Це робить малоуспішним використання в політичних цілях економічного шантажу та всляких санкцій. Суб'єкти «санкційної стратегії», що завдають ударів по «об'єкту економічних санкцій», отримують у відповідь «бумеранг» фінансових втрат.

Сьогодні, майже через 30 років після виходу у світ книги З. Бжезинського «Велика шахівниця», сучасники переконуються в точності багатьох геополітичних прогнозів і побоювань колишнього радника з національної безпеки США. Побоювання З. Бжезинського щодо початку руху Америки з «вершини гори», схоже, знаходять цілком певні підтвердження. Тут позначається вказаний ним внутрішній чинник: різке загострення боротьби внутрішньоамериканських політичних еліт на фоні активізації масових соціальних рухів (типу «Ок'юпай Волл-Стріт!», БЛМ, акцій «війни з пам'ятниками», демонстрацій солідарності з палестинцями та ін.), а також зовнішній фактор: дисоціація зовнішньополітичних курсів країн ЄЕС («брекзит», особлива позиція Польщі, Угорщини, Греції, Словаччини в ЄС, ескапади Франції проти НАТО тощо), дії все більш потужного Китаю в альянсі з мілітаризованою та агресивною Росією, вибух ісламського фундаменталізму після подій 7.10.23 та ін.). У категоріях геополітики Маккіндера це означає глобальну атаку «лютого Бегемота», який прагне розірвати кільце «грізної Анаконди».

В останній своїй роботі «Стратегічний погляд: Америка та криза глобальної влади» [3] З. Бжезинський констатує невиконання Америкою двох головних стратегічних завдань. По-перше, не вдалося інтегрувати в орбіту Заходу «серцевину Євразію» (Росію). По-друге, не вдалося стримати Китай на шляху його глобального піднесення та посилення впливу на євразійські процеси.

Щодо переліку локальних небезпек, перерахованих З. Бжезинським, то тут складається неоднозначна картина. По-перше, небезпека об'єднання Сходу, здатного змусити Америку залишити свої заморські бази, як і раніше, не критична. Євразія, як і в минулому столітті, залишається розрізненою, різновекторною та суперечливою. Є багато регіональних лідерів, які претендують на те, щоб стати центром об'єднання Євразії. Перш за все це Китай (Далекий Схід, Південно-Китайське море), Росія (Східна Європа, Центральна Азія, Близький Схід), Туреччина (Близький Схід,

тюркомовний світ), Франція з її голлістською доктриною «Від Лісабона до Владивостока», Німеччина з її незмінною «Мітель-Європою» тощо. Кожен з цих центрів не має достатніх можливостей для того, щоб консолідувати всю Євразію цілком. При цьому кожен «тягне ковдру на себе». Не варто залишати поза увагою і регіональні амбіції менших держав (Польща з її доктриною «від можа до можа», Монголія з її культом Чингізидів, Північна Корея з її ідеєю загальнокорейського об'єднання, В'єтнам з його претензіями на весь Індокитай, тощо). Складається картина взаємонакладених, але різноспрямованих силових полів, що є очевидною перешкодою консолідації Євразії. Особливо, якщо врахувати специфічну геополітичну позицію Індії, що набирає сили.

У зв'язку з цим у журналі *Foreign Affairs* наприкінці 2023 р. обговорювалося питання про протиставлення Індії Китаю, особливо в контексті політики щодо «глобального Півдня». Зокрема, робився акцент на тому, що деякі політики США розглядають Індію як можливу опору проти амбітного та агресивного Китаю. В останні роки китайські та індійські війська конфліктували через спірний кордон двох країн, а індійська громадськість стає все більш ворожою до свого північного сусіда. Чиновники в Нью-Делі стурбовані економічними та військовими вторгненнями Пекіна на задвірках Індії в Південній Азії, зокрема в М'янмі, Пакистані та Шрі-Ланці. В результаті Сполучені Штати сподіваються залучити Індію, країну, яка традиційно уникала формальних спілок, до більш тісного союзу.

Подібним чином малоімовірна найближчим часом і можливість стратегічного об'єднання двох великих далекосхідних гравців (Японія — Китай), чого так побоювався З. Бжезинський. Занадто глибока і трагічна пам'ять китайського народу про багаторічну жорстоку японську окупацію, дуже різні геополітичні та гео економічні інтереси двох далекосхідних гігантів, активна військово-політична присутність США на японських островах – все це гарантує тривалість стану відчуження та недовіри між Китаєм та Японією.

У той же час підтвердилися побоювання З. Бжезинського щодо здатності «серединної частини» («напівмертвої» Росії 90-х років минулого століття) стати активним єдиним цілим, яке захоче відновити своє протистояння Заходу, реанімувати контроль над втраченими територіями колишнього СРСР та Центральної Азії, сформувати блок із «гігантською східною державою» (Китай).

Побоювання маститого політолога щодо деконсолідації та дисоціації самого Заходу теж мають певні підтвердження. Досить пригадати ескапади Трампа на адресу європейців чи рішення Байдена зірвати багатомільярдну угоду Франції з Австралією щодо виробництва нових підводних човнів. Створення у вересні 2021 року AUUKUS – групи тристороннього партнерства (Австралія – Британія – Сполучені Штати) наводить на думку, що Захід починає дисоціюватись на «два Заходи». Це – «таласократичний» (морський) альянс англосаксонських країн та їх «телурократичні» опоненти (що групуються навколо франко-німецького ядра) [4].

Таким чином бачимо нове протистояння прихильників «доктрини моря» (Маккіндера) і прихильників «доктрини суші» (Хаусхофера). Це виразно виявилось в особливій позиції попереднього канцлера ФРН Меркель щодо будівництва газопроводу «Північний потік», а також у сенсаційному висловлюванні Макрона про «смерть мозку» НАТО, та його прагнення створити «чисто європейський», вільний від американської присутності, військово-оборонний союз. За всієї екзотичності та непослідовності цієї ескапади стоїть інтенція певних політичних кіл Західної Європи.

У той же час, повний відхід США з позицій світового арбітра, на думку З. Бжезинського, призведе до хаотизації міжнародних відносин, де «геополітично розколотий егоцентричний Захід» ризикує повторити безславну долю Китаю, що ослабнув у XIX столітті. В той же час Сходу загрожує небезпека, за аналогією з європейськими державами XX століття, а саме, відчайдушна боротьба за домінування. [3]. З урахуванням обставин, що склалися, він уже тоді припускав, що головною «модю» світової політики стане маневрування, дипломатія, створення коаліцій, гра на нервах, кооптація, висмикування з рукава несподіваних політичних козирів.

На нашу думку, в рамках цієї парадигми намагався діяти недавній президент США Д. Байден, який, буквально напередодні російсько-української війни, відновив угоди щодо контролю над ракетно-ядерними озброєннями, і водночас енергійно взявся за створення нової таласократичної коаліції AUUKUS. Згадаймо, що перший політичний виступ нового президента у Держдепартаменті США (2020), по суті, був співзвучний вищезгаданім міркуванням З. Бжезинського. На той час Д. Байден проголошував що «Америка повернулася! Дипломатія повернулася, повернулася до центру зовнішньої політики ... «ми відновимо наші альянси і знову взаємодіятимемо зі світом». Але це виявилось лише благим побажанням.

Проблема ускладнюється тим, що у строкатій і багатоголосій сукупності незахідних країн останнім часом спостерігається, інтеграційні процеси. Посилення даних процесів було значною мірою спровоковано російсько-українською війною та глибокою дисоціацією підходів до цієї війни серед різних держав світу.

Перерозподіл світового балансу сил і масштабне політичне пробудження нових політичних трендів збільшують — кожне по-своєму — нестабільність сучасних міжнародних відносин. Китай, який, позбувшись з початку 90-х років минулого століття потенційної радянської загрози, зміг зосередити сили на внутрішньому розвитку. Він за лічені роки вийшов у модернізації своєї інфраструктури приблизно на той самий рівень, якого Захід досяг за попереднє століття.

Сьогодні, через тридцять років після виходу книги З. Бжезинського, мало хто бачить Євросоюз єдиним серйозним політичним гравцем на найближче майбутнє. Але й панування Америки на світовій арені теж викликає все більше питань. Проблема позначилася ще з моменту проголошення року Європи Г. Кісінджером. Американська ініціатива кинула виклик європейським країнам, які вирішили у відповідь розвивати політичну співпрацю в рамках ЄЕС. У свою чергу поява Європейського політичного співробітництва породила побоювання у Вашингтоні, що Європа може стати не лише економічним суперником, а й політичним конкурентом США. Американські страхи виявились перебільшеними. Сила національних інтересів європейських держав, яка переважала загальноєвропейські інтереси, та залежність європейської оборони від США та НАТО не дали європейській єдності піти далі риторики.

Все це відбувається на тлі перерозподілу світових сил, глобального політичного пробудження, з одночасним зниженням віри у благополучну спадщину Заходу [3]. При тому глобальні кризи різного типу і рівня стають невід'ємним компонентом життя людства. Як зазначає Стівен С. Роуч, викладач Єльського університету, колишній голова Morgan Stanley Asia, настав час перестати розглядати кризи як виняткові події та визнати, наскільки часто насправді відбуваються потрясіння [9].

Продовжуючи цю лінію міркувань З. Бжезинського, відомий англо-американський історик Ніл Фергюсон вважає, що вже 2024 має стати вирішальним у протистоянні США і Китаю. В американських ЗМІ розпалюється антикитайська риторика. При цьому Фергюсон допускає будь-які дії США аж до застосування ядерної зброї в прагненні зберегти статус світового гегемона. По суті, з його погляду, почалася Друга «холодна війна», головним фронтом якої є конфлікт США з Китаєм. Причому це протистояння, найімовірніше, триватиме два чи три покоління за умов постійної ядерної загрози. Фергюсон підкреслює, що сучасний Китай є набагато більш грізною силою, ніж СРСР за часів «холодної війни». За економічними показниками за паритетом купівельної спроможності Китай вже в 2014 році випередив США. Навпаки піковий показник ВВП СРСР становив лише 44% від ВВП США. Це говорить про те, що фінал холодної війни – 2 (з Китаєм) може не закінчитися перемогою Заходу.

Цю тему у своєму напрямку розвиває Ендрю Ф. Крепіневич у статті «The Big One Preparing for a Long War With China». Там зокрема йдеться про те, що за останнє десятиліття «перспектива китайської військової агресії в Індо-Тихоокеанському регіоні перейшла з гіпотетичних до військових планів. Китайський лідер Сі Цзіньпін значно прискорив нарощування військової сили своєї країни, яке триває вже третє десятиліття. Китай стає все більш агресивним на широкій акваторії Тихого океану. Він просуває свої експансіоністські морські претензії, вторгаючись у води ключових союзників США та важливих безпекових партнерів, включаючи Японію, Філіппіни та Тайвань. Сі Цзіньпін все частіше стверджує, що Тайвань має возз'єднатися з Китаєм і не бажає відмовитися від застосування сили для досягнення цієї мети. Оскільки Сполучені Штати відвернені великими війнами в Європі та на Близькому Сході, деякі у Вашингтоні побоюються, що Пекін може побачити можливість реалізувати деякі з цих ревізіоністських амбіцій, розпочавши військову операцію до того, як Захід зможе відреагувати [7].

Як бачимо, Збігнев Бжезинський не будучи послідовником теорії світ-системного аналізу, дійшов до висновків, близьких до лінії І. Валлерстайна, який вказував на низхідну лінію в житті існуючої світ-системи, а також на зміну існуючого світопорядку. Особливо рельєфно З. Бжезинський описує фактори, що загрожують гегемонії геополітичного центру існуючого світопорядку, – США.

Цілковито вписуються у валлерстайнівську концепцію фундаментальної зміни світопорядку та світ-системи роздуми З. Бжезинського про незахідну сукупність держав, що набирає силу, яка різко змінює співвідношення акторів у світі. Однак у тому місці, де З. Бжезинський у нерішучості зупиняється та уникає чіткої відповіді на питання про те, як відбудеться зміна гегемона і світопорядку, І. Валлерстайн

йде далі. Він проводить аналогію з «30-річною» світовою війною XVII століття, яка різко змінила світовий порядок і посунула вперед світ-системний процес. Валлерстайн прогнозує, що потреба в новому світопорядку неминуче викликає виникнення нової «тридцятирічної» світової війни, хоч як сумно це не звучатиме. Наслідком буде створення нового світопорядку, який сформує умови для інтенсивного розвитку нової світ-системи. Розгорнутому аналізу цієї проблеми присвячено наступний підрозділ.

Висновки. Порівнюючи геополітичний підхід З. Бжезинського, особливо виражений в його роботі «Стратегічний погляд» з підходом І. Валлерстайна, який базується на принципах світ-системного аналізу та з цивілізаційним підходом С. Хантінгтона, який найбільш переконливо презентований в його роботі «Зіткнення цивілізацій», можна зробити висновок про те, що при всій різниці цих методологій всі вони сходяться в одній точці, – в точці констатації фундаментальної зміни світового порядку, появи нових трендів світового розвитку, початку фази гостроконфліктних перетворень протягом тривалого часу. Ця позиція знаходить своє підтвердження і в новітніх дослідженнях нової генерації дослідників першої чверті XXI століття. Починається епоха запаморочливого політичного «дрифту» великих держав з попереми́нним натисканням то на акселератор то на гальма військово-силової політики. Починається небезпечна гра «всіх проти всіх», гра за те, щоб стати новим «царем гори» - ризикована багатоходова гра... на межі фолу.

Бібліографічний список/References:

1. Brzezinski Zbigniew (1998). The grand chessboard: American primacy and its geostrategic imperatives. New York: Basic books. 40 p
2. Brzezinski Zbigniew (2009). The Choice: Global Domination or Global Leadership. Basic Books 239 p.
3. Brzezinski Zbigniew (2012). Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power. Grover Gardner. Basic Books. 24 p.
4. Demianyk G. (2022). What Is AUUKUS? Australia, UK And US Unveil Defence Alliance To Thwart China. The Guardian. URL: https://www.huffingtonpost.co.uk/entry/auukus-national-security-defencesubmarinesnuclear_uk_614263b7e4b01f79194cb179
5. Fukuyama, Francis (2012). The End of History and the Last Man. Penguin. 448 p.
6. Huntington Samuel P. (2007). The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. 368 p.
7. Krepinevich A. (2023). The Big One: Preparing for a Long War With China. Foreign Affairs. URL: <https://www.foreignaffairs.com/china/united-states-big-one-krepinevich>
8. Nye Joseph. What caused Russia-Ukraine War. URL: <https://www.project-syndicate.org/commentary/what-caused-russia-ukraine-war-by-joseph-s-nye-2022-10/>
9. PS Commentators' Predictions for 2024. Project-Syndicate. URL: https://www.project-syndicate.org/onpoint/ps-commentators-predictions-for-2024-by-ps-editors-2023-12?utm_
10. Schroeder P. (2023) The Real Russian Nuclear Threat. The West Is Worried About the Wrong Escalation Risks. Foreign Affairs. URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/real-russian-nuclear-threat>
11. Tarnas R. (1993). The Passion of the Western Mind : Understanding the Ideas That Have Shaped Our World View. Ballantine Books; Reprint edition 560 p.
12. Toffler, Alvin (1981). The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow. 537 p.
13. Wallerstein I (1996). The inter-state structure of the modern world-system. International theory: positivism and beyond /Eds. by S. Smith, K. Booth, M. Zalewski Cambridge: Cambridge University Press. pp. 87–107.
14. Wallerstein I. (1989). The Modern World-System. Vol. III; The Second Great Expansion of the Capitalist World-Economy, 1730-1840s./ San Diego: Academic Press. 390 p.
15. Wallerstein I (1991). Unthinking Social Science. The Limits of Nineteenth-Century Paradigms. / Cambridge: Polity Press,. 296 p.
16. Wallerstein, I. (1992). The West, Capitalism, and the Modern World-System. *Review*. XV, Is. 4. P. 561–619.
17. Wallerstein I. (2000). The Essential Wallerstein / New York: The New Press, 2000. 471 p.
18. Zelikow Ph. (2023). The Atrophy of American Statecraft. How to Restore Capacity for an Age of Crisis. Foreign Affairs. URL: https://www.foreignaffairs.com/united-states/atrophy-american-statecraft-zelikow?utm_medium

Hamid Fouad Khalil. Geopolitical dangers of the post-Soviet world order: Z. Brzezinski's assumptions and current trends

The article examines how, in his desire to continue the «American century» in Eurasia, Z. Brzezinski soberly assessed the possible threats to American dominance and the new global shifts. The dilemmas facing the American leadership are significantly complicated by the very nature of the current world situation: the direct and global use of military force is now becoming an extremely risky business, as evidenced by the bloody experience of the Russian-Ukrainian war. The last limiter here is nuclear weapons.

An additional limiter is the economic interdependence of states, which continues even in times of military clashes. This makes the use of economic blackmail for political purposes unlikely to be successful. The subjects of the «sanctions strategy» who strike at the «object of economic sanctions» also suffer considerable losses. Comparing the geopolitical approach of Z. Brzezinski, especially expressed in his work «Strategic View» with the approach of I. Wallerstein, which is based on the principles of world-system analysis, and with the civilizational approach of S. Huntington, which is most convincingly presented in his work "Clash of Civilizations", we can conclude that despite of these methodologies differences, they all converge at one point - at the point of ascertaining a fundamental change in the world order, the emergence of new trends in world development, the beginning of a phase of acute conflict transformations over a long period of time. This position is also confirmed in the latest studies of a new generation of researchers of the 21st century first quarter. An era of great powers dizzying political «drift» begins with alternating pressing either on the accelerator or on the brakes of military-power policy. A dangerous game of «all against all» begins, the game to become the new «king of the mountain» – a risky multi-turn game... on the verge of foul.

Keywords: *Z. Brzezinski, I. Wallerstein, S. Huntington, world order, world-system, war, Eurasia, USA, China, Russia.*

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.16

УДК 339.9:338.1

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9790-0210>**Пустовар В. В., Український державний університет імені Михайла Драгоманова**

ГЛОБАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті досліджуються глобальні організаційні та ціннісні трансформації, які суттєво впливають на забезпечення економічної безпеки в умовах сучасних викликів. Розглянуто вплив процесів глобалізації, змін у світовій політичній та економічній системах, а також технологічних інновацій на формування нових умов для підтримання економічної стабільності. Визначено, що ці зміни зумовлюють як нові можливості, так і ризики для країн, що прагнуть зберегти свою економічну автономію та інтегруватися у світові ринки. Особливу увагу приділено трансформаціям міжнародних економічних організацій, таких як Всесвітня торгова організація, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Проаналізовано їхню роль у регулюванні глобальної економіки, зокрема через встановлення нових стандартів і правил. Розглянуто, як зміна політики цих організацій впливає на економічну безпеку окремих держав, зокрема шляхом запровадження структурних реформ та адаптації до нових глобальних реалій. Висвітлено зрушення у глобальних ціннісних орієнтирах, які набувають дедалі більшого значення в міжнародних економічних відносинах. Серед них – ідеї сталого розвитку, соціальної справедливості, екологічної стійкості та корпоративної соціальної відповідальності. Підкреслюється, що ці зміни впливають на економічну політику як на національному, так і міжнародному рівнях, формуючи нові підходи до регулювання економічної діяльності. Особливий акцент зроблено на економічній безпеці України, яка стикається з викликами, спричиненими військовою агресією РФ та міжнародними санкціями проти агресора. У статті проаналізовано, як глобальні трансформації впливають на адаптацію економічної політики України, зокрема у контексті інтеграції до світових ринків та забезпечення стійкості в умовах зростаючої конкуренції й нестабільності. Визначено ключові виклики та перспективи, пов'язані з глобальними змінами. Технологічний прогрес, цифровізація економіки, розвиток інноваційних підходів до енергетичної безпеки та фінансових технологій розглядаються як головні рушії для забезпечення економічної стабільності у світі. Запропоновано рекомендації для формування ефективної економічної політики, яка б відповідала сучасним глобальним стандартам та сприяла збереженню економічної безпеки держав.

Ключові слова: економічна безпека, глобалізація, сталий розвиток, міжнародні економічні організації, соціальна справедливість, цифрова економіка, адаптація економічної політики.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується динамічними глобальними змінами, що впливають на всі аспекти суспільного життя, зокрема економічну безпеку держав. Трансформації, викликані процесами глобалізації, стрімким розвитком технологій, цифровізацією економіки та зміною міжнародних цінностей, створюють нові виклики для держав, які прагнуть забезпечити стійкість своїх економічних систем. Зростаюча залежність національних економік від міжнародних організацій, глобальних ринків і ланцюгів постачання підвищує вразливість держав до зовнішніх шоків, таких як торговельні конфлікти, економічні кризи чи військова агресія. Це ускладнює формування ефективної економічної політики, спрямованої на захист національних інтересів.

Водночас глобальні зміни цінностей, такі як акцент на сталий розвиток, соціальну справедливість і екологічну відповідальність, вимагають від країн переосмислення своїх підходів до регулювання економічної діяльності. Питання адаптації національних економічних політик до нових глобальних стандартів стає актуальним для країн із перехідною економікою, таких як Україна, яка перебуває у стані внутрішніх і зовнішніх викликів. Військова агресія РФ, міжнародні санкції та глобальні економічні тенденції вимагають глибокого аналізу і розробки нових стратегій економічної безпеки,

що враховують сучасні умови та можливості для стабільного розвитку.

Метою статті є аналіз глобальних організаційних і ціннісних трансформацій, які впливають на економічну безпеку держав, та визначення стратегій адаптації національної економічної політики до сучасних глобальних викликів. **Завдання статті** включають дослідження впливу глобалізації, технологічного прогресу й цифровізації, аналіз змін у діяльності міжнародних економічних організацій, вивчення нових ціннісних орієнтирів, таких як сталий розвиток і соціальна справедливість, оцінку особливостей забезпечення економічної безпеки України в умовах військової агресії РФ та міжнародних санкцій, а також розробку рекомендацій щодо адаптації економічної політики до сучасних глобальних умов.

Виклад основного матеріалу. Глобальні організаційні та ціннісні трансформації виступають ключовими чинниками, що суттєво впливають на формування сучасних умов забезпечення економічної безпеки на різних рівнях. У контексті динамічних змін у світі, процеси глобалізації, технологічні інновації, а також трансформації у структурі світової політичної та економічної системи зумовлюють появу нових викликів і можливостей для підтримання економічної стабільності держав.

Інноваційні технології мають значний вплив на глобальну економіку, цифровізуючи бізнес, торгівлю, фінанси та інші сфери економіки. Ці трансформації відображають зрушення у глобальних цінностях, інституційних структурах та міжнародних відносинах, які безпосередньо впливають на здатність країн зберігати економічну автономію, інтегруватися у світові ринки та захищати свої національні інтереси в умовах зростаючої конкуренції та нестабільності [1].

Одним із ключових аспектів глобальних трансформацій є зміна структури міжнародних економічних організацій, які формують глобальні економічні правила і стандарти. Такі організації, як Всесвітня торгова організація (ВТО), Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, відіграють важливу роль у регулюванні міжнародної економічної діяльності та забезпеченні стабільності світової фінансової системи. Зміни у політиці цих організацій, їхні рішення та підходи до регулювання глобальної торгівлі й фінансових ринків безпосередньо впливають на економічну безпеку окремих країн, які повинні адаптуватися до нових умов глобальної економіки.

Зміни у глобальних ціннісних орієнтирах, зокрема зростання уваги до економічної стійкості, соціальної справедливості та етичного ведення бізнесу, суттєво впливають на міжнародні економічні відносини та підходи до регулювання економічної діяльності на всіх рівнях. Ідеї сталого розвитку та корпоративної соціальної відповідальності спонукають уряди й міжнародні організації запроваджувати нові економічні політики, що враховують екологічні та соціальні аспекти, що, у свою чергу, впливає на економічну безпеку. Глобальні трансформації вимагають від держав балансу між відкритістю економіки та захистом національних інтересів, зокрема на тлі посилення конкуренції, протекціонізму та загроз торговельних конфліктів. Особливого значення ці процеси набувають для України, яка в умовах військової агресії РФ та міжнародних санкцій проти агресора змушена адаптувати свою економічну політику до нових глобальних реалій, забезпечуючи національну економічну безпеку.

Трансформація міжнародних організацій, таких як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Організація Об'єднаних Націй (ООН), є важливим фактором, який впливає на глобальну економічну безпеку. Ці інститути протягом багатьох десятиліть відігравали ключову роль у регулюванні світової економіки, надаючи фінансову допомогу, технічні консультації та підтримку для стабілізації економічних систем країн-членів. Проте, у зв'язку зі зміною глобальних економічних та політичних умов, структура, політика та пріоритети цих організацій зазнали значних змін, що безпосередньо вплинуло на економічну безпеку багатьох країн.

Світовий банк також зазнав змін, переорієнтувавшись із фінансування інфраструктури в країнах, що розвиваються, на боротьбу з бідністю, зміцнення інституцій та сталий розвиток. Він запровадив екологічно стійкі політики, які впливають на економічну безпеку, вимагаючи захисту довкілля та соціальної відповідальності. Це сприяє стабільності, але ускладнює реалізацію проєктів для країн із обмеженими ресурсами.

ООН відіграє важливу роль у підтримці глобальної стабільності, адаптуючи свою економічну політику до зростання значущості сталого розвитку та соціальної рівності на міжнародній арені. Ініціатива "Цілі сталого розвитку" спрямована на подолання бідності, забезпечення доступу до якісної освіти, охорони здоров'я та підтримки екологічної стійкості, що створює нові вимоги для урядів і впливає на економічну безпеку держав. Виконання цих цілей вимагає значних інвестицій та інституційних змін, що становить виклик для країн із економічними труднощами, однак у перспективі

сприяє формуванню стійких економічних систем. Водночас зростає значення регіональних економічних блоків, таких як ЄС, АСЕАН та Меркосур, які формують власні стандарти економічної політики, часто відмінні від підходів глобальних організацій, як-от МВФ чи Світовий банк. Наприклад, політика ЄС "Зелена угода" орієнтована на скорочення викидів вуглекислого газу та перехід на відновлювані джерела енергії, що забезпечує довгострокову стійкість і екологічну безпеку, проте вимагає адаптації економік країн, які поки не готові до виконання цих стандартів.

Загалом, трансформація міжнародних організацій створює складну і неоднозначну картину впливу на економічну безпеку. З одного боку, ці інституції продовжують відігравати важливу роль у забезпеченні глобальної фінансової стабільності, підтримуючи країни у періоди економічних труднощів і сприяючи їхньому розвитку. З іншого боку, їхні нові підходи до регулювання, фінансування та оцінки соціальних і екологічних аспектів економічної діяльності можуть створювати додаткові виклики для країн, особливо тих, що розвиваються, або країн із перехідною економікою. Водночас поява нових інституцій та посилення регіональних економічних блоків додають нових вимірів до питання економічної безпеки, оскільки країни мають адаптуватися до більш складного та багатостороннього глобального економічного ландшафту.

Трансформації глобальних інституцій суттєво змінюють роль національних урядів у формуванні економічної політики, що зумовлює їхню залежність від рекомендацій та умов міжнародних організацій. Інституції, такі як МВФ чи Світовий банк, через кредити та фінансову допомогу впливають на економічні пріоритети країн, вимагаючи структурних реформ, таких як приватизація, лібералізація ринків чи скорочення державних витрат. Це має неоднозначний вплив на економічну безпеку: попри потенційні довгострокові переваги, короткострокові наслідки можуть включати економічні труднощі, зростання безробіття та соціальну нестабільність.

Глобальні економічні організації також активно впливають на національні фінансові системи, регулюючи банківський сектор і валютні ринки. Умови, які супроводжують надання фінансової допомоги, часто спрямовані на посилення макроекономічної дисципліни, але можуть спричиняти соціальні протести через скорочення соціальних витрат.

Загалом, міжнародні стандарти та співпраця з глобальними організаціями сприяють інтеграції у світову економіку та довгостроковій економічній стабільності. Водночас трансформації глобальних економічних цінностей, таких як справедливість, рівність і стійкість, відображають сучасні виклики людства, формуючи нові вимоги до національної та міжнародної економічної політики.

Ціннісні орієнтації суспільства – усталені і динамічні одночасно, тому дозволяють як вимірювати стан суспільства, так і лакмуєвати його запиту на вироблення ефективної державної політики. Протягом останніх десятиліть світова спільнота переосмислює свої підходи до економічного розвитку, що призвело до зміщення фокусу з вузькоекономічних показників, таких як зростання ВВП, до більш комплексних і моральних аспектів економічної діяльності. Це відображається у нових підходах до соціальної справедливості, рівності можливостей і стійкості в економічній діяльності [2].

Протягом ХХ століття глобальна економічна система була зосереджена на зростанні, індустріалізації та підвищенні продуктивності, де основними пріоритетами були ВВП, економічна експансія та модернізація, а питання соціальної справедливості й економічної нерівності залишалися другорядними. Однак у 1970-х роках, під впливом енергетичної кризи та усвідомлення обмеженості ресурсів, сформувалася нова парадигма економічних цінностей, яка поєднала економічний розвиток з екологічною стійкістю та соціальними аспектами через концепцію сталого розвитку.

Як зазначають О. Деркач та А. Козятинська, сталий розвиток - це такий розвиток, у якому поточна діяльність задоволення потреб сучасного суспільства не завдає шкоди наступним поколінням, а знаходить баланс з-поміж них. Вперше була озвучена ідея, що розвиток економіки має відбуватися таким чином, щоб задовольняти потреби нинішніх поколінь, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це стало поворотним моментом у зміні глобальних економічних цінностей, коли економічне зростання почало оцінюватися не лише через призму кількісних показників, а й з огляду на соціальні та екологічні наслідки [3].

Економічна справедливість та рівність також стали важливими темами в дискусіях про глобальний розвиток, особливо в контексті збільшення нерівності як у межах країн, так і між країнами. У 1980-х і 1990-х роках глобалізація, з одного боку, сприяла зростанню добробуту та розвитку технологій, але з іншого – посилила економічну нерівність, що стало значущим соціальним викликом. Питання рівного доступу до ресурсів, можливостей, освіти та охорони здоров'я набуло глобальної уваги, оскільки розрив між багатими й бідними країнами та соціальними групами

всередині держав збільшувався. У відповідь на це міжнародні організації, такі як ООН, почали просувати ідеї соціальної справедливості як одного з основних принципів глобальної економічної політики. Введення Цілей сталого розвитку ООН у 2015 році було важливим кроком на шляху до досягнення більшої рівності та справедливості у глобальному масштабі [4].

Крім того, сучасні глобальні економічні цінності також дедалі більше орієнтуються на відповідальність за наслідки економічної діяльності для суспільства та довкілля. Це відображено у концепціях корпоративної соціальної відповідальності (CSR) і соціально відповідального інвестування (SRI), які набули популярності серед міжнародних корпорацій та інвесторів. CSR, зокрема, передбачає, що компанії мають нести відповідальність за соціальні та екологічні наслідки своєї діяльності, а не лише зосереджуватися на максимізації прибутків для акціонерів. Такі підходи змінюють уявлення про економічний успіх, роблячи акцент на сталості, прозорості та відповідальності. Водночас глобальні інвестори все частіше звертають увагу на екологічні та соціальні показники компаній, що змушує бізнес адаптувати свої стратегії до нових економічних цінностей.

Зміна глобальних економічних цінностей знаходить відображення в політичних дискурсах країн і міжнародних інституцій, зокрема через впровадження концепцій "зеленої економіки" та "вуглецево-нейтрального зростання". Європейський Союз активно просуває "Зелену угоду", яка спрямована на зменшення викидів вуглекислого газу до 2050 року та перехід на екологічно стійкі джерела енергії. Ця політика базується на принципах екологічної стійкості та соціальної справедливості, поєднуючи скорочення екологічного навантаження із захистом вразливих груп населення, які можуть зазнати впливу енергетичних реформ.

Зрештою, трансформація глобальних економічних цінностей демонструє, що економічні успіхи більше не можуть оцінюватися лише на основі зростання ВВП чи прибутків корпорацій. Сучасна економічна система повинна враховувати соціальні наслідки, рівність можливостей та екологічну стійкість. Глобальні економічні організації, уряди, міжнародні корпорації та громадськість усе більше усвідомлюють необхідність зміни підходів до економічного розвитку, що робить такі цінності, як справедливість, рівність і стійкість, центральними в економічних дискусіях. Ці зміни є не лише відповіддю на виклики сучасного світу, але й відображають нові погляди на те, що економічний успіх має означати для світової спільноти в XXI столітті.

Глобальні зміни цінностей, пов'язані з екологічними, соціальними та управлінськими принципами, трансформують економічні відносини між країнами, компаніями й інвесторами, формуючи нові правила, в яких сталий розвиток і соціальна справедливість стають центральними елементами. Ці зміни впливають на економічну безпеку держав, змушуючи їх адаптуватися до нових глобальних стандартів, щоб уникнути втрати конкурентоспроможності та економічної стабільності. Технологічний прогрес відіграє ключову роль у цьому процесі, сприяючи впровадженню стійких економічних моделей через інновації в екологічно чистих технологіях, відновлюваній енергетиці та цифрових рішеннях. Інтеграція технологій у економічну політику стає необхідною умовою для забезпечення економічної безпеки в умовах глобальних змін.

Технологічний прогрес відіграє ключову роль у формуванні глобальної економічної безпеки, впливаючи на інститути та цінності, що лежать в її основі. Прискорення технологічних змін, таких як цифровізація, автоматизація, та розвиток інформаційних технологій, радикально змінює не лише економічні структури, але й підходи до забезпечення стабільності, стійкості та захисту економік у всьому світі. Ці технологічні трансформації створюють нові можливості для зростання та підвищення ефективності, але водночас породжують нові ризики й загрози, що робить питання економічної безпеки складнішим і багатограннішим.

Електронне урядування, як важлива складова електронного управління, сприяє зниженню адміністративного навантаження на державний сектор та підвищує якість взаємодії між органами влади і громадянами, що є особливо важливим в умовах розвитку інформаційного суспільства. Таким чином, завдяки розвитку електронного урядування (e-government), державні органи можуть оптимізувати роботу зі збором податків, розподілом ресурсів, контролем за виконанням законодавчих норм та іншими економічними функціями [5].

Технології також змінюють підходи до забезпечення фінансової безпеки, що є важливим аспектом економічної стабільності. Розвиток фінансових технологій (FinTech) значно розширив можливості для управління фінансами, інвестування та банківських операцій. Наприклад, використання блокчейн-технологій створює нові форми безпечних фінансових транзакцій, що

зменшує ризики шахрайства та сприяє захисту фінансових даних. Крім того, технологічні інновації в банківському секторі полегшують доступ до фінансових послуг для широких верств населення, що сприяє зміцненню фінансової інклюзії та стабільності.

Зростання FinTech сприяє не тільки економічній інклюзії, а й зменшенню витрат на надання фінансових послуг та посиленню конкуренції на ринку. Однак цифровізація фінансів також породжує нові загрози, зокрема в сфері кібербезпеки. Зростання кількості кіберзлочинів і загроз для фінансових систем вимагає від інститутів економічної безпеки запровадження нових заходів для захисту цифрових платформ та забезпечення безпеки фінансових даних [6].

Технологічний прогрес суттєво впливає на цінності, які формують економічну безпеку, зокрема у контексті стійкості економічних систем. Здатність держав і компаній адаптуватися до технологічних змін стає визначальним фактором сучасної економічної стабільності. Автоматизація виробничих процесів та впровадження штучного інтелекту підвищують ефективність і конкурентоспроможність економік, але водночас створюють виклики для ринку праці, зокрема втрату робочих місць. Це вимагає від урядів розробки стратегій для перекваліфікації працівників, створення нових робочих місць та забезпечення соціальної підтримки, що є необхідними умовами для збереження соціальної стабільності та економічної безпеки.

Технологічні інновації також змінюють підходи до енергетичної безпеки, сприяючи розвитку відновлюваних джерел енергії, які зменшують залежність від традиційних видів палива. Це дозволяє державам не лише підвищити енергетичну стійкість, але й забезпечити екологічний баланс у економічному розвитку. Однак глобалізація виробничих процесів і торгівлі, підтримана технологічними досягненнями, робить економіки залежними від міжнародних ланцюжків постачань, що підвищує їхню вразливість до зовнішніх шоків. Пандемія COVID-19 яскраво продемонструвала цю залежність, підкресливши важливість створення надійних і адаптивних ланцюжків постачань для підтримки економічної безпеки.

Технологічний прогрес також змінює глобальні економічні відносини, створюючи нові центри економічної сили. Країни, які є лідерами у сфері технологій, таких як США, Китай і Південна Корея, отримують стратегічні переваги на світовій арені, оскільки технології стають ключовим фактором економічної конкурентоспроможності та безпеки. Держави, що не встигають адаптуватися до нових технологічних реалій, ризикують опинитися в економічній ізоляції або втратити свою роль у глобальній економіці.

Цифрова економіка об'єднує різні сфери, її можна визначити як усі види діяльності, пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), виробництвом і продажем цифрових продуктів і послуг. Ключовими елементами цифрової економіки є такі технології, як блокчейн, big data, IoT, що сприяють як розвитку нових можливостей, так і створенню нових загроз [7].

Цифрові технології радикально змінюють фінансові системи, створюючи нові можливості та водночас виклики для економічної безпеки. Використання блокчейну, криптовалют та фінансових технологій (FinTech) сприяє підвищенню прозорості, зниженню витрат і автоматизації фінансових процесів через смарт-контракти. Проте популярність криптовалют, таких як біткоїн, створює ризики через складність регулювання, можливості відмивання грошей та фінансування тероризму. Відсутність належного регулювання криптовалютних ринків може підривати фінансову стабільність як національних, так і глобальних економік, що потребує ретельного балансу між інноваціями та регуляцією для збереження фінансової безпеки.

В сучасному світі блокчейн є інноваційним інструментом для суспільного розвитку. Це пояснюється тим, що він зменшує ризики, усуває шахрайство та підвищує прозорість для різних програм, що відкриває нові можливості, наприклад для міжнародних торговельних операцій, скорочуючи витрати та підвищуючи довіру між учасниками ринку [8].

Таким чином, цифрова економіка має глибокий вплив на безпеку світових економічних відносин. Вона створює нові можливості для підвищення ефективності, глобальної інтеграції та економічного зростання, але водночас породжує серйозні виклики у сфері кібербезпеки, захисту приватності та регулювання нових технологій.

Висновки. Глобальні організаційні та ціннісні трансформації суттєво змінюють підходи до забезпечення економічної безпеки у сучасному світі. Ці зміни формуються під впливом технологічного прогресу, цифровізації, глобалізації та переосмислення міжнародних цінностей, таких як сталий розвиток, соціальна справедливість і екологічна стійкість. У цьому контексті економічна безпека держав стає більш залежною від їх здатності адаптуватися до динамічних змін та

інтегруватися у глобальні економічні процеси.

Особливої уваги заслуговують трансформації у діяльності міжнародних економічних організацій, які визначають правила глобальної економіки. Їхні політики, спрямовані на впровадження нових стандартів та реформ, з одного боку, сприяють довгостроковій стабільності, а з іншого – створюють значні виклики для країн із перехідною економікою. Баланс між вимогами глобальних інституцій та національними інтересами стає критично важливим для збереження економічної стабільності.

Технологічний прогрес і цифровізація стають основними рушіями змін у сучасних економічних системах. Вони сприяють підвищенню ефективності, інтеграції та інноваційного розвитку, але водночас породжують нові ризики, пов'язані з кібербезпекою, економічною нерівністю та залежністю від глобальних ланцюгів постачання. Це потребує розробки нових стратегій економічної безпеки, орієнтованих на стійкість та адаптивність.

Сучасна парадигма економічної безпеки вимагає від держав комплексного підходу, який враховує взаємозв'язок між економічними, соціальними та екологічними чинниками. Орієнтація на інновації, сталий розвиток і співпрацю з міжнародними партнерами дозволяє країнам забезпечувати свою конкурентоспроможність і стабільність в умовах глобальних трансформацій.

Бібліографічний список:

1. Адамчук Т., Жемба А., Красовська Ю. Глобальні проблеми і суперечності цифрової трансформації суспільства. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*. 2023. Т. 3, № 103. С. 3–12. URL: <https://doi.org/10.31713/ve320231>
2. Станіславенко Л. А. Соціальні та економічні цінності українського суспільства. *Політичне життя*. 2021. № 1. С. 103–111. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.1.13>
3. Деркач О. Г., Козятинська А. І. Концепція сталого розвитку як складова сучасного бізнесу. *Ефективна економіка*. 2023. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.48>
4. Резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю 25 вересня 2015 року : Резолюція Орг. Об'єдн. Націй від 25.09.2015 № A/70/L.1. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf
5. Васківська К. В., Васківський Ю. П., Галімуков Ю. О. Розвиток електронного урядування в публічному управлінні. *Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvytok*. 2023. № 8. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.8.6>
6. Бобришев Є. Вплив фінансових технологій на стабільність національної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-96>
7. Жила Г. Цифрова економіка: сутність та виклики. *Grail of Science*. 2024. № 39. С. 79–83. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.008>
8. Технологія блокчейн в інноваційному розвитку / С. Качула та ін. *Modern engineering and innovative technologies*. 2020. № 25-04. С. 83–87. URL: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-25-04-081>
9. Гавриленко Н. Г., Тарасенко І. О. Сучасні тенденції цифровізації економіки: проблеми та перспективи розвитку. *Інтернаука : Міжнародний науковий журнал. Сер. Економічні науки*. 2021. № 3 (47). Т. 1. С. 36–46.
10. Вергун А. М., Тарасенко І. О. Концепція сталого розвитку в умовах глобалізації. *Вісник КНУТД*. 2014. № 2. С. 207–218. URL: <https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Visnyk/2014-2/207-218.pdf>
11. Бобришев Є. Вплив фінансових технологій на стабільність національної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-96>
12. НБУ (2020), “Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року”. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>

References:

1. Adamchuk T., Zhemba A., Krasovska Yu. (2023). Hlobalni problemy i superechnosti tsyvrovoi transformatsii suspilstva. *Bulletin National University of Water and Environmental Engineering*. Т. 3, № 103. S. 3–12. URL: <https://doi.org/10.31713/ve320231>
2. Stanislavenko L. A. (2021). Sotsialni ta ekonomichni tsinnosti ukrainskoho suspilstva. *Politychne zhyttia*. № 1. S. 103–111. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2021.1.13>
3. Derkach O. H., Koziatynska A. I. (2023). Kontseptsiia staloho rozvytku yak skladova suchasnoho biznesu. *Efektivna ekonomika*. № 2. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.2.48>
4. Rezoliutsiia, pryiniata Heneralnoiu Asambleieiu 25 veresnia 2015 roku : Rezoliutsiia Orh. Obiedn. Natsii vid 25.09.2015 № A/70/L.1. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf
5. Vaskivska K. V., Vaskivskiy Yu. P., Halimuk Yu. O. (2023). Rozvytok elektronnoho uriaduvannia v publichnomu upravlinni. *Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvytok*. № 8. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.8.6>
6. Bobryshev Ye. (2023). Vplyv finansovykh tekhnolohii na stabilnist natsionalnoi ekonomiky. *Ekonomika ta suspilstvo*. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-96>

7. Zhyla H. (2024). Tsyfrova ekonomika: sutnist ta vyklyky. Grail of Science. № 39. S. 79–83. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.008>.
8. Tekhnolohiia blokchein v innovatsiinomu rozvytku / S. Kachula ta in. (2020). Modern engineering and innovative technologies. № 25-04. S. 83–87. URL: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-25-04-081>.
9. Havrylenko N. H., Tarasenko I. O. (2021). Suchasni tendentsii tsyfrovizatsii ekonomiky: problemy ta perspektyvy rozvytku. Internauka : Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal. Ser. Ekonomichni nauky. № 3 (47). T. 1. S. 36–46.
10. Verhun A. M., Tarasenko I. O. (2014). Kontseptsiiia staloho rozvytku v umovakh hlobalizatsii. Visnyk KNUVD. No 2. S. 207-218. URL: <https://knuvd.edu.ua/publications/pdf/Visnyk/2014-2/207-218.pdf>
11. Bobryshev Ye. (2023). Vplyv finansovykh tekhnolohii na stabilnist natsionalnoi ekonomiky. Ekonomika ta suspilstvo. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-96>.
12. NBU (2020), “Stratehiia rozvytku fintekhu v Ukraini do 2025 roku”. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>

Pustovar V. Global organizational and value transformations of economic security

The article examines global organizational and value transformations that significantly affect economic security in the context of modern challenges. The author considers the impact of globalization processes, changes in the world political and economic systems, and technological innovations on the formation of new conditions for maintaining economic stability. It is determined that these changes create both new opportunities and risks for countries seeking to preserve their economic autonomy and integrate into world markets. Special attention is paid to the transformations of international economic organizations such as the World Trade Organization, the International Monetary Fund and the World Bank. The author analyzes their role in regulating the global economy, in particular through the establishment of new standards and rules. The author considers how changes in the policies of these organizations affect the economic security of individual states, in particular through the introduction of structural reforms and adaptation to new global realities. Shifts in global values that are becoming increasingly important in international economic relations are highlighted. These include the ideas of sustainable development, social justice, environmental sustainability and corporate social responsibility. It is emphasized that these changes affect economic policy at both the national and international levels, forming new approaches to the regulation of economic activity. Particular emphasis is placed on the economic security of Ukraine, which faces challenges caused by the military aggression of the Russian Federation and international sanctions against the aggressor. The article analyzes how global transformations affect the adaptation of Ukraine's economic policy, in particular in the context of integration into world markets and ensuring sustainability in the face of growing competition and instability. The key challenges and prospects associated with global changes are identified. Technological progress, digitalization of the economy, development of innovative approaches to energy security and financial technologies are considered as the main drivers for ensuring economic stability in the world. Recommendations for the formation of an effective economic policy that would meet modern global standards and contribute to the preservation of economic security of states are proposed.

Keywords: economic security, globalization, sustainable development, international economic organizations, social justice, digital economy, adaptation of economic policy.

DOI 10.31558/2519-2949.2025.1.17

УДК 342.3:338.9

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6504-5105>**Мальський В. І., Український державний університет імені Михайла Драгоманова**

ВПЛИВ САНКЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ: АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НАСЛІДКІВ

У статті досліджено вплив санкційної політики на економічну стабільність та її суспільно-політичні наслідки. Автор розглядає санкції як багатомірний інструмент міжнародного впливу, який може мати як позитивні, так і негативні ефекти на державу-ціль. Особливу увагу приділено економічній безпеці України в умовах військової агресії РФ та впливу міжнародних санкцій на національну економіку. Дослідження висвітлює ключові механізми дії санкцій, їхню ефективність та наслідки для економічної та політичної стабільності. Розглянуто основні види санкцій – енергетичні, фінансові та продовольчі – та їхній вплив на економічну безпеку держав. Аналізується, як санкційна політика впливає на рівень життя населення, рівень безробіття та стабільність фінансової системи. Приділено увагу питанню економічної нерівності, що посилюється під впливом санкцій, особливо для вразливих верств населення. Автор досліджує соціально-політичні аспекти санкційної політики, зокрема її вплив на внутрішню політичну динаміку. Висвітлюється роль санкцій у консолідації або дестабілізації політичних режимів залежно від специфіки суспільства та рівня довіри до влади. Окремо акцентовано на інформаційній складовій санкційної політики. Автор аналізує, як медіа та громадська думка впливають на ефективність санкцій та їхню сприйнятливість серед населення. У країнах, що вводять санкції, медійні нарративи формують суспільне сприйняття їхньої необхідності, тоді як у державах-цільях активно використовуються контрпропагандистські стратегії для їхньої дискредитації. Підкреслюється важливість інформаційних стратегій у формуванні суспільної підтримки санкційної політики. Зроблено висновок, що санкції є потужним інструментом міжнародної політики, проте їх ефективність залежить від контексту їхнього застосування, глибини економічних взаємозв'язків та політичної ситуації в державі-ціль.

Ключові слова: санкційна політика, економічна безпека, міжнародні санкції, громадська думка.

Постановка проблеми. В умовах сучасних геополітичних викликів і загроз економічна безпека стає ключовим фактором для забезпечення життєво важливих потреб нації. Істотні економічні перетворення, глобалізація, технологічний прогрес, кризи й війна ускладнюють забезпечення стійкості національної економіки сьогодні. Важливість економічної безпеки полягає в тому, що вона не тільки гарантує стабільність економіки, але й визначає соціальний та політичний розвиток України.

Санкційна політика є складним і багатограним інструментом впливу, який активно використовується у міжнародних відносинах для досягнення стратегічних політичних, економічних і безпекових цілей. Основна суть цього інструменту полягає у створенні економічного тиску на державу, організації чи осіб з метою спонукання до зміни політики, поведінки або дотримання міжнародних норм. Санкції, як механізм впливу, мають прямий і непрямий вплив на економічну безпеку держави, що проявляється у зміні економічних відносин, дестабілізації фінансових систем, а також обмеженні доступу до стратегічно важливих ресурсів.

Завдання статті включають дослідження впливу глобалізації, технологічного прогресу й цифровізації, аналіз змін у діяльності міжнародних економічних організацій, вивчення нових ціннісних орієнтирів, таких як сталий розвиток і соціальна справедливість, оцінку особливостей забезпечення економічної безпеки України в умовах військової агресії РФ та міжнародних санкцій, а також розробку рекомендацій щодо адаптації економічної політики до сучасних глобальних умов.

Виклад основного матеріалу. У сучасній міжнародній практиці санкції часто розглядаються як стратегію для досягнення певних цілей, однак існує хибне уявлення, що їх застосування є достатнім

для розв'язання складних проблем. Насправді, санкції слід сприймати як специфічний інструмент, який у поєднанні з іншими заходами може стати основою для формування комплексної стратегії [6].

Енергетичні санкції, які є одними з найпоширеніших, мають значний вплив на національну економіку, особливо якщо вона залежить від експорту енергоносіїв. Наприклад, обмеження експорту нафти з Ірану знизили доходи країни від торгівлі, що негативно вплинуло на її бюджетну стабільність і змусило шукати альтернативні економічні стратегії. Водночас енергетичні санкції можуть створювати труднощі для імпортозалежних країн, які стикаються зі зростанням цін на енергоносії або дефіцитом ресурсів, що дестабілізує їхні енергетичні ринки.

Фінансові санкції, такі як замороження активів, обмеження доступу до світових капітальних ринків чи заборона на виконання банківських транзакцій, істотно впливають на економічну стабільність. Такі дії ускладнюють фінансування урядових програм, знижують кредитний рейтинг країни та підвищують вартість залучення зовнішнього фінансування. Наприклад, після 2014 року санкції, введені проти російських банків, значно обмежили їхні можливості доступу до європейських та американських фінансових ринків, змусивши країну розвивати внутрішній фінансовий сектор та зміцнювати економічні відносини з Азією.

Продовольчі санкції також мають суттєвий вплив на економічну безпеку, оскільки вони зачіпають критично важливу сферу, що безпосередньо впливає на добробут населення. Обмеження імпорту продовольчих товарів або впровадження ембарго на експорт можуть створювати дефіцит основних продуктів харчування, що призводить до зростання цін, соціального невдоволення та зниження якості життя. Наприклад, санкції проти Північної Кореї, які включали обмеження на імпорт продовольства, значно ускладнили забезпечення базових потреб населення, поглиблюючи гуманітарну кризу.

Отже, санкції не лише впливають на економічну безпеку держави, але й мають глибокі суспільно-політичні наслідки. Вони можуть змінювати соціальну динаміку, спричиняти внутрішню напругу та трансформації у суспільстві, що, у свою чергу, впливає на стабільність політичної системи. Аналізуючи ці аспекти, важливо розглянути, як санкційна політика позначається на громадських настроях, структурі влади та соціальних процесах у державі, що зазнає обмежувальних заходів.

Як зазначають Д. Коваль та Б. Бернадський, санкції, спрямовані на економічну ізоляцію чи обмеження доступу до ресурсів, часто мають значні наслідки для суспільства, що проявляється у зміні соціальної динаміки, зростанні соціальної напруги та трансформації соціальних відносин [7]

Одним із ключових аспектів впливу санкцій є посилення економічної нерівності. Обмеження доступу до ресурсів, технологій або фінансових потоків здатне спричинити економічні труднощі, які найсильніше відчувають найбільш уразливі верстви населення. Зниження доходів, зростання цін на базові товари та послуги, безробіття та дефіцит основних ресурсів створюють соціальне напруження, що може переростати у протестні рухи чи громадянське невдоволення.

Санкції можуть впливати на трансформацію соціальних структур, особливо в суспільствах, де існує значна залежність від державного управління. В таких контекстах санкції часто сприяють більшій централізації влади та збільшенню ролі уряду в перерозподілі ресурсів. Це, у свою чергу, може вести до зростання державного контролю, обмеження громадянських свобод та посилення авторитарних тенденцій. У такому контексті, санкції можуть несподівано зміцнити політичні режими, які використовують зовнішні виклики для зміцнення своєї легітимності.

Таким чином, вплив санкцій на суспільну стабільність і соціальні структури є значущим і багатовимірним. Санкції можуть створювати як прямі економічні труднощі, так і непрямі соціальні наслідки, змінюючи структури влади, соціальну динаміку та ціннісні орієнтири. Ці процеси потребують глибокого аналізу для розуміння їхньої природи та мінімізації негативних ефектів у контексті розробки санкційної політики.

Санкції, спрямовані на економічну ізоляцію чи обмеження доступу до ресурсів, часто мають значні наслідки для суспільства, що проявляється у зміні соціальної динаміки, зростанні соціальної напруги та трансформації соціальних відносин. Така політика, хоча й забезпечує тимчасову консолідацію влади, у довгостроковій перспективі призводить до стагнації політичної системи та накопичення внутрішніх конфліктів [8].

Водночас санкції можуть викликати політичну дестабілізацію, особливо якщо вони поєднуються з іншими внутрішніми факторами, такими як економічні труднощі, соціальні протести або криза легітимності уряду. Зниження рівня життя населення, зростання безробіття та дефіцит основних товарів під впливом санкцій створюють умови для виникнення протестних рухів. У демократичних

країнах санкції можуть сприяти політичним змінам через тиск на владу, тоді як в авторитарних режимах вони часто провокують нелегальні форми опору.

Ефект санкцій на політичну стабільність залежить також від їхньої селективності та спрямованості. Точкові санкції, спрямовані на конкретних осіб або організації, можуть знижувати ризики для загальної стабільності, тоді як широкомасштабні обмеження часто мають побічні наслідки для всього суспільства. Крім того, міжнародна підтримка санкційної політики є важливою для легітимізації їхнього впливу та уникнення маніпуляцій у внутрішній політиці цільової держави.

У сучасній міжнародній практиці санкції часто розглядаються як стратегію для досягнення певних цілей, однак існує хибне уявлення, що їх застосування є достатнім для розв'язання складних проблем. Насправді, санкції слід сприймати як специфічний інструмент, який у поєднанні з іншими заходами може стати основою для формування комплексної стратегії [1].

Таким чином, санкції можуть як сприяти політичній консолідації, так і викликати дестабілізацію залежно від характеру режиму, економічних умов і підтримки з боку населення. Успішна санкційна політика потребує ретельного аналізу політичного контексту держави-цілі та розробки стратегії, яка мінімізує ризики для суспільної стабільності і максимізує тиск на політичну еліту.

У цьому контексті важливо враховувати, що санкції не діють у вакуумі, а формують і трансформують суспільно-політичний дискурс як усередині держави-цілі, так і на міжнародному рівні. Вони можуть посилювати або послаблювати довіру громадян до влади, сприяти мобілізації протестних рухів або, навпаки, консолідації навколо уряду. Саме тому інформаційні кампанії відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності санкцій, оскільки вони не лише впливають на громадську думку, а й можуть сприяти зміні політичних настроїв та поведінки еліт, що є одним із основних завдань санкційної політики.

Громадська думка та інформаційні кампанії відіграють важливу роль у формуванні сприйняття санкцій як всередині держави-цілі, так і в країнах, які ці санкції запроваджують. Інформаційний вплив визначає підтримку санкційного тиску серед населення, впливає на ефективність обмежувальних заходів і здатність досягати їхніх стратегічних цілей. Відповідно, інформаційні кампанії є невід'ємною частиною санкційної політики.

У країнах, які вводять санкції, формування громадської думки часто відбувається через медійні наративи, які роз'яснюють необхідність та легітимність цих заходів. Політичні лідери та мас-медіа зазвичай акцентують на тому, що санкції мають на меті захист прав людини, протидію агресії чи боротьбу з тероризмом. Наприклад, після анексії Криму Росією в 2014 році, західні медіа активно освітлювали порушення міжнародного права і підкреслювали необхідність міжнародної солідарності у відповідь на агресію. Така риторика забезпечила підтримку санкцій серед громадян ЄС та США, незважаючи на потенційні економічні втрати.

Водночас у країнах-цільях санкційні кампанії зазвичай супроводжуються контрпропагандою, спрямованою на дискредитацію санкцій і їхніх ініціаторів. Уряди цих країн використовують медіа, щоб зобразити санкції як несправедливі, спрямовані проти мирного населення та такі, що порушують суверенітет. Наприклад, після анексії Криму в 2014 році російська пропаганда значно активізувалася, використовуючи наративи про "зовнішнього ворога" та "облогу фортеці", щоб виправдати свої дії та мобілізувати населення проти Заходу. Це сприяло зростанню націоналістичних настроїв і консолідації суспільства навколо влади, водночас посилюючи ізоляцію від міжнародної спільноти [2].

Роль громадської думки є критичною і в тому випадку, коли санкції мають економічні наслідки для самих країн-ініціаторів. У таких умовах підтримка населення залежить від того, наскільки ефективно уряди пояснюють необхідність санкцій та демонструють їхні результати. Наприклад, у ЄС запровадження санкцій проти Росії внаслідок війни в Україні супроводжувалося поясненням, що вони спрямовані на захист європейських цінностей і миру в регіоні.

Громадська думка відіграє ключову роль у підтримці або протидії санкціям. Ефективні інформаційні кампанії можуть легітимізувати санкції, підвищити їхню ефективність і забезпечити суспільну підтримку. Водночас здатність до контрінформаційної роботи може суттєво змінювати результати санкційної політики, підкреслюючи важливість медійної складової у її реалізації [5].

Загалом, вплив санкцій значною мірою зумовлюється тим, як вони висвітлюються у медіа і сприймаються суспільством по обидва боки конфлікту. Успішна реалізація санкційної політики залежить від ефективності комунікації, здатності переконливо продемонструвати необхідність та результати санкцій, а також від уміння протистояти контрпропаганді. Зрештою, саме громадська думка формує умови, в яких санкції можуть бути максимально дієвими або, навпаки, втрачати свій

потенціал.

Висновки. Санкційна політика є ключовим механізмом міжнародного впливу, що безпосередньо впливає на економічну безпеку держави. Санкції змінюють структуру економічних відносин, обмежують доступ до стратегічних ресурсів і можуть дестабілізувати фінансову систему. Їх ефективність визначається рівнем адаптації держави-цілі до обмежень, можливістю пошуку альтернативних партнерів та стратегіями внутрішньої економічної стабілізації. Особливо відчутні наслідки спостерігаються в енергетичному, фінансовому та продовольчому секторах, що впливає на рівень життя населення та рівень економічної нерівності.

Санкції мають також значний суспільно-політичний вплив, що може виражатися у зміні політичної динаміки всередині держави. В авторитарних режимах вони можуть сприяти консолідації влади та посиленню державного контролю, тоді як у демократичних суспільствах – провокувати соціальні протести та політичну дестабілізацію. Соціально-економічні труднощі, спричинені санкціями, можуть підвищувати рівень напруги серед населення, стимулювати мобілізацію протестних рухів або, навпаки, викликати ефект згуртування навколо влади.

Громадська думка та інформаційний вплив відіграють важливу роль у визначенні ефективності санкцій. У країнах, що вводять санкції, медійні наративи формують суспільне сприйняття їхньої необхідності, тоді як у державах-цільях активно використовуються контрпропагандистські стратегії для їхньої дискредитації. Маніпулювання інформаційним полем впливає на підтримку або опір санкційним заходам як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Бібліографічний список:

1. Center for Strategic and International Studies (CSS). The Role of Sanctions in.
2. Вакулич В., Новородовська Н. Російська пропаганда агресії проти України (2014–2021 pp.). *Український інформаційний простір*. 2023. № 1(11). С. 119–132. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610)
3. Васильців Т., Лупак Р., Куницька-Гляш М., Наконечна Н. Економічна безпека суб'єктів господарювання та держави: аспект гарантування фінансово-економічної безпеки пріоритетних галузей національного господарства України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2023. № 37. С. 22–30.
4. Гарькава В. Економічна безпека регіонів України. *Економіка України*. 2022. № 2. С. 37–49.
5. Горбик Р., Дуцик Д., Шалайський С. Ефективність протидії російській дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітичний звіт. ГО «Український інститут медіа та комунікації», 2023 66 с.
6. Громовенко К. В. Економічні санкції: міжнародно-правові аспекти ефективності. *Знання європейського права*. 2021. № 4. С. 70–77. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.265> (дата звернення: 05.02.2025)
7. Коваль Д., Бернацький Б. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права. Центр прав людини ZMINA. Київ, 2023. 96 с
8. Міжнародні санкції як інструмент стримування російської агресії проти України : аналіт. доп. за заг. ред. М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2023. 76 с. (Серія «Міжнародні відносини»). DOI: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.10>
9. Москвін Б. Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. *Економіка і організація управління*. 2022. № 2(46). С. 110–119.
10. Правдивець О. Економічна безпека, як найвища функція держави. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2(66). С. 40–43.
11. Саричев В., Гапеева О., Бикова А. Аналіз ефективності економічної політики України щодо забезпечення економічної безпеки: проблеми та перспективи. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 14(28). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-780-795](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-780-795).

References:

1. Center for Strategic and International Studies (CSS). The Role of Sanctions in.
2. Vakulych V., Novorodovska N. (2023). Rosiiska propahanda ahresii proty Ukrainy (2014–2021 rr.). *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*. № 1(11). S. 119–132. URL: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(11\).2023.279610](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610)
3. Vasylytsiv T., Lupak R., Kunytska-Iliash M., Nakonechna N. (2023). Ekonomichna bezpeka subiektiv hospodariuvannia ta derzhavy: aspekt harantuvannia finansovo-ekonomichnoi bezpeky priorytetnykh haluzei natsionalnoho hospodarstva Ukrainy. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava*. № 37. S. 22–30.
4. Harkava V. (2022). Ekonomichna bezpeka rehioniv Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*. № 2. S. 37–49.
5. Horbyk R., Dutsyk D., Shalaiskyi S. (2023). Efektyvnist protydii rosiiskii dezinformatsii v Ukraini v umovakh povnomasshtabnoi viiny. *Analitychnyi zvit*. HO «Ukrainskyi instytut media ta komunikatsii», 66 s.
6. Hromovenko K. V. (2021). Ekonomichni sanktsii: mizhnarodno-pravovi aspekty efektyvnosti. *Znannia yevropeiskoho prava*. № 4. S. 70–77. URL: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.265>

7. Koval D., Bernatskyi B. (2023). Sanktsiinyi dovidnyk: uroky dlia Ukrainy z praktyky inozemnoho sanktsiinoho zakonodavstva ta mizhnarodnoho prava. Tsentri prav liudyny ZMINA. Kyiv. 96 s
8. Mizhnarodni sanktsii yak instrument strymuvannia rosiiskoi ahresii proty Ukrainy : analit. dop. za zah. red. M. Palamarchuka (2023). Kyiv : NISD. 76 s. (Seriiia «Mizhnarodni vidnosyny»). DOI: <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2023.10>
9. Moskvyn B. (2022), Ekonomichna bezpeka finansovykh instytuttsii v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. № 2(46). S. 110–119.
10. Pravdyvets O. (2022). Ekonomichna bezpeka, yak naivysshcha funktsiia derzhavy. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*. № 2(66). S. 40–43.
11. Sarychev V., Hapieieva O., Bykova A. (2023). Analiz efektyvnosti ekonomichnoi polityky Ukrainy shchodo zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky: problemy ta perspektyvy. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*. № 14(28). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14\(28\)-780-795](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-14(28)-780-795).

Malskyi V. The impact of sanctions policy on economic stability: an analysis of socio-political consequences

The article examines the impact of sanctions policy on economic stability and its socio-political consequences. The author considers sanctions as a multidimensional instrument of international influence that can have both positive and negative effects on the target state. Particular attention is paid to the economic security of Ukraine in the context of Russia's military aggression and the impact of international sanctions on the national economy. The study highlights the key mechanisms of sanctions, their effectiveness and consequences for economic and political stability. The main types of sanctions - energy, financial and food sanctions - and their impact on the economic security of states are considered. The author analyzes how the sanctions policy affects the living standards of the population, unemployment and stability of the financial system. Attention is paid to the issue of economic inequality, which is increasing under the influence of sanctions, especially for vulnerable groups. The author examines the socio-political aspects of sanctions policy, in particular its impact on domestic political dynamics. The author highlights the role of sanctions in consolidating or destabilizing political regimes, depending on the specifics of the society and the level of trust in the government. Special emphasis is placed on the information component of sanctions policy. The author analyzes how the media and public opinion affect the effectiveness of sanctions and their receptivity among the population. The author emphasizes the importance of information strategies in building public support for sanctions policy. It is concluded that sanctions are a powerful instrument of international politics, but their effectiveness depends on the context of their application, the depth of economic relations and the political situation in the target country.

Keywords: *sanctions policy, economic security, international sanctions, public opinion.*

ВИМОГИ ДО АВТОРСЬКИХ ОРИГІНАЛІВ СТАТЕЙ

Редакційна колегія приймає до друку статті виключно за умови їх відповідності вимогам МОН України.

Стаття повинна містити в явному чи неявному вигляді такі елементи, як:

- постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор;
- виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів;
- висновки до даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

До публікації в журналі приймаються наукові праці, які раніше не були опубліковані. За точність цитування та наведених у статтях наукових фактів, цифр, інших відомостей відповідають автори. Редколегія може не поділяти світоглядних переконань та концептуальних позицій авторів. У разі необхідності редакційна колегія може відправити статтю автору на доопрацювання. Редколегія залишає за собою право редагування текстів статей.

Статті, автори яких не мають наукового ступеня, супроводжуються *рецензією* доктора наук за фахом публікації або витягом із протоколу засідання кафедри про рекомендацію до друку.

Усі статті, які подаються до журналу, піддаються сліпому рецензуванню.

Публікація статей в межах черги надходження та зареєстрованого обсягу журналу є **безкоштовною**. В першу чергу розглядаються з метою публікації статті англійською мовою.

Орієнтовний обсяг статті, включаючи ілюстрації та таблиці – 16-20 тис. друкованих знаків разом із пробілами.

Вимоги для оформлення тексту: текст набирається в редакторі Microsoft Word for Windows; береги: верхній, нижній – 20 мм, правий – 10 мм, лівий – 30 мм; шрифт Times New Roman, кегель 12 пт, інтервал – 1; абзацний відступ – 10 мм. Вирівнювання тексту: по ширині (переноси слів не допускаються, між словами допускається тільки один пробіл, табуляцію не застосовувати).

Важливо звернути увагу на наступне: необхідно використовувати **кутові лапки** «Текст»; розрізняти символи **defіс і тире** (тире відокремлюється з обох боків пропусками і довше дефіса); виставляти **нерозривні пробіли** між ініціалами та прізвищем, сторінкою і відповідним номером у посиланнях та списку використаних джерел, між датою і роком тощо (напр. В. С. Стуса; с. 22–28; 27 березня 2016 р.; м. Київ); по тексті **уніфікувати скорочення** (напр. зупинитися на одному з варіантів – 2014 р. або 2014 рік); розшифровувати **абрєвіатури** при першому згадуванні і лише відтак вживати надалі; між словами залишати по одному пробілові (прибрати *зайві пробіли*).

Рисунки і таблиці оформляються згідно чинного держстандарту. Схеми, графіки, діаграми, формули і таблиці повинні бути складені безпосередньо в текстовому редакторі і розміщені строго в межах зазначених вище розмірів сторінки. Таблиці формуються в редакторі за допомогою пункту меню «Таблиця». Формат таблиць лише книжковий.

Рукопис статті подається в електронному вигляді, виконаний у текстовому процесорі MS Word for Windows (збережений у форматі doc або rtf), який надсилається на електронну адресу: **politlifejournal@gmail.com** із зазначенням латиницею прізвища автора/авторів (наприклад: Nagornyak).

Перелік літературних джерел розташовується або за алфавітом, або в порядку їх використання після тексту статті з підзаголовком «**Бібліографічний список:**» та оформлюється згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 і виконується мовою оригіналу. Бажано, за наявності, надавати DOI-адресу цитованого матеріалу. Джерела в переліку посилань **нумеруються вручну** (без використання функції меню Word «Формат – Список – Нумерований»). Посилання на літературу в тексті подаються за таким зразком: [5, с. 87], де 5 – порядковий номер джерела за списком літератури, 87 – сторінка. Посилання на декілька джерел одночасно подаються таким чином: [3, с. 5-6] або [3, с. 145; 5, с. 25; 7, с. 348]. Якщо в Бібліографічному списку є хоча б одне видання кирилицею, після нього вміщується References – бібліографічний список у «латинізованому» вигляді: в ньому всі кириличні літери транслітеруються латиницею. Для автоматичної транслітерації кирилических джерел можна скористатися сайтами та <https://slovnuk.ua/translit.php> – для українських джерел.

Структура статті: УДК, ORCID-ідентифікатор автора, прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова українською мовою, текст статті, бібліографічний список, бібліографічний список (References) латиницею; прізвище та ініціали автора, назва статті, анотація та ключові слова англійською мовою. Обсяг кожної з анотацій – українською та англійською мовою – не менше 1800 знаків, враховуючи пробіли та не враховуючи ключові слова.

Реєстрацію в системі ORCID можна здійснити за адресою: <https://orcid.org/>

Зразок оформлення статті:

УДК

ORCID-ідентифікатор автора

Прізвище та ініціали автора, назва організації

НАЗВА СТАТТІ

Анотація (не менше 1800 знаків) та ключові слова українською мовою

Текст статті

Бібліографічний список:

References:

ПІБ, Назва статті, анотація (не менше 1800 знаків), та ключові слова англ. мовою

Приклад оформлення Бібліографічного списку:

1. Андріяш В. Державна етнополітика України в умовах глобалізації. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 328 с.
2. Оцінка спеціальними службами Данії актуальних загроз національній безпеці. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosynu/otsinka-spetsialnomy-sluzhbamy-daniyi-aktualnykh-zahroz> (дата звернення: 21.04.2024).
3. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. ОПОРА. 01.06.2022. URL : https://www.opora.ua/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-v-umovakh-rovnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori (дата звернення: 21.03.2024).
4. Рибій О.В. Процеси трансформації політичних інститутів: етапи та рушії : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2011. 15 с.
5. Корупційні ризики. НАЗК. 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&f1=1&page=8 (дата звернення: 20.04.2024).
6. Безуглий П. Г. Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 3. С. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.
7. Люстрація в Україні як засіб легітимації нового політичного режиму / Бондаренко С. В., Зайченко І. А., Нагорняк Т. Л. [та ін.]. *Політичне життя*. Вінниця, 2018. № 2. С. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2.
8. Польовий М. А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання : монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 288 с.
9. Потенціал взаємодії Уряду і суспільства потрібно використати для модернізації країни : Інтерв'ю Голови Держінформнауки Володимира Семиноженка. *Міжнародний діловий журнал Image.ua*. 2012. № 3. URL: http://crimea-portal.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=245664253&cat_id=244276512 (дата звернення: 06.01.2018).
10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf> (дата звернення: 11.08.2018).

11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.
12. Zhang L. City branding and Olympic effect: A case study of Beijing. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Приклад оформлення розділу References для поданого вище бібліографічного списку:

1. Andriyash V. (2013) Derzhavna etnopolityka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiyi (State ethnopolitics of Ukraine in the conditions of globalization). Mykolayiv : Vyd-vo CHDU im. Petra Mohyly, 328 p.
2. Otsinka spetsialnymy sluzhbamy Danii aktualnykh zahroz natsionalnii bezpetsi (Danish Special Services' assessment on current threats to national security). National Institute for Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetsialnymy-sluzhbamy-daniyi-aktualnykh-zahroz> (date of access: 21.04.2024)
3. Mediaspozhyvannya ukraintsiv v umovakh povnomasshtabnoyi viyny. Opytuvannya OPORI (Media consumption of Ukrainians in conditions of full-scale war. OPORA survey). OPORA. 01.06.2022. URL : https://www.oporaua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannya-ukraintsiv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannya-opori (Access date: 21.03.2024).
4. Rybii O.V. (2011) Protsesy transformatsii politychnykh instytutiv: etapy ta rushii : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.01 (Processes of transformation of political institutions: stages and drivers: abstract of thr thesis ... Ph.D. on Political Sciences). Kyiv : IPIEND im. I. F. Kurasa, 15 s.
5. Koruptsiini ryzyky (Corruption risks). NAZK (NACP). 2023. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/risks/catalog/?search=&organ_owner_id=152&f1=1&page=8 (Access date: 20.04.2024).
6. Bezuglyi P. G. Chynnyky ta naslidky` migracijnogo ruxu v Ukraini (Factors and effects of migrations in Ukraine). *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 3. S. 4-9. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.3.1.
7. Lyustraciya v Ukraini yak zasib legitymaciyi novogo politychnogo rezhymu (Lustration in Ukraine as the mean of new political order legitimation) / Bondarenko S. V., Zajchenko I. A., Nagornyak T. L. [ta in.]. *Politychne zhyttya (Political life)*. Vinnytsya, 2018. # 2. P. 14-18. DOI: 10.31558/2519-2949.2018.2.2
8. Polovyi M. A. Politychni procesy: teoriya ta prakty`ka modelyuvannya (Political processes: theory and practice) : monograph. Odesa: Feniks, 2011. 288 p.
9. Potencial vzayemodiyi Uryadu i suspilstva potribno vykorystaty dlya modernizaciyi krayiny : Interv`yu Golovy Derzhinformnauky Volody`my`ra Semy`nozhenka (Government-society interaction potential should be used to modernize country: Interview of the Head of the State Agency of Science). *Mizhnarodnyj dilovyj zhurnal Image.ua*. 2012. № 3. URL: http://crimea-portal.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=245664253&cat_id=244276512 (Access date: 06.01.2018).
10. Sassen S. Borders, Walls, and Crumbling Sovereignty. *Political Theory*. 2012. № 40 (1). P. 116–122. URL: <http://www.saskiasassen.com/PDFs/publications/Borders-Walls-and-Crumbling-Sovereignty.pdf> (Access date: 11.08.2018).
11. Scammell M. Political marketing: Lessons for political science. *Political studies*. 1999. № 47 (4). P. 718–739.
12. Zhang L. City branding and Olympic effect: A case study of Beijing. *Cities*. 2009. Vol. 26. No. 5. P. 245–254.

Стаття обов'язково супроводжується **авторською довідкою** із зазначенням прізвища, імені, по-батькові (повністю); ORCID-ідентифікатора, наукового ступеня, вченого звання, посади, місця роботи, а також робочої, домашньої адреси і телефонів, адреси електронної пошти; назви статті.

Рукописи статей та диски авторам не повертаються.

Тел. для довідок: (099) 35-95-943
E-mail: politlifejournal@gmail.com
politzyttya@i.ua

Науковий журнал
ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

Виходить чотири рази на рік
№ 1, 2025 р.

Свідоцтво КВ 22504-12404ПР від 27.01.2017
Ідентифікатор медіа R30-03165 від 14.03.2024
Тираж 300 прим. Замовлення №PL-25-1

Адреса редакції:

21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21, к.418.
Тел.: гол. ред.: (0432) 508-779;
відп.секр.: (099) 35-95-943;
e-mail: politlifejournal@gmail.com
polit-period.div@donnu.edu.ua

Адреса видавця:

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
тел.: +380 432 50 89 37
e-mail: res.pro-rector@donnu.edu.ua
Свідоцтво ДК №5945 від 15.01.2018

Дизайн обкладинки: І. О. Мельничук
Переддрукарська підготовка видання: М. В. Дубель
Технічний редактор: М. В. Дубель

Підписано до друку 18.03.2025. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 14,9. Обл. видавн. арк. 17,2
